

Yıl / Year: 10

Cilt / Volume: 10

Sayı / Issue: 19

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
The Black Sea Journal of Social Sciences

KARA
DENİZ
SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ

E-ISSN: 2602-3407

SONBAHAR / AUTUMN 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GİRESUN UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YILDA İKİ KEZ YAYINLANAN
(HAZİRAN-ARALIK)
ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR DERGİDİR.

THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES IS A PEER REVIEWED
INTERNATIONAL JOURNAL PUBLISHED BIENNUELY (JUNE – DECEMBER).

SONBAHAR / AUTUMN 2018

YIL / YEAR: 10

CİLT : 10

SAYI : 19

Amaç

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kere yayımlanan (Haziran – Aralık) hakemli bir sosyal bilimler dergisidir. Derginin amacı, sosyal bilimler merkezli araştırmaları, tartışmaları ve analizleri içeren bilimsel makalelere ev sahipliği yapmaktır.

Aim

The Black Sea Journal of Social Sciences is a peer-reviewed social science journal published twice a year (June - December). The intent of the magazine is to host scientific articles that include research, discussion and analysis centered on social sciences.

Kapsam

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimler alanına özgün katkıları olan, kuramsal, deneysel nitelikleri taşıyan makaleler yayımlamaktadır.

Ön değerlendirme sürecinden geçen, derginin yayın ilkelerine uygun olduğu değerlendirilen her makale, yayımlanmadan önce çift-kör hakemlik sürecinden geçmektedir.

Scope

The Journal of Social Sciences of the Black Sea publishes theoretical and empirical articles which are unique contributions to the field of social sciences.

Through the preliminary evaluation process, each article considered to be in conformity with the editorial rules of the magazine passes through the double-blinded arbitration process before publication.

EDİTÖR YAZISI

10. yılını bu sayıyla tamamlayacak olan Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisinden Merhaba,

Sosyal bilimlerin farklı alanlarından dergimize değerlendirilmek üzere gönderilen, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yayın Kurulunun 28.02.2018 tarih ve 2018/ 01 sayılı kararı gereği intihal raporunda %20 altı benzerliğe sahip olan ve sürece dahil edilen onlarca çalışma arasından hakemlerimizin titiz değerlendirmesi sonucu 16 çalışma bu sayının içeriğini oluşturmaktadır.

Kör hakemlik yöntemiyle kabul gören Eğitim Bilimleri, Eğitim Tarihi, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, İşletme, Psikoloji, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Tarih, Turizm, Uluslararası İlişkiler gibi alanlardan yazılar, TÜBİTAK Ulakbim Türkiye Dergileri Dizini Dergi Değerlendirme Kriterleri doğrultusunda alanlarına yönelik olarak tasnif edilmiş ve yayımlanmıştır.

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi yayın kurulunun 28.02.2018 tarih ve 2018/01 sayılı, 03.12.2018 tarih ve 2018/03 sayılı toplantılarında alınan kararlar gereği, yayımlandığı ilk sayıdan itibaren hem basılı hem de online olarak okurlara ulaşan dergimiz, bu sayımızdan itibaren 2602-3407 E-ISSN ile sadece online olarak yayımlanacaktır.

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi olarak, dergimize makale gönderecek değerli yazarlarımızın dikkat etmeleri gereken hususları, dergimizin yazım kurallarını hem Dergipark hem de enstitümüz genel ağ adresi üzerinden paylaşmaktayız. Bu durum bir zorunluluk olmanın ötesinde, çalışmalarını ilgililere duyurmak isteyen değerli yazarlarımızın yayım sürecini hızlandırmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte yayım için gönderilen ve kriterlere uygun olamayan çalışmaların, sadece dergi paydaşlarını değil, süreçte çalışmaları bulunan yazarlarımızı da sıkıntıya düşürdüğünü belirtmek gerekir.

Yılda iki kez yayımlanan Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, bir ekip çalışmasının ürünüdür. Her sayıda olduğu gibi, bu sayıda da derginin yükünü omuzlayan yazı işleri müdürümüz başta olmak üzere, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisinin ilk sayısından bu sayıya kadar emeği geçen tüm editörlerimize, yayın kurulumuzun eski ve yeni üyelerine, enstitümüzün akademik ve idari personeline, yazı işlerine emek verenlere; dergimizi tercih eden, her durumda olgunlukla karşılayan yazarlarımıza; yoğun mesaieleri arasında dergimize gönderilen çalışmaları titizlikle değerlendiren, mazeret beyan ederek değerlendiremeyeceğine dair dönüş yapan hakemlerimize sonsuz teşekkürler...

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi olarak, nice on yılları, her biri alanlarında çığır açan özgün çalışmalarla geçirmek umudu, kararlılığıyla...

Dursun ŞAHİN
Editör

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

E-ISSN: 2602-3407

Sahibi / Owner
Doç. Dr. Güven ÖZDEM

Editör / Editor
Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN

Editör Yardımcıları / Assistant Editors
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Beytullah DÖNMEZ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER

Yayın Kurulu/ Editorial Board
Prof. Dr. Ayfer YILMAZ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan KESİK - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Halis DEMİR - Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa CİN - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Servet CEYLAN - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit DENİZ - Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Güven ÖZDEM - Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ - Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ceren ÇEVİK KANSU - Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oktay KARAMAN - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şenol SEZER - Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA DÜZGÜN - Giresun Üniversitesi

© Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi ULAKBİM, Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SOBİAD), Index Copernicus, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index), Araştırmacı Bilimsel Yayın İndeksi ve Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimizde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief
Öğr. Gör. Fatma KARAOĞLU

İngilizce Editörleri / English Editors
Okt. Melike GÜNBEY
Okt. Eray KARA
Okt. Emel TOZLU KILIÇ
Okt. Zeynep YILDIZ ÇELEBİ

Sekreter / Secretary
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER
Dr. Öğr. Üyesi Derya CEYLAN

Web Editörü / Web Editor
Öğr. Gör. Hüseyin KARA
Öğr. Gör. Erkan GÜLER

Kapak Tasarım / Cover Design
Öğr. Gör. Recep GELEGEN

Yazışma Adresi / Correspondence Address
Giresun Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Güre Yerleşkesi 28200 / Giresun

Tel : (0454) 310 10 85

e-mail: sosdergi@gmail.com

Yayın Dili / Language of Publication: Türkçe / Turkish

Bilim ve Danışma Kurulu / Science and Advisory Board

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Abide DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet KOLBAŞI

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Akmatali ALİMBEKOV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Ali DERAN

Niğde Üniversitesi

Prof. Dr. Ali YAKICI

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Anvarbek MOKEYEV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu TERZİ TOZDUMAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ayfer YILMAZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Battal ODABAŞ

Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Bayram KAYA

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Belir TECİMER

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Burhanettin KESKİN

Columbus State University, GA, USA

Prof. Dr. Burul SAGINBAYAVA

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Cemal KURNAZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Divina Frau-MEİGS

Sorbonne Üniversitesi, Fransa

Prof. Dr. Enver SARI

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Erdoğan ERBAY

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. F. Ahsen TURAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Feridun EMECEN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Giedre KVIESKIENE

Lietuvos Edukologijos Universitės, Litvanya

Prof. Dr. Goran SVENSSON

Norway and Halmstad University, Sweden

Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ

Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Güven MURAT

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Güven SAYILGAN

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hayati AKYOL

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hayati DOĞANAY

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hikmet YAZICI

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Hiroki ODAKA

Aichi Gakuin University, Aichi, Japan

Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. İlhan EKİCİ

Ordu Üniversitesi

Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Hakkı ACUN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU

Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Kürşat YILMAZ

Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Madina TEKUEVA

Kabardino-Balkarian State University, Rusya

Prof. Dr. Mario Joao SILVEIRINHA

Lizbon Üniversitesi, Portekiz

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ERSAN

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Mevhibe COŞAR

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Miri Gal-EZER

Kinneret Üniversitesi, İsrail

Prof. Dr. Muhsin MACİT

Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Mukim SAĞIR

Erzincan Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa CİN

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU

Okan Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ŞANAL

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Olcabay KARATAYEV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Qui GUO

Macquarie Üniversitesi, Avustralya

Prof. Dr. Refik TURAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Suat UNGAN

Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Ülkü ÖZGÜR

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz CAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Binali TUNÇ

Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet TOPAL

Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Tuncer BÜLBÜL

Trakya Üniversitesi

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt: 10, Sayı: 19 Hakem Listesi

List of Referee for the Volume Ten, Issue Nineteen

Prof. Dr. Adnan ÇELİK

Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz AKKAYA

Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Cenk REYHAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Coşkun TOPAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Çiçek HOCAOĞLU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Prof. Dr. Erol Nezh ORHON

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Füsün SEÇER KARİPTAŞ

İstanbul Haliç Üniversitesi

Prof. Dr. İdil SAYIMER

Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ŞANAL

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Nuray SENEMOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Ayhan ÖZ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Gülsen Serap ÇEKEROL TÜRKAY

Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Gülsen ÜNVER

İzmir Ege Üniversitesi

Doç. Dr. Gülsüm POLAT

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Doç. Dr. Günseli BAYRAKTUTAN

Giresun Üniversitesi

Doç. Dr. Güven ÖZDEM

Giresun Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan YILMAZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Doç. Dr. İsa YILDIRIM

Erzurum Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet ARSLANTEPE

Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet GEL

Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR

Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ

Giresun Üniversitesi

Doç. Dr. Meneviş UZBAY PİRİLİ

Ege Üniversitesi

Doç. Dr. Murat Can GENÇ

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa METE

Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. Pınar HAYALOĞLU

Gümüşhane Üniversitesi

Doç. Dr. Seymur AGZADE

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Doç. Dr. Tuncer BÜLBÜL

Edirne Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Tülay KUZLU AYYILDIZ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Yener BEKTAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Zehra ASLAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Doç. Osman ARAYICI

İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Serhat ULUDAĞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bahar SUVACI

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Cenk KANCA

Erzurum Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem AKIN ARIKAN

Ordu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Elif ACUNER

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Eren ERKILIÇ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ergün ÇAKIR

Kars Kafkas Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fadime ÜSTÜNER TOP

Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZGÜL

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan GÖKTÜRK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlker ÖZDEMİR

Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KIRKPINAR

Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDEMİR

Artvin Çoruh Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Onur Orkan AKŞİT

Ege Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ömer KARAMAN

Ordu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ömür DEMİRER

Çorum Hitit Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Serpil GÜDÜL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sinan BAŞARAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÇAKIR

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şevket AYDIN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Temel TOPAL

Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Veysel AKÇAKIN

Uşak Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İsmail ÇALIK

Gümüşhane Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gamze GÖKER

Ankara TED Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Bu sayıda yer alan tüm çalışmalar, araştırma makalesidir.

- 5. ve 9. Sınıf Öğrencilerinin Ortaokul ve Liselerde Okutulan Seçmeli Peygamberimizin Hayatı Dersine Yönelik Görüşleri: Giresun Örneği** **425**
The Opinions of the 5th and 9th Grade Students about the Elective Course of the Life of the Prophet in Secondary Schools and High Schools: The Case of Giresun
Ali YILMAZ
- Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması** **449**
Perceived Organizational Deviance Behavior Scale: Validity and Reliability Study
Burcu TÜRKKAŞ ANASIZ-Elif İLİMAN PÜSKÜLLÜOĞLU
- Öğrenci Gözüyle Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sistemi** **471**
Turkish Education System from Past to Present Based on Students' Opinion
Figen ÇAM TOSUN
- Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Öğrencilerinin Evde Terapötik Egzersiz Yapma Durumları** **485**
Special Education And Rehabilitation Students ' Home Therapeutic Exercise Situation
Kürşad Han DÖNMEZ-Fzt. Emine KAYA
- Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına Yönelik Tutumları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi** **491**
Investigating the Relationships between Education Faculty Students' Attitudes Towards Smoking Addiction and Life Satisfaction
Mehmet Enes SAĞAR
- Maarif Kongresi, Heyet-i İlmîyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme** **509**
An Evaluation on the Maarif Congress, Science Delegations and International Secondary Teachers' Congress
Osman Kubilay GÜL
- Down Sendromu: Babacan Köyü Orta Erişkin Kadın Birey Örneği** **525**
Down Syndrome: A Middle Adult Female Individual Sample from Babacan Village
Nevin GÖKSAL
- Kobi'lerde Teknoloji Kullanımı: Giresun Örneği** **535**
Technology Use in SMEs: The Case of Giresun
Aykut VAROL-Esra G. KAYGISIZ
- Bipolar Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Bir Araştırma: Örnek Olay İncelemesi** **553**
A Research on Individuals with Bipolar Disorder: A Case Study
Abdurrahman MENGİ-Rabia Şule AYGÜR

Bu sayıda yer alan tüm çalışmalar, araştırma makalesidir.

Artvin, Hopa Etnografya Müzesi Bahçesinde Sergilenen Eserler Üzerine Bir Çalışma 573
A Study on the Assets Exhibited in the Garden of the Ethnography Museum of Artvin, Hopa
Hasan BUĞRUL

Batılılaşma Etkisinde Gelişen Osmanlı Mimarlığının Giresun'daki Temsili: Kapu Camii 593
The Representation of Ottoman Architecture Developed Under The Influence of Westernization
in Giresun: The Kapu Mosque
Salih SALBACAK-Özgür DEMİRKAN

Giresun'un Etnik Sosyo-Kültürel Kimliğinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme 605
An Assessment of the Problems of Giresun's Ethnic Socio-Cultural Identity
Rasim BAYRAKTAR

İslam Tevhit İnancının Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos Üzerindeki Etkisi 633
The Influence of Tawhid (Islamic Faith in Oneness of God) on Byzantine Emperor Manuel I
Komnenos
Hülya YİĞİT

1945 Çiftciyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması 647
A Law Making the Farmer a Land Owner (1945) and it's Implementation
Mehmet KAYIRAN-Mustafa Yahya METİNTAŞ

Üniversite Öğrencilerinin Ordu İlinin Doğal ve Kültürel Turistik Çekiciliklerine İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri 667
Awareness and Experiences of University Students' about Nature and Cultural Attractions in Ordu
Province
Cemile BAHTİYAR KARADENİZ-Saffet SARI-Mehmet KABACIK

"Westphalia-Sistemi"ne Karşı "Millet-Sistemi" Söylemi ve Soğuk Savaş Sonrası'nda "Uluslararası Siyaset" 685
"Millet-System" Versus "Westphalia- System" and "International Politics" in The Post-Cold-
War Period
Kemal ÇİFTÇİ

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları 706

Bu sayıda yer alan tüm çalışmalar, araştırma makalesidir.

5. ve 9. Sınıf Öğrencilerinin Ortaokul ve Liselerde Okutulan Seçmeli Peygamberimizin Hayatı Dersine Yönelik Görüşleri: Giresun Örneği

Ali YILMAZ*

Received/Geliş: 06.06.2018

Accepted/Kabul: 30.11.2018

Öz

Kişinin dünyaya gelmesiyle kazandığı hürriyetlerden birisi de din hürriyetidir. Şahsın Tercih etme imkânı olan dini öğrenme hakkı hem T.C Anayasası hem de onun alt normları tarafından güvence altına alınmış ve en tabii insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Osmanlı bakiyesi Türkiye Cumhuriyeti'nde konjonktüre bağlı olarak zaman zaman bazı sıkıntılar yaşansa da gelinen noktada kişinin inandığı dini öğrenme ile ilgili sıkıntılar minimize edilmiş ve 2012 yılından başlayarak örgün eğitimlerde seçmeli din eğitimi dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bu seçmeli derslerden birisi de ismi ve programı değiştirilen Peygamberimizin Hayatı dersidir. 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren 5. ve 9. sınıflarda okutulmaya başlanılan Peygamberimizin Hayatı dersi ile ilgili Giresun ili dâhilinde akademik lise ve ortaokullardan 339 öğrenci üzerinde anket uygulanarak yazdığımız makalemizde Öğrencilerin görüşlerine dair bazı çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonucunda öğrencilerin eğitim materyalleri ve sistemi ile ilgili memnuniyet düzeyleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Hz. Muhammed'in rol-model alınabilir bir peygamber olduğu olgusunun ve toplumdaki huzursuzluğa çare bağlamında peygamber örneğliğinin yüksek seviyede kabul görmesi değerlendirilmeye alınması gereken önemli bir bulgu olarak durmaktadır. Peygamberin örneğliği bağlamında hangi özelliklerinin ön plana çıkarılması gerektiğine dair sorulara verilen cevapların günümüz toplumunun ihtiyaç duyduğu sevgi, iletişim ve ötekileştirme sorunlarına çözüm olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Seçmeli Dersler, Peygamberimizin Hayatı Dersi, Peygamberin örneğliği, Rol-Model

The Opinions of the 5th and 9th Grade Students about the Elective Course of the Life of the Prophet in Secondary Schools and High Schools: The Case of Giresun

Abstract

One of the freedoms gained by the birth of the person is freedom of religion. The right to learning one's religion, which the individual has chosen, is guaranteed by both the Constitution of the Republic of Turkey and its sub-norms, and it has been accepted as the most natural human right. Even though some problems occurs in the religious learning area from time to time in the Republic of Turkey, which is remaining of the Ottoman empire, it seems these problems have been minimized as of now, and after 2012 in formal education elective religious education courses have begun to be taught. One of these elective courses is the Life of Prophet Muhammad whose name and program were changed. It has been taught since 2017-2018 for 5th and 9th grade students. In this study, we assessed the results of a survey by 339 students, who are composed of academic high schools and secondary schools in Giresun province, related to the course of the life of our Prophet

The survey tried to evaluate the satisfaction levels of the students about educational materials and syllabus. The fact that Muhammad is a role-model prophet at high level, the acceptance of the prophet in the context of remedying the unrest in the society is an important finding to be evaluated. The answers given to the questions, about which characteristics of the Prophet should be emphasized in the context of the sample of the Prophet Muhammed, concluded what today's society need to answer to the problems of love and communication and otherization.

Key words: Religious education, selective subjects, the prophet's education for life, Prophet's example, roll model.

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, alibedir28@hotmail.com. Orcid no: 0000-0002-8574-4580 (Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Allah'ın (cc) kâinatı ve insan neslini yaratmasıyla insanoğlunun dünyadaki serüveni başlamıştır. Allah Hz. Âdem ile birlikte yarattığı insanın hayatını kendi rızasına uygun devam ettirebilecek mesajlarını insanlara iletmek üzere elçiler göndermiş ve bunlar vasıtasıyla insanları delaletten kurtarmayı amaçlamıştır. Bu elçiler vasıtasıyla akıl sahibi insanların algılayabileceği ve pratik olarak uygulanabilir hayat nizamı kurmuştur. Bu elçilerin sonuncusu da Hz. Muhammed'dir (sav). İnsanlığın ilahi mesajlara sırt çevirip sapıklığın zirve yaptığı Arabistan yarımadasında yeryüzündeki sapıklığın minimize edilmesi için gönderdiği Hz. Muhammed, 23 yıl boyunca Kur'an-ı Kerim'in rehberliğinde üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getirmiştir. İnsanların yakinen tanıdıkları Hz. Muhammed (sav), güzel ahlakın timsali ve uygulayıcısı olarak kâmil insan örneği göstermiştir. Zaman içinde Peygamberin örneği konusunda yapılan tartışmalar ve onu insanüstü gören perspektif, insanların zihinleri bulandırmış ve peygamberle insanlar arasında duvarlar örülmesine sebep olmuştur. Hayatın tamamını kuşatan ideal bir insan örneği merkeze alınması gerekirken, bazen savaşları bazen mucizeleri bazen de aile hayatı ile ilgili tartışmalar merkeze çekilerek konu saptırılmaya çalışılmıştır.

Peygamberimiz, çocukluğu gençliği ve risaletle görevlendirildiği zaman diliminde hep halkın içinde olmuş ve insanların örnek alabilecekleri bir yaşayış sergilemiştir. Zamanın ve zeminin değişmesiyle değişime uğrama imkânı olmayan ve toplumların temel ihtiyaçlarından olan doğruluk, dürüstlük, bir baba ve eş olarak örneklik, ticaret ve siyasette adalet, bölüşümcü yaklaşım, insanların yükünü almaya matuf tutum ve davranışlar gibi erdemler kıyamete kadar pörsüme imkânı olmayan evrensel doğrulardır. Bu açıdan bakıldığında Peygamber ne salt postacı görevi yapan kimse, ne de mucizelerle bezenmiş hayat süren ulaşılmaz birisidir. Bizzat halkın içerisinde, insani özellikleri ön planda olan, Allah tarafından gönderilen vahiyleri hayatında yaşayarak insanlara örneklik teşkil eden beşer/ bir peygamberdir.

Müslüman bir bireyin hayatını ikamede kendisine rol model aldığı peygamberinin bütün özelliklerini doğru bir şekilde öğrenmesi büyük önem taşımaktadır. Peygamberimizin Hayatı dersi örgün eğitim kurumlarında (İmam Hatip Liseleri hariç) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında seçmeli ders olarak ortaokul ve liselerde haftada 2 saat verilmektedir.(Resmi Gazete, 2012/28261) Daha etkin ve verimli bir öğrenmenin sağlanması için müfredat, ders kitabı ve öğrenme ortamlarının önemi yadsınamaz. Bu bağlamda hayata dair Peygamber uygulamalarının görsellerle desteklenerek hayatın bütününe şamil kılınabilecek bir ölçekte öğretilmesi zorunluluğu vardır. Yanlış din algılarının düzeltilmesinde o dinin bizzat uygulayıcısının hayatı bütün Müslümanlar için örnek alınabilecek sadeliktedir.

Din Eğitim-Öğretiminin Cumhuriyet Sonrası Tarihi Serencamı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Din ve Vicdan Hürriyeti başlığı altında ilgili 24. maddesi;

“Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır...”(T.C. Anayasası, 24. Madde) şeklinde devam etmektedir.

Din eğitim ve öğretimi devletin kendisiyle vatandaşlarını birbirine bağlayan en üst norm olan anayasada güvence altına alınmasına rağmen Türkiye’de din eğitim ve öğretimi devletin idaresini oluşturan kesimlerce değişik yorumlanmış ve anayasaya aykırı olmasına rağmen zaman zaman bazı kısıtlamalara maruz bırakılmıştır.

Osmanlı devletinin yerine ikame edilen yeni devlette eğitim politikaları geliştirilirken din derslerinin yapılanmasında ilk, orta ve lise programlarında din dersleri yer alırken, 1924’te lise, 1927’de ortaokul, 1929’da şehir ilkokulları, 1939 yılında ise köy ilkokul programlarından kaldırılmıştır.(Öcal, 411, 2015) 1949yılında isteğe bağlı olarak ilkokulların dört ve beşinci sınıflarına din dersleri tekrar konulmuş, 1956 yılında ortaokul, 1967 yılında da lise birinci ve ikinci sınıflara haftada birer saat seçmeli ders olarak yapılandırılmıştır. (Öcal, 2015, 423)1974 yılında ilkokul dört ve beşinci sınıflarla ortaokul ve liselerin tüm sınıflarına din derslerinin yanında zorunlu ahlak dersleri okutulmaya başlanmıştır. 1976 yılında ortaokul ve liselerin üçüncü sınıflarına din bilgisi dersleri konulmuştur. 1982’de okullardaki din bilgisi ve ahlak dersleri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi adı altında kültür ve bilgi temelli bir ders olarak birleştirilerek 4-8 sınıflar arasında haftada iki saat; liselerde haftada bir saat olmak üzere zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır.(Öcal, 2015, 433; Ayhan, 1999, 135)

2000’li yıllardan sonra toplumda sosyal baskı unsurları tarafında din eğitiminin yetersizliği konusunda gündem oluşturma çabaları toplumda kabul görmeye başlamıştır. Yeni anayasa tartışmalarının yoğunlaştığı2007 yılından itibaren örgün eğitim içerisinde dinin inanç, ibadet ve ahlak boyutlarının uygulamasını da içeren seçmeli derslerin verilmesi talepleri yoğunlaşmıştır. (Ensar, 2012)Sivil inisiyatifler tarafından hazırlanan raporlar hükümet edenlerin muvafakatı ile XVIII. Milli Eğitim Şurası sonuç bildirgesinde yer almıştır. TBMM’nin 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” dayanak alınarak kesintili eğitimden vazgeçilmiş, 4+4+4 şeklinde formüle edilen kesintisiz eğitime

geçilmiştir. 2012-2013 öğretim yılından itibaren kademeli bir şekilde ortaokul ve liselerin bütün sınıflarında dinin daha iyi anlaşılmasına matuf haftada iki saat olmak üzere Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri seçmeli dersler olarak konulmuştur.(www.dogm.meb.gov.tr)

Türkiye'de din eğitimi veren öğretim kurumlarından birisi de İmam-Hatip Okullarıdır. İmam Hatip Okullarının tarihi seyri, Osmanlı devletindeki Dârü'l-Hilâfe Medreselerinin, 1924 yılında İmam Hatip Mekteplerine dönüştürülmesiyle başlamıştır.*İmam hatip Mektepleri 1930 yılında resmen, 1932-1933 eğitim öğretim yılında da öğrenci yetersizliği nedeniyle fiilen kapatılmıştır.(Ayhan, 1999, 142; Öcal, 2015, 143)Halkın dini konulardaki gereksinimlerini karşılayacak eleman yetiştirmek için 21 Mayıs 1948 tarihinde 10 ay süreli İmam Hatip Yetiştirme Kursları Önergesi kabul edilerek yeniden açılmıştır.(Öcal, 2015, 164)Çok partili hayata geçişle birlikte süreç daha da hızlanmış ve bu kurslar İmam Hatip Okuluna çevrilerek yedi ilde İmam Hatip Okulu açılmıştır. İmam Hatip Okulları, 1954-1955 öğretim yılı sonunda ilk mezunlarını verdikten sonra üç yıllık lise kısmı da açılarak 4+3=7 yıllık bir ortaöğretim kurumu haline gelmiştir. (Ayhan, 1999, 166)1971 yılında İmam Hatip Okulların orta kısmı kapatılmış, üç yıl sonra daha önce kaldırılan orta kısım yeniden açılmıştır. (Ayhan, 1999, 200.) Bu değişim orta kısımlara olan teveccühü yeniden artırmış, öğrenci sayısı her geçen yıl katlanarak yükselmiş, 1951'den 1980'e kadar açılan toplam İmam Hatip Lisesi sayısı 374'ü bulmuştur (Ayhan, 1999, 204).

1980 darbesinin ardından İmam Hatip Liselerinin açılması durdurulmuş, ancak mevcut sayıda azaltma yoluna da gidilmeyerek bu okullara olan talep mevcut okullara şubeler açılarak giderilmeye çalışılmıştır. İlk defa 1985'te Beykoz Anadolu İmam Hatip Lisesi açılmış, 1990'da Kartal ilçesindeki yerine taşınmış ve adı Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi olarak değiştirilmiştir. 2000 yılına kadar açılan Anadolu İmam Hatip Lisesi sayısı bağımsız 7, bağlı müdürlük halinde 100 olarak toplamda 107'yi bulmuştur.28 Şubat 1997 sürecine kadar İHL sayısı ile beraber halkın teveccühü artmaya devam etmiştir.(Ayhan, 2000, DİA, 193)

İmam hatip Liseleri, 28 Şubat 1997 sürecinde alınan ve 18 Ağustos 1997 tarihinde yürürlüğe giren yasayla olumsuz yönde etkilenmiştir. Olumsuz etkilenme sebeplerinden birincisi sekiz yıllık kesintisiz eğitim, ikincisi ise mezunların kendi alanları dışında üniversiteye girmesinin engellenmesidir.(Ayhan, 1999, 431)2011 yılında yapılan sınavlardan itibaren diğer lise mezunlarıyla aralarındaki puan farkı kaldırılarak üniversitelerin çeşitli bölümlerine yerleşme imkânı sağlanmıştır. İmam Hatip orta kısımları da kamuoyunda 4+4+4 kademeli eğitim yasası olarak bilinen 30 Mart 2012 tarihli 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda

* Dar'ul- Hilafe Medreseleri ile ilgili geniş bilgi için bkz; Er, Hamit,(2003) Daru'l-Hilafe Medreseleri, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla” birlikte yeniden açılarak İmam Hatip Ortaokulu statüsü kazanmıştır.

Ortaokul ve Liselerde Seçmeli Derslerin Programa Alınma Serüveni

Halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede yaşayan bireyler olarak çocukların dini bilgileri öğrenme zamanları %77,9 oranında 6-17 yaşlarıdır. (Diyanet, 2014, 111) Bu gerçekten hareketle öğrencilerin dinleriyle ilgili bilgilendirme çağlarında devlet kurumları tarafından doğru din bilgisinin verilmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Aynı araştırmada dini bilgi kaynakları sıralamasında örgün eğitim kurumlarında okutulan ders kitaplarının oranı %17,4’dür. (Diyanet, 2014, 111) Bu veriler hükümet edenlerin dikkatlerini çekmiş olacak ki TBMM’de çıkarılan 2012/6287 sayılı kanun dayanak alınarak Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından 25.06.2012 tarih ve 69 sayılı “İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders çizelgesi” ve 24.08.2012 tarih ve 124 sayılı “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders çizelgesinde Değişiklik Yapılması” kararlarıyla, ortaokul ve liselerde okutulacak seçmeli din, ahlak ve değerler alanı dersleri olarak Temel Dini Bilgiler, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı dersleri belirlenmiştir. Söz konusu derslerden Hz. Muhammed’in Hayatı dersi öğretim programları ortaokullarla ilgili Talim Terbiye Kurulunun 27.08.2012/136, 27.08.2012/137, lise öğretim programları için 31.08.2012/143, 03.09.2012/144 ve 03.09.2012/147 sayılı kararlarıyla yayınlanmış ve dersler 2012-2013 eğitim öğretim yılında uygulanmaya konulmuştur. (MEB Öğretim Programı, 2012.)

Zaman içinde bakanlık tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda Hz. Muhammed’in Hayatı dersinin ismi ve öğretim programı Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 17.07.2017/98 sayılı kararı, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı, 17.07.2017/ 99 sayılı kararı ile Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) öğretim programı onaylanarak 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanmıştır. Adı geçen derslerin programlarına baktığımızda programın amaçları Ortaokullar ile Liseler için hemen hemen aynı verilmiş ve Hz. Muhammed (sav), kıyamete kadar insanlığın kurtuluşu için tek umut olarak vasıflandırılmış ve herkes için hayatın tamamını kuşatan ideal bir örnek olarak tanımlanmıştır. (MEB ortaokul öğretim programı, 2017,7; MEB lise öğretim programı, 2017, 4)

Milli Eğitim bakanlığının 2018’de yayınladığı Ortaokul ve İmam- Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programına göre 5. sınıfların öğretim programı beş üniteden oluşup; Peygamberimizin Çocukluk Yılları, Peygamberlik ve Peygamberimiz, Peygamberimiz ve Çocuklar, En Güzel Örnek Peygamberimiz ve Peygamberimiz ve Sahabe başlıklarını içermektedir. 9. sınıfların Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı dört üniteden oluşup; Risalet öncesi Arap Yarımadası, Peygamberimizin Risalet öncesi Hayatı,

Peygamberimizin Mekke Hayatı ve Peygamberimizin Medine Yılları ünitelerinden oluşmaktadır. (MEB öğretim programı, 2017, Ortaokul, 15, Lise 16)

Dersin ünitelerine baktığımızda programda sarmal yaklaşım esas alınarak dersin amaçlarına matuf üniteler 9. sınıfta bulunmadığı, ilgili konuların 10,11 ve 12. sınıfların ünitelerine dağıtıldığı görülmektedir. 2016-2017 yılı istatistiğine göre seçmeli derslerden Peygamberimizin Hayatı Dersinin Türkiye genelinde seçilme oranı %1,82'dir. (Giresun örneğinde seçilme oranı ise genel Türkiye ortalamasına yakın bir şekilde %1,51'dir.) Görüldüğü gibi program seçmeli Peygamberimizin Hayatı dersini çoğunlukla her öğrencinin, her sene seçeceği olasılığından hareketle hazırlanmış ve alan gerçeği ile öngörülemezdir. Ortaokul programları daha gerçekçi hazırlanmış, amaçlara uygun olarak 5. sınıftan başlayarak bir sarmal yaklaşım gözetilmiştir. Ortaokullarda Peygamberimizin Hayatı dersi seçilme oranı 2016-2017 yıllarında liselere göre daha iyi seviyede olup %5,64'dür. (Giresun örneğinde seçilme oranı genel Türkiye ortalamasının biraz altında %3,31'dir)

Seçmeli din derslerinin seçilme oranındaki düşüklüğün birden fazla sebebi olmasına rağmen en belirgin eksiklik, öğrencilere dersin içeriği hakkında yeterli bilgi verilmemesi ve rehberlik eksikliğidir. Öğrencilerin din derslerini tercih etmede, dinlerini doğru bir şekilde öğrenme ihtiyaçları, dinini yaşama arzuları, dini konulara ilgi duymaları, kendilerini bu derslerde huzurlu hissetmeleri, güzel ahlaka sahip olmada din derslerinin etkisi gibi birçok faktörün varlığı söz konusudur.(Gündoğdu, 2015, s. 136, 151, 580; Katipoğlu, 2015, s. 85) Ancak bir araştırmada öğrencilerin %60'ından fazlası, gerek rehberlik servisinden gerekse şube rehber öğretmeninden bu konuda rehberlik desteği almadığını beyan etmektedirler.

Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı, aşağıdaki problem ve alt problemleri anketlerle ölçmeye çalışmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı, Giresun'daki örgün eğitim kurumlarında seçmeli ders olarak haftada iki saat okutulan Peygamberimizin Hayatı Dersi uygulayıcılarının toplumun huzurunu sağlamanın yanında rol-model bir Peygamber olgusuyla olumlu katkı sağlayabileceği tezinden hareket ederek bazı değerlendirmeler yapmaktır.

Öğrencilerin yüksek düzeyde verim almaları, dersin içeriği, öğretme-öğrenme süreçleri ve ölçme-değerlendirme süreçlerinin hangi yollarla geliştirileceğine dair öğretmen, veli, yönetici ve öğrenci görüşlerinin önemli olduğu yadsınamaz.(Songur, 2014, 89)Bu gerçekten hareketle çocuğun din eğitiminde sosyal-bilişsel öğrenme kuramının Peygamberimizin hayatı konusunun işlenmesine yönelik öneriler geliştirmek mümkün olabilir mi? Günümüz gençliği ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre gençler kendilerine rol-model olarak bilim insanları, düşünürleri, din adamları ve siyasetçileri değil sanatçı ve sporcuları almaktadır. (Sekam, 2013, 5-6) Dolayısıyla Peygamberimizin Hayatı Dersinde sosyal bilişsel öğrenmeyi oluşturan basamaklarından olan

dikkat, hatırlama, davranışa dönüştürme ve güdülenme aşamalarıyla(Sözen, 2004, 102)rol-model bir Peygamber algısının örtüştürülmesi, paydaşlarla tartışılması aynı zamanda Peygamberimizin daha fazla gündeme gelmesini sağlayacaktır.

Problem Durumu:

1982 Anayasasının öngördüğü zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilkokul dördüncü sınıftan itibaren zorunlu olarak okutulmaktadır. Dokuz yıl boyunca alınan bu zorunlu din kültürü bilgisini geliştirici ve tamamlayıcı olarak 2012 yılından itibaren örgün eğitim kurumlarında bazı seçmeli dersler okutulmaya başlanmıştır. Bu araştırmanın temel problemi, seçmeli derslerden birisi olan Peygamberimizin Hayatı Dersinin, ders programı, eğitim materyalleri ve ıslah edici, yol gösterici bir elçi olan Hz. Muhammed'in (sav) çağın sorunlarına yönelik çözüm odaklı hayat çizgisinin gerektiği gibi öğrencilere öğretilmesi zaruretinden hareketle; 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren ismi ve kısmen programı değiştirilerek kademeli olarak okutulmaya başlanan dersle ilgili bütüncül bir değerlendirme imkânı aralamaktır.

Bu problemten hareketle aşağıdaki alt problemlere öğrenci görüşleri doğrultusunda cevap aranmaya çalışılacaktır.

1- Peygamberimizin Hayatı ders programına göre hazırlanan eğitim materyali olan kitapla ilgili öğrenci memnuniyeti öngörülen seviyede midir?

2- Seçmeli ders olarak okutulan Peygamberimizin Hayatı dersinde edinilen kazanımların merkezi sınavlarda ölçülmesine ilişkin öğrencilerin yaklaşımları nasıldır?

3- Yeni hazırlanan Peygamberimizin Hayatı dersi programında Peygamberimizin hangi özelliği ya da özelliklerinin ön plana çıkarılması neticesinde istenen hedefe ulaşılabilir.

4- İslam dinin son elçisinin hayatı günlük hayatta rol-model alınabilir mi? Bu örnekliğinin daha çok hangi alanlarda olması gerektiği ve algılandığının tespit edilmesi.

5- Genelde toplumda huzuru bozan davranışların Peygamberin örnekliği ile giderilmesi mümkün müdür?

6- Peygamber günümüzde yaşasaydı toplumsal bunalımların aşılmasında başat rol oynayabilir miydi?

Yöntem

Verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmıştır. İnsanların yaşam koşullarını, davranışlarını, inançlarını veya tutumlarını betimlemeye yönelik bir dizi sorudan oluşan materyale anket denmektedir. (Büyüköztürk, 2005)Çalışmamız nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak gerçekleştirilen betimsel bir alan araştırmasıdır. Bu kapsamda araştırmada öğrencilerin Peygamberimizin Hayatı dersi ders kitapları, söz konusu dersin öğretim programı ve kazanımları ile sosyal hayata katkıları üzerine görüşlerinin tespit edilmesi sağlanmıştır.

Araştırma kapsamında öğrencilerin kişisel özellikleri, ders müfredatı ile ilgili görüşleri, hayata dair Peygamber yaşayışının uygulanabilirliği ve toplumda en çok Peygamberin hangi özelliğinin ön plana çıkarılması ile ilgili tarafımızdan hazırlanan anket uygulanmıştır. Anket soruları öğretim programı ve literatürde yer alan veriler göz önünde bulundurularak hazırlanmış, uzman değerlendirmesi sonrasında son hali verilmiştir. Araştırmada kullanılan anket formu girişte kişisel bilgilerin yer aldığı 6 soru ile başlamaktadır. Peygamberimizin Hayatı dersi Programıyla ilgili 29 soru mevcut olup, 19'u çoktan seçmeli, 10'u doldurmalı sorulardan oluşmaktadır. Giresun merkez ve ilçelerde Peygamberimizin Hayatı dersini seçen öğrencilerin okullarına 350 form doldurulmak üzere ders öğretmenleriyle görüşülerek öğrencilere cevaplanması için verilmiş; cevaplanan formların 339 adedi değerlendirmeye alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Giresun'da yer alan örgün eğitim kurumlarında 5. ve 9. sınıfta eğitim öğretim gören yaklaşık 10.000 öğrencidir. Örneklem olarak bu öğrenciler arasından 2017-2018 eğitim öğretim yılında Peygamberimizin Hayatı dersini seçen akademik lise öğrencileri arasından; Keşap Fen Lisesi, Giresun Merkez Mimar Sinan Anadolu Lisesi, Atatürk Anadolu Lisesi ve Yağlıdere Anadolu Lisesi'nden 193 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anket, Giresun'da da yer alan ortaokullar arasından Giresun merkez Çıtlakkale Ortaokulu, Giresun Güre Ortaokulu, Espiye Atatürk Ortaokulu ve Espiye Hasan Ali Yücel Ortaokulunda öğrenim gören 146 öğrenciye uygulanmış olup toplam öğrenci sayısı 339'dur. Çalışma grubunun demografik bilgileri öğrencilerin kendileri ve aileleri ile ilgili genel bir bilgi edinmek için sorduğumuz altı soruya göre değerlendirme aşağıdaki şekildedir.

Toplam örneklemimizde yer alan öğrenci sayısı 339 olup 182'si (%53,7) kız öğrenci, 157'si (46,3) erkek öğrencidir. Öğrencilerin % 43,1'i ortaokul (146) (beşinci sınıf) % 56,9'u ise lise (193) (9. sınıf) öğrencisidir. Örneklemdeki öğrenciler kız-erkek öğrenci sayısı genel öğrenci profiline uygun olarak alınmıştır.

Tablo 1: Anne- Babanın Meslek Durumları

Meslek	Anne		Baba	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Ev Hanımı	256	%75,5	-	-
Serbest Meslek	-	-	73	%21,5
İşçi	25	%7,4	51	%15,0
Çiftçi	3	%,9	28	%8,3
Memur	23	%6,8	69	%20,4
Diğer	27	%8,0	112	%33,0
Cevapsız	5	%1,5	6	%1,8
Toplam	339	%100	339	%100

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, öğrencilerin anne meslek grubunda %75,5'i ev hanımı, babaların meslek grubunda ise %33'ü diğer meslek grubunu tercih etmiştir. Baba meslek

grubunda diğer seçeneğinin yüksek oranda çıkması, öğrencilerin babalarının kırsalda yazları çiftçilik, kışları şehirde değişik mesleklerle meşgul olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Köyden kente göçün sosyolojik bir sonucu olarak köylerde ikamet edip çiftçilik yapan ebeveynlerin oranlarının Türkiye gerçeğine uygun olarak %8,3 olup Türkiye ortalaması köy ve beldelerde yaşayanların oranı 2017 yılında %7,5'tir.(www.tuik.gov.tr)

Tablo 2: Anne-Baba'nın Eğitim Durumu

Eğitim	Anne		Baba	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Okuma-yazması yok	14	%4,1	3	%,9
İlkokul	115	%33,9	90	%26,5
Ortaokul	88	%26,0	71	%20,9
Lise	83	%24,5	91	%26,8
Yüksekokul	32	%9,4	77	%22,7
Cevapsız	7	%2,1	7	%2,1
Toplam	339	%100	339	%100

Öğrenci velilerinin öğrenim düzeyleri açısından annelerin %33,9'u ilkökul, babaların %26,8'i lise mezunu oldukları tespit edilmiştir. Babalara göre annelerin ortaokul mezun sayıları daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Tük verilerine göre ülke nüfusunun kadınlarda %15,6'sı, erkeklerde %23,5'i olmak üzere toplamda %19,5'i lise mezunlardır. Yüksekokul mezunu oranı, kadınlarda %13,1, erkeklerde 17,9 toplamda %15,5'dir. (www.tuik.gov.tr) Giresun aile profiline baktığımızda lise mezunları %25,65 ile Türkiye ortalamasının üzerinde, yüksekokul mezun oranı%16,05 ile Türkiye ortalaması düzeyindedir.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada tarafımızca hazırlanan ve öğrenci kişisel bilgilerin oluşturduğu giriş kısmı hariç çoktan seçmeli ve açık uçlu 29 sorudan oluşan anket formumuz Giresun Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 28.03.2018 tarih ve 29409993-605.01-E.6414917 sayılı olurlarıyla bildirilmiştir. Giresun'da yer alan örgün eğitim kurumlarında lise düzeyinde akademik lise, ortaokul 5. sınıf düzeyinde öğrencilere öğretmenleri gözetiminde titizlikle uygulanmış ve uygulamadan önce öğrencileri bilgilendirme yapılmıştır.

Varsayımlar

Katılımcıların sorulara daha içtenlikle cevap vermelerini sağlamak üzere testin giriş kısmında kişisel bilgilerinin yazılmaması istenmiştir. Bu kapsamda araştırmaya katılan öğrencilerin soruları içtenlikle doğru bir şekilde cevapladığı varsayılmaktadır.

Verilerin Analizi

Giresun ilinin çeşitli okullarından öğrencilere uygulanan anketlerin sonuçlarından elde edilen veriler, SPSS programı ile analiz edilmiştir. Problem durumunda işaret ettiğimiz gibi anketteki kişisel bilgilerin dışındaki çoktan seçmeli ve açık uçlu 29 sorudan alınan cevaplar ve

yaklaşımlar altı başlık halinde incelenmiştir. Elde edilen verilerin tanımlayıcı istatistik analizleri yapılmıştır.(Baş, 2013)Bu kapsamda her bir tema altında yer alan maddelere verilen yanıtlar, frekans ve yüzdeleri verilerek betimsel analizler yapılmıştır.

Bulgu ve Yorumlar

1-Peygamberimizin Hayatı Ders Programına göre hazırlanan ders kitabıyla ilgili öğrencilerin özalgıları

Programlar ne kadar güzel hazırlanırsa hazırlansın neticede öğrenciler tarafından kazanım haline getirilmesinde öğretmenin etkin yöntemi ve MEB tarafından belirli bir süreliğine tavsiye edilen görsellerle çeşitlendirilmiş eğitim materyali kitapların önemi yadsınamaz. Öğrencilere ders materyali olan ders kitapları ile ilgili bazı sorular sorularak ders kitabına yönelik memnuniyet düzeyleri ölçülmeye çalışılmış ve ilgili çıktılar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Peygamberimizin Hayatı Ders Programına göre hazırlanan kitapla ilgili öğrenci memnuniyeti

Sorular	Evet		Hayır		Kararsızım	
	F	Yüzde	F	Yüzde	F	Yüzde
Peygamberimizin Hayatı ders kitabının şeklini beğeniyor musunuz?	93	%47,9	21	%10,8	55	%28,4
Peygamberimizin Hayatı ders kitabını yeterli buluyor musunuz?	99	%51	19	%9,8	55	%28,4
Peygamberimizin Hayatı ders kitabının ünite dağılımını beğeniyor musunuz?	88	%45,4	26	%13,4	63	%32,5

Görüldüğü gibi ders kitabı konusunda lise öğrencilere yöneltilen sorudan alınan dönütlere göre, öğrencilerin %47,9'unun ders kitabını beğendiklerini, %51'inin kitabı yeterli bulduklarını, %45,4'ünün ünite dağılımlarını beğendiklerini beyan etmektedirler. Henüz ortaokul Peygamberimizin Hayatı dersi kitabı basılmadığından anket sadece lise öğrencilerinden alınan cevapların değerlendirmesidir. Kararsız ve hayır diyenlerin oranları toplandığında hemen öğrencilerin yarısından fazlası kitapla ilgili olumlu görüş bildirmedikleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle kitaplarla ilgili daha derinlemesine çalışma yapılarak özellikle ortaokul kitaplarının görselliği ön plana çıkarılması gerektiği sonucuna varılabilir. Başka bir araştırmada öğrencilerin %71,1'i seçmeli ders kitabından memnun olduğunu belirtmişlerdir.(Meydan, 2013, 21)Bu sonuç bizim araştırmamızla da paralellik arz etmektedir.

Aşağıda gelecek soruda öğrencilerin programlara göre hazırlanan kitapların şekil, ünite dağılımı vs gibi sorularla memnuniyet ölçülme yoluna gidilmiş, öğrencilerin nasıl bir Peygamber algıları olduğu da ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 4: Peygamberimizin Hayatı ders kitabını siz yazsaydınız önceliğiniz ne olurdu?

Peygamberimizin Hayatı ders kitabını siz yazsaydınız aşağıdakilerden hangisine öncelik verirdiniz?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Savaşlar ile ilgili anlatımları çok dar tutardım.	12	3,5	3,5
Savaşların anlatımına ağırlık verirdim	20	5,9	9,4
Hz. Muhammed'in örnek kişiliği merkezli bir anlatım benimserdim.	203	59,9	69,3
Kur'an'ın anlattığı Peygamberi anlatırdım.	93	27,4	96,8
Cevapsız	11	3,2	100,0
Toplam	339	100,0	

Ders kitabının içeriği ile ilgili sorulara verilen cevaplarda öğrencilerin ergenlik dönemlerinde ruh dünyalarına uygun daha hareketli olan seçenekleri seçme olasılığı beklenirken verilen cevapların %59,9'u Hz. Muhammed'in örnek kişiliği merkezli bir anlatım benimserdim cevabı manidar olarak görülebilir. Öğrencilerin ancak %5,9'u savaşların anlatımına ağırlık verirdim seçeneğini işaretlemeleri, olanca şiddet içerikli ayartıcılara rağmen öğrencilerde Peygamberin örnek kişiliği ile seçeneğin ağır bastığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Son olarak da bu eğitim materyalinin kimler tarafından yazıldığı konusunda öğrencilerin özalgıları ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 5: Peygamberimizin Hayatı Ders kitabınızın kim tarafından yazılmış olabilir?

Peygamberimizin Hayatı Ders kitabınızın kim tarafından yazıldığını düşünüyorsunuz?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Üniversitede görev yapan akademisyenler	28	8,3	8,3
Milli Eğitimde görev yapan öğretmenler	93	27,4	35,7
Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapan uzmanlar	154	45,4	81,1
Konu ile ilgili çalışmaları olan yazarlar	50	14,7	95,9
Cevapsız	14	4,1	100,0
Toplam	339	100,0	

Peygamberimizin Hayatı Ders kitabının kim tarafından yazıldığını düşünüyorsunuz sorusuna öğrencilerin %45,4'ünün Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapan uzmanlar cevabının gelmesi, toplumda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın marka değerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. İnsanların dini bilgi kaynaklarını anne-babadan sonra ikincil olarak nereden aldıklarına verdikleri cevap Diyanete bağlı kurum kuruluşlar cevabı %49 olarak verilmektedir. (Diyanet, 2014, 119) Bu sonuç bizim yaptığımız anket sonuçlarına yakın bir veridir. Öğrencilerin kendi öğretmenleri veya üniversitede görev yapan akademisyenleri değil de Diyanet İşleri

Başkanlığı'nda görev yapan uzmanları incelemeleri değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Bu yaklaşımdan hareketle öğrencilerin gözünde yetkin ve donanımlı imaj bırakan Diyanet yetkili ve görevlileriyle Milli Eğitim yetkililerinin ortak projelerde buluşmak ve bazı doğruları Diyanette çalışan uzmanlara söyletmek gerektiği sonucu çıkarılabilir.

2-Seçmeli ders olarak okutulan Peygamberimizin Hayatı Dersinin edinilen kazanımların merkezi sınavlarda ölçülmesine ilişkin öğrencilerin özalgıları

Öğrencilerin elde ettikleri kazanımların ölçülmesi ve değerlendirilmesi ulusal düzeyde yapıldığından bu konuda öğrencilerin görüşlerine başvurmak istedik. Bir üst öğrenime devam hususunda din dersiyle ilgili kazanımların ölçülmesiyle ilgili 2017-2018 eğitim-öğretim yılında bazı iyileştirmelere gidilmiştir. Elde ettiğimiz bulgular bu hususta öğrenciler tarafından da olumlu bulunduğunu doğrulamaktadır.

Tablo 6: Peygamberimizin Hayatı dersi öğretmeninizin ders anlatımı ile ilgili en uygun seçenek hangisidir?

Peygamberimizin Hayatı dersi öğretmeninizin ders anlatımı ile ilgili en uygun seçenek hangisidir?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Görsellerle zenginleştirilmiş ders	84	24,8	24,8
Sadece öğretmenimizin anlattığı ders.	33	9,7	34,5
Evde gerekli hazırlıkları yaparak öğrenci merkezli ders	17	5,0	39,5
Öğretmen öğrenci birlikte katılımcı bir ders	195	57,5	97,1
Cevapsız	10	2,9	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 6'ya göre öğretmenlerin ders işleme ile ilgili sorumuza öğrencilerin %57,5'inin öğretmenlerin öğrencilerle birlikte katılımcı bir ders cevabı vermeleri 2004 yılında uygulanmaya başlayan yapılandırmacı yaklaşım programlarının öğrenciler tarafından benimsenip kabul edildiğinin bir sonucu gibi durmaktadır. Bu bağlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri üniversitede aldıkları pedagojik formasyonun daha geliştirilerek bu derslerin yapılandırmacı yaklaşımlarla işlenişleri hizmet içi eğitim kurslarıyla yetkin eğitimciler tarafından desteklenmelidir. Son yıllarda bu alanda hizmet içi eğitime müracaat eden çalışanların bir kısmı hizmet içi eğitime davet edilmektedir. Öğretmenler hizmet içi eğitimin kişisel gelişimine katkı sağladığı gerçeğine inandırılmalı ve niteliği iyileştirilmelidir. Bu programlar bölgesel şekle getirerek yaygınlaştırılmalıdır. Öğretmenlerle ilgili yapılan bir araştırmaya göre; Peygamberimizin Hayatı dersini veren öğretmenlerin % 2,4'ü fakülte öğreniminden sonra Hz. Muhammed'in (sav) hayatı hakkında 1 kitap, % 19,2'si 2-3 kitap, % 18,9'u 4-5 kitap ve % 58,6'sı 5'ten fazla kitap okumuşlardır (Yorulmaz, 2004, s. 316). Görüldüğü gibi dersi okutan öğretmen açısından yardımcı kaynaklardan istifade ile ilgi düzeyi yüksektir. Bu bilgi donanımı hizmet içi

eğitilerde uzmanlarınca verilecek ve yapılandırmacı yaklaşımla sarmal halde bir forma getirilmelidir. Aynı şekilde öğretmenlerin % 22,6'ı seçmeli derslerin özel öğretim yöntemlerine yönelik hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği görüşüne ait olması,(Yorulmaz, 2004, s. 322) özel öğretim yöntemlerine biraz daha fazla ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Buna rağmen aynı araştırmada “sizce öğrencileriniz için en uygun siyer (Peygamberimizin Hayatı) kitabı hangisidir?” sorusuna araştırmaya katılan öğretmenlerin %45'i hiçbir fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. (Yorulmaz, 2004, s. 318) Bu göstermektedir ki piyasada okunan Peygamberimizin Hayatı ile ilgili eserler ortalama bir seviye tutturularak kaleme alınmış, ortaokul lise üniversite seviyesinde basitten zora doğru bir sarmal yaklaşım göz önüne alınmamıştır.

Tablo 7: Peygamberimizin Hayatı dersinin seçmeli olmasını ve merkezi sınavlarda Peygamberimizin Hayatı dersinden soru çıkmasını ister miydiniz?

Peygamberimizin Hayatı dersinin seçmeli olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?				Merkezi sınavlarda Peygamberimizin Hayatı dersinden soru çıkmasını ister miydiniz?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Olumlu	187	55,2	55,2	Evet	203	59,9	59,9
Olumsuz	86	25,4	80,5	Hayır	64	18,9	78,8
Kararsızım	62	18,3	98,8	Kararsızım	68	20,1	98,8
Cevapsız	4	1,2	100,0	Cevapsız	4	1,2	100,0
Toplam	339	100,0		Toplam	339	100,0	

Tablo 7’de bu dersi seçen öğrencilerden %55,2’si tarafından olumlu bulunması memnuniyet verici bir durumdur. Daha önce not ile değerlendirilmeyen, sonra not ile değerlendirilmeye başlanan seçmeli derslerle ilgili merkezi sınavlarda soru sorulması isteklerinin %55,9 oranında olumlu olması yetkililerce değerlendirilmeye alınması gereken bir veridir. Öğrencilerin sadece %18,9’unun hayır cevabı vermesi dersi seçen öğrencilerin edindikleri kazanımların ders çeşitliliği de göz önüne alınarak sınırlı da olsa merkezi sınavlarda ölçülmesi konusundaki öğrenci beyanını ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Seçmeli derslerde önceliğiniz hangisidir?

Seçmeli derslerden hangisini öncelikli seçmek istersiniz?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Kur’an-ı Kerim	85	25,1	25,1
Peygamberimizin Hayatı	186	54,9	79,9
Temel Dini Bilgiler	63	18,6	98,5
Cevapsız	5	1,5	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 8’e göre öğrencilere yöneltilen “din eğitimi alanındaki seçmeli derslerden önceliğiniz hangisidir?” sorusuna bu dersi seçen öğrenciler arasında %54,9’unun

Peygamberimizin Hayatı Dersi cevabı vermesi üzerinde durulması gereken bir olgudur. Demek oluyor ki kendisine sunulan seçeneklerden bu dersi seçmiş öğrencilerin nerdeyse yarısı diğer derslerin açılması halinde seçenekleri farklı olabileceklerini söylemişlerdir. Olayın diğer bir yönü de dersi veren öğretmen sanki dersin amaçlarını öğrencilere anlaşılır bir biçimde anlatamamıştır.

3-Yeni Hazırlanan Peygamberimizin Hayatı Dersi Programında Peygamberimizin Hangi Özelliklerinin Ön Plana Çıkarılması Gerekliliği ile ilgili Öğrencilerin Özalgıları

Bu başlık altında yer alan anket maddeleri -her ne kadar ders öğretim programları hazırlanmış olsa da- öğrencilerin kendi istekleriyle seçtiği söz konusu dersle ilgili “Peygamber profili nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda elde edilen veriler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 9: Peygamberimizin Hayatı Dersi öncelikli olarak hangi hedefe odaklanmalıdır?

Size göre Peygamberimizin Hayatı dersi ilk olarak hangi hedefe odaklanmalıdır?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Hız Peygamber döneminde yapılan savaşlar hakkında bilgi vermek	27	8,0	8,0
İslam öncesi hayat hakkında bilgi vermek	61	18,0	26,0
Hız. Muhammed'in örnek ahlakı hakkında bilgi vermek	213	62,8	88,8
Hız. Muhammed'in çalışma hayatı hakkında bilgi vermek	20	5,9	94,7
Diğer (Lütfen yazınız.....)	9	2,7	97,3
Cevapsız	9	2,7	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 9'da görüldüğü gibi “Size göre Peygamberimizin Hayatı Dersi ilk olarak hangi hedefe odaklanmalıdır?” sorusuna öğrencilerin %62,8 gibi yüksek oranda Hz. Muhammed'in örnekliği konusunda yoğunlaşılmalı cevabı verdiği görülmüştür. İçerik açısından benzer Tablo 4'deki sorulara verilen sorularda oranların birbirlerine yakın olması testin geçerliliği açısından aynı zamanda test edilmesi anlamına da gelmektedir. Diğer sorulara verilen cevaplarla birleştirildiğinde gözükmektedir ki program tekrar değerlendirilerek Peygamberin örnekliği üzerinden gidilmeli ve geleceğin teminatı olan öğrencilere örneklik üzerinden bir rol-model peygamber olgusu sunularak toplumdaki ahlaki yozlaşmanın önüne geçilmeye çalışılmalıdır.

Tablo10: Hz. Muhammed’i en çok hangi özelliği ile tanıyorsunuz?

Hz. Muhammed’i en çok hangi özelliği ile tanıyorsunuz?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Çocuklara iyi davranmasıyla	205	60,5	60,5
Örnek bir baba olmasıyla	23	6,8	67,3
Örnek bir öğretmen olmasıyla	50	14,7	82,0
Örnek bir komşu olmasıyla	22	6,5	88,5
Örnek bir eş olmasıyla	12	3,5	92,0
İyi bir komutan olmasıyla	20	5,9	97,9
Cevapsız	7	2,1	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 10’da sorulan “Hz. Muhammed’in hangi özelliği sizin dimağlarınızda iz bıraktı?” anlamına gelen sorumuza %60,5 oranında “O’nun çocuklarla olan diyalogu” dolayısıyla onlara iyi davranması seçeneği ön plana çıkmıştır. İkinci en yüksek oran %14,7 ile “onun örnek bir öğretmen olması” seçeneğidir. Bu cevaplara göre öğrenciler belki de kendilerine sevgi ile yaklaşılması özlemine bu şekilde dışa vurma ihtiyacı duymuştur. Diğer altı çizilmesi gereken konu da aynı zamanda iyi bir eğitimci olan Peygamberin eğitim metotlarını öğretmenin uygulamalı şekilde göstermesi gerektiğidir.

Tablo 11: Hz. Muhammed’i günlük hayatımızda örnekliği

Size göre Hz. Muhammed’i günlük hayatımızda örnek almak mümkün müdür?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	282	83,2	83,2
Hayır	18	5,3	88,5
Kararsızım	35	10,3	98,8
Cevapsız	4	1,2	100,0
Toplam	339	100,0	

Bu tablo toplumda daha çok revaçta olan ve mucizelerle dolu bir Muhammed (Peygamber) algısının öğrenciler tarafından kabul edilmeyerek bir insan peygamber olarak onun insani özelliklerinin birincil seviyede algılandığı gerçeğini göstermektedir. “Hz. Muhammed’i örnek almak mümkün mü?” sorusuna öğrencilerin sadece %5,3’ünün hayır cevap vermesi sevindirici bir durumdur. Toplumdaki peygamber algısına baktığımızda ya mucizelerle dolu,

nerdeyse örnek alınması mümkün olmayan birisi ya da sadece Allah'ın mesajlarını ileten bir postacı algısı öğrenciler tarafından kabul görmemektedir. Üçüncü algı da Allah'ın Kur'an'da tanıttığı ve insani özelliklerinin ön plana çıktığı dolayısıyla öğrencilerinde belirttiği gibi örnek alınabilecek bir Peygamber olgusudur.(İslamoğlu, 2000, 10) Buradan hareketle insani özellikleri ön planda olup Allah'ın kendisini anlatmakla görevlendirdiği, yaparak-yaşayarak bize rol-model olan birisini takip etmek sevgi ve huzurun hâkim olduğu bir medeniyet tasavvuruyla mümkün olabileceği gerçeği öğrenciler tarafından benimsenmiştir.

Tablo 12: Hz. Muhammed'in hayatında sizi en çok etkileyen unsur nedir?

Hz. Muhammed'in hayatında sizi en çok etkileyen unsur nedir?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Mekke'de çektiği işkenceler	109	32,2	32,2
Hira'da ilk vahiy	121	35,7	67,8
Sevr'de Allah tarafından korunması	74	21,8	89,7
Uhud'ta yaralanması	8	2,4	92,0
Diğer	19	5,6	97,6
Cevapsız	8	2,4	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 12'de "Hz. Muhammed'in hayatında sizi en çok etkileyen unsur nedir?" sorusuna öğrencilerin verdiği cevaba baktığımızda Mekke'de yaşanan iki olayının kabul edilebilirliği %67,9 olarak verilmektedir. Soruya verilen cevap değişik şekillerde yorumlanabileceği gibi Peygamberin Mekke döneminde yaşadığı iki olay -ki birisi somut diğeri soyut suretiyle- öğrencilerin Mekke dönemi ile ilgili ilgilerinin daha yoğun olduğu kanaatine götürebilir. Mekke dönemine olan yoğun ilginin altında bu dönemde ortaya çıkan hadiselerin daha çok duygusal nitelikte olduğu düşünülebilir. Bu sebeple Mekke dönemiyle ilgili derslerin daha çok duygusal nitelikte işlenmesinin yararlı olacağı kanaatine varılmıştır.

4-Son din İslam'ın elçisinin hayatı günlük hayatta rol-model alınabilir mi? Alınabilirse daha çok hangi alanlarda olması gerektiği ile ilgili öğrencilerin özalgıları

Dünya üzerinde bulunan İslam ülkeleri veya topluluklarında genel olarak bir huzursuzluk, fakirlik ve geri kalmışlık göze çarpmaktadır. Bu bunalımlı ruh halinden çıkış yolu olarak asr-ı saadet devrinin kurucusu peygamberi rol-model olarak bazı sorunlara çare bulunabilirliği sorgulamaya çalışılmıştır. Rol-model bir Peygamberin hangi özellikleri ön plana çıkarılması gerektiği öğrenci gözüyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Tablo13: Peygamberimizin Hayatı Dersinde en çok Hz. Muhammed’in hangi özelliği üzerinde durulmalıdır?

Size göre Peygamberimizin Hayatı dersinde en çok Hz. Muhammed’in hangi özelliği üzerinde durulmalıdır?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Arkadaşlarına iyi davranması	26	7,7	7,7
Ömründe hiç kimseye fiziki şiddet uygulamamış olması	63	18,6	26,3
Hiç kimseyi ayırmadan herkesi dinlemesi	146	43,1	69,3
Devamlı güler yüzlü olması	72	21,2	90,6
Diğer	23	6,8	97,3
Cevapsız	9	2,7	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 13’de görüldüğü gibi “Peygamberimizin Hayatı Dersinde en çok Hz. Muhammed’in hangi özelliği üzerinde durulmalıdır?” sorusuna ilk üç şıkka verilen oran %82,9’dur. Cevaplar gösteriyor ki bir toplum lideri ve Peygamber olarak ayırım yapmadan herkesi dinlemesi en yüksek oranda karşılık bulmaktadır. Ötekileştirmenin revaçta olduğu bir ortamda toplum katmanlarını oluşturan herkese eşit mesafede davranılması gerekir. İkinci en yüksek oranda öğrenciler Müslüman kardeşine tebessümün sadaka değerinde bir davranış olduğu dolayısıyla gergin bir yüz hattıyla bezenmiş bir toplumun beğenilmediğini ortaya koymaktadır. Kadınlar başta olmak üzere toplumda sürekli revaçta olan şiddet konusunda öğrencilerin ilkokuldan başlayarak Peygamberin hayatında bir kere bile fiziki şiddete teşebbüs etmediği gerçeği öğrencilere daha da iyi anlatılarak bu konuda bir farkındalık oluşturulmalıdır.

Tablo 13: Toplum tarafından Hz. Muhammed’in hangi davranışı en fazla örnek alınmalıdır?

Siz göre toplum tarafından Hz. Muhammed’in hangi davranışı en fazla örnek alınmalıdır?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Temiz olması	52	15,3	15,3
Alçakgönüllü olması	62	18,3	33,6
Sosyal ilişkilerinde ayırım yapmaması	91	26,8	60,5
Herkese yardımcı olması	111	32,7	93,2
Diğer	16	4,7	97,9
Cevapsız	7	2,1	100,0
Toplam	339	100,0	

Birbiriyle bağlantılı ayrı sorulara verilen cevaplar arasındaki benzerlik testin geçerliğinin de isabetli olduğu gerçeğini göstermektedir. Tablo 14’de öğrencilere yöneltilen sorulardan Hz. Hatice’nin de Peygamberin vasıflarını sayarken öncelendiği “Kimseye yük olmak istememesi, herkesin yükünü almaya çalışması” özelliğini karşılayan herkese yardımcı olması özelliği %32,7, sosyal ilişkilerde ayırım yapmaması %26,8, alçakgönüllü olması özelliği de %18,3 ile

toplam %77,8'i bulması insanlar arası iletişimle direk alakalı olması ve bireyselliğin revaçta olduğu bir zaman diliminde üzerinde durulması gereken bir durumdur.

5- Toplumda huzuru bozan davranışların Peygamberin örneğiyle giderilebileceği ile ilgili öğrencilerin özalgıları

Dördüncü problem başlığında değindiğimiz rol-model tartışmalarının devamı niteliğinde İslam dünyasında zuhur eden bazı problemlerin Peygamberin örneğinden hareketle çözülebilirliği üzerinde yoğunlaşarak aşağıdaki çıktılara ulaşılmıştır.

Tablo 14: Toplum huzurunu en çok bozan davranış türü hangisidir?

Size göre toplum huzurunu en çok bozan davranış türü hangisidir?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Hırsızlık	69	20,4	20,4
İnsanlara kaba davranma	95	28,0	48,4
Kimsenin hakkına razı olmayışı	65	19,2	67,6
Adam kayırma	78	23,0	90,6
Diğer	25	7,4	97,9
Cevapsız	7	2,1	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 15'te görüldüğü gibi "Toplum huzurunu en çok bozan davranış türü hangisidir?" sorusuna verilen cevapta en yüksek oran %28 ile "insanlara kaba davranma" seçeneği gelmektedir. İnsanların bir şeylerinin çalınması onları en fazla üzmesi gereken durumlar olmasına gerekirken hırsızlık ancak %20,4 çıkmıştır. Görüldüğü gibi öğrenciler özelinde toplumun birincil sorunu insanlar arasındaki iletişimden kaynaklanan kabalıklar neticesinde oluşan gönül kırgınlıklarıdır. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığınca örgün veya yaygın eğitim marifetiyle, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan dini irşad ve vaaz marifetiyle güncel argümanlar daha aktif şekilde bu toplumsal hastalığın üzerine gidilmelidir.

Tablo 15:

Öğretmen olsaydınız derslerinizde Hz. Muhammed'in hangi özelliğini ön plana çıkarırdınız?

Öğretmen olsaydınız derslerinizde Hz. Muhammed'in hangi özelliğini ön plana çıkarırdınız?			
	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Temizliğe önem vermesini	66	19,5	19,5
Tembelliğe karşı olmasını	57	16,8	36,3
Sevgi temelli dünya görüşünü	170	50,1	86,4
Evlilik hayatındaki örneğini	9	2,7	89,1
Diğer	26	7,7	96,8
Cevapsız	11	3,2	100,0
Toplam	339	100,0	

Tablo 16’da öğrencilerden bir empati yapmaları istenmiş ve programdaki konular üniteler halinde verilmesine rağmen resmi programın dışında öğretmen olsaydınız derslerinizde “Hz. Muhammed’in hangi özelliğini ön plana çıkarırdınız?” sorusuna %50,1 gibi yüksek bir oranda “Peygamberin sevgi temelli bir dünya görüşünü öncelerdim” cevabının verilmesi dikkate değerdir. Bu tablodan çıkarılacak diğer bir sonuç ise öğrencilerin ancak %16,8’inin “Hz. Muhammed’in tembelliğe karşı olması” cevabını vermeleridir. Peygamberin hayatı boyunca en fazla üzerinde durduğu konulardan olan çalışkanlık konusunda öğrencilere eğitimciler tarafından yeterli yüklem yapılmadığı anlaşılmaktadır. Günümüzde teknoloji bağımlısı gençliğin en fazla uyarılması gereken konu dinin dolayısıyla Peygamberin çalışmayı teşvik eden yönünün yoğunlukla anlatılmasıdır.

6- Peygamber günümüzde yaşasaydı toplumsal bunalımların aşılmasında başat rol oynayabileceği ile ilgili öğrencilerin özalgıları

Dini ve siyasi alanda karizmatik lider olarak toplumdaki sorunların çözüme kavuşturulmasında Peygamber bugün bu toplumda yaşamış olsaydı ne kadar etkili olurdu problemine cevap aramak için öğrencilerin verdikleri cevaplar değerlendirilmeye alınmıştır.

Tablo 16: Olaylar karşısında Hz. Muhammed olsaydı nasıl davranırdı?

Herhangi bir olay karşısında “Acaba Hz. Muhammed olsaydı nasıl davranırdı?” dediğiniz olur mu?	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Her zaman	53	15,6	15,6
Çoğunlukla	58	17,1	32,7
Bazen	114	33,6	66,4
Arada sırada	62	18,3	84,7
Hiçbir zaman	44	13,0	97,6
Cevapsız	8	2,4	100,0
Toplam	339	100,0	

Toplumsal huzurun sağlanması bağlamında Müslüman bireyin dinin tebliğcisi olarak Hz. Muhammed’in olaylar karşısında tutumu nasıl olurdu gibi yapıcı bir sorgulamada öğrencilerin sadece %13’ünün aklına böyle bir soru gelmediğini belirtmişlerdir. İlk dört cevapta direkt ya da dolaylı olarak olumlu cevap verenlerin oranı %84,6’dır. İyi ve örnek alınabilir bir peygamber topluma iyi anlatılabilirse şahısların Peygamber adına empati yapma eğilimleri daha da sıklaşacaktır. Türkiye’de yapılan bir araştırmada insanların sadece %17,2’sinin hayatlarında Peygamber inancı olmasa da mutlu sona erişilebileceği şeklindeki cevabı yukarıdaki cevaba uygunluk arz etmektedir. (Diyanet, 2014, 25)

Tablo 17: Hz. Muhammed'in hayatının öğrenilmesi toplum huzuru ve dünya barışına katkısı

	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Hz. Muhammed'in hayatının öğrenilmesi toplum huzuru için önemlidir.	223	%65,8	85	%25,1	19	%5,6	2	%,6	2	%,6
Hz. Muhammed, bugün yaşasaydı dünyada huzur ve barış hâkim olurdu.	211	%62,2	73	%21,6	29	%8,6	12	%3,5	7	%2,1

Karizmatik bir lider, devlet adamı ve tebliğci olarak “Hz. Muhammed'in hayatının öğrenciler tarafından, öğrenilmesi toplum huzuru için önemli midir?” sorusuna öğrencilerin sadece %1,2'sinin kısmen ya da tamamen katılmaması sevindirici bir durumdur. Demek ki toplumun %98,8'inin Peygamber algısı ve ona yüklediği olumlu misyon oranı çok yüksektir. “Hz. Muhammed, bugün yaşasaydı dünyada huzur ve barış hâkim olur muydu?” diye sorulan soruya öğrencilerin sadece %5,6'sı olumsuz cevap vermesi ve kalan %94,6'sının Peygamber hayatta olsaydı bir türlü çözümler üreterek sevgi temelli bir medeniyeti kurar, zulmü bitirir manasını çıkarabileceğimiz cevaplar vermişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Kişinin anayasal çerçeve ile koruma altına alınmış dini öğrenme ve yaşama hakkı çocukluğundan ölümüne kadar elde ettiği ve Allah (cc)'ın da doğuştan insana bahsettiği din hürriyeti modern hukuk tarafından da kabul edilen evrensel bir kazanımdır. Bütün gelişmiş hukuklarda olduğu gibi T.C. Anayasasında da olaya müspet bakış açısı mevcuttur. Bu bağlamda 2012'den sonra ortaokul ve liselerde okutulmaya başlanılan seçmeli derslerle ilgili gelişme ve 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren ismi ve programı değiştirilen Peygamberimizin Hayatı Dersi öğrenci özalgılarıyla ilgili yaptığımız ve altı temel soruyla ölçmeye çalıştığımız verilerden elde edilen sonuç ve önerileri şöylece özetlememiz mümkündür.

Ders materyali/kitabı konusunda lise öğrencilerine yöneltilen sorudan alınan dönütlere göre öğrencilerin %47,9'u ders kitabını beğenmişlerdir. Aynı öğrencilerin %51'i ders kitabını yeterli bulmuşlar, %45,4'ü ise ünite dağılımlarını beğendiklerini beyan etmişlerdir. Henüz ortaokullarda okutulan peygamberimizin hayatı dersi kitabı basılmadığından anket sadece lise öğrencilerinden alınan cevaplardan oluşmaktadır. Kararsız ve hayır diyenlerin oranları toplandığında hemen öğrencilerin yarısından fazlası kitapla ilgili olumsuz görüş bildirmemiştir.

Genel bir memnuniyetsizlik olmamasına rağmen özellikle ortaokul kitaplarında görselliği zenginleştirilmiş eğitim-öğretim materyalleri hazırlanmalıdır.

Ders kitabının içeriği ile ilgili değerlendirmede örneklem olarak alınan öğrencilerin yaşları itibarıyla ergenlik dönemlerinde olmaları sebebiyle daha hareketli olan seçenekleri seçme olasılığı yüksek olması beklenirken verilen cevapların %59,9'u "Hz. Muhammed'in örnek kişiliği merkezli bir anlatım benimserdim" cevabı, Peygamberin örneğinin her şeye rağmen revaçta olduğu dolayısıyla eğitim politikaları geliştirilirken konu ile ilgili öğrencilerin hazır bulunuşluğun yüksek olduğu gerçeğinin değerlendirilmesi gerekir. Ders kitaplarının yazarlarıyla ilgili kimler tarafından yazılmış olabileceği sorusuna %45,4 oranında Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapan uzmanlar olarak cevaplandırılmış ve ilintili cevapta aynı seviyeler çıkmıştır. Öğrencilerin kendi öğretmenleri veya akademisyenleri değil de Diyanet İşleri Başkanlığından birilerini öncelikle değerlendirilmesi öğrenciler tarafından da bu kurumun kabul edildiğini göstermektedir.

Öğretmenlerin ders işleme şekilleri ile ilgili olarak öğrencilerin %57,5'inin öğretmenlerin öğrencilerle birlikte katılımcı bir ders cevabı vermişlerdir. Bu sonucu 2004 yılında uygulanmaya başlayan yapılandırmacı yaklaşım programlarının öğrenciler tarafından benimsenip kabul edildiği şeklinde değerlendirilebilir. Seçmeli derslerden bu dersi seçen öğrencilerin sadece %25,4'ü tarafından olumsuz bulunması önemlidir. Daha önce not ile değerlendirilmeyen sonra değerlendirilmeye alınan dersle ilgili merkezi sınavlarda soru sorulması isteklerinin %55,9 oranında olması yetkililerce değerlendirilmeye alınması ve dersi seçen öğrencilere pozitif katkı sağlaması ve fayda maliyet açısından bakılmasının uygun olacağı sonucuna varılabilir.

Peygamberimizin Hayatı Dersi ilk olarak hangi hedefe odaklanmalıdır?" sorusuna; savaşa odaklanmalı cevabı %8,0 olup %62,8 gibi yüksek oranda Hz. Muhammed'in örnek ahlakı cevabı verilmiştir. Diğer sorulara verilen cevaplarla beraber değerlendirildiğinde yine ahlak alanına ait bir cevap verilerek %60,5 oranında "O'nun çocuklarla olan diyalogu dolayısıyla onlara iyi davranması" maddesi ön plana çıkmaktadır. Bu sonuçtan bireyselleşmenin zirvede olduğu bir toplumda sevgi temelli bir dünya kurmanın yolu ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde onlara iyi davranan ve gelişim sürecinde onları sevgiyle büyütmek olmalıdır. Toplumda revaçta olan ve mucizelerle dolu bir Muhammed algısının öğrenciler tarafından kabul edilmediği dolayısıyla bir beşer peygamber olarak onun insani özelliklerinin birincil seviyede algılandığı görülmektedir. Hz. Muhammed'in örnek alınabilirliği sorusuna öğrencilerin sadece %5,3'ünün "hayır" cevap vermesi olumlu durumdur. Toplumdaki peygamber algısına baktığımızda ya mucizelerle dolu, örnek alınması nerdeyse mümkün olmayan bir elçi, yâ da sadece Allah'ın mesajlarını ileten bir postacı algısı dolayısıyla revaçta olan deizm hastalığının korkulacak kadar olmadığı gerçeğinin de vermektedir. "Hz. Muhammed'in hayatında sizi en çok

etkileyen unsur nedir?” sorusuna öğrencilerin verdiği cevaba göre Mekke’de yaşanan iki olayın kabul edilebilirliği cevabı %67,9 oranında verilmektedir. Soruya verilen cevap değişik şekillerde yorumlanabileceği gibi Peygamberin Mekke döneminde yaşadığı iki olay - ki birisi somut birisi soyut olmak üzere - öğrencilerin Mekke dönemi ile ilgili ilgilerinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Duygusal öğrencilerin Mekke dönemi ile ilgili ilgilerinin daha yoğun olduğu dolayısıyla daha duygusal yönü ağır basan Mekke dönemi ile ilgili hadiseler üzerinde alınacak derslerle birlikte iyice işlenmelidir.

“Hz. Muhammed’in hangi özelliği üzerinde durulmalıdır?” sorusuna verilen cevapta “şiddet uygulamaması, insanlar arasında ayırım yapmaması” ve “sürekli güler yüzlü olması” şıklarına verilen toplam oran %82,9’dur. Cevaplar gösteriyor ki bir toplum lideri ve Peygamber olarak dimağlarda iz bırakan seçenek ayırım yapmadan herkesi dinlemesi özelliğidir. Ötekileştirmenin revaçta olduğu bir ortamda toplum katmanlarını oluşturan herkese eşit mesafede davranılması gerektiği gerçeği öğrenciler tarafından hatırlatılmıştır. İkinci en yüksek oranda öğrenciler Müslüman kardeşine tebessümün sadaka değerinde bir davranış olduğu gerçeğini yakalamışlardır. Öğrenciler gergin yüz hattıyla bezenmiş bir toplumun beğenilmediğini ortaya koymaktadır. Kadına şiddet başta olmak üzere toplumun gerçeklerinden birisi olan şiddete mesafeli yaklaşım öğrencilerin öncelikleri şıklardandır. Buradan hareketle ilkokuldan başlayarak Peygamberin hayatında bir kere bile fiziki şiddete teşebbüs etmediği gerçeği öğrencilere iyi anlatılmalıdır. Birbiriyle bağlantılı ayrı sorulara verilen cevaplar arasındaki benzerlik testin geçerliğinin de isabetli olduğu gerçeğini bildirmektedir. Sosyal ilişkilerde ayırım yapmaması alçak gönüllü olması ve Hz. Hatice’nin de Peygamberin vasıflarını sayarken öncelikli “Kimseye yük olmak istememesi, herkesin yükünü almaya çalışması” özelliğini karşılayan herkese yardımcı olması özelliği %32,7 ile en yüksek orana sahip ve toplumun da örneğine en fazla ihtiyaç duyduğu alanlardandır.

Toplum huzurunu bozan davranış ölçeğinde ise %28 ile insanlara kaba davranma seçeneği ön plana çıkmaktadır. İnsanlar bir şeylerinin çalınması en fazla üzüleceği durumlar olmasına rağmen ikinci ve üçüncü sıradaki oranlar adam kayırma ve kimsenin hakkına razı olmaması olarak değerlendirilmiş, hırsızlık konusu daha alt sıralara düşmüştür. Görüldüğü gibi öğrenciler özelinde toplumun birincil sorunu insanlar arasındaki iletişimden kaynaklanan gönül kırgınlıklarıdır. Toplumun dini ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda en popüler olan Diyanet/ Müftülüklerin dini irşad ve vaazlarında bu konuya yoğunlaşmaları gerekmektedir. Öğrencilerden bir empati yapmaları istenmiş ve programdaki konular olmasına rağmen öğretmen olsaydınız derslerinizde “Hz. Muhammed’in hangi özelliğini ön plana çıkarırdınız?” sorusuna %50,1 gibi yüksek bir oranda “sevgi temelli bir dünya görüşünü öncelercdim” cevabı dikkate değerdir. Öğrencilerin ancak %16,8’inin Hz. Muhammed’in tembelliğe karşı olması dolayısıyla çalışma

hususunda yeterli yüklem yapılmadığı gerçeğidir. Zira teknoloji bağımlısı gençliğin en fazla aydınlatılması gereken konu dinin dolayısıyla Peygamberin çalışmayı teşvik eden yönünün gereği kadar anlatılamaması gibi durmaktadır. Toplumsal huzurun sağlanması bağlamında bir Müslüman ve dinin tebliğcisi bir insan olan Hz. Muhammed'in olaylar karşısında tutumu nasıl olurdu?" gibi yapıcı bir sorgulamada öğrencilerin sadece %13'ü aklına böyle bir şey gelmediğini belirtmişlerdir. İlk dört şıkta direk ya da dolaylı olarak olumlu cevap verenlerin oranı %84,6'dır. Bu cevap toplumun geleceğini oluşturacak olan gençlerin hareketlerinin olumluya matuf yönlendirilmesinde önemli rol oynayacaktır. İyi ve örnek alınabilir bir peygamber topluma iyi anlatılabilirse şahısların Peygamber adına empati yapmaları olumlu bir sonuçtur.

Karizmatik bir lider, devlet adamı ve tebliğci olarak Hz. Muhammed'in hayatının öğrenciler tarafından dolayısıyla toplum katmanları tarafından öğrenilmesi toplum huzuru için önemli midir?" sorusuna öğrencilerin sadece %1,2'sinin kısmen ya da tamamen katılmaması olumlu bir değerlendirmedir. Demek ki toplumun %98,8'inin olumlu Peygamber algısı ve ona yüklediği misyon oranı dikkate değerdir. "Hz. Muhammed, bugün yaşasaydı dünyada huzur ve barış hâkim olur muydu?" diye sorulan soruya öğrencilerin sadece %5,6'sı olumsuz cevap vermiş ve diğer %94,6'sı Peygamberin hayatta olsaydı bir türlü çözümler üretilerek sevgi temelli bir medeniyeti kurar ve gözyaşı ve zulüm olmazdı manası çıkarabileceğimiz cevaplar vermişlerdir.

Çalışmamızda tespit etmeye çalıştığımız pozitif Peygamber algısı gündelik ideolojik/fikri çekişmelere kurban etmeyerek ben neslinin en belirgin özelliklerinden olan kendine aşırı güven ve hazcılık hastalığından gençlerin kurtulmasında fayda sağlayacak en temel dinamiklerdendir. Gelişim çağındaki öğrencilerimize Hz. Muhammed iyi bir rol-model olarak sunulabilirse en fazla muzdarip olduğumuz madde bağımlılığı, şiddet, gasp ve taciz suçlarının önlenmesinde koruyucu bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Ayhan, H.(1999). Türkiye'de Din Eğitimi. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ayhan, H.(2000). İmam Hatip Lisesi, İstanbul: *DİA* c. XXII, ss. 191-192,TDV Yayınları,
- Baş, T. (2013). Anket Nasıl Hazırlanır? Nasıl Uygulanır? Nasıl Değerlendirilir? Seçkin Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorumu, Ankara: Pegem Akademi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2014). Türkiye'de Dini Hayat Araştırması. Ankara:
- Ensar Vakfı. (2012). 4+4+4 Eğitim Sistemi Yeni Anayasada Dini Kurumlar ve Din Öğretimi İsteğe Bağlı Din Eğitimi. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Er, Hamit, (2003) Daru'l-Hilafe Medreseleri, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Gündoğdu, Y. B. *Seçmeli Din Dersleri Niçin tercih Edilmiyor? (Ordu İli Örneği)*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2017/2, c. 16, sayı: 32, ss. 557-582
- Gündoğdu, Y. B. (2015). *Seçmeli Din Derslerini Tercih eden Öğrencilerin Tercihlerini etkileyen Faktörler*, Ordu Örneği, Din Bilimleri Araştırma Dergisi, c. 15, s.2, ss. 121-155.
- İslamoğlu, M. (2000). Üç Muhammed. İstanbul: Denge Yayınları.

- Katipoğlu, H. (2015). Liselerde (9. Ve 10. Sınıf) Seçmeli Olarak Okutulan Hz. Muhammed'in Hayatı Dersinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri açısından Değerlendirilmesi (Samsun Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Meydan, H.(2013). *Din Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 40 Erzurum.
- Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. (2018). Ankara: Talim Terbiye Kurulu,
- Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. (2018). Ankara: Talim Terbiye Kurulu.
- Öcal, M. (2015). Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sarıkaya, A.(2016). *Ortaöğretim Ders Kitaplarında Siyer Anlatım Sorunları, 9. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında*, Hadis ve Siyer Araştırmaları, c.II, s.II, 2016, ss, 107-118.
- SEKAM, (2013) Türkiye'de Gençlik; Gençliğin özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri, İstanbul: Sekam Yayınları.
- Songur, F. (2014). Siyer Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, (Isparta Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Sözen, H.(2014). Çocuğun Din Eğitimine Hz. Muhammed'in Hayatı Bağlamında Kuramsal Bir Yaklaşım. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yorulmaz, B.(2004). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Seçmeli Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler Derslerine İlişkin Özgülleri*. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi. II, s. 41. 2004. ss,301-324.

Web Sitesi

- 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearchi> Erişim: 06.06.2018.
- MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü Kararları, <https://dogm.meb.gov.tr/www/kararlar/icerik/12>, Erişim: 06.06.2018.
- TÜİK Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3894>, Erişim: 06.06.2018.
- TÜİK Haber Bülteni <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>, Erişim: 06.06.2018.

Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Burcu TÜRKKAŞ ANASIZ*
Elif İLİMAN PÜSKÜLLÜOĞLU†

Received/Geliş: 13.03.2018
Accepted/Kabul: 27.11.2018

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğretim elemanlarının algıladığı örgütsel sapma davranışlarını ölçmede kullanılabilecek bir araç geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde çalışan akademisyenler oluşturmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini sınamak amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AFA sonucu 26 maddeden ve dört boyuttan oluşan yapı ortaya çıkmıştır. Bu boyutlar; Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları, Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları, Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları, Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları'dır. Dört boyutlu yapı, toplam varyansın %66'sını açıklamaktadır. Ölçek "1-Hiçbir zaman" ve "5-Her zaman" aralığında puanlanmaktadır. AFA sonucu elde edilen yapı DFA ile sınanmıştır. Sonuçlar ölçeğin iyi uyum değerleri ürettiğini ortaya koymaktadır. DFA sonucu elde edilen uyum iyiliği değerleri şöyledir; $\chi^2/sd = 3.89$, RMSEA = .098, NFI = .86, NNFI = .88, CFI = .89, IFI = .89, RMR = .12, SRMR = .04. Ölçeğin güvenirliliğini sınamak için madde toplam korelasyonları, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları, üst ve alt %27'lik grupların madde ortalama puanları incelenmiştir. Sonuç olarak, öğretim elemanlarının algıladığı örgütsel sapma davranışlarını belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Örgütsel sapma ölçeği, örgütsel sapma, öğretim elemanı.

Perceived Organizational Deviance Behavior Scale: Validity and Reliability Study

Abstract

The purpose of this study is to develop a tool that can be used in the definition of perceived deviance behaviors of academic personnel. Study group of the research consists of academic personnel working in different universities of Turkey. In order to assess structural validity of the scale explanatory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) were conducted. At the end of EFA, a structure consists of 26-items and four dimensions emerged. These dimensions are Deviance Behaviors related to Organizational Relations, Deviance Behaviors related to Organizational Processes, Deviance Behaviors related to Educational Activities, and Deviance Behaviors related to Research and Publishing. Four-dimension structure explains 66.00% of the total variance. The scale is five-point-likert ranging from "1-Never" to "5-Always". The structure reached at the end of EFA was assessed via CFA. Results show that the scale has produced good fit indexes. The goodness of fit reached at the end of CFA are; $\chi^2/sd = 3.89$, RMSEA = .098, NFI = .86, NNFI = .88, CFI = .89, IFI = .89, RMR = .12, SRMR = .04. In order to assess the reliability of the scale; item total correlations, Cronbach Alpha internal consistency coefficients, means of upper and lower 27% groups were examined. Consequently, a reliable and valid, and psychometrically adequate assessment tool that can be used in the definition of perceived deviance behaviors of academic personnel was developed.

Key words: Organizational deviance scale, organizational deviance, academic personnel.

*Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye, burcuturkkas@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-6156-5601

† Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye, elif.iliman@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-9390-1139

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Toplumsal yapıda yer alan örgütlerde, sapmanın görece olağan karşılanabileceği belki de tek yer üniversitelerdir. Çünkü üniversitelerden statükoyu korumak yerine; mevcut yapıya ve politikalara eleştirel bir bakış açısı ve tutum sergilemesi beklenmektedir. Üniversiteler, tarih boyunca toplumda egemen olan yerel ve dini otoriteler karşısında kendini ifade edebilme özgürlüğünü elinde bulunduran ya da bulunması gereken örgütler olarak görülmüşlerdir. Üniversitelerin bu misyonu, onlardan topluma yön vermeleri ve aynı zamanda alışlagelmişin dışında farklı bir duruş sergilemeleri yönünde beklentiye de yol açmaktadır. Çünkü üniversiteler, yaratıcılığın ve yeniliğin çıkış noktasıdır. Yaratıcılık ve yenilik ise olağanın dışında davranmayı gerektirmektedir. Bu durum aslında olumsuzmuş gibi düşünülen sapma davranışlarının, dikte edilenden ayrışma anlamında olumlu ve gerekli olan başka bir yönünü de çağrıştırmaktadır. Bir anlamda üniversitelerden olumlu sapmalar göstererek, toplumda reforma yol açmaları beklenmektedir. Öte yandan üniversitelerin etik dışı sapmalardan da kaçınması gerekmektedir. Çünkü bu tür sapmalar diğer örgütlerde olduğu gibi üniversitelerde de örgütsel, psikolojik ve sosyal kayıplara neden olabilmektedir. O halde, sapma davranışlarının üniversitelerin kendine özgü bağlamında hangi açıdan ele alındığı önemlidir. Bu doğrultuda olumlu sapma davranışlarının gerektiği ve beklendiği üniversitelerde, bireysel ve örgütsel kayıplara neden olabilecek olumsuz sapma davranışlarının da neler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla üniversitelerde öğretim elemanlarının olumsuz sapma davranışlarının belirlenebilmesi için bir ölçme aracına gereksinim bulunmaktadır. Bunun için mevcut araştırmanın alanyazınında öncelikle sapma davranışlarının sosyolojik kökeni değerlendirilmiş, ardından kavram örgüte indirgenerek üniversiteler bağlamında ele alınmıştır.

Tarihsel süreçte toplum kavramıyla ilgili olarak ortaya konulan bütün çözümlerler, toplumsal yapıyı ve toplum biçimini anlama çabasıyla kaynaklanmaktadır. Bu anlama çabası Comte'un statikler ve dinamikler; Spencer'in farklılaşma ve Pareto'nun ise toplumdaki karşılıklı ilişkiler ve bağlılıklar kavramlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Wallace ve Wolf, 2013). Daha sonraki süreçte ise toplumu anlama çabasını, Durkheim geleneğinden gelen ve Merton'un çalışmalarıyla beslenen Kıta Avrupası eksenli bir toplumsal yapı yaklaşımı oluşturmuştur. Bu yaklaşımda toplumsal yapı, ortak inançlar, değerler ve normlar biçiminde; bireyler arasında işbölümü ve dayanışmaya dayalı, karşılıklı bağlılıkları ve çatışmaları ortaya çıkaran ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (Gökçe, 2004). Bu bağlamda toplum, bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendiren ve aynı zamanda onların sosyal dünyayı anlamalarını sağlayan etkileşimsel bir mekanizma olarak görülmektedir.

Toplum, işlevini sürdürmek amacıyla içinde tekil olarak bireyler ve gruplar aracılığıyla insanları kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Sosyal kontrol ile bir arada tutulan birey ise dürtü veya isteklerinin gerektirdiği davranışlarıyla, topluma uyum sağlamanın gerektirdiği davranışları

arasında kalmaktadır. Toplumun bireyden beklediği doğrultuda davranması uyma davranışı olarak bilinirken, diğer taraftan biyolojik eğiliminin gerektirdiği biçimde hareket etmesi normlardan sapmasına neden olabilmektedir (Hoşgörür, 2018; Merton, 1968). Bu açıdan bakıldığında örgütler de toplumun yapısıyla benzer niteliktedir. Başka bir ifadeyle modern toplumu karakterize eden yapılardan birisi de örgütlerdir. Söz konusu modern örgütler bireyleri tutarlı ilişkilere, rasyonaliteye, kuralcılığa, hiyerarşiye yöneltmektedir. Bu bağlamda bireylerin örgüt içi rolleri ile çalışma yaşamına ilişkin tutum ve davranışları, örgütün planlı amaçları gerçekleştirilmesine ve sağlıklı işlemesine yönelik olarak oluşturulmaktadır. Nitekim örgüt normlarına uyum, beraberinde, toplumda olduğu gibi örgütlerde de sosyal anlaşmayı getirecek ve istenen amaçlar gerçekleşecektir. Ancak bazı durumlarda örgütün işlevleri tam anlamıyla yerine getirilmemekte ve sosyal anlaşmalarda dengesizlikle karşılaşmaktadır. Başka bir deyişle, örgütün sağlıklı işleyişini bozacak bazı durumlar da yaşanabilmektedir. Bu durum Merton'un (1938) da sözünü ettiği örgütün uyumunu ve düzenini bozan, diğer bir ifadeyle *bozuk işlevlere (anomi)* karşılık gelmektedir.

Bozuk işlev, genellikle örgütün işlevlerinde ortaya çıkan düzenleme eksikliğinden ya da normsuzluktan kaynaklanmaktadır. Merton'a (1968) göre bozuk işlev, kültürel normların, hedeflerin veya grup üyelerinin örgütsel yapıda uyumlu hareket etmesi sırasında bir ayrışma olduğunda ortaya çıkan bir sorundur. Başka bir deyişle bozuk işlev, örgütsel amaçlara ulaşmada meşru yolların kullanımında ortaya çıkan sorunları ifade etmektedir. Örgütlerde bozuk işlev; kişinin ihtiyaçlarına yöneticilerin kayıtsız olmasından, örgütlerde öngörülemez düzen eksikliğinden, bireyin örgütsel veya bireysel amaçlarını gerçekleştirirken engellendiği algısından veya kendine duyduğu güvensizlikten kaynaklanmaktadır (Hoşgörür, 2018; Merton, 1968). Bu bağlamda örgütün dengesinin bozulmasında önemli etken olan bozuk işlevler, örgütsel amaçların yerine getirilmesinde sorun oluşturmakta veya bunun için kullanılan araçların farklılaşmasına neden olmaktadır. Yani, araç ve amaç dengesinin değişmesi örgüte ilişkin normlardan sapmaya neden olabilmektedir. Bu durum örgütsel sapma davranışları olarak tanımlanmaktadır.

Örgütsel sapma davranışı, en genel tanımıyla, örgütün etkinliğini ve performansını olumsuz etkileme (Dunlop ve Lee, 2004) ya da bir örgütün kabul ettiği kural veya normlardan bilinçli olarak uzaklaşmadır. Robinson ve Bennett'e (1995) göre örgütsel sapma davranışı, çalışanların örgüt kurallarını bozarak, örgütün veya örgüt üyelerinin iyi durumlarını tehdit eden davranışlardır. Başka bir ifadeyle örgütsel sapma, örgütte var olan kuralların tanınmaması, normlarının dikkate alınmaması ve bunun sonucunda örgütün işleyişinde sorun yaşanması durumudur. O halde sapma davranışlarının ortaya çıkmasında, örgütlerde kabul edilmiş normlar ile bu normlara örgütsel uyum arasındaki ayrışmanın neden olduğu söylenebilir (Merton, 1938). Worsley'e (1987) göre sapmada, örgütsel normlara kimlerin, hangi nedenlerden uymadığı konusu

üzerinde durulmaktadır. Durkheim'e (1985) göre ise sapma, bir grup veya örgütte kaçınılmazdır. Çünkü sapmanın bir örgütte varlığı ortak değerlerin var olduğunun da bir göstergesidir. Sapma kuramcıları, örgütlerde çoğulcu değerler sisteminin var olduğunu belirtmektedirler. Buna göre, bir davranışı suç veya sapma olarak tanımlayabilmek için; bir grubun veya bireyin örgütte kabul edilenden farklı bir şekilde davranması, çoğulcu farklı değerlere sahip diğer grubun ise o bireyin veya grubun faaliyetini sapma olarak etiketlemesi gerekmektedir (Worsley, 1987). Sonuç olarak, örgüt bireyi farklı davrandığı için sapkın olarak etiketlerken birey de kendine yakıştırılan biçimde sapkın davranarak, sapma davranışlarını üretmeye devam etmektedir (Coulon, 2015; Franzese, 2015).

Örgütsel sapma davranışları, özellikle, iletişimin ve etkileşimin yoğun olduğu örgütlerde görülmektedir. Söz konusu örgütler, bireylerin performansları, örgütün imajı ve sergilenen davranışlarla sürekli etkileşimdedir. Aynı şekilde örgütte çalışan bireylerin davranışları ve tutumları da örgütten beslenmektedir. Yani, karşılıklı bir etkileşim süreci mevcuttur. Bu bağlamda örgüte yansıyan herhangi bir olumsuzluğun gerek çalışanlarda gerekse örgüt sisteminde farklı birçok olumsuz yansıması görülebilir. Öyle ki örgütsel sapma davranışlarının neden olduğu örgütsel, psikolojik ve sosyal kayıpların dikkate alınmaması durumlarında hem örgütün hem de çalışanların çeşitli şekillerde zarar görme olasılığı bulunmaktadır (Peterson, 2002; O'Leary-Kelly, Griffin ve Glew, 1996). Bireylerin örgüt içinde sergilediği işten kaçma, devamsızlık, görevi kötüye kullanma, bilinçli bir şekilde yanlış yapma, iş yavaşlatma, işten erken ayrılma, kullanılan malzemelere zarar verme, örgüte ait malzemeleri izinsiz kullanma, saldırganlık, iş arkadaşlarını suçlama, dedikodu yapma, cinsel taciz, hırsızlık, yalan söyleme gibi sapma davranışlarının (Demir, 2010; Dunlop ve Lee, 2004; Kidwell ve Kochanowski, 2005; Spector ve Fox, 2002; Robinson ve Bennett, 1995) örgütsel etkiliğin zayıflaması, niteliksiz işgücü yetişmesi veya işgücü kaybı yaşanması, örgüt kaynaklarının zarar görmesi, örgüt imajının zedelenmesi (Arbak, Şanlı ve Çakar, 2004) gibi pek çok örgütsel zarara yol açabileceği söylenebilir. Ancak sapma davranışları salt olumsuz bir davranış türü olarak nitelendirilmemelidir.

Örgütsel sapma davranışları, sonuçlarına bağlı olarak olumlu sapma (Spreitzer ve Sonenshein, 2004; Appelbaum, Iaconi ve Matousek, 2007), yapıcı sapma (Galperin, 2012) veya yaratıcı sapma (Mainemelis, 2010) olarak da tanımlanabilmektedir. Olumlu sapma davranışları örgüt üyelerini ortak çıkarlara yöneltme, örgütleri ikaz edip uyarma, grup içi bağlılığı artırma, yenilikçiliği ve yaratıcılığı teşvik etme gibi olumlu sonuçları barındıran davranışlardır (Robinson ve Bennett, 1995). Olumlu sapma davranışlarında gösterilen bu tür örgütsel norm karşıtı davranışlar, bazen örgüte fayda ya da çıkar sağlamak amacıyla sergilenmektedir. Üniversite ortamında da her türlü düşünce; otoriteye, tabulara veya kişilere bağlı olmadan tartışılmalıdır (Ortaş, 2004). Aynı zamanda her türlü yaratıcı ve eleştirel düşünme teşvik edilmelidir. Bu

bağlamda aslında üniversitelerden beklenen sapma davranışları olumlu sapmalardır. Ancak üniversitelerin yapısı itibariyle kendilerinden beklenen olumlu sapma davranışlarıyla; hırsızlık, sabotaj, sözlü saldırı, gibi olumsuz sonuçlar doğuran sapma davranışlarının karıştırılmaması gerekmektedir. Özü itibariyle sapma evrensel olarak kabul gören davranışlardan farklılığa ve olumsuz sapma davranışları etik dışı davranışlara karşılık gelmektedir. Mevcut çalışmada da örgütsel sapmadan kasıt olumsuz sapma davranışlarıdır. Bu nedenle olumsuz sapma davranışlarının topluma yön veren üniversitelerde titizlikle çalışılması önemlidir.

Alanyazında örgütsel sapma davranışları farklı araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde sınıflandırılmıştır (Mangione ve Quinn, 1974; Wheeler 1976; Hollinger ve Clark, 1982). Bu sınıflandırmaları temel alan Robinson ve Bennett'in (1995) sınıflandırması, örgütsel sapma davranışlarının bütünsel bir çerçevede toplanması bakımından önemlidir. Robinson ve Bennett (1995) örgütsel sapmayı; *örgüte yönelik sapma* ve *bireye yönelik/bireylerarası sapma* davranışları olarak iki boyutta ele almaktadır. Bu boyutlardan örgüte yönelik sapma davranışı, üretim sapması ve ekipman sapması alt boyutlarına ayrılmıştır. *Üretim sapması*, çalışma performansını etkileyen iş yavaşlatma, işi eksik yapma gibi örgütsel kuralların ihlali; *ekipman sapması* ise sabotaj gibi örgütün sahip olduğu araç gerece verilen zarar olarak tanımlanmıştır. Bireye yönelik/bireylerarası sapma davranışı boyutu ise politik sapma ve kişisel saldırganlık olarak iki alt boyuta ayrılmıştır. *Politik sapma*, dedikodu yayma, iş arkadaşlarını karalama, adam kayırma gibi bireysel çıkarlar doğrultusunda diğer çalışanları politik açıdan dezavantajlı konuma geçirme; *kişisel saldırganlık* ise cinsel veya sözlü taciz gibi diğer çalışanlara karşı saldırgan ve düşmanca tavırlar sergilenme olarak tanımlanmıştır (Robinson ve Bennett, 1995).

Bu sınıflandırmaya ek olarak, sapma davranışıyla ilgili olarak alanyazında farklı sınıflandırmalar olduğu görülmektedir. Örneğin, bazı kaynaklarda örgütsel sapma davranışları; örgütte kötü davranış (Vardi ve Wiener, 1996), örgütten kaynaklanan saldırganlık davranışları (O'Leary-Kelly, vd., 1996), sosyal olmayan (anti sosyal) davranış (Robinson ve O'Leary-Kelly, 1998), olumsuz işyeri davranışları olarak belirtilmekte ve bunlara göre açıklanmaktadır (Lawrence ve Robinson, 2007). Alanyazında örgütsel sapma davranışlarının konaklama işletmeleri, hazır yiyecek işletmeleri, ceza infaz kurumları, satış temsilcilikleri, hastaneler, okullar ve sınırlı sayıda üniversiteler gibi farklı örgütlerde çalışıldığı görülmektedir (Arbak, vd., 2004; Arslan ve Kozak, 2012; Avcı, 2008; Bal Taştan, 2013; Bayın ve Terekli Yeşilaydın, 2014; Bayram, Gürsakal, Bilgel, 2009; Burroughs, 2001; Demir, 2010; Doğan ve Kılıç, 2014; Dunlop ve Lee, 2004; Estes, 2013; Girgin Köse ve Aksu, 2013; İyigün, 2011; Korkmaz, 2014; Kurtz, 2014; Türkkaş Anasız, 2016; Türkkaş Anasız ve İliman Püsküllüoğlu, 2018). Sapma davranışına ilişkin yapılmış bu sınıflandırmaların ve çalışmaların daha çok kar ya da hizmet örgütlerine göre kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Ancak, üniversitelerin kendine özgü yapısı, işleyişi ve

kültürü olmasına rağmen, örgütsel sapma davranışlarını üniversitelere özgü bu bağlamda inceleyen araştırmalara ulaşamamıştır.

Daha çok işletme alanyazınında geçen sapma kavramının akademi kültürü bağlamında farklı bir anlama bürüneceği açıktır. Bu bağlamda örgütsel sapmanın, eğitim kurumlarının kendine özgü özellikleri göz önünde bulundurularak yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada üniversitelere ilişkin örgütsel sapma davranışlarının tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi planlanmaktadır. Böylece akademisyenlerin sapma davranışlarının görece nasıl farklılaştığı ve hangi özellikleri taşıdığı ortaya çıkarılabilecektir. Bu amacın gerçekleşmesi için kendine özgü dokuya sahip üniversitelerde sapma davranışlarının nasıl algılandığının belirlenmesine yönelik bir ölçme aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Sapma davranışlarının akademi algılanış biçimi, yöneticilerin veya daha üst düzeydeki akademik kurumlardaki sapma davranışlarının yıkıcı etkileriyle akademinin örgütsel bağlamında baş etmesinde yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Dahası, çalışanlar Adams'a (1965) göre örgütsel ilişkilerinde adaleti sağlamak için genellikle sapma davranışları göstermektedirler. Eşitliğin/eşitsizliğin yanında sapma davranışlarının örgütsel adalet eksikliği ve güç mesafesinin yüksek olduğu, paternalist tutumların yaşandığı, çalışma stresinin yoğun olduğu, olumsuz ifadelerin meşrulaştığı farklı örgüt türlerinde daha belirgin bir şekilde görülme olasılığı yüksektir. Bu doğrultuda, böyle bir ölçme aracının geliştirilmesi akademik örgütlerde, sözü geçen olgu ve durumlara ilişkin bir öngörü geliştirmeyi ve buna yönelik önleyici kararlar almayı sağlayabilir. Ayrıca diğer eğitim örgütlerinde olduğu gibi üniversitelerde olumsuz örgütsel sapma davranışlarının varlığı, örgütün sisteminin etkililiğine ve etkinliğine zarar verme, misyon ve vizyonunun gerçekleştirilmesini engelleme olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle bireyden başlayan ve daha sonrasında örgütsel bozulmalara neden olan sapma davranışlarının topluma ve bireylere yön veren üniversitelerde araştırılması için bir ölçme aracına gereksinim bulunmaktadır. Bu bağlamda mevcut araştırmada, öğretim elemanlarının algıladığı örgütsel sapma davranışları ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak söz konusu ölçme aracının akademi kültürüne uygun geliştirilebilmesi için öncelikle sapma olgusunun gerektirdiği sosyal bağlamın boyutlarıyla birlikte açıklanması gerekmektedir.

Robinson ve Greenberg (1998) sapma olgusunun anlamlandırılabilmesi için öncelikle davranışın geçtiği *sosyal bağlam*, davranışı gerçekleştiren *bireyler ve davranışın hedefi* göre belirlenmesi gerektiğini söylemektedir. Başka bir ifadeyle sapma olgusunun daha açık bir biçimde anlaşılabilmesi için ölçüt alınacak *sosyal bağlamın ve değer sisteminin, davranışın aktörünün ve davranışın kime/neye yönelik gerçekleştirildiğine (hedefine)* ilişkin kavramların açıkça ifade edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede araştırmanın *sosyal bağlamı*; kendine özgü ilişkilere, işleyişe, dinamiklere ve diğer örgütlerden farklı bir kültürel yapıya sahip olan üniversitelerdir.

Davranışın aktörü üniversitede görev yapan öğretim elemanları ve *davranışın hedefi* ise öğretim elemanlarının faaliyet gösterdiği örgüt ve bu örgütün üyeleriyle sınırlandırılmıştır. Tüm bu açıklamalardan hareketle söz konusu öğretim elemanlarının örgütsel sapma davranışlarının Robinson ve Bennett'in (1995) yapmış olduğu sınıflandırmadan farklı olarak bu çalışmada dört boyutta ele alınmıştır. Bu boyutlar; örgütsel ilişkilere yönelik sapma davranışları, örgütsel işleyişe yönelik sapma davranışları, eğitsel etkinliklere yönelik sapma davranışları, araştırma ve yayına yönelik sapma davranışlarıdır:

Örgütsel ilişkilere yönelik sapma davranışları, örgüt içinde özellikle kişisel çıkar sağlama amacıyla gerçekleştirilen davranışlardır. Örgütsel ilişkiler kullanılarak başkalarını zor duruma düşürmek ve bundan kendine çıkar sağlamaya çalışmak, bu boyuttaki sapma davranışlarının en belirgin özelliklerindedir. Bu bağlamda başkaları hakkında, onları zor duruma düşürecek konuşmalar (dedikodu vb.) yapmak, kendi işlerini kolaylaştırmak amacıyla yalan söylemek, kişisel ilişkilerini, bürokratik işlerini kolaylaştırmak amacıyla kullanmak gibi davranışlar örnek verilebilir.

Örgütsel işleyişe yönelik sapma davranışları, kasıtlı olarak örgütün işleyişini sekteye uğratmak amacıyla gerçekleştirilen davranışlardır. Bu davranışlar doğrudan örgütsel araç gerece araç gerece zarar verilmesi şeklinde olabileceği gibi örgütün yasal işleyişini bozmaya yönelik de olabilir. Bu bağlamda örgütün fiziksel kaynaklarını israf etmek, kaynakları özensiz kullanmak ya da zarar vermek, mazeretsiz biçimde akademik veya idari yönlerden katkısı olacağı toplantılara katılmamak ya da katılıp sabote etmek vb. davranışlarda bulunmak, bürokrasiyi çalışanları yıldırma için kullanmak, yetkisi olmadığı halde örgütü bağlayıcı vaatlerde bulunmak gibi davranışlar örnek verilebilir.

Eğitsel etkinliklere yönelik sapma davranışları, örgüt çalışanlarının eğitim öğretim etkinliklerine yönelik sorumluluklarını yerine getirmeme yoluyla gerçekleştirdikleri sapma davranışlarıdır. Diğer bir ifadeyle, örgütte eğitim öğretimden sorumlu çalışanın yürütmesi gereken ders, sınav gibi etkinliklerini eksik, özensiz, hazırlıksız olarak yapmasıdır. Bu bağlamda ders veya sınav saatlerine özen göstermemesi, geçerliğini yitirmiş bilgilerle ders işleme, derslerini araştırma görevlisine veya öğrencisine yürettürmesi gibi davranışlar örnek verilebilir.

Araştırmaya ve yayına yönelik sapma davranışları, özellikle akademik örgütler ile ilgili boyutta yer alan davranışlar, akademideki sorumlulukların gerektiği gibi yerine getirilmemesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yukarıda tanımlanan tüm sapma davranışları etik dışı davranışlar olmakla birlikte; bu boyut, özellikle, akademik etik ihlali sonucu sergilenen davranışları içermektedir. Bu bağlamda öğretim elemanlarının çalışmalarında niteliği göz ardı etmesi, araştırmalarını dilimlemesi, gerçek dışı verilerden yayın üretmesi gibi araştırma ve yayına ilgili etik kuralları ihlal etmesi gibi davranışlar örnek verilebilir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin farklı üniversitelerinde görev yapan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğretim elemanları oluşturmaktadır. Araştırma verileri 2017-2018 eğitim öğretim yılında toplanmıştır. Ölçme aracı geliştirme sürecinde birbirinden bağımsız iki farklı örneklem grubundan veri toplanmıştır. İlk örneklem grubundan toplanan veriler ile açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve ikinci örneklem grubundan toplanan veriler ile doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinin yapıldığı ilk örneklem grubunda 269 öğretim elemanı bulunmaktadır. Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının %55.4'ü kadın (n = 149) ve %44.6'sı erkektir (n = 120). Katılımcıların %15.2'si profesör (n = 41), % 13.0'ü doçent (n = 35), %19.3'ü yardımcı doçent (n = 52), %32.3'ü araştırma görevlisi (n = 87), %15.6'sı öğretim görevlisi (n = 42), %3.3'ü okutman (n = 9), %0.4'ü uzmandır (n = 1). Katılımcıları %0.8'i (n = 2) unvanlarını belirtmek yerine diğer seçeneğini işaretlemiştir. Çalışmanın ikinci örneklem grubunda 310 akademisyen bulunmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin %49.7'si kadın (n = 154) ve %50.3'ü erkektir (n = 156). Katılımcıların %13.2'si profesör (n = 41), %11.3'ü doçent (n = 35), %27.7'si yardımcı doçent (n = 86), %34.2'si araştırma görevlisi (n = 106), %7.7'si öğretim görevlisi (n = 24), %1.9'u okutman (n = 6), %3.2'si uzmandır (n = 1). Katılımcıları %0.6'sı (n = 2) diğer seçeneğini işaretleyerek unvanını belirtmemiştir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde alanyazın ayrıntılı olarak taranmış, mevcut ölçme araçları incelenmiş (Bennett ve Robinson, 2000; Girgin ve Aksu, 2013), özellikle de bu konuda yapılan nitel çalışmalardan (Arbak vd., 2004; Bennet ve Robinson, 2000; Holinger ve Clark, 1982; Kaplan, 1975; Mangione ve Quinn, 1974; Robinson ve Bennet, 1995; Türkkaş Anasız, 2016; Türkkaş Anasız ve İliman Püsküllüoğlu, 2018) yararlanılmıştır. Bu çalışma sonucunda 84 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin yanıtlanmasında "1-Hiçbir zaman" ve "5-Her zaman" aralığında puanlanan beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Maddeler anlam, kapsam, anlaşılabilirlik, açıklık ve akıcılık açısından değerlendirilmek üzere dokuz alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Ölçeğin, anlaşılabilirlik, kolay yanıtlanabilirlik ve yanıtlama süresi gibi özelliklerini test etmek için ölçek, beş kişiden oluşan bir akademisyen grubuna ön uygulama yapılmıştır. Uzmanlardan ve ön uygulama katılımcılarından gelen dönütler çerçevesinde maddeler yeniden düzenlenmiştir. Sonuç olarak 56 maddeden oluşan ölçek deneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için önce açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve ardından doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeğin

yapısı oluştuktan sonra dağılımın normalliği incelenmiş, uç değerler temizlenmiş ve analizler tekrarlanmıştır. Dağılımının normalliğinin değerlendirilmesinde basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Bu değerlerin de +1 ile -1 (.17 ve -.65) aralığında olduğu görülmüştür. Uç değerlerin belirlenmesinde; Z puanları, kutu grafiği ve Mahalanobis uzaklığı göz önünde bulundurulmuştur. Z puanları incelenirken, +3 ile -3 aralığı dışındaki değerler; kutu grafiğinde, kutuda yer almayan değerler; Mahalanobis uzaklığında .001'in altındaki değerler uç değer olarak tanımlanarak (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016), birinci ve ikinci veri setlerinde üçer ölçme aracı veri setinden çıkarılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için madde toplam korelasyonları, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları, üst ve alt %27'lik grupların madde ortalama puanları incelenmiştir.

Bulgular

Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde toplanan ilk veri seti ile açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için yeterli örneklem büyüklüğüne ilişkin farklı bakış açıları bulunmakla birlikte, genellikle 200 kişiden oluşan örneklemin yeterli olacağını belirtilmektedir (Kline, 2011; Seçer, 2015). Bu çalışmada da açımlayıcı faktör analizi 269 kişilik bir örneklemden toplanan veriler ile gerçekleştirilmiştir. Ardından toplanan ikinci veri seti ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve yapı geçerliliği sınanmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde olduğu gibi doğrulayıcı faktör analizi konusunda da örneklem büyüklüğüne ilişkin farklı bakış açıları bulunmaktadır. Genellikle 300 kişiden oluşan örneklem grubunun doğrulayıcı faktör analizi yapmak için yeterli olacağı belirtilmektedir (Field, 2009; Seçer, 2015). Bu çalışmada da doğrulayıcı faktör analizi 310 kişilik bir örneklem grubundan toplanan veri seti ile gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra güvenilirlik analizi yapılmış ve faktörler arası ilişkiler belirlenmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin Bulgular

Araştırmada AFA öncesi verilerin faktör analizi için uygunluğunu test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi sonuçları incelenmiştir. Analiz sonucunda KMO değeri .96 ve Bartlett Küresellik Testi sonucu da [$\chi^2 = 127280$ sd = 1540; $p < .01$] anlamlı bulunmuştur. Bu değerler veri setinin AFA için uygun olduğunu ortaya koymuştur (Field, 2009). Ölçme aracının yapı geçerliliğini sınamak için AFA yapılmıştır. AFA yapılırken temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Temel bileşenler analizinde hangi yöntemin kullanılacağı araştırmacının ölçekten toplam puan alınıp alınmayacağına ilişkin varsayımlarına göre değişmektedir. Ölçekten toplam puan alınmıyorsa dik döndürme, alınıyorsa eğik döndürme yapılmaktadır. Ancak ilk analizlerde, dik döndürme yöntemi maddelerin ayrışmasını sağlayacağı için, dik döndürme yönteminin kullanılması tavsiye edilmektedir (Field, 2009, 644). Bu çalışmada da analizde dik döndürme (varimax) yöntemi kullanılmıştır. İlk analiz sonucu ölçek maddelerinin özdeğeri 1'den

büyük 7 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu 7 faktör toplam varyansın %66.37'sini açıklamaktadır. Ancak faktörleşen madde sayısı, faktörlerin toplam varyansa katkısı, yamaç grafiği (scree plot) grafiği ve ortaya çıkan faktörlerin açıklanabilirliği dikkate alındığında (DeVellis, 2012) yapının 7 faktör yerine 4 faktörlü olabileceğine karar verilmiştir. Bu bağlamda 4 faktör için veriler yeniden analiz edilmiştir.

Faktör analizi sürecinde farklı araştırmacılar maddelerin ölçekte kalmasına karar verirken farklı ölçütleri temel almaktadır. DeVellis (2012) ise madde yük değerinin .50'den büyük olması gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada maddelerin ölçekte kalması için .50 eşik değer olarak alınmıştır. Stevens'a (2002) göre .51'den büyük maddeleri ölçekte bırakmak için gereken minimum örneklem sayısı 100'dür. Daha çok kişiye ulaşıldığında daha az faktör yükü veren maddeleri de ölçekte tutmak mümkündür. Bu çalışmada ise açılımlayıcı faktör analizi için 269 kişiye ulaşılmıştır. Örnek büyüklüğü ölçekteki maddelerin .50'den büyük olması için yeterlidir. Ayrıca, madde havuzu oluşturulurken, aynı yapıyı tanımlamak için farklı ifadeleri içeren birden fazla madde yazılmıştır. Benzer yapıyı ölçen .50'den daha az yük veren maddeler ölçekten atılarak, yüksek yük değeri veren maddelerin ölçekte kalması sağlanmıştır. Böylelikle yapının ortaya çıkarılmasında ölçekten atılan maddelerin olumsuz bir etkisi olmamıştır. Birden fazla faktöre yüksek yük veren maddelerde maddelerin faktör yükleri arasındaki farkın .10'dan küçük olmamasına dikkat edilmiştir. Bu ölçütü sağlamayan ve bulunduğu faktördeki diğer maddelerle uyumlu olmayan maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçek için madde havuzu oluşturulması sürecinde aynı davranışı ölçmeye yönelik farklı biçimlerde birden çok madde yazılmıştır. İlk analiz sonucu 7 faktör altında toplanan maddelerin aslında 4 faktör altında toplanması gerektiği ve ölçeğin en az maddeyle etkili bir şekilde yapıyı ölçmesi için belirtilen ölçütleri sağlamayan maddeler (.50'den küçük, birden çok faktöre yük veren ve bulunduğu boyuttaki diğer maddelerle uyumlu olmayan maddeler) ölçekten çıkarılmıştır. İlk analizde birinci faktör altında 19 madde, ikinci faktör altında 13 madde, üçüncü faktör altında 11 madde, dördüncü faktör altında 6 madde, beşinci faktör altında 4 madde, altıncı faktör altında 2 madde ve yedinci faktör altında 1 madde ortaya çıkmıştır. Ölçütleri sağlamayan maddeler tek tek ölçekten atılmış ve analizler her defasında tekrarlanmıştır. Ölçütleri sağlamayan maddeler ölçekten atıldıkça ölçeğin yapısı oturmaya başlamış, ölçek sırasıyla 6 faktör ve 5 faktör altında toplanmış, analizler devam ettikçe ve maddeler temizlendikçe 4 boyut altında yapılaşmıştır. Bu işlemler sonucunda ölçekte birinci faktörde 7, ikinci faktörde 5, üçüncü faktörde 7 ve dördüncü faktörde 7 olmak üzere toplam 26 madde kalmıştır.

Tablo 1. Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği (AÖSDÖ) AFA Sonuçları

Madde	Ortak Varyans	Faktör 1 İlişkiler	Faktör 2 İşleyiş	Faktör 3 Eğitsel Etkinlik	Faktör 4 Araştırma Yayın	Açıklanan Varyans (%)
M1	.62	.67	.31	.23	.13	
M2	.76	.77	.29	.14	.23	
M3	.73	.78	.26	.15	.17	
M4	.64	.67	.14	.40	.10	18.60
M5	.70	.72	.26	.11	.31	
M6	.65	.71	.20	.21	.23	
M7	.67	.62	.19	.15	.47	
M8	.53	.22	.59	.31	.15	
M9	.64	.17	.66	.36	.19	
M10	.61	.18	.60	.34	.31	17.77
M11	.63	.13	.65	.33	.27	
M12	.58	.15	.68	.05	.30	
M13	.68	.22	.29	.71	.19	
M14	.74	.27	.28	.75	.13	
M15	.67	.33	.19	.68	.25	
M16	.68	.21	.27	.63	.40	17.07
M17	.62	.13	.26	.63	.36	
M18	.69	.23	.25	.70	.26	
M19	.73	.22	.21	.74	.30	
M20	.69	.13	.32	.44	.60	
M21	.48	.23	.09	.24	.59	
M22	.77	.07	.32	.18	.79	
M23	.76	.08	.29	.19	.79	12.54
M24	.61	.17	.13	.26	.70	
M25	.65	.12	.14	.22	.75	
M26	.50	.41	.00	.10	.56	
						66.00

Ölçeğin KMO (.95) ve Bartlett Küresellik testi değerleri [$\chi^2 = 4820.57$ sd = 325; $p < .01$] incelenmiş ve AFA için uygun olduğu görülmüştür. Ölçekte kalan maddelere yeniden AFA uygulanmış ve hiçbir müdahaleye gerek kalmadan 4 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu faktörler Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler), Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş), Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik), Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) olarak adlandırılmıştır. AFA sonuçları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları Ölçeği’nin ilk faktörü olan Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktöründe 7 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin faktör yük değerleri .62 ile .78 arasında değişmektedir. Bu faktör tek başına toplam varyansın %18.60’ını açıklamaktadır. Ölçeğin ikinci faktörü olan Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) faktöründe 5 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin faktör yük değerleri .59 ile .68 arasında değişmektedir. Bu faktör tek başına toplam varyansın %17.77’sini açıklamaktadır. Ölçeğin üçüncü faktörü olan Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinler) faktöründe 7 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin faktör yük değerleri .63 ile .74 arasında değişmektedir. Bu faktör tek başına toplam varyansın %17.07’sini açıklamaktadır. Ölçeğin dördüncü faktörü olan Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) faktöründe 7 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin faktör yük değerleri .56 ile .79 arasında değişmektedir. Bu faktör tek başına toplam varyansın %12.54’ünü açıklamaktadır.

Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) İlişkin Bulgular

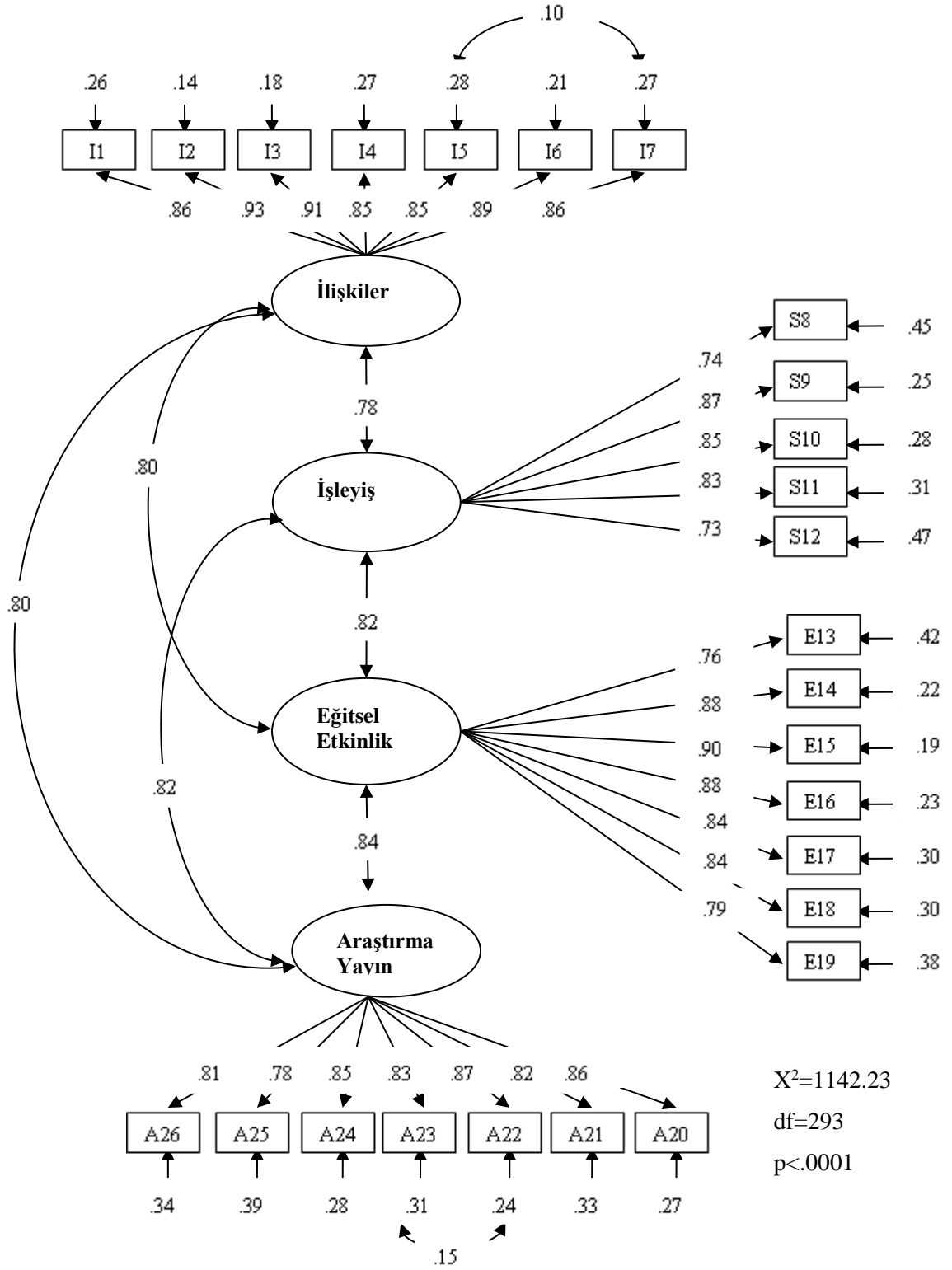
AFA sonucu ortaya çıkan yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için farklı bir örneklem grubundan yeniden veri toplanmıştır. Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları Ölçeği’nin doğrulanmasında birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. DFA analizinde I5 ile I7 (I5 - *Meslektaşlarının motivasyonlarını düşürmek için onların yaptıklarını eleştirmek* ve I7 - *Meslektaşlarını zor duruma düşürmek için küçük sorunları bahane ederek üstlere şikayet etmek*) ve A22 ile A23 (A22 - *Katkısının olmadığı yayınlara etkisini kullanarak kendi ismini yazdırmak* ve A23 - *Katkısının derecesine bakmaksızın ilk isim olmayı talep etmek*) maddeleri arasında hata korelasyonu olduğu görülmüştür. Bu maddelerin incelenmesi sonucu I5 ve I7’nin *Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları* boyutu altında ve A22 ve A23’ün *Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları* boyutu altında yer aldığı ve birbirine benzer iki özelliği ölçtükları görüldüğünden (I5 ve I7 maddeleri meslektaşlara zarar vermeye yönelik, A22 ve A23 maddeleri çalışmalara katkısı olmadan çıkar sağlamaya yönelik davranışları ölçen maddeler olduklarından) hata varyansları ilişkilendirilmiştir. Yapılan modifikasyonlar model uyumuna olumlu katkı sağlamıştır. DFA sonucu elde edilen uyum değerleri (χ^2 /sd = 1142/ 293 = 3.89, RMSEA = .09, NFI = .86, NNFI = .88, CFI = .89, IFI = .89, RMR = .12, SRMR = .04)

modelin iyi uyum sağladığını ortaya koymaktadır. Çalışmada ölçüt alınan eşik değerlere ve çalışma sonucu ortaya çıkan değerlere aşağıda yer alan Tablo 2’de yer verilmektedir. NFI ve NNFI haricinde tüm değerler kabul edilebilir sınırlar içerisinde. NFI ve NNFI’nın örneklem büyüklüğüne hassas olduğu, küçük örneklerde diğer değerler iyi çıksa bile bu değerlerin düşük çıkabileceği (Tabachnick ve Fidel, 2007) göz önünde bulundurularak bu değerler de kabul edilebilir uyum çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği (AÖSDÖ) Model Uyumu

Uyum İndeksi	Eşik Değerler	Kurulan Modelde Çıkan
(χ^2 /sd)	$2.0 \leq X$ (Tabachnick ve Fidel, 2007)	3.89
RMSEA	$X \leq 5.0$ (Wheaton, Muthen, Alwin ve Summers, 1977) $X \leq 0.10$ (MacCallum, Browne ve Sugwara, 1996)	.09
RMR; SRMR	$X \leq 0.08$ (Hu ve Bentler, 1999)	.12; .04
CFI	0 ve 1, 1’e yakın olması iyi uyum (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008)	.89
NFI; NNFI (TLI)	$X \geq 0.90$ (Bentler ve Bonnet, 1980)	.86; .88

Şekil 1’de yer alan yol diyagramdaki standartlaştırılmış yol katsayıları, her bir gözlenen değişkenin ilişkili olduğu gizil değişken arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Kline, 2011). Bu değer Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktörü için .85 ile .93, Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) faktörü için .74 ile .87, Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) faktörü için .76 ile .90 Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) faktörü için .78 ile .87 arasında değişmektedir. Faktörlerdeki maddelerin hata varyansları ise Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktörü için .14 ile .28 arasında değişmektedir. Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) faktörü için hata varyansları .25 ile .47 arasında değişmektedir. Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) faktörü için hata varyansları .19 ile .42 arasında değişmektedir. Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) faktörü için hata varyansları .24 ile .39 arasında değişmektedir. Maddelerin t değeri, gizil değişkenlerin gözlenen değişkeni açıklama oranlarının anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Maddelerin t değerleri 12.88 ile 23.76 arasında değişmektedir. Maddelerin tümü için t değerleri .01 düzeyinde anlamlıdır.

Şekil 1- Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği Yol Diyagramı

Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirligi için madde toplam korelasyonları, Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayıları, üst ve alt %27'lik grup madde ortalama puanları incelenmiştir. Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları Ölçeği'nin Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktöründeki maddelerin madde toplam korelasyonları .65 ile .72 arasında değişmektedir. İkinci faktör Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) için .52 ile .66 arasında değişmektedir. Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) için .69 ile .75 arasında değişmektedir. Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) için .48 ile .74 arasında değişmektedir. Bu değerler maddelerin ayırt edicilik gücünün yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2013). Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlilik katsayısı Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktörü için .91, Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) faktörü için .83, Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) faktörü için .92, Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) faktörü için .89 ve ölçeğin tümü için .95 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirligi konusunda son olarak toplam puanlara göre oluşturulan üst ve alt %27'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farklar incelenmiştir. Gruplar arasındaki farkın anlamlı çıkması hem testin ayırt ediciliğini hem de iç tutarlılığını ortaya koymaktadır (Büyüköztürk, 2013). Yapılan t testi sonucu ($t = 38.64$), tüm maddelerin ayırt edicilikleri $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Ölçeğin faktörleri arasındaki ilişkileri hesaplamak için Pearson korelasyon katsayıları (r) hesaplanmıştır. Bu katsayıların yorumlanmasında .10 ile .30 düşük, .31 ile .70 arası orta, .71 ve üzeri yüksek ilişkinin göstergesi kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2013; Çokluk vd., 2016). Yapılan hesaplamalar Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) ile Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) ($r = .69$), Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) ($r = .69$), Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) ($r = .60$) orta düzeyde pozitif; Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) ile Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) ($r = .69$), Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) ($r = .55$) orta düzeyde pozitif; Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) ile Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) ($r = .71$) yüksek düzeyde pozitif ilişkiler bulunmaktadır. Ölçeğin boyutları arasındaki ilişkilerin .90'dan, açıklanamayan varyans tolerans değerinin ($1-R^2$) .20'den, ölçeğin VIF değerinin 10'dan, CI değerinin 30'dan küçük olması (Çokluk, vd., 2016), ölçekte çoklu bağlantı sorunu (multi-collinearity) olmadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı, öğretim elemanlarının algıladıkları örgütsel sapma davranışlarını belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu doğrultuda öncelikle alanyazın ve ilgili çalışmalardan yararlanılarak 86 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. Uzmanların ve ön uygulama katılımcılarının görüşleri çerçevesinde ölçek taslağı yeniden düzenlenmiş ve 56 maddelik bir araç ön uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ön uygulamadan elde edilen verilerle açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. AFA sonucu ölçek yedi faktör altında toplanmıştır. Ancak faktörleşen madde sayısı, faktörlerin toplam varyansa katkısı, yamaç grafiği grafiği, faktörlerin açıklanabilirliği göz önünde bulundurularak ölçeğin dört faktör olmasına karar verilmiştir. Yapıya karar verildikten sonra Z puanları, kutu grafiği ve mahalnobis uzaklığı göz önünde bulundurularak uç değer temizliği yapılmıştır. 3 veri seti analizden çıkarılmıştır. Ardından AFA tekrarlanarak, öncelikle faktör analizi sürecinde bulunduğu faktördeki diğer maddelerle uyumlu olmayan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Daha sonra bir maddenin farklı faktörlere verdiği yük değerleri arasındaki farkın .10'dan az olduğu maddeler de ölçekten atılmıştır. Böylece ölçekten toplamda 30 madde çıkarılmıştır. Madde havuzu oluşturulurken aynı yapıyı ölçen farklı biçimde ifade edilmiş birden fazla madde yazılmıştır. Böylelikle ölçekten çıkarılan maddelerin yapıyı ortaya koyma konusundaki olumsuz etkisi ortadan kaldırılmıştır. Bu evrede her madde tek tek çıkarılarak analizler tekrarlanmıştır. Sonuç olarak 26 madde kalan ölçek ile AFA tekrarlanmış ve hiçbir müdahaleye gerek kalmadan 4 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu faktörler alanyazından yola çıkılarak, Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler), Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş), Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik), Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) olarak adlandırılmıştır.

Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği'nin ilk faktörü olan Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktöründeki 7 maddenin faktör yük değerleri .62 ile .78 arasında ve madde toplam korelasyonları .65 ile .72 arasında değişmektedir. Bu faktörün tek başına açıkladığı toplam varyans %18.60'tır ve bu faktöre ilişkin güvenirlilik katsayısı .91'dir. Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) faktöründeki 5 maddenin faktör yük değerleri .59 ile .68 arasında ve madde toplam korelasyonları .52 ile .66 arasında değişmektedir. Bu faktörün tek başına açıkladığı toplam varyans %17.77'dir ve bu faktöre ilişkin güvenirlilik katsayısı .83'tür. Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik), faktöründeki 7 maddenin faktör yük değerleri .63 ile .74 arasında ve madde toplam korelasyonları .69 ile .75 arasında değişmektedir. Bu faktörün tek başına açıkladığı toplam varyans %17.07'dir ve bu faktöre ilişkin güvenirlilik katsayısı .92'dir. Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) faktöründeki 7 maddenin faktör yük değerleri .56 ile .79 arasında ve madde

toplam korelasyonları .48 ile .74 arasında değişmektedir. Bu faktörün tek başına açıkladığı toplam varyans %12.54'tür ve bu faktöre ilişkin güvenilirlik katsayısı .89'dur. Ölçeğin tümüne ilişkin güvenilirlik katsayısı .95'tir. Ölçekten alınan toplam puanlara göre oluşturulan üst ve alt %27'lik grupların madde ortalama puanları $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin faktörleri arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiştir. Ayrıca çoklu bağlantı sorununa ilişkin varsayımlar da gözden geçirilmiş ve çoklu bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür.

AFA ile ortaya çıkan dört faktörlü yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için farklı bir örneklem grubundan veri toplanarak birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Hata varyansları incelenirken A22 ile A23 ve I5 ile I7 arasındaki hata korelasyonlarının yüksek olduğu ve bu maddelerin incelenmesi sonucu benzer nitelikleri ölçtüğü görüldüğünden hata varyansları ilişkilendirilmiştir. Bu modifikasyon, modelin iyileşmesine katkı sağlamıştır. DFA sonucu ulaşılan uyum iyiliği değerleri şöyledir; $\chi^2/sd = 3.89$, RMSEA = .098, NFI = .86, NNFI = .88, CFI = .89, IFI = .89, RMR = .12, SRMR = .04. Bu değerler doğrultusunda ölçeğin iyi uyum sağladığı sonucuna varılmıştır. DFA sonucu elde edilen path diyagramında Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (İlişkiler) faktöründe yer alan maddelerin yol katsayıları 85 ile .93 ve hata varyansları .14 ile .28 arasında değişmektedir. Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (İşleyiş) faktöründe yer alan maddelerin yol katsayıları .74 ile .87 ve hata varyansları .25 ile .47 arasında değişmektedir. Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (Eğitsel Etkinlik) faktöründe yer alan maddelerin yol katsayıları .76 ile .90 ve hata varyansları .19 ile .42 arasında değişmektedir. Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (Araştırma Yayın) faktöründe yer alan maddelerin yol katsayıları .78 ile .87 ve hata varyansları .24 ile .39 arasında değişmektedir. Maddelerin t değerleri 12.88 ile 23.76 arasında değiştiğinden maddelerin tümü için t değerinin .01 düzeyinde anlamlıdır. Bu bağlamda yapının doğrulandığına karar verilmiştir.

Sonuç olarak Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları Ölçeği 26 maddeden oluşmakta ve maddeler "1-Hiçbir zaman" ile "5-Her zaman" aralığında puanlanmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten toplam puan alınmaktadır. Faktörlerde yer alan madde sayısı farklı olduğundan, her bir boyuttan alınan puan madde sayısına bölünmelidir. Böylelikle boyutlar arası kıyaslamalar mümkün hale gelebilmektedir. Ölçeğin bir boyutundan ya da ölçeğin tümünden alınan puanların artması öğretim elemanlarının sapma davranışlarını yüksek olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. Alanyazında sıklıkla kullanılan ölçeklerde örgütsel sapma davranışları örgütsel ve bireysel olarak iki boyutta ele alınmış (Robinson ve Bennet, 2000), Türkçe uyarlamalarda ise bu kavramsallaştırmaya etik boyutu da eklenmiştir (Girgin Köse ve Aksu, 2013). Ancak olumsuz sapma davranışları özünde zaten etik sorunları barındırmaktadır. Aynı konu yeni bir boyut eklenerek farklı bir kavramsallaştırma yapılmış gibi gösterilmiştir. Bunun

yerine alanyazında eğitim örgütlerinin ve üniversitelerin dokusuna uygun olarak yapılacak olumsuz sapma tanımlamasına gereksinim duyulduğundan mevcut ölçek geliştirme çalışması gerçekleştirilmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda ölçeğin akademisyenlerin algıladıkları örgütsel sapma davranışlarını belirlemede kullanılabilir üniversitelerin dokusuna uygun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Algılanan Örgütsel Sapma Davranışları Ölçeği farklı örneklerde kullanılmak istenirse geçerlik ve güvenirlik kanıtlarının yeniden üretilmesinin gerekli olacağı düşünülmektedir. Son olarak bu çalışmada dahil olmak üzere alanyazında sapma genellikle olumsuz olarak ele alınmaktadır. Olumlu sapma davranışlarının tanımlanmasına ya da belirlenmesine ilişkin yapılacak çalışmalar da konunun bütüncül olarak değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. *Advances in Experimental Social Psychology*, 2, 267-299.
- Appelbaum, S. H., Iaconi, G. D. ve Matousek, A. (2007). Positive and negative deviant workplace behaviors: causes, impacts, and solutions. *Corporate Governance*, 7(5), 586-598.
- Arbak, Y., Şanlı, A. S. ve Çakar, U. (2004). İşyerinde sapkın davranış: Akademik personel üzerinde yerel bir tanım ve tipoloji çalışması. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 5-24.
- Arslan, A. ve Kozak, M. (2012). Customer Deviance: The Case of Turkish Coastal Hotels. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 21(6), 679-701.
- Avcı, N. (2008). *Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme, İş Tutumları ve Örgütsel Sapma Arasındaki İlişkinin Analizi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bal Tastan, S. (2013). Bir negatif iş davranışı olarak üretkenliğe aykırı davranışların işyerinde örgütsel adaletsizlik ve agresif davranış algıları ile ilişkisinde psikolojik güçlendirme, benlik değeri ve sosyal bütünleşmenin düzenleyici rolünün incelenmesi: otizm tanısı almış çocuk sahibi çalışanlar üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 466-481
- Bayın, G. ve Terekli Yeşilaydın, G. (2014). Hemşirelerde örgütsel sapma davranışının analizi: bir üniversite hastanesi örneği. *Journal of Business Research-Türk*, 6(3), 81-107.
- Bayram, N., Gürsakal, N. ve Bilgel, N. (2009). Counterproductive work behavior among white-collar employees: A study from Turkey. *International Journal of Selection and Assessment*, 17, 180-188.
- Bennett, R. J. ve Robinson, S. L. (2000). Development of a measure of workplace deviance. *Journal of Applied Psychology*, 85(3), 349-360.
- Bentler, P. M. ve Bonnet, D. C. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606.
- Burroughs, S. M. (2001). *The role of dispositional aggressiveness and organizational injustice on deviant workplace behavior*. Yayınlanmış doktora tezi, The University of Tennessee.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Coulon, A. (2015). *Etmometodoloji*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınları.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, M. (2010). Örgütsel sapma davranışının kontrolünde duygusal zekânın rolü: konaklama işletmelerinde bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 1-12.

- De Vellis, R. (2012). *Scale development, theory and applications*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Doğan, S. ve Kılıç, S. (2014). Üretkenlik karşıtı iş davranışlarının türleri, boyutları ve benzer kavramlarla ilişkilerine yönelik bir alan yazın incelemesi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2),103-132.
- Dunlop, P. D. ve Lee, K. (2004). Workplace deviance, organizational citizenship behavior, and business unit performance: the bad apples do spoil the whole barrel. *Journal of Organizational Behavior*, 25, 67–80.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel yöntemin kuralları*. (Çev. C. B. Akal). İstanbul: B/F/S Yayınları.
- Estes, B. C. (2013). Abusive supervision and nursing performance. *Nursing Forum*, 48(1), 3-16.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics, using SPSS*. London: Sage Publications.
- Franzese, R. J. (2015). *The sociology of deviance, difference, tradition and stigma*. Illinois: Charles C Thomas Publishers, Ltd.
- Galperin, B. L. (2012). Exploring the nomological network of workplace deviance: developing and validating a measure of constructive deviance. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(12), 2988–3025.
- Girgin Köse, S. ve Aksu, A. (2013). Organizational deviation measurement for schools. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(3), 375-389.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*. Ankara: Savaş.
- Hollinger, R. ve Clark, J. (1982). Employee deviance: A response to the perceived quality of work experience. *Work and Occupations*, 9, 97-114.
- Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6, 53-60.
- Hoşgörür, T. (2018). Sapma kuramı. İçinde K. Demir ve K. Yılmaz (Ed.). *Yönetim ve eğitim yönetimi kuramları*. (ss. 451-472). Ankara: Pegem Akademi.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55.
- İyigün, Ö. (2011). *Psikolojik kontratın örgütsel sapma üzerindeki etkisinde kişilik özelliklerinin rolü ve bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, H. B. (1975). *Self-attitudes and deviant behavior*. Pacific Palisades: Goodyear.
- Kidwell, R. E. ve Kochanowski, S. M. (2005). The morality of employee theft: teaching about ethics and deviant behavior in the workplace. *Journal of Management Education*, 29(1), 135-152.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modelling*. New York: Guilford Press.
- Korkmaz, H. T. E. (2014). Çalışanların günlük duygu durumu ve üretim karşıtı davranışları arasındaki ilişki: genel örgütsel adalet algısının düzenleyici rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(33), 77-87.
- Kurtz, R. S. (2014). Organizational deviance, integrity, and regulation. *Public Integrity*, 17(1), 75-89.
- Lawrence, T. B. ve Robinson, S. L. (2007). Ain't misbehavin: workplace deviance as organizational resistance. *Journal of Management*, 33(3), 378-394.
- MacCallum, R. C., Browne, M. W. ve Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods*, 1, 130-149.
- Mainemelis, C. (2010). Stealing fire: creative deviance in the evolution of new ideas. *Academy of Management Review*, 35(4), 558–578.
- Mangione, T. W. ve Quinn, R. P. (1974). Job satisfaction, counterproductive behavior, and drug use at work. *Journal of Applied Psychology*, 60(1), 114-116.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Merton, R. K. (1968). *Social structure and social theory*. New York: The Free Press.

- O'Leary-Kelly, A. M., Griffin, R. W. ve Glew, D. J. (1996). Organization-motivated aggression: A research framework. *Academy of Management Review*, 21(1), 225- 253.
- Ortaş, İ. (2004). Üniversite özerkliği nedir? *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 4(1). <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=179> adresinden 1.3.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Peterson, D. K. (2002). Deviant workplace behavior and the organization's ethical climate, *Journal of Business and Psychology*, 17(1), 47-61.
- Robinson, S. L. ve Bennet, R. J. (1995). A typology of deviant workplace behaviors: a multidimensional scaling study. *Academy of Management Journal*, 38(2), 555-572.
- Robinson, S. L. ve O'Leary-Kelly, A. M. (1998). Monkey see, monkey do: The influence of work groups on the antisocial behavior of employees. *Academy of Management Journal*, 41, 658-672.
- Robinson, S. ve Greenberg, J. (1998). Employees Behaving Badly: Dimensions, Determinants and Dilemmas in the Study of Workplace Deviance. *Journal of Organizational Behavior*, 5, 1-30.
- Seçer, İ. (2015). Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci. Ankara: Anı.
- Spector, P. E. ve Fox, S. (2002). An emotion-centered model of voluntary work behavior: some parallels between counterproductive work behavior and organizational citizenship behavior. *Human Resource Management Review*, 12(2), 269-292.
- Spreitzer, G. M. ve Sonenshein, S., (2004). Toward Construct Definition of Positive Deviance. *American Behavioral Scientist*, 47(6), 828-84.
- Stevens, J. P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. New Jersey: Erlbaum.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007) .*Using multivariate statistics*. New York: Allyn and Bacon.
- Türkkaş Anasız, B. (2016). *Öğretim üyelerinin örgütsel sapma davranışlarının incelenmesi (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla-Türkiye.
- Türkkaş Anasız, B. ve İliman Püsküllüoğlu, E. (2018). Phenomenological analysis of teachers' organizational deviance experiences in a rural primary school in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 6(1), 70-79.
- Vardi Y. ve Wiener, Y. (1996). Misbehavior in organizations: a motivational framework. *Organization Science*, 7(2), 151-165.
- Wallace R. A. ve Wolf, A. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları: klasik geleneğin genişletilmesi*. Ankara: Doğu Batı.
- Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F. ve Summers, G. F. (1977). Assessing reliability and stability in panel models. *Sociological Methodology*, 8(1), 84-136.
- Wheeler, H. N. (1976). Punishment theory and industrial discipline. *Industrial Relations*, 15, 235-243.
- Worsley, P. (1987). *The new introducing sociology*. Penguin Books.

Ek.1. Algılanan Örgütsel Sapma Davranışı Ölçeği

Çalıştığımız kurumda, aşağıda verilen davranışlarla hangi sıklıkta karşılaşılıyorsunuz?	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman
1. Başkaları hakkında, onları zor duruma düşürecek konuşmalar (dedikodu vb) yapmak					
2. Başkalarını karalayarak kendini başarılı göstermeye çalışmak					
3. Kendi işlerini kolaylaştırmak amacıyla yalan söylemek					
4. Kişisel ilişkilerini, bürokratik işlerini kolaylaştırmak amacıyla kullanmak					
5. Meslektaşlarının motivasyonlarını düşürmek için onların yaptıklarını eleştirmek					
6. Çıkarlarını korumak amacıyla yönetimin duymak istediklerini söylemek					
7. Meslektaşlarını zor duruma düşürmek için küçük sorunları bahane ederek üstlere şikayet etmek					
8. Yetkisi olmadığı halde kurumunu bağlayıcı vaatlerde bulunmak					
9. İşler yavaşlasın diye kendinden istenen evrakları zamanında teslim etmemek					
10. Sonuçları başkalarını olumsuz etkileyecek şekilde, işlerini yanlış yapmak					
11. Yönetimin etkili çalışmasına engel olacak davranışlarda bulunmak (toplantıya katılmamak, katılıp sabote etmek vb.)					
12. Ortak kullanılması gereken araçların (projeksiyon cihazı, kumanda, bilgisayar vb.) başkaları tarafından kullanılmasına engel olmak					
13. Ders saatlerine özen göstermemek					
14. Derslerinde zamanı, ders amaçları dışında konularla geçirmek					
15. Öğrenci sınav kâğıtlarını özensiz değerlendirmek					
16. Geçerliliğini yitirmiş bilgilerle ders işlemek					
17. Derslerinde etkili olmayan yöntemleri kullanmak (ppt sunusu okumak vb.)					
18. Dönem boyunca bütün sorumluluğu öğrenciye yüklemek (ders anlatımı vb.)					
19. Yapamadığı dersleri telafi etmemek					
20. Daha çok yayın yapmak amacıyla niteliği göz ardı etmek					
21. Olmayan/Gerçek dışı verilerden yayın oluşturmak					
22. Katkısının olmadığı yayınlara etkisini kullanarak kendi ismini yazdırmak					
23. Katkısının derecesine bakmaksızın ilk isim olmayı talep etmek					
24. İntihal yapmak					
25. Çalışmalarını dilimleyerek yayınlamak					
26. Bilimsel etkinliklere katılmadığı halde katılım belgesi talep etmek					

Madde 1-7 Örgütsel İlişkilere Yönelik Sapma Davranışları (7 Madde)

Madde 8-12 Örgütsel İşleyişe Yönelik Sapma Davranışları (5 Madde)

Madde 13-19 Eğitsel Etkinliklere Yönelik Sapma Davranışları (7 Madde)

Madde 20-26 Araştırma ve Yayına Yönelik Sapma Davranışları (7 Madde)

Öğrenci Gözüyle Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sistemi*

Figen ÇAM TOSUN†

Received/Geliş: 27.02.2018

Accepted/Kabul: 05.11.2018

Öz

Bu araştırmanın amacı, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak toplumsal ve politik koşulların Türk Eğitim Sistemi üzerindeki etkisini tarihsel bir bakış açısıyla ortaya çıkarmaktır. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Bayburt Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda öğrenim gören 139 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin görüşlerini ortaya çıkarmak için veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formlarından elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Eğitimin tarihsel gelişimi dikkate alındığında öğrencilerin toplumsal ve politik koşulların eğitim sistemini etkilediğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Günümüz eğitim sisteminin sorunlarının kaynağı olarak da eğitim sisteminin kendisini, siyaseti ve değişimleri görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Türk eğitim sistemi, öğrenci görüşleri, eğitim sistemi sorunları, tarihsel bakış açısı

Turkish Education System from Past to Present Based on Students' Opinion

Abstract

The aim of this study is to reveal effects of social and political conditions on Turkish Education System based on education faculty students' opinions in historical perspective. The study was designed with the qualitative research methods. The study group consists of 139 students studying at Bayburt Educational Faculty the department of Psychological Counseling and Guidance. To reveal students' opinion, the interview form, developed by the researcher was used as data collection tool. Descriptive analysis technique was used in the analysis of the qualitative data that was obtained from the interview forms. When the historical development of education is taken into consideration, it has emerged that the students believe that the social and political conditions affect the education system. The students regard the education system itself, politics and changes as the source of the problems of today's education system.

Keywords: Turkish education system, student views, problems of educational system, historical perspective

* Bu çalışma 19-21 Ekim 2017 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumunda (EYFOR 8) aynı başlıkla sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş hali olup, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yayın Kurulunun 03.12.2018 tarih ve 2018/03 sayılı toplantısının 2 nolu kararına binaen yayım sürecine alınmıştır.

† Dr. Öğr. Üyesi Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi, Sinop, Türkiye figencam@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-8303-2179

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Eğitim sistemleri genel olarak bir ülkenin yetiştirmek istediği insan tipini oluşturmaya hizmet ederler. Bu kapsamda eğitim kurumları açılır. Eğitim kurumları aile, kültür, ekonomik ve politik olarak yetiştirilmek istenen, ihtiyaç duyulan insan tipini yetiştirmeyi kendine amaç edinir. İkel toplumdaki gelişmeler ve değişimler eğitim sistemlerini etkilemiştir. Göçebe toplumların yaşantıları, hayatlarındaki öncelikler, yaşam koşulları eğitimi informal bir biçimde şekillendirirken; insanların yerleşik hayata geçmeyle birlikte toplumların kalkınmasının formal eğitim yoluyla olacağını fark etmişlerdir. Devlet ya da yönetim ilkel çağlardan beri eğitime müdahale etmiştir. Örneğin ilkel toplumlarda oba yöneticisi yeteneğine ve liderlik vasfına uygun olarak seçilir ve daimi değildir. Veraset yoluyla yöneticilik yapan şefler ise toplum üzerinde güç kullanabilmektedir (Delice, 2004). Avcılık ve bahçecilik ile geçinen, politik örgütlenmesi, dar anlamıyla yasaları bulunmayan bir halk anarşi ve kargaşayı önleyebilen bir toplumsal yapılanma (Benedict, 1952; Akt: Delice, 2004) oluşturabilmişlerdir. Oba yöneticisi ile şeflerin toplum ve eğitimin niteliği konusundaki etkileri farklılaşsa bile kendi görüş açıları doğrultusunda toplumu yönlendirebilmek için eğitimden (informal olarak) yararlandıklarını ve toplumsal koşulların eğitimin yönünü belirlediğini söylemek yanlış olmaz.

Sanayinin gelişmesiyle birlikte kamusal eğitimin yaygınlaştığını ve devletlerin eğitime kurumları yoluyla daha çok müdahale ettiğini görmekteyiz. Pozitivist paradigmanın temel sayılması, bilginin metalaşmaya başlaması, uzmanlaşmanın değer kazanması, bilginin kar sağladığı ölçüde değerli olması bu dönemin getirileridir (Akıncı-Çötök, 2006). Sanayi toplumunda eğitimin ana amaçlarından biri olarak önceki toplumun aksine dini öğretmek değil, bilimsel düşüncüyü gerçekleştirmektir. Avrupa'nın sanayi devrimi öncesindeki kiliseyle olan mücadelesi düşünüldüğünde eğitimin neden böyle bir amacı olduğu daha anlaşılır olmaktadır. Illich (2014) eleştirel bir bakış açısı kazandırmış olsa da her toplumda devlet yönetimini üstlenen siyasal iktidarlar, eğitim aracılığıyla kendi siyasal ideolojilerini benimseyen, kendi devamlılıklarını sağlayacak yurttaşlar yetiştirmişlerdir. Bu bakış açısıyla eğitim sistemlerini oluşturmuşlardır. Örneğin Selçuklu Devleti'nin eğitim kurumlarını yaygın olarak kullanmasının nedenleri arasında farklı ideolojilere karşı savunma önlemi almak, bilginleri denetim altında tutmak (Güven, 1992) gibi ideolojik hedefler bulunmaktadır. Bu örnekleri her toplumda çoğaltmak mümkündür.

Cumhuriyet dönemine bakıldığında yeni kurulan devletin sosyal, kültürel, ekonomik ihtiyaçları çerçevesinde eğitim politikalarına Tevhidi Tedrisat Kanunuyla başlayan hızlı bir yön verme görülmektedir. 1929 yılında dünyada başlayan ekonomik krizin Türkiye'yi de etkilediği,

devletin “kendine yeterli bir kalkınma modeli” (Keyder ve Birtek,1983) önerdiği bunun için de köylere yöneldiği görülmektedir. Tarımsal üretimin desteklenmesi için en az maliyetli ve en kolay çözüm, köylülere yeni teknikler öğretmekti (Karaömerlioğlu,1998). Ayrıca kitlelerin rejime kazandırılması meselesi (Erdem, 2008) nedeniyle de köylerde acilen eğitimin başlaması gerekiyordu. Bu nedenlerle Köy Enstitüleri projesinin bir ön uygulaması bakımından da ele alınan köy öğretmen kursları açılmıştır. Ardından köy öğretmen okulları açılmıştır. Bu iki uygulamanın başarılı olması köyün gelişimi için nasıl bir yol izleneceğini ortaya çıkarmıştır (Aysal, 2005). Köy enstitüleri İsmail Hakkı Tonguç’un deyimiyile köy insanının istismar edilmesini önleyecek şekilde canlandırılması (Tonguç, 1946) projesidir. Köy enstitüleri köylerin ekonomik ve sosyal yapısında yetiştirilecek öğretmenler aracılığıyla düzelmeler ve gelişmeler sağlamaktır (Akyüz, 2015; Kartal, 2008; Aysal, 2005).

Günümüzde bilgi toplumunda ise yaşantı tamamen değişmiş, teknoloji çok hızlı gelişmekte, bu da değişimin çok hızlı yaşanmasına neden olmaktadır. Bilgi toplumunda bireyler bu değişime ayak uydurabilmektedirler (Akıncı-Çötök, 2006). Eğitim için sınır kalkmış olsa da sosyal devlet anlayışı ile her yurttaşa eşit temel eğitim hizmetini sunmak devletlerin görevidir. Akıncı-Çötök, (2006) bilgi toplumunda eğitimin hedefinin ulusa ait kültürel, ideolojik değerlerin aktarımı olmaktan çıktığını, hedeflerin küresel değerler doğrultusunda yapılandırıldığını aktarmıştır. Oysa küreselleşme her zaman bu kadar masum değildir. Çınar (2009) küreselleşme sürecinde okulların insanlaşma idealini, erdem ve değerleri aktarma, dünya ve toplumları tanıma ve anlamının bir aracı olmak yerine piyasanın üretim gücü ve tüketicisi olan insanı yetiştirmekle görevlendirilen yerler olduğunu ifade etmiştir. Küreselleşmeyle birlikte neoliberal politikalar da eğitimin hızla ticarileşmesini, eğitime ulaşmanın zorlaşmasını, niteliği farklılaşmasını sağlamıştır.

Geçmişte yaşanan, deneyimlenen durumlar bugünkü eğitim sorunlarımızı çözebilmek için birtakım dersler çıkarılıp çıkarılamayacağını konusunda yol göstermektedir. Ayrıca günümüzde yaşanan toplumsal ve politik durumların farkında olmak ulaşılmak istenen eğitimi mümkün kılabilir. Bu bağlamda eğitim fakültesi öğrencilerinin Türk Eğitim Sisteminin sorunları konusunda geçmiş uygulamalara yönelik ya da toplumsal ve politik koşulların etkilerine yönelik farkındalıkları merak konusu olmuştur.

Bu araştırmanın amacı, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı (RPD) öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak toplumsal ve politik koşulların Türk Eğitim Sistemleri üzerindeki etkisini tarihsel bir bakış açısıyla ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin, eğitimin tarihsel gelişimi de dikkate alındığında toplumsal koşulların (yaşayış şekilleri gibi) eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin, günümüzdeki yaşam şeklinin günümüz eğitim sistemini nasıl etkilediği hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin, geçmişte ve günümüzde politik yönetimin eğitim sistemi üzerindeki etkisi hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin, günümüz eğitim sistemine yapılan etkilerin tarihsel süreçten etkilenmesi konusundaki düşünceleri nelerdir?

Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin, günümüz eğitim sisteminin sorunlarının kaynağı hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak toplumsal ve politik koşulların Türk eğitim sistemi üzerindeki etkisini tarihsel bir bakış açısıyla ortaya çıkarmak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve belge çözümleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Nitel araştırmaların amacı, anlamak ve araştırma etkinliğinin sonucu olarak gerçekliği olduğu gibi tanımlamaktır (Kümbetoğlu, 2005). Eğitim Fakültesi RPD öğrencilerinin öznel değerlendirmesini alabilmek için nitel araştırma yönteminde veri toplama tekniklerinden görüşme formları (açık uçlu sorular formu) kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bayburt Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda öğrenim gören 139 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu oluşturulurken kolay ulaşılabilir örnekleme ve amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme araştırma hız ve pratiklik kazandırırken, araştırmacının yakın ve erişilebilmesinin kolay olduğu bir durumu seçmesini sağlar (Karasar, 2010). Amaçlı örnekleme de hem derinlemesine hem de amaç bağlamında bilgi sağlayabilmek için tercih edilmiştir. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda öğrenim gören öğrenciler hem kolay ulaşılabilir olduğu için hem kendilerini iyi ifade edebilen öğrenciler oldukları için hem de araştırmanın yapıldığı dönemde "Türk Eğitim Tarihi" dersini aldıkları için seçilmiştir. Türk Eğitim Tarihi dersini almış olmaları öğrencilerin Türk Eğitim Sisteminin tarihsel sürecine toplumsal ve politik koşulların etkisini fark edebilecekleri fikrini oluşturmaktadır. Öğrenci sayısı maksimum çeşitliliği sağlayabilmek için yüksek tutulmuştur.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formları oluşturulmuştur. Görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formunda beş tane açık uçlu soru bulunmaktadır. Hazırlanan görüşme formları konu ile ilişkisi, veri toplama aracının objektifliği, ölçmek istediği konuya uygunluğu, tutarlılığı ile ilgili olarak uzman görüşüne sunulmuştur (Eğitim yönetimi, eğitim programları ve öğretimi, ölçme değerlendirme ve sınıf eğitiminden dört öğretim üyesi). Uzman görüşleri alındıktan sonra eleştiriler ve katkılar dikkate alınarak görüşme formlarına son hali verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formları öğrencilere dağıtılmış ve görüşlerini yazmak için zaman verilmiştir. 20- 30 dakika aralığında görüşme formlarındaki soruları yanıtlayan öğrenciler formları araştırmacıya teslim etmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada görüşme formlarından elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Aday öğretmenlerin sorulara verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşturulan temalar ve frekansları verilmiştir. Temalar bütün görüşme formlarını okuduktan sonra en çok tekrar eden ifadeleri temsil edecek şekilde oluşturulmuştur. Verilen temaları ve yanıtları betimleyebilmek için öğrenci ifadeleri olduğu gibi verilmiştir.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinin, eğitimin tarihsel gelişimi de dikkate alındığında toplumsal koşulların (yaşayış şekilleri gibi) eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşüncelerinin ne olduğunu görmek için sorulan ilk soruya öğrencilerin verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşturulan temalar ve frekansları Tablo 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Öğrencilerin toplumsal koşulların eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşünceleri

Temalar	f
Yaşanılan dönemin şartları eğitim sistemini etkilemektedir	102
Göçebe toplumlarda yaşamın etkisiyle eğitimin yönü belirlenmiştir	61
Yerleşik hayatta örgün eğitim, bilimsel eğitim verilmektedir	28
Toplumun uğraşı alanı eğitimin yönünü belirler	14
Eğitim toplumun ihtiyacını karşılamak zorundadır	7

Öğrencilerin verdikleri yanıtlara bakıldığında dönemin şartlarının eğitime yansıdığı düşünüldüğü ortaya çıkmıştır. Öğrenciler soruyu açıklarken en çok kullandıkları örnekler göçebe yaşamın eğitime yansması ile yerleşik yaşama geçildikten sonra eğitimin değişmesi olmuştur. Öğrencilerin verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

“Toplumların yaşam koşulları onların içinde buldukları durumları kolaylaştırmak için bir eğitim sistemi geliştirmeye yönlendirmiştir. Örnek olarak tarımla uğraşan bir toplumda tarımsal eğitime verilen önem artmıştır.” Öğrenci 19

“Geçmişte milletler daha çok yaşam mücadelesi verdiği için eğitim sistemleri buna yönelik gelişmiştir. Kendilerini korumak, yaşamlarını sürdürmek, doğaya karşı koymak gibi yönlerde eğitim gelişmiştir. Savaş eğitimi, toplayıcılık, avcılık, savaş aletleri falan gibi.” Öğrenci 6

“Toplumsal koşulların eğitim üzerinde eğitiminde toplum üzerinde büyük katkıları vardır. Tarım toplumunda yaşayan gelişmemiş ülkelerin eğitimi ile yüksek derecede gelişme göstermiş toplumların eğitimleri aynı olamaz. Birinde sanat dersleri ağırlıklı verilirken diğerinde tarıma yönelik pratik dersler ağırlıklı verilir. Yerleşik hayata geçmeyenlerin okullarının olmaması, informal eğitim verilmesi gibi.” Öğrenci 52

Öğrencilerin günümüz yaşam şeklinin eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşüncelerinin ne olduğunu görmek için sorulan soruya öğrencilerin verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşturulan temalar ve frekansları Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Öğrencilerin günümüz yaşam şeklinin eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşünceleri

Temalar	f
Teknoloji	71
Gelir farkının çok olması	10
Yaşam standartlarının yüksek olması	9
Değişim- gelişimin çok hızlı olması	9
Modern yaşantı modern eğitim	5
Dini eğitime yönelme	5
Köy-şehir yaşantısı	5
Batılılaşma çabası	4
Küreselleşme	3

Tablo 2’de de görüldüğü gibi öğrencilerin çoğunluğu teknolojinin günümüzde eğitimi farklılaştırdığını düşündüklerini göstermektedir. Bu bağlamda teknoloji en çok FATİH projesi ile ilişkilendirilmiş, akıllı tahta, projeksiyon ve tablet örnekleri kullanılmıştır. İkinci ve üçüncü sırada en çok tekrar edilen ifadeler, gelir farkları, yaşam şekillerinin farklılıkları üzerinedir. Öğrencilerin bir kısmı kötü yaşam şartlarının ya da düşük gelirin eğitimi olumsuz etkilediğini düşündüklerini ortaya koymaktadır. Bazı öğrencilerin ifadeleri şöyledir:

“Günümüz yaşam şartlarında teknoloji hâkim, haliyle teknoloji eğitim sistemini de etkiliyor. Örneğin FATİH projesi ile sınıflarda akıllı tahtalar ve öğrencilerde ise tabletler var.” Öğrenci 139

“Günümüzde zengin ve fakir kesim var. Zengin kesim çocuğunu özel okula, koleje vb. paralı kurumlarda okutuyorlar. Fakir kesim ise devlet okuluna gönderiyor ve eğitimde eşitlik olmuyor.” Öğrenci 94

“Günümüzde batılılaşma hareketi olduğunu ve modern eğitime geçildiğini görüyorum. Ama şöyle de bir durum var ki yöneticiler dini bir topluluk, dini bütün bir gençler istediği için artık dini eğitime de aşırı önem verildiğini görüyoruz.” Öğrenci 85

Az sayıda öğrencinin farklı bir bakış açısıyla açıklamaları aşağıda verilmiştir:

“Yaşam şeklimizin yavaş yavaş yozlaştığını ve bunu da batılılaşma çabası altında sakladığımızı düşünüyorum. Eğitim sistemimiz de bence batılılaşma adı altında yozlaşmaktadır.” Öğrenci 37

Öğrencilere politik yönetimin eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri yanıtlar doğrultusunda oluşturulan temalar ve frekansları Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3. Öğrencilerin politik yönetimin eğitim sistemine etkisi hakkındaki düşünceleri

Temalar	f
Geçmişten günümüze her zaman politik etkiler olmuştur	59
Günümüzde başa geçen ideoloji kendini eğitim sisteminde gösteriyor	80
Günümüzde eğitim sisteminde çok hızlı değişiklikler oluyor	28
Eğitim sistemi politikacıların oyuncağı olmuştur	9
Politik etkiyi açıklayan örneklerde en çok kullanılan ifadeler	
Köy enstitüsü	10
İmam hatip okulları	8
Osmanlı Devleti’nde eğitim	7
8 yıllık eğitim/ 4+4+4	6
Selçuklu Devletinde eğitim	4

Öğrencilerin yanıtlarına bakıldığında ilk sırada günümüzde politik etkilerin yoğun olduğunu düşündükleri yönündedir. Geçmişten günümüze etkileri olduğunu düşünen öğrencilerde ikinci sırada yer almaktadır. Eğitim sistemini politikacıların oyuncağı metaforuyla açıklayan öğrencilerde bulunmaktadır. Bazı öğrenciler politik etkileri örneklerle açıklamışlardır. En çok kullanılan örnekler köy enstitüleri, imam hatip okulları olmuştur. Öğrencilerden bazıları şu açıklamaları yapmışlardır:

“Politik yönetimin eğitim sistemine etkisi büyüktür. Her yeni bakanla yeni bir müfredat, yeni bir sınav sistemi karşımıza çıkıyor. Bakanların değişmesi, birbirleriyle atışması, yeni olmaları eğitimi büyük oranda etkiliyor.” Öğrenci 13

“Geçmişte örneğin Selçuklularda fethedilen yerlere medreseler yapılırdı. Bu orada isyan çıkmasını falan önliyordu. Devlet için yararlı bir şeydi. Şimdi günümüzde nerde bir sorun çıksa hemen eğitim sistemi değişiyor. Seçim olduğunda bile eğitim sistemi değişiyor.” Öğrenci 84

“Osmanlılarda politik yönetimin eğitim sistemi üzerindeki etkisi çok bellidir. Mesela dini eğitim saatlerinin azaltılıp çoğaltılması. Daha sonraki yıllara baktığımızda da köy enstitülerinin kapatılmasının nedeninin politik yönetimin etkisi ile oluştuğu görülür. Günümüzde ise imam hatip ortaokullarının açılması da politik nedenlerledir.” Öğrenci 22

Öğrencilere eğitim sistemine yapılan etkilerin tarihsel süreçten etkilenip etkilenmemesi konusundaki düşüncelerinin ne olduğu sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre oluşturulan frekanslar Çizelge 4’te sunulmuştur.

Çizelge 4. Öğrencilerin eğitim sistemine yapılan etkilerin tarihsel süreçten etkilenmesi konusundaki düşünceleri

Temalar	f
Geçmişten etkileniyor	37
Geçmişe olan hayranlık eğitimi sistemini etkiliyor	24
Geçmişteki hatalardan ders çıkarılıyor	20
Geçmişteki hatalardan ders çıkarılmalı	17
Siyasi nedenlerle geçmişten etkileniyor	14
Geçmişten etkilenmiyor	13
Geçmişteki hatalar tekrarlanıyor	10
Boş	21

Çizelge 4’e göre öğrencilerin en çok cevap vermedikleri soru olduğu görülmektedir. Yanıt veren öğrencilerin çoğunluğu geçmişten etkilenildiğini söylüyor ve geçmişe yönelik bir hayranlık olduğunu düşünüyorlar. Geçmişten etkilenilmediğini ifade eden öğrenci sayısı oldukça azdır. Öğrencilerin bazılarının yanıtları şöyledir:

“Geçmişte uygulanan eğitim sistemleri günümüze ışık tutmuş, yol göstermiştir. Çünkü geçmişte yapılan eğitimsel hataların günümüzde tekrarlanmaması için ve iyi yönlerinin alınması için iyi bir etki olduğunu düşünüyorum.” Öğrenci 21

“Yapılan etkiler geçmişe özenilmekten geçiyor. Çünkü geçmişimiz ecdadımız çok etkili. Eğitimde çok iyi bir seviyede olduğundan, ideolojide bu yönde olduğundan tarihsel süreçten etkilenmesi doğal.” Öğrenci 81

“Günümüzde geçmişe doğru bir kayma olduğu söylenebilir. Medreselere, dini eğitim kurumlarına, Osmanlıcaya önem verilmesi, müfredatın o yönde olması eğitimi yeniden şekillendirmiştir.” Öğrenci 119

“Geçmişte kurulan devletlerin dilleri, dersleri gibi etkenler günümüzde özentilik yapılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. Günümüzde insanlara geçmiş devletlerin kavramlarını empoze etmeye çalışanlara karşıyım.” Öğrenci 132

Öğrencilerin geçmişten günümüze eğitimi etkileyen ana unsurlar üzerindeki düşüncelerini aldıktan sonra günümüz eğitim sisteminin sorunlarının kaynağını ne olarak gördükleri sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre oluşturulan tema ve frekanslar Çizelge 5’te verilmiştir.

Çizelge 5. Öğrencilerin günümüz eğitim sisteminin sorunlarının kaynağı hakkındaki düşünceleri

Temalar	f
Eğitim sistemi (ezber, öğretmen merkezli olması, yönlendirme yetersizliği vb.)	45
Siyaset	42
Değişimler (sık sık olması, alt yapı olmadan olması, yanlış değişimlere gidilmesi vb.)	38
Yöneticilerin niteliksizliği (eğitim kökenli olmamaları, yetersizlikleri vb.)	36
Öğretmenlerin niteliksizliği	15
Eğitime bakış (toplumun, devletin, yönetimin, ailelerin)	10
Kültürümüze uygun olmayan sistemlerin kullanılması	6

Çizelge 5’de de görüldüğü gibi öğrencilerin sorunun kaynağını eğitim sisteminin kendisi olarak görmekte-dirler. İkinci sırada siyaset, üçüncü sırada değişimler ve dördüncü olarak yöneticilerin niteliksizliği olarak sıralanmaktadır. Öğrencilerin verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Eğitim sisteminin bozukluğuna kaynak olarak, sistemin kendisini görüyorum. Mevcut eğitim sistemi tamamen ezber dayalı, öğrenme ve uygulama çok etkin değil.” Ö 76

“İdeolojik intikam duygusu eğitim sisteminin sorunlarının kaynağını oluşturmuştur. Ve oluşturmaya da devam edecektir.” Ö1

“-Politikacıların kendilerine uygun gördüğü eğitim sistemini ülkeye getirmeleri,

-Uygulamalı eğitimin tam anlamıyla gerçekleştirilememesi,

-Milli Eğitim Bakanlarının öğretmenlik mesleğinden gelmemeleri.” Ö109

“Günümüz eğitim sisteminin sorunlarının kaynağı tabii ki eğitim sisteminin sürekli değişmesidir. Her başa geçen kişinin kendi eğitim sistemini uygulaması ve bu konuya yönelik bilgi ve deneyimi olmamasına rağmen bu işin başına geçmesidir.” Ö72

Tartışma ve Sonuç

Eğitim fakültesi RPD öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak toplumsal ve politik koşulların Türk eğitim sistemi üzerindeki etkisini tarihsel bir bakış açısıyla ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme formları yoluyla veri toplanmıştır.

Öğrencilere “Eğitimin tarihsel gelişimi de dikkate alındığında toplumsal koşulların (yaşayış şekilleri gibi) eğitim sistemine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde sorulan ilk soruya öğrencilerin çoğunluğu toplumsal koşulların geçmişten günümüze sürekli olarak eğitimi etkilediğini ifade etmiştir. Bunu ilk Türk devletlerinin göçebe yaşam şekline yerleşik hayata geçişiyle örneklemiştir. Toplumların yaşam şekilleri zamanla değişmektedir. Eğitimin toplumsal değişmeden etkilenmemesi mümkün değildir. Eğitim hem toplumsal değişimi etkiler hem de toplumsal değişmeden etkilenir. Eğitim kurumları toplumsal değişmeye uyum

gösterdikleri oranda toplumsal işlevlerini yerine getirirler. Aksi durumda yetiştirdikleri bireyler toplumsal değişmeye uyum gösteremez ve toplumsal değişmeyi engeller (Yaman, 2009). Toplumsal yaşantının eğitimi etkilediğini gösteren Erdi (2008) çalışmasında 1980’li ve 2000’li yıllarda çıkan çocuk kitaplarını karşılaştırmıştır. 1980’li yıllara ait incelenen çocuk kitaplarında anne- babanın eğitim seviyesi düşük, genelde köy kökenli ya da gecekonduya yaşayan ve fakir olduğu saptanmıştır. Kadın modelinin daha çok evde oturan, çocuk bakan, ev işleri yapan olarak ele alındığı görülmektedir. 2000’li yıllar da ise ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin daha yükseldiği saptanmıştır. Kent hayatının hem olumlu hem olumsuz yönleri daha sık ele alınırken, kadın modelinin de değiştiği, çalışan, sosyal yaşamda etkin ve eşleriyle daha paylaşımcı olduğu görülmektedir.

“Günümüzdeki yaşam şeklinin günümüz eğitim sistemini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?” şeklinde sorulan soruya ise çoğunluğun günümüzde teknolojinin yaşama ve eğitime etkisinden bahsettiği görülmektedir. Teknolojinin hızlı gelişimi eğitim hayatına hem olumlu hem olumsuz etkiler yaptığı dile getirilmektedir. Bilgi toplumunun eğitim modelini Aytaç (1999) yönlendirici öğretmen, aktif işbirliğine dayalı takım çalışması, kişisel çalışma, değişken eğitim programları, kavramları farklı açılardan tanımlayabilme şeklinde açıklamaktadır. Hızla değişen bilgi, esnek program, hayat boyu öğrenme ve bireysel öğrenme kavramları öğrenmede teknolojinin özelde de internetin yaygınlığını açıklamaktadır. Onuncu kalkınma planında (2014-2018) 142. maddede eğitim sisteminin temel amacı şu şekilde belirtilmiştir: “Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik değerleri ve millî kültürü özümsemiş, paylaşım ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine sahip, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, bilgi toplumunun gerektirdiği temel bilgi ve becerilerle donanmış, üretken ve mutlu bireylerin yetişmesi eğitim sisteminin temel amacıdır” (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Burada da açıkça görüldüğü üzere öğrencilerin günümüz yaşam şeklini teknolojiyle ilişkilendirmesi yerinde gözükmektedir. Öğrencilerin “batılılaşma, modern eğitim, hızlı değişim” temalarıyla açıklamaya çalıştıkları “küresel etkiler” de günümüzde eğitimi ciddi oranda etkilemektedir. Sağlam, Özüdoğru ve Çıray (2011) çalışmalarında Avrupa Birliği eğitim politikalarının Türk Eğitim sistemini nasıl etkilediğini açıklamışlardır.

“Geçmişte ve günümüzde politik yönetimin eğitim sistemi üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde sorulan soruya öğrencilerin hepsi politik yönetimin eğitim sistemi üzerinde etkisi olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bunu Osmanlı döneminde müfredatın din derslerinin konulması ve kaldırılmasıyla örneklemiştirler. Günümüzde de iktidar ya da kabine değiştikçe bile bakanın değişmesi ve her yeni bakanın yeni bir uygulama getirmesiyle ilişkilendirmişlerdir. Sağ (2003) çalışmasında heterojen Amerikan okullarındaki yapıyı ortak dil,

ortak alışkanlıklar, hoşgörüler, ortak siyasal ve ulusal inanç yaratmak yoluyla nasıl homojenize edildiğini örneklemektedir. Yakın tarihte farklı iktidarlar döneminde uygulanan eğitim politikalarının analiziyle ilgili bazı çalışmalar şunlardır: Durmaz ve Yıldız (2016) çalışmalarında 1920 yılından Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar eğitimde meydana gelen sorunların ileriki yıllarda Mustafa Kemal'in eğitimle ilgili politikaları ve izlemiş olduğu stratejiler sayesinde azaltılmış olduğunu ve yurtdışından getirilen uzman kişilerin de tavsiyeleri doğrultusunda eğitim sisteminin şekillendirilmeye çalışıldığını açıklamışlardır. Taşdöven, (2013) çalışmasında 1950-1960 yılları arasındaki Türk eğitim sistemini ele almış ve Demokrat partinin, iktidar olduktan sonra CHP dönemindeki gibi eğitime ayrı bir önem verdiğini ancak eğitim alanında yapılan çalışmaların daha çok CHP dönemindekileri ortadan kaldırmak ve bunların yerine yeni kurumlar meydana getirmek olduğunu ifade etmiştir. CHP döneminde açılan Halkevlerini, Halkodalarını ve de siyasi amaç taşıdığını düşündükleri Köy enstitülerini kapattıklarını da eklemiştir. Ayaz (2015) ise çalışmasında Turgut Özal döneminde uygulanan eğitim politikalarını ele almıştır. Eğitim alanında yapılan reformların, genel parti programlarıyla uyumlu ve paralel bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Eğitim politikaları liberal ekonominin hedeflediği doğrultuda oluşturulmuştur. Çalışmalardan da görüldüğü üzere yapılan çalışmalar öğrencilerin görüşlerini destekler niteliktedir.

“Günümüz eğitim sistemine yapılan etkilerin tarihsel süreçten etkilenmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?” şeklinde sorulan soruya öğrenciler, laik eğitim gibi bazı konulardaki tartışmaların kaynağının geçmişten geldiğini ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler “geriye dönüş” yorumlarında bulunmuşlardır. Bazı öğrenciler de geçmişteki bazı alışkanlıkların hala devam ettiğini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin bu soruda yoğun bir şekilde cevap vermedikleri görülmektedir. Ayrıca çok belirleyici açıklamalardan ziyade daha birbirine yakın ifadelerle cevap verdikleri görülmektedir. Öğrenciler etkilenmenin olduğunu, bunun nedeninin de geçmişe duyulan hayranlıktan geldiğini ifade etmişlerdir. Akyüz (2015), Türk Eğitim Tarihi isimli kitabının önsözünde kitabın farkını açıklarken “geçmişle günümüz arasında bağlantılar kurma ve dersler çıkarma” ifadelerini kullanmıştır. Geçmişini bilmek geleceğe ışık tutar. Yapılan hatalardan ders çıkarmak, aynı hataları tekrar etmeyi engeller. Bu bağlamda geçmiş günümüz eğitim sistemini etkilemektedir.

“Günümüz eğitim sisteminin sorunlarının kaynağı hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde sorulan son soruya öğrencilerin çoğunluğu, yöneticiler, politika, iyi bir eğitim sisteminin olmaması, sorunu tam tanımlayamamak, sürekli değişme, tutarsızlık gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Gedikoğlu (2005), çalışmasında eğitimin sorunlarını belirlemiştir. Ülkemizde hiçbir zaman partiler üstü bir eğitim politikası oluşturulamadığı ve genel olarak eğitim sistemimizde ezberciliğin egemen olduğunu ifade etmesi öğrenci görüşlerini desteklemektedir.

Yılmaz ve Altınkurt (2011) çalışmasında öğretmen adaylarının görüşlerine göre Türk eğitim sisteminin başlıca sorunlarını; merkezi sınavlar, kalabalık sınıflar, ezberci eğitim, donanım ve fiziki yapı eksikliği, mevcut öğretmenlerin niteliği, eğitime erişimdeki eşitsizlikler, siyaset (ideolojik ayırım ve kayırmalar), öğretmen atama sistemi, özel dersaneler, finansman sorunları ve mesleki teknik eğitim şeklinde sıralanmaktadır. Bu kategorilerin bazıları bu araştırmayı desteklemektedir. Gül (2008) tarafından yapılan çalışma da eğitime bakış, nitelik, erişim, yönetim gibi boyutlarda araştırmayı desteklemektedir. Özyılmaz (2013) bu çalışmalarda da bahsedilen konuları kendi çalışmasında detaylı bir şekilde ele almış ve kendi çözüm önerilerini sunmuşlardır.

Sonuç olarak, günümüz eğitim sistemindeki sorunların bir kısmının tarihsel etkilerden kaynaklandığını, bir kısmının ise politik, tutarsızlık, sistemin sürekliliğinin olmaması gibi kaynakları olduğunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim sistemini etkileyen faktörlerin eğitim fakültesi öğrencileri tarafından fark edilmesi, günümüz eğitim sistemindeki sorunların kaynaklarına yönelik eleştirel bakabilme becerilerinin olması araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin geleceğin öğretmenleri olmaları bakımından önemlidir. Ayrıca bu araştırma öğretmenler ve eğitim yöneticileri gibi farklı çalışma gruplarıyla desteklenebilir.

Kaynaklar

- Akıncı-Çötök, N. (2006). *Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde eğitim olgusu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Türkiye.
- Akyüz, Y. (2015). *Türk eğitim tarihi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Ayaz M., F. (2015). Turgut Özal dönemi eğitim politikaları ve günümüze yansımaları. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 325-338.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 35-36, 267-282.
- Aytaç, T. (1999). Öğrenen örgüt: Okul. *Milli Eğitim Dergisi*, 141, 75-78.
- Benedict, R. (1952). *Patterns of culture*. New York: Mentor Book.
- Çınar, İ. (2009). Küreselleşme, eğitim ve gelecek, *Kuramsal Eğitimbilim*, 2 (1), 14-30.
- Delice A, (2004). *Hukukun antropolojik kaynakları: ilkel toplumlarda toplumsal çatışma ve çatışmanın çözülmesinde ilkel hukuk*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Durmaz A. ve Yıldız Ö. (2016). A general overview of education policy in Turkey (1920-1930), *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(19), 315-324.
- Erdem, Ç. (2008). Cumhuriyet yönetiminin 1930'lu yıllarda köyde ve köylülükte "dönüşüm"ü gerçekleştirme isteğinin bir aracı olarak "köy eğitim kursları". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 187-200
- Erdi, A. (2008). *Türkiye'de 1980-1985 ve 2000-2005 yılları arasındaki çocuk kitaplarında eğitsel iletiler (karşılaştırmalı bir çalışma)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Gedikoğlu, T. (2005). Avrupa Birliği sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 66-80.
- Gül, H. (2008). Türkiye'nin eğitim sorunları, AKP'nin eğitime bakışı ve çözüm önerileri. *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), 181-196.
- Güven, İ. (1992). Büyük Selçuklu Devletinde eğitim ve öğretime genel bir bakış, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25 (2), 833-848.
- Illich, I. (2014). *Okulsuz toplum*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. Ankara. 27.10.2017 <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Karaömerlioğlu, A. (1998), Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler, *Toplum ve Bilim*, 76, 56-85.
- Kartal, S. (2008). Toplum kalkınmasında farklı bir eğitim kurumu: Köy enstitüleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 23-36.
- Keyder, Ç ve Birtek, F. (1983). *Türkiye’de devlet tarım ilişkileri 1923-1950*”, Dost Kitabevi, (Ed. Keyder, Ç.), Toplumsal Tarih Çalışmaları, (191-220). Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Özyılmaz, Ö. (2013). *Türk milli eğitim sisteminin sorunları ve çözüm arayışları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağ, V. (2003). Toplumsal değişme ve eğitim üzerine. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 11-25
- Sağlam, M., Özudoğru F. ve Çıray F. (2011). Avrupa Birliği eğitim politikaları ve Türk eğitim sistemine etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 87-109
- Taşdöven, Z. (2013). *Demokrat Parti dönemi eğitim anlayışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, Türkiye.
- Tonguç, İ. H., (1946). İlköğretim Kavramı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yaman, B. Ö. (2009). *Toplumsal değişme ve eğitim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 942-973.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Summary

Problem: The situations that have been experienced in the past lead us to learn some lessons with respect to solve our present educational problems. In this context, it has been a matter of curiosity about the awareness of education faculty students about the problems of the Turkish Education System regarding past practice or effects of social and political conditions.

Aim: Aim of this study is to reveal effects of social and political conditions on Turkish Education System based on education faculty students’ opinions in historical perspective.

Method: Qualitative research method was used in order to reveal effects of social and political conditions on Turkish Education System based on education faculty students’ opinions in historical perspective.

Participants: The sample of the study consists of 139 students from Bayburt University Faculty of Education at the department of Psychological Counseling and Guidance. While creating a study group, easily accessible sampling and purposive sampling were used.

Data Collection Tool: Semi-structured interview form (open-ended questionnaire) was created to reveal students’ opinions. Interview form having five open ended questions was created by the researcher. After receiving expert opinions, interview forms were finalized considering the criticism and contributions.

Analysis: Content analysis technique was used in the analysis of the qualitative data that was obtained from the interview forms. The themes and frequencies generated by the answers given by the students to the questions were given.

Results: The students were asked their opinions about the effects of social conditions to education system. When answers given by the students are examined, it is revealed that students think that conditions of the period affect education system. When students explained the questions, the most frequently used examples were the reflection of the education of the nomadic life and the change of the education after the settlement.

The students were asked their opinions about the impact of today’s lifestyle on education system. Majority of the students think that technology differentiates education. The second and third most frequently mentioned expressions are income difference and differences in lifestyle. Some of the students think that bad living condition or low income negatively affect education.

The students were asked their opinions about the effects of political management to education system. The students think that political influences are intense nowadays. There are also students who think that political influences have influenced the education system throughout history. Examples that they use to explain these political influences are: village institutes, religious vocational schools, years of compulsory education.

The students were asked their opinions about the effects of the changes made to the education system on the historical process. The majority of students think that the education system is influenced by the past and there is an admiration for the past.

The students were asked about their opinions about the source of the problems of today's education system. Students state the source of the problem as the education system itself. They list the problem as follow: Politics in the second place, changes in the third place, and the fourth as unqualified of the managers.

Discussion

The first question was asked to the students "What do you think about the effect of the social conditions (like life style) on the education system when considering the historical development of education?". Most of the students stated that the social conditions were constantly affecting education from day to day. Societies' life style change over time. It is not possible that education is not be affected by social change. Educational institutions fulfill their social functions when they adapt to social change. In his study (2008), Erdi has revealed social changes that took place in Turkey in the 1980s and 2000s.

Students responded the question "What do you think about today's lifestyle effects on today's education system?". It is seen that most of students mentioned about the effects of technology on life and education. This evaluation of students is true. In the tenth development plan (2014-2018), the expression "prone to the use and production of science and technology" is used while explaining the main purpose of the education system.

The question "What do you think about the influence of political administration on the education system in the past and today?" was asked to the students. All of the students pointed out that the political administration had an impact on the education system. There are some studies recently on the analysis of educational policies applied during different periods (Durmaz and Yıldız, 2016; Taşdöven, 2013; Ayaz, 2015). These studies support students' opinions.

The question "What do you think about the effects of the changes made to the education system on the historical process?" was asked to the students. The students expressed that the education system was influenced from the past and that the sources of some debates such as secular education came from the past. Some students also stated that some of the habits of the past are still going on. Taking lessons from mistakes made prevents to make same mistakes again.

The last question "What do you think about the source of the problems of today's education system?" was asked to the students. The majority of the students made statements such as managers, politics, lack of a good education system, inability to fully describe the problem, constant change, inconsistency. The majority of the students have made statements such as managers, politics, lack of a good education system, inability to fully describe the problem, constant change, inconsistency. Studies support finding that students stated (Gedikoğlu, 2005; Yılmaz and Altinkurt, 2011; Gül 2008; Özyılmaz, 2013).

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Öğrencilerinin Evde Terapötik Egzersiz Yapma Durumları

Kürşad Han DÖNMEZ*
Fzt. Emine KAYA†

Received/Geliş: 11.07.2018
Accepted/Kabul: 20.11.2018

Öz

Bu çalışmada özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden fizik hastalarının egzersiz yapma durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada incelenen 40 rehabilitasyon hastasının, ailelerinin %40'ının evde terapötik egzersiz yaptırmak için eğitim almadığı, %37.5'unun evde egzersiz yapmak için yeterli olduğu fakat yapmadığı, %10'unun ise egzersiz yaparken kendini kötü hissettiği saptanmıştır. Ailelerin %12.5'unun çocuklarının evde egzersiz yapmak için yetersiz olduğunu düşündüğü görülmüştür. Bireylerin %5'ine evde egzersiz yapamamakta mental bozukluklar da eşlik etmektedir. Evde egzersiz desteği veren aileler %82.5 olarak oranlanmıştır. Onların da %40'ı haftada bir egzersiz yaptırmaktadır. Bireylerin %92.5'unda rehabilitasyon eğitimi sonucu ilerleme kaydedilmiştir; ancak bu ilerlemeler çok yavaştır, uzun süreler sonrasında görülebilmektedir(%67.5). Verilen cevaplara göre ailelerin terapötik egzersiz desteği konusunda yeterli bilinçte olmadıkları görülmüştür. Hastalara gerekli egzersiz desteğinin sağlanmadığı sonuçlanmıştır. Bu sebeple hastaların da mental bozukluklarından dolayı evde egzersiz yapma konusunda yeterli farkındalığa sahip olmadıkları görülmüştür. Bireylerin yavaş ilerleme gösterdikleri kaydedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rehabilitasyon, Egzersiz, Terapötik egzersiz

Special Education and Rehabilitation Students ' Home Therapeutic Exercise Situation

Abstract

The aim of this study is to assess the level of and relationship between the exercise habits of patients receiving long-term physical rehabilitation treatment and their level of personal training on the matter. A survey was conducted in order to obtain the sought data, whereupon it was revealed that of the families of the forty (40) patients who were surveyed: 40% had lacked any training whatsoever in order to carry out the prescribed therapeutic exercises at home, 37.5% had received adequate training but nevertheless did not carry out the exercises, and 10% had expressed feeling uncomfortable when they did carry through with the given exercises. It moreover was observed that 12.5% of the children of those families had felt that they were incapable of completing those exercises at home, and that 5% of the interviewees had indicated experiencing a mental block of sorts—thus ultimately preventing them from completing their exercises. Nonetheless, 82.5% of families did support at-home rehabilitation exercises—40% of whom did the exercises once per week. What is more, 92.5% of individuals had reported observing progress upon the completion of rehab training, albeit this progress advancing rather slowly (67.5% of patients had observed that this positive progression only after a prolonged period of time). According to the answers provided, patients' families in general lacked sufficient knowledge regarding the supporting of therapeutic exercises, and that the patients themselves had therefore lacked sufficient support, which in turn lead to those patients lacking sufficient awareness about doing at-home exercises due to psychological barriers. What can ultimately be concluded is that the patients in question had shown rather slow progress within the scope of their rehabilitation program.

Keywords: Rehabilitation, Exercise, Therapeutic Exercise

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, donmezhan28@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7793-0922

† Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, emnky3@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1346-2381

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Dünyada ve ülkemizde fizik tedaviye ihtiyaç duyan bireyler her geçen gün artmaktadır. Devletlerin ve sağlık kuruluşların bu ihtiyacı karşılamak adına rehabilite çalışmaları vardır. Rehabilite ya da rehabilitasyon, bir hastalık veya kaza sonucu bedensel yeteneklerin bir kısmını kaybetmiş kişilerin hayata yeniden uyum sağlamaları, yaşam kalitelerini yükseltmeleri, aileleri ve toplumla bir bütün içerisinde yaşamalarını sağlayan gerekli olan tüm evreleri tüm çabaları kapsayan genel bir kavramdır (Algun, 2015). Rehabilitasyon duyuşsal, bilişsel ve fiziksel çalışmaları içerir. Fiziksel çalışmalar, fizyoterapist eşliğinde yapılan terapatik egzersizlerdir. Terapatik egzersiz;’’herhangi bir bozukluğu düzeltmek, kas-iskelet fonksiyonunu geliştirmek veya en uygun durumu devam ettirmek için tıbbi yöntemlerle yapılan vücut hareketleri’’ olarak tanımlanabilir (Otman, 2015). Bu vücut hareketleri, Deniz Kan (2007)’e göre kaba motor hareketler ve ince motor hareketler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır;

İnsan vücudu ağır fiziksel egzersizlere yapısal ve fonksiyonel olarak büyük bir uyum yeteneğine sahiptir. Bu uyumun fiziksel uygunluk geliştirmeyi amaçlayan özel egzersizler sonucunda sağlanması fiziksel uygunluk kriterinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur (Kürkçü ve ark 2009).

Hareket, insanların hayatlarını minimum şartlarda devam ettirebilmek için zorunlu olarak gösterdikleri davranışlar olmuştur ve çağlar boyunca insanların düşünceleri, inançları vs. hareket etmelerinde ve hareket sistemini geliştirmelerinde çok önemli sebepler haline gelmiştir. Amerikan kızıl derili kültüründe koşu yaşamın bütün dönemlerinde öncelikle yer alan bir aktiviteydi. Haberleşmek, savaşmak, avlanmak için koşarlardı. Koşu Amerikalı yerliler için metafizik dünyaları ve fiziksel dünyaları arasında bağ oluşturan bir aktiviteydi. Yüksek atletik düzeye ulaşan Yunanlılar ise tanrıların fiziksel ve ruhsal kuvvetlerini temsil ediyorlardı (Özer, 2001).

Kaba Motor hareketler: insanların büyük kas gruplarını kullanarak yaptığı hareketlerdir. (merdiven inip çıkma, tek ayak üzerinde durma, topa vurma, top fırlatma vb.)

İnce Motor hareketler: insanların el ve parmaklarındaki küçük kasları kullanarak yaptığı hareketlerdir. (düğme ilikleme, ayakkabı bağcıklarını bağlama, toka-kopça takma, boncukları ipe dizme)

Fiziksel engellilik/özürlülük oluşturan sorunların önlenmesi veya tedavisi amacı ile, kişinin hareketliliğini sağlamaya yönelik ve kişinin fonksiyonlarında artışın hedeflendiği egzersizlerdir. Terapötik egzersizlerin amacı; bireyin hareketliliği ve esnekliğini, kas kuvvetini, dayanıklılığını, koordinasyonu ve becerisini geliştirmektir.

Terapötik egzersizler; Eklem hareket açıklığı (EHA, range of motion-ROM) egzersizleri(aktif, aktif asistif, pasif EHA egzersizleri), Germe egzersizleri, Güçlendirme

egzersizleri (İzometrik, izotonik, izokinetik egzersizler), Dayanıklılığı artırıcı egzersizler (Anaerobik, aerobik egzersizler, fitness egzersizleri) (<http://www.drседatyildiz.com/>)

Terapötik egzersiz, kas iskelet sistemini fonksiyonunu artırmak, bozuklukları düzeltmek ve rahatlamayı sağlamak amacıyla yapılan vücut hareketleridir. Terapötik egzersizler bireylerin en üst düzeyde fonksiyonelliğe ulaşmasını sağlayan basit egzersizlerin yanı sıra kısıtlanmış bir kas grubuna veya bütün vücuda uygulanan birçok aktiviteyi kapsar.

Terapötik egzersizler bireyin kasılmış kaslarının rahatlamasını; kan dolaşımını artırmayı, gevşemeyi, eklemlerin hareketlenmesini, kas gücünün ve esnekliğinin artmasını sağlar. (www.fizyoterapi.info).

Türkiye’de fizik tedavi ve rehabilitasyon hastaları devlet desteğiyle özel rehabilitasyon merkezleri tarafından haftada iki saat olmak üzere aylık sekiz saat ücretsiz fizik eğitimi almaktadır. Fakat bu süre hastaların hızlı iyileşme göstermesi için yeterli değildir. Hastaların kendi başına ya da ailesi desteğiyle evde de bu çalışmalarını tekrarlamaları gerekmektedir. Bu sayede daha hızlı bir gelişme görülecektir. Bu durumdan hareketle özel rehabilitasyon merkezine devam eden öğrencilerin evdeki egzersiz yapma durumlarını incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Giresun Bulancak ilçesine bağlı Özel Güldeniz Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezindeki 40 hasta oluşturmaktadır. Bireylerin ailesiyle görüşülmüş ve anket sorularına cevaplar aranmıştır. Anket soruları araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Etik Yönler

Araştırma verilerinin etik bir tutum içinden toplanabilmesi için yapılan görüşmelerden önce katılımcıya araştırmanın amacı açıklanmıştır. Görüşmelerin bilimsel bir amaçla kullanılacağı ve kişisel bilgilerin gizli tutulacağı güvencesi verilmiştir. Katılımcıya, görüşmelere katılma ya da katılmama hususunda özgür olduğu, kendisinin istediği zaman görüşmeden çekilebileceği bilgisi verilmiştir.

Bulgular

Tablo 1: Egzersizler hakkında yardım ve eğitim alma durumu

	Evet	Hayır
Egzersizler hakkında yardım/eğitim aldınız mı?	16 (%40)	24(%60)

Hasta birey ailelerinin çoğunun (24 kişi (%60) çocuklarıyla birlikte rehabilitasyon tedavi seanslarına gelmedikleri için, evde yapmaları gereken egzersizlerle ilgili eğitim almadıkları belirlenmiştir.

Tablo 2: Terapötik egzersizler

Terapötik egzersizler hakkında çocuğunuzu yeterli görüyor musunuz?		%	f
Evet	Çocuğum bu konuda yeterli	20	8
	Çocuğum yeterli fakat yapmıyor	17.5	7
	Hareketler ona basit geliyor.	12.5	5
	İyileşeceğine inancı yok	10	4
	Yaparken kendini kötü hissediyor	10	4
Hayır	Çocuğum bu konuda yetersiz	12.5	5
	Hareketleri yanlış yapıyor.	7.5	3
	Bireysel yapmaya çalıştığı için doğru yapamıyor.	5	2
	Çocuğumun mental seviyesi bu hareketleri yapmaya uygun değil	5	2

Ailelerin çoğu çocuklarını egzersiz konusunda yetersiz görüyor ya da hareketleri yanlış yaptığını düşünüyor(%20). Çoğu bireyde fiziksel yetersizliğe mental bozuklukların da eşlik ettiğini görüyoruz(%10). Çok az aile çocuğunun egzersiz yapabileceğini düşünüyor(%20), fakat onlar da yapmak istemediklerinden bahsediyor(%17.5). Ailelerin çoğu çocuklarının fiziksel yetersizliğinden dolayı egzersiz yaparken kendini kötü hissettiğini söylüyor(%10).

Tablo 3: Egzersiz yapma sıklığı

	Haftada 2-3 gün	Haftada bir	Hiç
Hangi aralıklarla terapötik egzersiz yaptırıyorsunuz?	17 (%42.5)	16 (%40)	7 (%17.5)

Ailelerin %42.5'u haftada 2-3 gün çocuklarına evde terapötik egzersiz yaptırmaktadır. Ailelerin yarısından azı destek eğitimi vermektedir, onların çoğu da haftada bir egzersiz yaptırmaktadır(%40). Bu da yeterli gelişme sağlayacak bir destek eğitimi değildir. Bireylerin çoğunun rehabilitasyon tedavisine, destek egzersiz yapmadığı görülmektedir.

Tablo 4: Yeterli gelişme

Çocuğunuz aldığı fizik tedavi eğitimlerinde yeterli gelişme gösterdi mi? Açıklayınız.		%	f
Evet	Göstermiştir	15	6
	Göstermiştir; fakat çok yavaş ilerlemektedir	67.5	27
	Göstermiştir; fakat atakları sonucu tekrar eski haline geri dönmüştür.	10	4
Hayır	Göstermemiştir.	7.5	3

Bireylerin tamamına yakınının yapılan fizik tedavi ve rehabilitasyon sonucunda ilerleme gösterdikleri belirlenmiştir(%15). Fakat bu ilerleme çok yavaştır (%67.5). Az bir kesimde ataklar devam etmiş ve ilerlemeleri geri çevirmiştir. Bazı aileler ise çocuklarının yeterli gelişme göstermediğini düşünmektedir (%7.5).

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada incelenen 40 rehabilitasyon hastasının, ailelerinin %40'ının evde terapötik egzersiz yaptırmak için eğitim almadığı belirlenmiştir., %37.5'unun evde egzersiz yapmak için yeterli olduğu fakat yapmadığı, %10'unun ise egzersiz yaparken kendini kötü hissettiği saptanmıştır. Ailelerin %12.5'unun çocuklarının evde egzersiz yapmak için yetersiz olduğunu düşündüğü görülmüştür. Bireylerin %5'ine evde egzersiz yapamamakta mental bozukluklar da eşlik etmektedir. Evde egzersiz desteği veren aileler %82.5 olarak oranlanmıştır. Onların da %40'ı haftada bir egzersiz yaptırmaktadır. Bireylerin %92.5'unda rehabilitasyon eğitimi sonucu ilerleme kaydedilmiştir; ancak bu ilerlemeler çok yavaştır, uzun süreler sonrasında görülebilmektedir(%67.5). Verilen cevaplara göre ailelerin terapötik egzersiz desteği konusunda yeterli bilinçte olmadıkları görülmüştür. Hastalara gerekli egzersiz desteğinin sağlanmadığı sonuçlanmıştır. Terapötik egzersizle ilgili çalışmalar pek yapılmamış olsa da, Tekin(2016), Akınoğlu ve Köse(2018), Dilek ve ark.(2015), Toktaş ve ark.(2018), Demircioğlu ve ark.(2018) ve Akyürek ve ark.(2018) tarafından yapılan egzersize dayalı çalışmaların sonuçları, bu çalışmayı desteklemektedir. Bu sebeple hastaların da mental bozukluklarından dolayı evde egzersiz yapma konusunda yeterli farkındalığa sahip olmadıkları görülmüştür. Bireylerin yavaş ilerleme gösterdikleri kaydedilmiştir. Ailelere terapötik egzersizin önemi anlatılmış ve egzersizlere devam etmeleri için tavsiyelerde bulunulmuştur.

Kaynakça

- Akınoğlu B, Köse N. (2018). Hemiparetik ve Diparetik Serebral Paralizili Çocuklarda Fiziksel Uygunluk Düzeyinin Belirlenmesi. *Türk Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 29(1)11-18. doi: 10.21653/tjpr.416609.
- Akyürek, G., Uykun, İ., Bumin, G.(2018). Serebral Palsili Çocukların Mobilite Düzeyleri İle Toplumsal Katılım Becerileri Arasındaki İlişki, *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 6(3), 197-200.
- Algun, Z. C. (2015). *Fizyoterapi ve Rehabilitasyon*. 2015. İstanbul.
- Deniz Kan, Ü. (2007). Okul öncesi eğitimde değerlendirme aracı olarak portfolyo, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Demircioğlu, G., Atılgan, E., Tarakcı, D.(2018) Hastane ve Özel Eğitim Ortamında Fizyoterapi Hizmeti Alan Serebral Palsi'li Çocukların Ailelerinin Beklentileri, Stres ve Memnuniyet Düzeylerinin Araştırılması HSP, 5 (3):288-294.
- Dilek, B., Gür, G., Yakut, Y.(2015). Serebral palsili Çocuklarda Ayak, Ayak Bileği Ortezi Kullanım Süresini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi:Pilot Çalışma, *Journal of Exercise Therapy and Rehabilitation*, 2(2):47-52.
- Kürkcü R, Afyon Y, Yaman Ç, Özdağ S, (2009). 10-12 Yaş grubundaki futbolcu ve badmintoncular da bazı fiziksel ve fizyolojik özelliklerinin karşılaştırılması. *Uluslararası insan bilimleri dergisi*, 6, s. 549.
- Otman, A. S. (2015). *Egzersiz Tedavisinde Temel Prensipler ve Yöntemler*. 2015. Ankara
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1).
- Özer K, 2001. *Fiziksel Uygunluk*, 1. Baskı, Nobel Yayınevi, s.1-2-22-129, Ankara.

Tekin F.(2016). Serebral Palsili Çocuklarda Nörogelişimsel Tedavi (Bobath Tedavisi) Yaklaşımı'nın Postüral Kontrol ve Denge Üzerine Etkisi, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Toktaş H, Eyvaz N, Dündar Ü, Eroğlu S.(2018). Serebral Palside Ön Diz Ağrısı Sebebi Olarak Patella Alta:Vaka Sunumu ve Rehabilitasyon YaklaşımıJ Biotechnol and Strategic Health Res., 2(1):88-93.

www.fizyoterapi.info/Sayfa.aspx?ID=72

www.drsehatyildiz.com/?&Bid=1014397

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına Yönelik Tutumları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Mehmet Enes SAĞAR*

Received/Geliş: 26.03.2018

Accepted/Kabul: 29.11.2018

Öz

Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültesi öğrencilerinin sigara bağımlılığına yönelik tutumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu değişkenlerin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılaşarak farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırma nicel araştırma yönteminde ilişkisel tarama deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi'nden 17-40 yaş aralığındaki 925 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak 'Kişisel Bilgi Formu', 'Sigara Bağımlılığına Yönelik Tutum Ölçeği' ve 'Yaşam Doyumu Ölçeği' kullanılmıştır. Verilerin analizinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Post Hoc Tukey Testi; demografik özelliklerinin analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, hiç sigara içmeyenler %62.9, her gün sigara içenler %29.4, haftada bir veya daha az sigara içenler %7.7 olarak bulunmuştur. Sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin sigara kullananların profili, sigara kullanmaya bakış, sigaranın zararları alt boyutları ile yaşam doyumları arasında aynı yönde; sigaranın avantajları ve sigara kullanmaya olumlu bakış arasında ters yönde, düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır. Cinsiyet değişkenine göre yaşam doyumunu ölçeği ve sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin tün alt boyutlarında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Ayrıca, sınıf düzeyi ile sigaranın avantajları alt boyutu ve yaşam doyumunu arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Fakültesi Öğrencileri, Sigara Bağımlılığı, Tutum, Yaşam Doyumu

Investigating the Relationships between Education Faculty Students' Attitudes Towards Smoking Addiction and Life Satisfaction

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between the attitudes of education faculty students towards smoking dependence and life satisfaction and to determine whether these variables differ according to gender and class level. The study was conducted in a relational survey pattern in quantitative study method. The study group consisted of 925 university students aged 17-40 years old in the Faculty of Education at Afyon Kocatepe University. Data collection tools were used as 'Personal Information Form', 'Attitude Scale for Smoking Addiction' and 'Life Satisfaction Scale'. In the analysis of the data Pearson Product Moment Correlation Analysis, t test, One-Way Variance Analysis, Post Hoc Tukey Test, were used, and the demographic variables were subjected to percentage and frequency distribution analysis. According to the result of the study, it was found that the rate of people who smoke everyday is %29.4, the rate of people who smoke a day or once a week is %7.7 and the rate of non smokers is %62.9. According to the scale about the attitude towards cigarette addiction, it was found that there is a significant relationship in the same direction with a low level between the profiles of smokers, the attitude towards smoking, the subscales of harm of smoking and life satisfaction. There is a significant relationship in the opposite direction with a low level between the advantages of smoking and positive attitude towards smoking. It was found that there was a significant difference in all subscales of the life satisfaction scale according to the gender and the attitude scale for the smoking dependence scale. In addition, it was determined that the difference between the class level and the advantages of smoking and its sub-dimension and life satisfaction was significant.

Keywords: Education Faculty Students, Smoking Addiction, Attitude, Life Satisfaction

* Öğr. Gör. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çay Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü
mehmetenes15@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-0941-5301

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Tütün dünyada ve ülkemizde en yaygın olarak kullanılan bağımlılık yapıcı ve ölüm sebebi olan maddelerden bir tanesidir. Sigara kullanmak, sigara dumanına maruz kalmak ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu önemli sorun Dünya’da her yıl 5.4 milyon insanın ölümüne sebep olmaktadır (Özcan, Taş ve Çetin, 2013). Böyle dikkate değer bir sorun için, son 30 yıl içerisinde tütüne karşı olarak geliştirilen politikalar ve tütünün vermiş olduğu zararlara dair farkındalık artırma çalışmaları ile özellikle gelişmiş ülkelerde tütün tüketiminde bir azalma meydana gelmiştir. Bunun tam tersi gelişmekte olan ülkelerde tütün tüketiminde ise artış olmuştur. Günümüz koşullarında dünya üzerinde en fazla tütün tüketiminin olduğu yerleri, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler oluşturmaktadır. Ayrıca tütünün birçok ülkede en çok kullanılan formu sigaradır (Öztoprak ve Günay, 2013). Sigara tütün bitkisinin yapraklarının kurutulması ile elde edilen ve enfiye, puro ve çiğnenerek kullanılmasının yanı sıra pipo ile içilebilen bir maddedir (Mangır, Aral ve Baran, 1992). İçinde nikotin, iritan maddeler, karbonmonoksit ve diğer gazlar ve kanserojen maddeler gibi sağlığa zararlı olan maddeleri barındırmaktadır (Biricik, 2001). Sigaranın dumanında ise nikotin, aromatik hidrokarbonlar, amonyak CO ve hidrojen siyanide gibi 4000’den fazla sayıda madde bulunmaktadır (Bilgi, 2014). Sigara alışkanlık yapıcı bir madde olup kişilerin birbirlerini etkilemesi sonucunda sosyal bir zehirlenmeye de yol açmaktadır. Ayrıca oluşturduğu tolerans durumu ile de, fiziksel ve psikolojik bağımlılık meydana getirerek psikolojik bir zehirlenme durumunu ortaya koymaktadır (Kesim, 2004). Dolayısıyla sigara kullanımı yüzünden bireyler olumsuz etkiler görmekte ancak bu olumsuz deneyimleri bildikleri halde zorlayıcı kullanımlar sebebi ile sigaraya bağımlılık durumu ile karşı karşıya kalabilmektedirler (USDHHS, 2009, akt: Ganley ve Rosario, 2013). Burada bağımlılığın oluşumunda temel sağlayan etken sigaranın içinde bulunan nikotin maddesidir (Bilgi, 2014). Bağımlılııkta içinde nikotin bulunan maddelerin kronik olarak ve tekrarlı bir biçimde kullanılması, daha sonra bırakılamaması, bu durumu izleyen sinirlilik, huzursuzluk gibi geri çekilme ile ilgili belirtilerin meydana gelmesi ve ayrıca bu türden maddelerin sağlık açısından olumsuz etkilerinin olduğu konusunda farkındalığın bulunmasına rağmen maddenin bırakılamaması durumu ortaya çıkmaktadır (APA, 2000, Akt: Bilgi, 2014). Sigara bağımlılığı düzenli bir biçimde günde en az bir tane sigara içme davranışını sergilemektir. Ayrıca fiziksel bağımlılığın yanı sıra daha çok psikolojik bağımlılıığa neden olan bir bağımlılık türüdür (Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Akt: Aksoy, 2012).

Sigara kullanımına başlama yılları olarak en çok gençlik döneminin görülmesi sigara içme davranışının bir gençlik çağı sorunu olduğunu göstermektedir (Akın, 2000). Gençlik yıllarında sigara bağımlılığının oluşmasında en önemli faktör arkadaş grubu ve sosyal çevre

olarak görülmektedir. Dolayısıyla özenti ile başlayan içicilik zamanla bağımlılık halini almaktadır (Kutlu, 2002). Gençlerin sigara ve diğer madde kullanımına sebep olan pek çok risk faktörü bulunmaktadır. Bu risk faktörleri ailesel, okul, arkadaş ortamı, toplumsal ve çevresel etkenler, bireylerin kişisel özellikleri, diğer riskli davranışların görülmesi şeklindedir (Ercan ve Alikashiöglu, 2002). Yine bunlara ek olarak gençlerde sigara kullanmaya yönelik risk faktörleri; sigara içen ebeveynler, kardeş, öğretmen, yakın arkadaşlar, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olma, sigaraya ilişkin reklamlar, daha modern görünmeye çalışmak, depresyon ve kaygıdan kurtulmaya çalışmak, okul akademik başarısının düşük olması, erkek cinsiyete sahip olmak, 10-18 yaşta bulunmak gibi olarak sıralanabilir (Kutlu, 2002 ve Myers, 1999). Bu gibi risk faktörlerinden küçük yaşlardan itibaren etkilenen gençler sigara bağımlılığı konusunda bir tutum oluşturmakta ve dolayısıyla sigara bağımlılığı ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Tütün bağımlılık yapıcı özelliğe sahip olduğu için sigara içicileri, içinde bulunan katran ve diğer bileşenlerin zararlı etkilerine maruz kalmaktadırlar. Sigara kullanma sebebiyle oluşan birçok hastalık ölümlerine sonuçlanmaktadır. Günümüzde, Avrupa Birliği'ndeki erkeklerin % 40'ı ve kadınların % 30'u sigara kullanımı sergilemektedir, ama bu kullanıcıların kaçının sigarayı bırakmak istediği ve sigaraya tutumlarının ne olduğu konusunda bilgilerin sınırlı olduğu görülmektedir (Boyle, Gandini, Robertson, Zatoński, Fagerstrom, Slama, Kunze, Gray ve The International Smokers Survey Group, 2000). Bu bağlamda sigarayla mücadele konusunda sigara kullanımına ilişkin tutumların bilinmesi önemli görülmektedir.

Tutum, tanım olarak bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik objeye karşı düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını düzenli olarak meydana getiren bir eğilim olarak belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1998). Bu tanım doğrultusunda sigaraya ilişkin tutumu bireylerin sigaraya karşı oluşturdukları duygu, düşünce ve davranışlarını düzenli olarak meydana getiren eğilimleri şeklinde ifade edebiliriz. Literatürde görüldüğü gibi gençlik dönemi sigaraya başlama yılları olarak görülmektedir. Bu bağlamda gençlerin sigara içip içmeme konusunda karar vermeleri aşamasında sigara kullanımına ilişkin tutumları hakkında bilgi sahibi olmak sigaraya ilişkin yapılacak çalışmalarda önemli rol oynamaktadır.

Gençlik yılları aynı zamanda üniversite dönemini kapsamakta ve bu zaman diliminde çoğu genç ailesinden ayrılarak yurt gibi ortamlarda kalmaya başlamaktadır. Ailelerinden uzak ortamlarda gençler anne-baba kontrolünden uzaklaşmakta, yakın arkadaşlıklar kurmakta ve renkli bir yaşantıya sahip olmaktadır. Ayrıca bu yaşam tarzı birtakım sorunları da barındırmaktadır (Gaffney, Wichaikhum, Dawson, 2002). Gençlik döneminde görülen problemler arasında ev ve aile ortamından ayrılarak yeni çevreye uyum, bir mesleğe aday olma ve iş bulma ile ilgili bir takım belirsizlikler sebebi ile gençlerde görülen kaygı ve stres durumları sayılabilmektedir (Onan, Kaplan, Yalçın, Erbaş, Yıldırım, Barlas, Karaca, Öz, 2016). Dolayısıyla gençler içinde

oldukları dönemde bu gibi sıkıntılar ile baş etmek için sigara, alkol ve madde kullanımlarını tercih edebilmektedirler (Gümüş, 2015). Görüldüğü gibi sıkıntılarının üstesinden gelmek isteyen gençler, baş etme kaynakları ve bu bağlamda kendilerine doyum noktaları aramaktadırlar.

İnsanları mutlu kılan etkenlerin neler olduğuna ilk çağlardan beri değer verilmektedir. Son yıllarda insan mutluluğu konusu; yaşam doyumunu, psikolojik iyi oluş, yaşam kalitesi, öznel iyi oluş ve olumlu bir duygulanım kavramları ile değerlendirilmektedir (Dost, 2007). Bireylerin kendilerini iyi hissetmesi durumu sağlık açısından önemli kriterlerden biridir. Duygusal ve bilişsel yöne sahip olan bu öznel durumun bilişsel yanını yaşam doyumunu oluşturmaktadır (Pavot, Diener, Colvin, Sandvik, 1991). Yaşam doyumunu kavramı ilk defa Neugarten tarafından 1961 yılında ortaya atılmış olup; bireyin beklentiler ile elinde var olanların mukayese edilmesi ile ortaya çıkan durum veya sonuç olarak açıklanmaktadır (Karabulut ve Özer, 2003). Başka bir ifade ile bireylerin kendilerinin belirlemiş oldukları ölçütler doğrultusunda tüm yaşamlarını pozitif olarak değerlendirmesi biçiminde tanımlanmaktadır (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985). Yaşam doyumunu ile kastedilen sadece belirli bir duruma karşı duyulan doyum değil, bireyin tüm yaşamından duyup algıladığı doyum, mutluluk, moral ve benlik saygısı gibi durumların hepsinin genel bir toplamıdır (Neugarten, Havighurst, Tobin, 1961).

Yukarıda da ifade edildiği gibi; sigara bağımlılığı toplumun neredeyse tamamını tehdit eden en önemli halk sağlığı problemlerinden bir tanesidir. Literatürden de anlaşıldığı gibi sigara bağımlılığı toplumun tamamını ilgilendiren bir problem olmasının yanı sıra, gençlik döneminin ve özellikle bu dönemde yer alan üniversite yıllarının riskli zaman aralıkları olduğu görülmektedir. Gençler çoğu kez yukarıda da ifade edilen faktörlerden bir ya da bir kaçının etkisinden dolayı bağımlılık yapan maddelerden bir tanesi olan sigara ile tanışmaktadır. Bu tanışma esnasında gençlerin yaşadıkları çeşitli sıkıntılardan uzaklaşmak ve yaşam doyumuna ulaşmak için sigarayı tercih etmelerinde sigaraya ilişkin tutumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, eğitim fakóltesi öğrencilerinin sigara bağımlılığına yönelik tutumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelemek ve sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ile yaşam doyumlarının bazı değişkenlere (cinsiyet ve sınıf düzeyi) göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemektir.

Bu amaç doğrultusunda aşığıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır;

1. Öğrencilerin sigara bağımlılığına tutumları ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin yaşam doyumları ne düzeydedir?
3. Öğrencilerin sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ile yaşam doyumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sigara bağımlılığına ilişkin tutumları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

5. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre yaşam doyumları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
6. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre sigara bağımlılığına ilişkin tutumları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
7. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre yaşam doyumları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, mevcut durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencilerinin sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma, nicel araştırma yönteminde tasarlanmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim öğretim yılı güz döneminde Afyon Kocatepe Üniversitesi eğitim fakültesinde öğrenim gören 2350 öğrenci oluşturmaktadır.

Örneklem

Bu araştırmanın örneklem grubu ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenen 925 eğitim fakültesi öğrencisi oluşturmuştur. Bu araştırmanın çalışma grubunu Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ), Eğitim Fakültesinin farklı bölümlerinde (Bilgisayar Öğretmenliği, Coğrafya Öğretmenliği, Edebiyat Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği) öğrenimini devam ettirmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubunda toplamda 925 öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin bölümlere göre dağılımı şu şekildedir: Çalışma grubunun öğrenim gördükleri bölümlere göre dağılımı Bilgisayar Öğretmenliği (75), Coğrafya Öğretmenliği (7), Edebiyat Öğretmenliği (24), Fen Bilgisi Öğretmenliği (80), Matematik Öğretmenliği (42), Okul Öncesi Öğretmenliği (255), Sınıf Öğretmenliği (170), Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (169), Türkçe Öğretmenliği (103) öğrenciden oluşmaktadır.

Aşağıda yer alan Tablo 1. 'de çalışma grubundan toplanan kişisel bilgi formuna ait bilgiler verilmektedir.

Tablo 1. Araştırma Örnekleminin Kişisel Bilgiler Formundan Elde Edilen Veriler

Kişisel Bilgilerin Dağılımı	Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kadın	464	50.2
	Erkek	461	49.8
Yaş	17-24	886	95.8
	25-32	35	3.8
	33-40	4	.4
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	260	28.1
	2. Sınıf	271	29.3
	3. Sınıf	209	22.6
	4. Sınıf	185	20.0
Öğrencinin Sigara Kullanım Sıklığı	Hiç	582	62.9
	Her gün	272	29.4
	Haftada bir veya daha az	71	7.7

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan 925 üniversite öğrencisinin %50.2'si (464) kadın, %49.8'i (461) erkektir. Üniversite öğrencilerinin yaşlara göre dağılımı 17-24 yaş grubu %95.8'i (886), 25-32 yaş grubu %3.8'i (35), 33-40 yaş grubu %4'ü (4) şeklindedir. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre dağılımı %28.1 (260) 1. Sınıf, %29.3 (271) 2.Sınıf, %22.6 (209) 3. Sınıf, %20.0 (185) 4.Sınıf şeklindedir. Üniversite öğrencilerinin kendilerinin sigara içme sıklıkları; hiç sigara içmeyenler %62.9 (582), her gün sigara içenler %29.4 (272), haftada bir veya daha az sigara içenler %7.7 (71) olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu formda üniversite öğrencilerinin cinsiyeti, yaşı, sınıf düzeyi, öğrencinin sigara kullanım sıklığı bilgileri alınmıştır.

Sigara Bağımlılığına Yönelik Tutum Ölçeği (SBYTÖ): (SBYTÖ), Sağar (2013) tarafından bireylerin sigara bağımlılığına ilişkin tutumlarını ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçekte 28 madde olup 7 boyuttan meydana gelmektedir. Bu ölçek 4 dereceli Likert tipindedir. Ölçeğe ilişkin yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucuna göre birinci alt boyut toplam varyansın %19.56'sını, ikinci alt boyut toplam varyansın %14.59'unu, üçüncü alt boyut toplam varyansın %7.03'ünü, dördüncü alt boyut toplam varyansın %6.35'ini, beşinci alt boyut toplam varyansın %6.55'ini, altıncı alt boyut toplam varyansın %6.02'sini, yedinci alt boyut toplam varyansın %5.12'sini ve ölçeğin tamamının toplam varyansın % 65.22'sini açıkladığı hesaplanmıştır. Ölçekteki yedi boyut şu şekildedir; birinci boyut sigaranın avantajları 'sigara kullanmak hayal gücümü kullanmamı sağlar, sigara kullanmak kolay arkadaş edinmemi sağlar' gibi maddelerin yer aldığı ve sigaranın bireylere sağladığı avantajlardan söz eden maddeler; ikinci boyut sigara kullananların profili

'sigara kullananların özgüveni düşüktür, sigara kullananların yaşamdan beklentisi yoktur' gibi maddelerden meydana gelen ve sigara kullanan bireylerin profil özelliklerinden söz eden maddeler; üçüncü boyut sigara kullanmaya bakış 'sigara kullanan insan bedenine değer vermez, sigara kullanmak zayıflığın kanıtıdır' gibi ifadelerin bulunduğu sigara kullanımına bakıştan söz eden maddeler; dördüncü boyut sigaranın zararları 'sigara kullanmak beden sağlığını bozar, sigara kullanmak psikolojik sağlığı bozar' gibi ifadelerin yer aldığı sigaranın bireylere vermiş olduğu zararlardan söz eden ifadeler; beşinci boyut sigara kullanmaya ilişkin ahlaki ve dini bakış 'sigara kullanmak ahlaksızlıktır, sigara kullanmak haramdır' gibi maddelerin bulunduğu sigara kullanmaya ilişkin ahlaki ve dini bakışa yönelik maddeler; altıncı boyut sigara kullanmaya ilişkin mitler 'sigara kullananlar istedikleri zaman bırakabileceklerine inanırlar., sigara kullanmak yalnızlığın bir göstergesidir' gibi mitlerin olduğu maddeler ve son olarak yedinci boyut ise sigara kullanmaya olumlu bakış 'sigara kullanmak dozunda olursa sağlık için yararlıdır, sigarayı 1 kere denemekten zarar gelmez' gibi ifadelerin olduğu sigara kullanımına olumlu bakışın yer aldığı alt boyutlardır. Ölçekte yer alan seçenekler '1=Hiçbir Zaman', '2=Bazen', '3=Sık Sık', '4=Her Zaman' olarak puanlanmaktadır. Sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan ise 112'dir. Ayrıca ölçeğin "Sigaranın avantajları" alt boyutundan alınan puanlar azaldıkça sigara kullanmanın dezavantajlarına yönelik tutum da artmakta, diğer alt boyutlarından alınan puanlar arttıkça sigaranın zararlarına ilişkin tutum da artmaktadır. Ölçeğin boyutlarına göre iç tutarlılık katsayısı ve iki yarı güvenilirlik düzeyi sırasıyla birinci boyut için (sigaranın avantajları) .79, .78; ikinci boyut için (sigara kullananların profili) .71, .70; üçüncü boyut için (sigara kullanmaya bakış) .75, .72; dördüncü boyut için (sigaranın zararları) .74, .72; beşinci boyut için (sigara kullanmaya ilişkin ahlaki ve dini bakış) .73, .72; altıncı boyut için (sigara kullanmaya ilişkin mitler) .72, .71; yedinci boyut için (sigara kullanmaya olumlu bakış) .74, .72 ve ölçeğin tamamı için .77 ve .73 olarak tespit edilmiştir (Sağar, 2014).

Bu çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla yani iç tutarlılığını anlamak amacıyla uygulanan güvenilirlik analizi doğrultusunda güvenilirlik katsayısı olarak Cronbach's Alpha değeri 0.87 olarak bulunmuştur. Sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin iç tutarlılığı için Cronbach-Alpha katsayıları alt boyutlara göre de hesaplanmış ve sigaranın avantajları alt boyutunda .85, sigara kullananların profili alt boyutunda .82, sigara kullanmaya bakış alt boyutunda .80, sigaranın zararları alt boyutunda .80, sigara kullanmaya ilişkin ahlaki ve dini bakış alt boyutunda .70, sigara kullanmaya ilişkin mitler alt boyutunda .46, sigara kullanmaya olumlu bakış alt boyutunda .59 olarak bulunmuştur.

Yaşam Doymu Ölçeği (YDÖ): Diener ve diğer. (1985) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek, bireylerin yaşamlarından aldıkları doymu belirlemek amaçlamaktadır. Ölçek 5 maddeden oluşmakta ve tek boyutludur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını Köker (1991)

gerçekleştirmiştir. Güvenirlik çalışmaları sonucunda; test-tekrar test güvenirliliği $r = .85$, madde-test korelasyonları ise $.71$ ile $.80$ arasında hesaplanmıştır. Yetim (1991) tarafından yapılan çalışmada ise düzeltilmiş split-half değerini $.75$ ve Kuder Richardson-20 değerini ise $.78$ olarak tespit edilmiştir. Dingiltepe (2009) tarafından yapılan çalışmada bu ölçeğin güvenirliliği tekrar hesaplanmış olup, Cronbach Alfa değeri $.84$ olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda hesaplanan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı kapsamında her bir üniversite öğrencisi için hesaplanan sigara bağımlılığına yönelik tutum ve yaşam doyumunu toplam puanlarının normal dağılıma uygun olup olmadığı Kolmogrov-Smirnov Z analizi ile incelenmiştir. Verilerin normal dağılım göstermeleri açısından çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin -1 ile $+1$ arasında değişim göstermesi gerekmektedir (Huck, 2012). Bu doğrultuda SBYTÖ ve YDÖ'den elde edilen toplam puanların normallik gösterdiği tespit edilmiştir (SBYTÖ için skewness= $.453$, kurtosis= $-.336$ ve YDÖ için skewness= $.409$, kurtosis= $-.395$). Verilerin homojenlik durumlarını tespit etmek amacıyla Levene analizi kullanılmıştır. Bu analizler doğrultusunda araştırma verilerinin analiz edilmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Post Hoc Tukey Testi ve demografik özelliklerinin analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde verilerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Üniversite Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları ve Yaşam Doyumu Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları Alt Boyutlarının ve Yaşam Doyumu Düzeylerine İlişkin Bulgular (n=925)

Sigara Bağımlılığına Yönelik Tutum Ölçeği Boyutları ve Yaşam Doyumu	\bar{X}	S.s
Sigaranın avantajları	1.35	3.98
Sigara kullananların profili	1.90	4.15
Sigara kullanmaya bakış	2.40	3.71
Sigaranın zararları	2.43	3.66
Sigaraya ilişkin ahlaki ve dini bakış	1.85	2.70
Sigara kullanmaya ilişkin mitler	2.23	2.25

Sigara kullanmaya olumlu bakış	1.63	1.82
Yaşam Doyumu	4.51	7.04

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin alt boyutlarına göre; sigaranın avantajları alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =1.35) ve standart sapması (Ss =3.98); sigara kullananların profili alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =1.90) ve standart sapması (Ss =4.15); sigara kullanmaya bakış alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =2.4) ve standart sapması (Ss =3.71); sigaranın zararları alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =2.43) ve standart sapması (Ss =3.66); sigara kullanmaya ilişkin ahlaki ve dini bakış alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =5.57) ve standart sapması (Ss =2.70); sigara kullanmaya ilişkin mitler alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =2.23) ve standart sapması (Ss =2.25); sigara kullanmaya olumlu bakış alt boyutu aritmetik ortalaması (\bar{x} =1.63) ve standart sapması (Ss =1.82) şeklinde olup; yaşam doyumuna ait aritmetik ortalamasının (\bar{x} =4.51) ve standart sapmanın (Ss =7.04) olduğu görülmektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ile yaşam doyumunu arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.'te verilmiştir.

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki

	Sigaranın avantajları	Sigara kullananların profili	Sigara kullanmaya bakış	Sigaranın zararları	Sigaraya ilişkin ahlaki ve dini bakış	Sigara kullanmaya ilişkin mitler	Sigara kullanmaya Olumlu bakış
Yaşam Doyumu	-.144**	.084*	.134**	.130**	.015	.061	-.131**

**= $p < .01$, *= $p < .05$

Yapılan analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları ile sigara bağımlılığına ilişkin tutum değişkeninin sigara kullananların profili ($p < 0.05$), sigara kullanmaya bakış ($p < 0.01$), sigaranın zararları ($p < 0.01$) alt boyutları arasında aynı yönde; sigaranın avantajları ($p < 0.01$) ve sigara kullanmaya olumlu bakış ($p < 0.01$) arasında ters yönde, düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Buna karşın yaşam doyumunu ile sigaraya ilişkin ahlaki ve dini bakış ve sigara kullanmaya ilişkin mitler alt boyutları arasındaki korelasyon ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları ve Yaşam Doyumu Algılarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ve yaşam doyumunu algılarının istatistiksel olarak farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklemler için t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.'te verilmiştir.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumlarının ve Yaşam Doyumlarının Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	S.s	t	p
Sigaranın avantajları	Kadın	464	8.49	3.067	-7.937	.000
	Erkek	461	10.50	4.517		
Sigara kullananların profili	Kadın	464	10.15	4.416	4.665	.000
	Erkek	461	8.89	3.781		
Sigara kullanmaya bakış	Kadın	464	10.24	3.803	5.396	.000
	Erkek	461	8.94	3.516		
Sigaranın zararları	Kadın	464	10.37	3.773	5.247	.000
	Erkek	461	9.12	3.446		
Sigaraya ahlaki-dini bakış	Kadın	464	5.76	2.876	2.150	.032
	Erkek	461	5.38	2.500		
Sigara kullanmaya ilişkin mitler	Kadın	464	6.96	2.287	3.504	.000
	Erkek	461	6.45	2.193		
Sigara kullanmaya Olumlu bakış	Kadın	464	3.04	1.665	-3.684	.000
	Erkek	461	3.48	1.944		
Yaşam Doyumu	Kadın	464	23.87	6.72179	5.829	.000
	Erkek	461	21.21	7.12053		

Yapılan analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre yaşam doyumunu ölçeği ile sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin tüm alt boyutları arasında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin sigaranın avantajları ve sigara kullanmaya olumlu bakış alt boyutlarında erkeklerin lehine anlamlı sonuçlar bulunurken; sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin sigara kullananların profili, sigara kullanmaya bakış, sigaranın zararları, sigaraya ahlaki-dini bakış, sigara kullanmaya ilişkin mitler alt boyutlarında ve yaşam doyumlarında kadınların lehine anlamlı sonuçlar görölmektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları ve Yaşam Doyumunu Algılarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre sigara bağımlılığına ilişkin tutumlarının ve yaşam doyumu algılarının istatistiksel olarak farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.'te verilmiştir.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumları ve Yaşam Doyumlarının Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi

Alt Boyutlar	Sınıf Düzeyleri	N	X	S.s	F	p	Anlamlı fark
Sigaranın avantajları	1. Sınıf	260	8.83	3.377	4.162	.006	D-A
	2. Sınıf	271	9.75	4.083			
	3. Sınıf	209	9.45	3.919			
	4. Sınıf	185	10.08	4.565			
Sigara kullananların profili	1. Sınıf	260	9.39	4.367	.873	.454	
	2. Sınıf	271	9.29	3.947			
	3. Sınıf	209	9.82	4.170			
	4. Sınıf	185	9.73	4.145			
Sigara kullanmaya bakış	1. Sınıf	260	9.55	3.924	.264	.851	
	2. Sınıf	271	9.47	3.637			
	3. Sınıf	209	9.77	3.592			
	4. Sınıf	185	9.64	3.700			
Sigaranın zararları	1. Sınıf	260	9.75	3.773	1.948	.120	
	2. Sınıf	271	9.53	3.561			
	3. Sınıf	209	10.25	3.796			
	4. Sınıf	185	9.50	3.478			
Sigaraya ahlaki-dini bakış	1. Sınıf	260	5.60	2.812	1.741	.157	
	2. Sınıf	271	5.39	2.650			
	3. Sınıf	209	5.92	2.763			
	4. Sınıf	185	5.42	2.518			
Sigara kullanmaya ilişkin mitler	1. Sınıf	260	6.66	2.262	.146	.932	
	2. Sınıf	271	6.77	2.285			
	3. Sınıf	209	6.65	2.178			
	4. Sınıf	185	6.74	2.300			
Sigara kullanmaya Olumlu bakış	1. Sınıf	260	3.27	1.750	1.367	.252	
	2. Sınıf	271	3.13	1.690			
	3. Sınıf	209	3.23	1.913			
	4. Sınıf	185	3.48	1.989			
Yaşam Doyumu	1. Sınıf	260	22.17	7.120	4.976	.002	C-D
	2. Sınıf	271	22.68	6.898			
	3. Sınıf	209	23.94	7.131			
	4. Sınıf	185	21.30	6.829			

A= 1. Sınıf, B= 2. Sınıf, C= 3. Sınıf, D= 4. Sınıf

Yapılan analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin sigaranın avantajları alt boyutunda farkın anlamlı olduğu

bulunmuştur. Sigaranın avantajları alt boyutunda 1. sınıfların aritmetik ortalamasının 8.83, 2. sınıfların ortalamasının 9.75, 3. sınıfların ortalamasının 9.45, 4. sınıfların aritmetik ortalamasının 10.08 olduğu görölmektedir. Ortalamalar arasındaki bu farkın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc Tukey Testi sonucunda 4. Sınıfların ve 1. sınıflara göre anlamlı düzeyde daha yüksek bir puana sahip oldukları söylenebilir. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin diğer alt boyutlarında farkın anlamsız olduğu bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre yaşam doyumunda farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Yaşam doyumunda ölçeğinde 1. sınıfların aritmetik ortalamasının 22.17, 2. sınıfların ortalamasının 22.68, 3. sınıfların ortalamasının 23.94, 4. sınıfların aritmetik ortalamasının 21.30 olduğu görölmektedir. Ortalamalar arasındaki bu farkın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc Tukey Testi sonucunda 3. Sınıfların ve 4. sınıflara göre anlamlı düzeyde daha yüksek bir puana sahip oldukları söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin büyük bir bölümünün sigara içmediği, ancak sigara içenlerin sayısının ise azımsanmayacak kadar yüksek düzede olduğu ve bununla beraber bir kısmının ise sigara içmeyi deneme aşamasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına ilişkin tutum puanları ile yaşam doyumunda arasındaki ilişki incelendiğinde; üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları ile sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ölçeğinin sigara kullananların profili, sigara kullanmaya bakış, sigaranın zararları alt boyutları arasında aynı yönde; sigaranın avantajları ve sigara kullanmaya olumlu bakış arasında ters yönde, düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak; yaşam doyumunda ile sigaraya ilişkin ahlaki ve dini bakış ve sigara kullanmaya ilişkin mitler alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görölmüştür. Sağar (2014) tarafından yapılan araştırmada yaşam doyumunda ile sigara kullananların profili, sigara kullanımına bakış, sigaranın zararları, sigaraya ahlaki ve dini bakış ve sigaraya ilişkin mitler alt boyutları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu; ancak sigaranın avantajları boyutu ile yaşam doyumunda arasındaki korelasyonun ise anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmadan farklı olarak Yıldırım Orhan (2016) tarafından yapılan bir araştırmada ise sigara içen ve içmeyen bireylerde yaşam doyumunda arasında bir fark saptanmamıştır. Bu çalışmadan farklı olarak Hinks ve Katsaros (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise günlük sigara tüketimini azaltanların, sigara tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyenlere göre önemli ölçüde ve daha düşük düzeyde yaşam doyumunda sahip olduklarını belirtmektedirler. Bu bulgular sonucunda sigara bağımlılığına yönelik tutumların yaşam doyumunda az da olsa etkileyebileceği düşünölmektedir. Bu çalışma çerçevesinde ulaşılan

sonuçlara göre sigara kullananların profili, sigara kullanmaya bakış, sigaranın zararları ile yaşam doyumu pozitif ilişkili çıkmıştır. Bu bağlamda sigaranın yaratmış olduğu olumsuzlukların farkında olan, sigaraya karşı olumsuz hassasiyet ve tutum içerisinde olan gençlerin yaşam doyumlarının da yüksek olabileceği düşünülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına ilişkin tutumları ve yaşam doyumlarının cinsiyetlerine göre incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre yaşam doyumu ölçeği ve sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin tüm alt boyutlarında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Araştırmada üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin sigaranın avantajları ve sigara kullanmaya olumlu bakış alt boyutlarında erkeklerin lehine anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Yazıcı ve Şahin (2005); Nurul 'Izzati , Nor Azlina, Nor Iza, Mainul (2016) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda da bu çalışma ile benzer şekilde sigara bağımlılığının cinsiyete göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Xu, Liu, Sharma ve Zhao (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise yüksek öğrenime sahip genç yetişkin erkeklerin sigara kullanmanın tehlikeleri hususunda daha iyi bilgi düzeyine sahip oldukları ve sigara içmeye karşı daha olumlu bir tutum gösterdikleri bulunmuş, ancak bu bilgi ve tutuma sahip olmalarına rağmen bunu sigara içilmemesi gibi davranışsal sonuçlara dönüştüremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle erkeklerin sigaranın avantajlı olduğuna ve sigara kullanmaya olumlu bakış tutumlarını sergilemelerinin altında bir takım problemlerinden uzaklaşma noktasında daha çok sigarayı tercih ederek ona sığındıkları düşünülebilir. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan yaşam doyumunun cinsiyete göre farklılaştığı bulgusu ile uyumlu olarak Deniz ve Yılmaz (2004), Dost (2007), Receptoğlu (2013), Güven (2015), Al-Attayah ve Nasser (2016), Yıldız (2016) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Sigara bağımlılığına ilişkin tutumların ve yaşam doyumunun cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermesinde, toplumsal normların cinsiyetlere yüklemiş olduğu rollerin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin sigara bağımlılığına ilişkin tutumlarının ve yaşam doyumunun sınıf düzeyi değişkenine göre incelendiğinde; üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre sigara bağımlılığına yönelik tutum ölçeğinin sigaranın avantajları boyutunda farkın anlamlı olduğu bulunmuş ve 4. sınıfların ve 1. sınıflara göre anlamlı düzeyde daha yüksek bir puana sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak sigara bağımlılığına ilişkin tutum ölçeğinin diğer tüm alt boyutlarında farkın anlamsız olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda 4. sınıf üniversite öğrencilerinin sigara kullanımını daha avantajlı olarak gördükleri söylenebilir. Özdemir (2007) tıp fakültesi öğrencileriyle gerçekleştirdiği araştırmasında üniversitede ilk üç yıl içinde sigara içme oranının düşük olduğu ancak; ilerleyen yıllarda içme miktarının artmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Koçak (2016) üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmasında öğrenim düzeyi artış

gösterdikçe sigara içme sıklılığının da artış gösterdiğini bulmuştur. Yine bu çalışmada son sınıf öğrencilerinin sigara kullanımını daha avantajlı olarak görmeleri sonucuna paralel olarak Koçak (2016) üniversite öğrencilerinin sigaranın zararlı etkilerini bilmelerine rağmen içme davranışını sürdürdükleri sonucunu saptamıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda sınıf düzeyinin artması ile öğrencilerin sigaranın vermiş olduğu zararlardan haberdar olmalarına karşın hala bu davranışı sürdürerek birtakım avantajlarından yararlandıklarını zannettikleri ve ayrıca öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça gelecek yaşam kaygısı gibi durumların onları etkileyebileceği veya sigaranın zararlarını bildiği halde arkadaş ortamına girme gibi avantajlarını kullanıp sosyalleşmek maksadıyla sigarayı kullandıkları düşünülmektedir. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre yaşam doyumunu arasında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Yaşam doyumunu ile sınıf düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuş olup; 3. sınıfların ve 4. sınıflara göre anlamlı düzeyde daha yüksek bir puana sahip oldukları saptanmıştır. Bu çalışmada yer alan yaşam doyumunu ile sınıf düzeyi değişkeni arasındaki farklılaşma sonucu ile uyumlu olarak Yıldız (2016) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Bu araştırmadaki sonucu destekler nitelikte olan Zhang, Zhao, Lester ve Zhou (2013) tarafından yapılan araştırmada üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yaşam doyumlarının diğer sınıflara göre daha fazla olduğunu; Şahan, Tekin, Yıldız, Eraslan, Yıldız, Sim ve Yazar (2012) ise üniversite ikinci sınıf öğrencilerinin dördüncü sınıf öğrencilerine kıyasla yaşam doyumlarının daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmadan farklı olarak Özdemir ve Dilekmen (2016) tarafından yapılan çalışmada ise üniversite öğrencilerinin yaşam doyumlarında dördüncü sınıfların lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Yine Deniz ve Yılmaz (2004) tarafından yapılan araştırmada da dördüncü sınıf üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları birinci sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek olarak tespit edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda yaşam doyumunu alanlarının zamana göre değişim gösterebileceği düşünülebilir ve bu bağlamda sınıf düzeylerine göre bir değişim gösterebileceği söylenebilir. Dördüncü sınıfın son sınıf olması sebebiyle öğrencilerin atanma kaygısı içinde olma durumları, iş bulup yerleşmek gibi bir takım problemleri yaşam doyumları ve sigara içmeye karşı geliştirdikleri tutum üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarından hareketle araştırmacı ve uygulamacılara aşığıdaki öneriler yapılmıştır;

Sigara kullanan ve sigara kullanmayan her iki grup öğrencilere yönelik birtakım önlemsel çalışmalar yapılabilir.

Sigara bağımlısı olan öğrencilerin bu bağımlılıktan kurtulmaları konusunda üniversitelerde birtakım çalışmalara daha fazla yer verilmeli ve konuya daha fazla duyarlık gösterilmelidir.

Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumlarının artırılması için yaşamdan doyum aldıkları faaliyetler incelenmelidir. Yaşam doyumunu yükselten faaliyetler gençleri zararlı maddelere karşı korumak için kullanılmalıdır.

Erkek cinsiyetin sigara kullanımını avantajlı görmesini ve sigara kullanmaya olumlu bakışının sebepleri ileride yapılacak çalışmalarla ortaya konularak, gençlerin sigara gibi zararlı maddelerin kucağına itilmesinin önüne geçilebilir.

Son sınıf öğrencilerinin sigarayı neden daha avantajlı gördüğünün nedenleri araştırılmalı ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Akın M. (2000). Lise öğrencilerinin madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimleri, *Bağımlılık Dergisi*,1(1).http://www.bagimlilikdergisi.com/pubfiles/cilt6_sayi_3004.pdf 1 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.
- Aksoy, R. (2012). Sağlık Görevlileri ve Bağımlılık. *Yeşilay Aylık Sağlık, Eğitim ve Kültür Dergisi*, 88.Yıl, 946 Sayı, İstanbul.
- Al-Attayah, A., Nasser, R. (2016). Gender and age differences in life satisfaction within a sex- segregated society: sampling youth in Qatar. *International Journal of Adolescence and Youth*, 21:1, 84-95.
- Bilgi, B. (2014). *Erişkin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nda Sigara Bağımlılığı ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Belirtileri İlişkisi*. Tıpta uzmanlık tezi. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Bakırköy Bölgesi İstanbul İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği
- Biricik, S.S. (2001). *Kayseri İl Merkezindeki Tıp Öğrencileri ve Hekimlerin Sigara İçme Konusundaki Düşünceleri, Davranışları ve Nikotin Bağımlılık Durumları*. Uzmanlık Tezi, Kayseri.
- Boyle, P., Gandini, S., Robertson, Ch., Zatozski, W., Fagerstrom, K., Slama, K., Kunze, M., Gray, N. and the international smokers survey group (2000). Characteristics of smokers' attitudes towards stopping Survey of 10,295 smokers in representative samples from 17 European countries. *European Journal Of Public Health*, 10(3), 5-14.
- Deniz, M. E. ve Yılmaz, E. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Yetenekleri ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*,49, 71–75.
- Dingiltepe, T. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dost, M., T. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*. (2) 22.sayı.
- Ercan O, Alikışıfoğlu M. (2002). Ergenlerde madde kullanımı. *Türk Pediatri Arşivi*; 37: 66-73
- Gaffney K.F., Wichaikhum Orn-A., Dawson E.M. (2002). Smoking among female college students: a time change. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*;31: 502-507.
- Ganley, B., J., Rosario, D., I. (2013). The smoking attitudes, knowledge, intent, and behaviors of adolescents and young adults: Implications for nursing practice. *Journal of Nursing Education and Practice*, 3(1), 40-50.
- Gümüş A.B. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Sigara ve Alkol Kullanımı: Depresif belirtiler ve Umutsuzluk Yönünden Bir Değerlendirme. *Bağımlılık Dergisi*; 16(1):9-17.
- Güven, P. (2015). *Üniversite Öğrencilerinde Yaşamın Amacı ve Anlamı ile Yaşam Doyumu ve Yakın İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Hinks, T., Katsaros, A. (2010). Smoking Behaviour and Life Satisfaction: Evidence from the UK Smoking Ban. Working Papers 1019, Department of Accounting, Economics and Finance, Bristol Business School, University of the West of England, Bristol.
- Huck, S. W. (2012). Reading statistics and research (6th ed). Boston: Pearson.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). İnsan ve İnsanlar (9. Baskı), Ankara : Evrim Yayınları.
- Karabulut, Ö. Ö. ve Özer, M. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumunu. *Geriatrici*, 6(2), 72- 74.
- Kesim, M.D. (2004). Sigara ve Gebelik. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 38(2); 7-14.
- Koçak, G. (2016). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakóltesi Öğrencilerinin Sigara İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları*. Uzmanlık Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tıp Fakóltesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Samsun.
- Köker, S. (1991). *Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutlu R. (2002). Sigara içenler arkadaşınızı tanıyor musunuz? *Konya Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları*; 46:4-9.
- Mangır, M., Aral. N., Baran. G. (1992). Yurtlarda Kalan Üniversite Öğrencilerinin Sigara ve Alkol Kullanımlarını İnceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Yayınları.
- Myers M.G. (1999). Smoking intervention with adolescent substance abusers. *Initial recommendations J Subst Abuse Treat*; 16: 289-298.
- Neugarten, B. L., Havighurst, R. J., Tobin, S. S. (1961). The Measurement of Life Satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16 (2): 134-143.
- Nurul İzzati, A.H., Nor Azlina, A.R., Nor Iza, A.R., Mainul, H. (2016). *Knowledge, attitude and practice towards smoking among International Islamic University Malaysia Kuantan communities*. *International Medical Journal Malaysia*, 15 (2), 19-26.
- Onan N., Kaplan H., Yalçın B., Erbaş Ş., Yıldırım D., Barlas G.Ü., Karaca S., Öz Y.Ö. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanma Durumu ile Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*; 17(1):25-32
- Özcan, S., Taş, H.Y., Çetin, Y. (2013). Sigara ile Mücadelede Toplumsal Bilinç. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4.
- Özdemir, L. (2007). *Trakya Üniversitesi Tıp Fakóltesi Öğrencilerinin Sigara İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları*. Uzmanlık Tezi. Trakya Üniversitesi Tıp Fakóltesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Edirne.
- Özdemir, M., Dilekmen, M. (2016). Eğitim Fakóltesi Öğrencilerinin Duygusal Zekâ ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 6/1, 98-113.
- Öztoprak S.D., Günay T. 2013. Sağlık açısından toplumsal cinsiyet ve tütün kontrolü. *Turk J Public Health*; 11: 197-206.
- Pavot W., Diener E., Colvin C.R., Sandvik, E. (1991) Further validation of the satisfaction with life scale: Evidence forth ecross method convergence of well-being measures. *J Pers Assess*, 57(1): 149-161.
- Recepoęlu, E. (2013). Öğretmen Adaylarının Yaşam Doyumları ile Öğretmenlik Mesleęine İlişkin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi* (H. U. Journal of Education) Özel Sayı (1), 311-326.
- Sağar, M.E. (2014). *Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Yönelik Tutumları İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Şahan, H., Tekin, M., Yıldız, M., Eraslan, M., Yıldız, M., Sim, H., & Yarar, D. (2012). Examination of self-efficacy and life satisfaction levels of students receiving education in schools of physical education and sports. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 6(6), 1461-1463.
- Yazıcı, H., Şahin, M. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Tutumları ile Sigara İçme Statüleri Arasındaki İlişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 455-466.
- Yetim, Ü. (1991). *Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüsü Açısından Yaşam Doyumu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım Orhan, E. (2016). *Sigara İçen ve İçmeyen Bireylerde Yaşam Doyumu ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Yıldız, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekâ Yaşam Doyumu ve Depresyonun Cinsiyet ve Sınıf Seviyelerine Göre Etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 6(11). 451-474.
- Zhang, J., Zhao, S., Lester, D., Zhou, C. (2013). Life Satisfaction and Its Correlates among College Students in China: A Test of Social Reference Theory. *Asian J Psychiatr*. 2014 Aug;10:17-20.
- Xu, X., Liu, L., Sharma, M., Zhao, Y. (2015). Smoking-Related Knowledge, Attitudes, Behaviors, Smoking Cessation Idea and Education Level among Young Adult Male Smokers in Chongqing, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12(2):2135-49.

Mehmet Enes Sağar

Eğitim Fakóltesi Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına Yönelik Tutumları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Maarif Kongresi, Heyet-i İlmîyeler ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi Üzerine Bir Değerlendirme

Osman Kubilay GÜL*

Received/Geliş: 01.02.2018
Accepted/Kabul: 29.11.2018

Öz

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının en önemli sebeplerinden biri de eğitim sisteminin devrin gelişmelerini takip etmemesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk aydınları, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşamış kişilerdir. Bu yüzden eğitim sisteminin hatalarının farkında olan aydınlar, yeni kurulan devletin de aynı hatalara düşmemesi için çaba sarf etmişlerdir. Henüz Milli Mücadele devam ederken eğitim çalışmalarına önem verilmiş, bu yüzden Maarif Kongresi ile Heyet-i İlmîye'ler toplanmışlardır. Millî bir eğitim sistemi oluşturma çabalarının yanı sıra diğer ülkelerin eğitim alanındaki gelişmeler de takip edilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden 1923 yılında Prag'da toplanan Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi'ne Türkiye adına temsilciler gönderilmiştir. Bu kongrede ele alınan konular, Türkiye delegesi Ali Haydar tarafından kaleme alınmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmada Maarif Kongresi, Birinci ve İkinci Heyet-i İlmîye, Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresinin dönemin eğitim hayatına etkileri açısından incelenmiştir. Betimsel nitelik taşıyan çalışmanın verileri resmi dokümanlardan elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi neticesinde dönemin eğitim anlayışının öğrenci merkezli, öğrenciyi hayata hazırlayıcı olduğu; öğretmenlerin pedagojik formasyona sahip olmasının önemi; kız öğrencilere eğitim hakkının tanınması gerektiği gibi sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Prag Kongresi, Heyet-i İlmîye, Maarif Kongresi, Eğitim Tarihi.

An Evaluation on the Maarif Congress, Science Delegations and International Secondary Teachers' Congress

Abstract

One of the most important reasons for the collapse of the Ottoman Empire is that it does not follow the developments of the education system in the age. The first intellectuals of the Republic of Turkey were those who lived in the last period of the Ottoman State. Therefore, the intellectuals who are aware of the mistakes of the education system have made efforts not to make the same mistake in the newly established state. While the National Struggle was still on, education was given importance to the studies and therefore the Maarif Congress and Delegations were gathered. In addition to efforts to build a national education system, developments in other countries' education were tried to be followed. Therefore, representatives were delegated on behalf of Turkey to the International Secondary School Teachers' Congress in Prague in 1923. The subjects discussed in this congress were written by the Turkish delegate Ali Haydar and reached to today. In this study, the Maarif Congress, the First and Second Delegations Meeting, the International Secondary Education Teachers' Congress, were examined in terms of their impact on educational life. The data of a descriptive studies were obtained from official documents. As a result of the analysis of the obtained data, it is understood that the period of education is student centered, focuses on preparation of student for life, the importance of that teachers have pedagogical formation, and the entitling the education for female students.

Key Words: Prague Congress, Scientific Committee, Education Congress, Education History.

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, kubilaygul@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9829-1819
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Devlet kavramı ile ilgili pek çok tanım yapılmış olmasına rağmen en bilinen ve kabul göreni Georg Jellinek'in *üç unsur* olarak anılan teorisidir. Bu teoriye göre devlet, *İnsan, toprak ve egemenlik* unsurlarından oluşmaktadır (Bernstaff, 2012, 660). Devletin teşekkülü için gereken üç sacayağının en önemlisi, insan unsurudur. Devletler, kaliteli insanlar yetiştirdikleri müddetçe, yaşadıkları topraklar üzerinde tam bağımsız olabilirler. Kaliteli insan yetiştirmenin en önemli şartı da insanların iyi bir eğitimden geçmesidir. Bu nedenle eğitim, devletler için üzerinde en çok düşünülmesi ve en çok yatırım yapılması gereken konu olmalıdır.

Eğitim, kaliteli insan yetiştirmenin yanı sıra, toplumun gelişmişliğini de doğrudan etkilemektedir. Toplumla sürekli etkileşim içinde olan eğitim, fertlerin ortak değerler etrafında birleşmesini sağlayan en önemli unsurdur (Aslan, 2011, 28). Eğitim sayesinde toplum içerisinde yaşayan insanların aynı kültür ile kültürlenmeleri sağlanabilmektedir (Çınar, 2008, 86). Böylece toplumun ortak değerleri nesilden nesile rahatlıkla aktarılabilir. Aktarım sayesinde yeni nesil, toplumdan izole olmaktan kurtulduğu gibi toplum ile aynı amaca yönelmektedir (Doğan, 2004, 74).

Bir toplumun gelişmişliğini doğrudan etkileyen eğitim, devletlerin uluslararası arenada söz sahibi olmasında da büyük rol oynamaktadır. Çağdaş eğitim sistemlerine uzak kalan devletlerin, rakipleri karşısında hızla güç kaybettiği tarihî bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesinin pek çok nedeni olmakla birlikte, eğitimde yaşanan olumsuzluklar da önemli bir etken olarak dikkat çekmektedir. Eğitim üzerinde devlet denetiminin uzun bir süre sağlanmamış olması, ülke içerisinde verilen eğitimin vakıfların inisiyatifinde kalmasına neden olmuştur. Ayrıca azınlıkların açtığı okullara, yabancıların açtığı okulların eklenmesi ile eğitim alanında çok başlılık ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminde yaşanan bu çok başlılık, toplum içerisinde kendisini net bir şekilde hissettirmiştir. Farklı okullarda, farklı kültürler ve farklı amaçlar aşılana kadar yetişen fertler, toprak bütünlüğünden önce, toplumun parçalanmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nden askeriye temelli olarak gelişim gösteren yenilik hareketleri, askerî okulların açılmaya başlanması ile eğitimde de yaşanmaya başlanmıştır. Eğitimin modern yapıya kavuşturulması konusunda ciddi çabalar gösterilmiş olsa da savaşlar, isyanlar, ekonomik yetersizlik, kapitülasyonlar gibi zorlu şartlar nedeniyle istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Ayrıca verilen kapitülasyonların etkisi ile eğitimdeki çok başlılığı giderme yolunda adım dahi atılamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, Osmanlı Devleti'nin son aydınlarıdır. Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecini bizzat yaşamış olan bu kişiler, daha önce düşülen hataları yakından

bildiklerinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu hataları tekrarlamaması için gayret sarf etmişlerdir. Bu amaçla yapılan çalışmaların en önemlilerinden birisi de eğitim alanındadır. Daha devlet kurulmadan önlem almak arzusunda olan aydınlar, eğitim konusunu tartışmaya açmışlardır (Önür, 2014, 504).

Osmanlı Devleti'nden miras kalan eğitim sisteminin yeniden inşası Türkiye Cumhuriyeti için kaçınılmaz bir durumdur. Çok uluslu, çok dinli bir topluma sahip olan ve kapitülasyonlar nedeni ile dışa bağlı Osmanlı Devleti'nde kullanılan sistemin hem dinî hem de ulus olarak daha homojen olan ve kuruluşunda millî temelleri esas alan Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısına uymayacağı aşikârdır.

Planlanan yeniliklerin temelleri daha Milli Mücadele sırasında atılmaya başlanmıştır. Çalışmalarda ulaşılmak istenen temel amaç, aklın ve bilimin öncülüğünde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasını sağlayacak, gerçeklere dayalı, millî kültüre uygun, uygulanabilir bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışmaktır (Demirtaş, 2008, 174).

Eğitim sisteminde yapılacak yeniliklerle ilgili olarak ilk çalışma, Maarif Kongresinin düzenlenmesi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile toplanan kongre, 6 gün boyunca çalışmalarını sürdürmüştür.

Yöntem

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama yöntemi, mevcut olan veya geçmişte olmuş bir durumu olduğu şekliyle betimleyen bir çalışma yöntemidir (Karasar, 2008). Bu çalışmada Maarif Kongresi, Birinci ve İkinci Heyet-i İlmiye, Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi dönemin eğitim hayatına etkileri açısından incelenmiştir. Veriler, doküman taraması yoluyla elde edilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması amacıyla öncelikle alan yazın taraması yapılmış ve elde edilen verilerle hem kuramsal bölüm oluşturulmuş hem de çalışmanın bulguları oluşturulmuştur. Verilerin analizinde doküman analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır.

Çalışmanın ana problemini, "Maarif Kongresi, Birinci ve İkinci Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Uluslararası Ortaöğretim Öğretmenleri Kongresi'nin dönemin eğitim hayatına ne gibi etkilerde olmuştur?" sorusu oluşturmaktadır. Bu ana problem çerçevesinde alt problemler şunlardır:

1. Maarif Kongresi (16 - 21 Temmuz 1921)'nin dönemin eğitim politikasına ne gibi etkileri olmuştur?
2. Birinci Heyet-i İlmiye Çalışmaları (15 Temmuz - 15 Ağustos 1923)'nin dönemin eğitim politikasına ne gibi etkileri olmuştur?
3. İkinci Heyet-i İlmiye Çalışmaları (21 Nisan -1 Mayıs 1924)'nin dönemin eğitim politikasına ne gibi etkileri olmuştur?

4. Ortaöğretim Öğretmenleri Uluslararası Prag Kongresi (27-30 Ağustos 1923)'nin dönemin eğitim politikasına ne gibi etkileri olmuştur?

Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, çalışmanın amacı doğrultusunda izlenen sıraya göre sunulmuştur.

Maarif Kongresi (16 - 21 Temmuz 1921) ve Kongrenin Dönemin Eğitim Politikasına Etkileri

Millî Eğitim Şûralarının temelini oluşturan Maarif Kongresi, Sakarya Savaşı'ndan önce 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında toplanmıştır (Önal, 2010, 106).

Bilindiği üzere bu dönemde Büyük Millet Meclisi, askerî, siyasi ve ekonomik alanda pek çok sorunla baş etmeye çalışmaktadır. Ordular, Yunan taarruzu neticesinde Sakarya nehrine doğru geri çekilmek durumunda kalmıştır. Yunan kuvvetlerinin gücünü topladıktan sonra yeniden saldırıya geçmesi kaçınılmaz görünmektedir. Kongrenin böyle bir durum içinde toplanıyor olması, eğitim konusundaki hassasiyeti göstermektedir.

Kongre zor şartlar altında toplanabilmiştir. Dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 10 Kasım 1921'de Meclis'te yaptığı konuşmada, kongreye katılacak delegelere iki bin lira bütçe kullanıldığı bilgisini vermektedir. Üç dört delegenin birlikte seyahat etmesi durumunda yol giderleri karşılanmıştır. Onun haricinde konaklama giderlerine karışılmadığı gibi, yemekler karavana usulüne göre verilerek tasarruf edilmeye çalışılmıştır (Anonim, 1921, 169-170). Türk aydınları, ülkenin geleceği için bir kez daha inisiyatif alarak, pek çok zorluğun üstesinden gelmiş ve Ankara'da toplanmıştır.

18 Temmuz tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde yer alan “*İki Cephe*” başlıklı köşe yazısında kongre ile ilgili yapılan değerlendirmede, “*Cephelerde felah ve istiklal ordusu Yunanla mücadele ederken, Ankara'da muallimler ordusu cehalete karşı müdafaa programını hazırlıyor. Harb ve maarif cephelerinin ikisinde de faaliyet var; vatandan milli ordu düşmanı ve muallim ordusu da cehalet ve zulmeti kovacak*” ifadeleri yer almıştır. Aynı yazının ilerleyen bölümünde Mustafa Kemal Paşa'nın, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli dönemine rastlanmasına rağmen, Cuma gecesi sabaha kadar harbi takip edip, sabah da kongreyi açmaya geldiği bilgisi verilmektedir (Anonim, 1921). Görüldüğü üzere, savaş döneminde olunmasına rağmen kongreye ayrı bir önem atfedilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın muharebeyi takibi bırakarak kongrenin açılışına katılması da kongreye verdiği önemi göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın kongre açılışına katılması kadar, açılıştaki yaptığı konuşma da önemlidir. Konuşmasında, o güne kadar takip edilen eğitim sistemlerini, milletin geri kalmasındaki en büyük amil olarak nitelemiştir. Kongreye katılan delegelerden “*eski devirin batıl siteminden uzak, millî kültür ile hiç alakası olmayan, batıdan ve doğudan gelme fikirlerin*

etkisinde olmayan, millî karaktere ve tarihe uygun” bir kültür programı hazırlanmasını istemiştir. Milletın sahip olduğu dehanın ancak millî bir kültür ile ortaya çıkıp gelişebileceği görüşündedir (Anonim, 1921).

250’den fazla erkek ve kadın öğretmenin katıldığı kongre, 6 gün boyunca eğitimin halledilmesi gereken sorunları üzerine çalışmalar yapmıştır (Anonim, 1921). Kongrede öğrencilerin gerçek hayatlarında başarılı olabilecekleri bir programın hazırlanması gerektiği belirtilmiş ve dört sene olan ilköğretimin beş seneye çıkarılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kızlar için iyi ev kadını olabilmeleri noktasında gereken pratik bilgilerin öğretilmesi için müfredata yeni derslerin konulması gerektiği belirtilmiştir (I. Heyet-i İlmiye).

Ortaöğretim konusunda yapılan çalışmalar neticesinde programın sadeleştirilmesi, uygulanabilirliğinin artırılması hakkında görüş birliği sağlanmıştır. Kongrede ulusun gelişmesini sağlayacak eğitim programları ve planlarının geliştirilmesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin izleyeceği yeni eğitim politikasının hedefi belirlenmiştir (Kılavuz ve Tanık, 2011, 372).

Erkek ve kadın öğretmenlerin katılımı ile gerçekleşen kongre, ilk ve ortaöğretim ile ilgili çalışmalar yapmış ve gelecekte uygulanacak yeni eğitim sisteminin temellerini oluşturmaya çalışmıştır. Kısıtlı imkânlarla toplanmış olan kongrenin on beş gün çalışması planlanmıştır. Fakat Yunan taarruzunun Ankara’yı tehdit eder boyuta ulaşması üzerine kongre, 21 Temmuz’da çalışmalarını bitirmek durumunda kalmıştır (Kaplukan, 2014, 125).

Birinci Heyet-i İlmiye Çalışmaları (15 Temmuz - 15 Ağustos 1923) ve Çalışmaların Dönemin Eğitim Politikasına Etkileri

Savaş dönemi sona erdikten sonra, eğitim sisteminin yeniden ele alınması için çalışmalar başlatılmıştır. Eğitim politikalarının kararlaştırılması ve uygulanması açısından en temel kurum olan Maarif Vekâleti bu sorumluluğu üzerine almıştır. Bakanlığın en üst danışma organı, Millî Eğitim Şuraları olmuştur (Öz, 2014, 130). Şuraların temelini ise 1923-1926 yılları arasında üç defa toplanan Heyet-i İlmiye’ler oluşturmaktadır. Heyet-i İlmiye ilk olarak 15 Temmuz 1923’de toplanmış ve 15 Ağustos’a kadar çalışmalarını sürdürmüştür.

I. Heyet-i İlmiye’nin çalışmaları, eğitim tarihimizin ilk sistemli çalışmasıdır. Heyet, dönemin Maarif Vekili İsmail Sefa (Özler) Bey’in başkanlığında Ankara’da toplanmış ve toplantıya dönemin bakanlık genel müdürleri, profesörleri, yüksekokul müdürleri, çeşitli kademedeki eğitim kurumlarının temsilcileri katılmıştır. Gerekli hazırlıkların tamamlanmasının ardından 15 Temmuz 1923 Pazar günü, İsmail Sefa Bey’in konuşmasıyla açılmıştır. Sefa Bey konuşmasında, düşmanın ülkeden atıldığını ve artık milletin gözünün maarifte olduğunu belirterek “...ben değişebilirim, benden sonra gelen de değişebilir. Fakat sizin kararınız, sizin verdiğiniz program değişmemeli ve yeni bir kararınız olmadıkça olduğu gibi tatbik edilmelidir.”

ifadeleri ile heyetin yapacağı işin önemini belirtmiştir (Anonim 1921). Sefa Bey'in konuşmasından anlaşıldığı üzere, Maarif Vekâleti, Heyet-i İlmiye'de alınan kararların sadece uygulayıcısı olma görevini üstlenmelidir. Bu sayede eğitim politikası değişen siyasi koşullardan etkilenmeden, yalnızca uzmanların yönlendirmesi ile sağlıklı yürüyebilecektir.

Sefa Bey'in nutkunun ardından kongre başkanı, başkan vekili ve kâtip üyelerin seçim işlemine geçilmiştir. Yüksek Tedrisat Müdürü Şefik Bey, maarif işleri ile alakalı olduğu için Maarif Vekâleti birinci müsteşarının ikinci reis seçilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Teklif kabul edilmiş ve seçimlere geçilmiştir. Seçimler neticesinde 29 oy alan Şefik Bey birinci başkan, 14 oy alan İhsan Bey başkan vekili, 17 oy alan Mustafa Rahmi Bey de kâtipliğe seçilmiştir (Anonim, 1921).

Seçimlerden sonra Şefik Bey derhal çalışmaları başlatmıştır. Çalışmaların daha sağlıklı sürebilmesi için altı encümen oluşturulmasına karar verilmiştir. Birinci encümen, millî ve ilmî; ikinci encümen, istatistik müdüriyeti teşkilatı; üçüncü encümen, ilk tedrisat; dördüncü encümen darülmualliminler, izcilik, terbiyecilik; beşinci encümen, orta tedrisat; altıncı encümen ise vekâletin umumi icraat programı üzerine çalışmak üzere görevlendirilmiştir (Anonim, 1923).

Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlar, Lozan görüşmelerinin son dönemine rastlamış olmasına rağmen, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde alınan kararların yayınlanması ihmal edilmemiştir. Gazetede yayınlanan ilk rapor, ilköğretim encümenine aittir. Encümen raporu kanun teklifi hâline getirerek bakanlığa iletmıştır.

Teklifin ilk kısmında bütçe meselesi ele alınmıştır. Öğretmen maaşları, ikramiyeleri, kira yardımları, fakir öğrenciler ve kütüphaneler için ayrılacak ödenekler hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenlerin bu tür giderlerinin Maarif Vekâleti tarafından karşılanması karara bağlanmıştır (Anonim, 1923). İkinci bölümde ilköğretim için alınan kararlar yer almıştır*. Bir sonraki bölümde ise ilköğretim öğretmenleri ile ilgili alınan kararlara yer verilmiştir.

İkinci bölüm "*Mektepler ve Tedrisat*" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında yer alan maddeler şu şekildedir:

Madde: Öğretmenlerin darülmuallimin yahut darülmuallimat mezunu olması gerekmektedir. Bu okullardan mezun olanların sayısı öğretmen ihtiyacını karşılayıncaya kadar, yüksek tahsil görmüş kişilerin pedagoji kursu almak ve bu kurslardan başarı sağlamak koşulu ile öğretmen atanmaları mümkündür.

Madde: Öğretmen sayısının yeterli olmadığı illerde, il ilköğretim meclisleri sınav yaparak öğretmen muavini alabilecektir.

* Çalışmamıza konu olan Prag Kongresi'nin içeriğinde ilköğretime yönelik görüşmelerin olmaması nedeniyle ilköğretim ile alakalı olarak alınan kararlara burada yer verilmemiştir.

Madde: Öğretmenlerin maaşları 1000 kuruştan başlar ve her sene iki 250 kuruş artar, öğretmen yirmi dördüncü senesine geldiğinde maaşı 3000 kuruş olur.

Madde: İlköğretim müfettişlerine öğretmenlik maaşlarından ayrı olarak 1000-3000 kuruş arasında ek ödeme yapılır.

Madde: Öğretmen, müdür ve müdür yardımcıları için uygulanacak ceza ve mükâfat sisteminin uygulanması esastır. Mükâfat olarak takdirname, nakdi mükâfat, maarif nişanı ile taltif; ceza olarak ise ihtar, tahvil, azil ve meslekten ihraç tespit edilmiştir.

Madde: Köyde çalışan öğretmenlere her sene ilköğretim meclisleri tarafından belirlenecek miktar kadar ikramiye verilecektir.

Madde: Beş yüz haneden küçük olan yerlerde çalışan öğretmenlere, bir dönümden az olmamak üzere, tarla ve bahçe verilecektir.

Madde: Evlenecek öğretmenlere bir defaya mahsus olmak üzere bir maaş ikramiye verilecektir.

Madde: İki den fazla çocuğu olan öğretmenlere üçüncü, dördüncü çocukların her birisi için mahalli bütçeden senelik fevkalade tahsisattan bir maaş nispetinde tahsisat verilecektir.

Madde: Öğretmenlerin kira bedelleri, ilköğretim meclisinin takdir edeceği miktarda, mahalli bütçeden karşılanacaktır.

Madde: Öğretmenler ve öğrenciler her türlü ulaşım aracından yarı ücretle faydalanacaktır.

Madde: Hastalanan öğretmenlerin hastalıkları bir aydan uzun sürer ise, iki yılı geçememek kaydıyla, yerlerine geçici öğretmenler görevlendirilecektir. Hasta olan öğretmenin maaşı kesintisiz olarak mahalli bütçeden karşılanacaktır.

Madde: Vazife yaptığı yerin kapatılması nedeniyle açıkta kalan öğretmenler, hükümetin gösterdiği yerde çalışmaya başlayacaklardır. Yeni görev yerlerine varıncaya kadar geçen sürede maaşları tam olarak ödenecektir.

Madde: Hizmeti 25 seneyi dolduran öğretmenler emeklilik hakkına sahip olacaktır.

Madde: Öğretmenler emeklilik süresini doldurmadan vefat ederlerse, bu süre tamam olmuş gibi, eğer doldurduktan sonra vefat ederlerse altı sene fazla çalışmış gibi ailelerine maaş bağlanacaktır (Anonim, 1923).

I. Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlar, öncelikle öğretmenlerin durumunu belirlemeye yöneliktir. Eğitimin temel taşı olan öğretmenlerin ödül, ceza, maaş, maluliyet gibi özlük hakları ile ilgili önemli öneriler, Maarif Vekâleti'nin dikkatine sunulmuştur.

Heyet-i İlmiye çalışmaları devam ederken Prag'da ortaöğretim öğretmenleri için uluslararası bir toplantının düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Ağustos sonunda yapılacak kongreye katılmak üzere Türkiye'den de iki delege Prag'a davet edilmiştir.

Ortaöğretim Öğretmenleri Uluslararası Prag Kongresi (27-30 Ağustos 1923) ve Kongrenin Dönemin Eğitim Politikasına Etkileri

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından dünya devletleri hayatı normale döndürme çabası içerisinde girmiştir. Bu çabalardan birisi de 1923 yılında Çekoslovakya'nın başkenti Prag'da toplanan Ortaöğretim Öğretmenleri Uluslararası Prag Kongresi olmuştur. Davet üzerine Türkiye de Zeki Mesud (Alsan)* ve Ali Haydar (Taner) Beyleri delege olarak yollama kararı almıştır (BCA, 1924).

Kongre ile ilgili literatürde yeterli bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır. Fakat kongreye katılan Ali Haydar Bey'in 1925 yılında hazırlanmış olduğu, bir nevi hatırat niteliğinde olan *Orta Mektep Muallimleri Beynelmilel Prag Kongresi* adlı eserde kongrenin tarihçesi hakkında bilgi verilmektedir.

Kongrenin düzenleyicisi "Kamu Ortaöğretim Personelinin Uluslararası Federasyonu" adındaki organizasyondur. Bu organizasyonu oluşturma fikri ilk olarak Belçika Öğretmenler Cemiyeti tarafından ortaya atılmıştır. Fransa, Hollanda ve Belçika temsilcilerinin katılımı ile Brüksel'de toplantı yapılmış ve tüzük belirlenmiştir. Organizasyon ilk toplantısını Fransız Ortaöğretim Öğretmenleri Cemiyeti'nin çalışmaları neticesinde 7-10 Nisan 1920'de Strazburg'da yapmıştır. Sonraki senelerde Paris ve Lüksemburg'da da kongreler düzenlenmiştir (Taner, 1925, 2-7). Anlaşıldığı üzere Prag Kongresi bu anlamda toplanan dördüncü kongredir.

Kongre açılış konuşmalarında eğitimin önemi üzerinde uzunca durulmuştur. Yakın tarihte yaşanan savaşın tekrarlanmaması için gençlerin iyi bir eğitimden geçmesi gerektiği vurgusu sıklıkla yapılmıştır. Özel olarak ele alınacak konular ise öğretmen yetiştirme, orta öğretim ders programlarının tespiti, kızların eğitimi ve eğitim kalitesini yükseltmenin yolları olarak belirlenmiştir (Taner, 1925, 7-17).

Lise öğretmenlerinin eğitimi konusunda açılan ilk tartışma, öğretmenlerin misyonu konusundadır. Öğretmenlerin bilim olarak yeterli olmalarının kâfi olmadığı, aynı zamanda öğrencilere örnek davranışlar sergilemeleri gerektiği hususu ittifakla kabul görmüştür. Bu nedenle öğretmen adaylarının ağır müfredat programlarından kurtarılarak, öğretmen okullarına özgü programlar hazırlanması gerektiği kararlaştırılmıştır. Öğretmenlerin öğrenciyi anlayabilmelerinin önemi vurgulanarak, bunu sağlayabilmek için de psikoloji ve pedagoji derslerine ağırlık verilmesi gerektiği karara bağlanmıştır (Taner, 1925, 30).

* Zeki Mesud Alsan(1887-1984) : Ankara Üniversitesi'ni birincilikle bitirdikten sonra 1910 yılında Divan-ı Muhasebat'ta ilk memuriyetine başlamış ancak Maarif Nezareti'nin açtığı sınava girerek Paris'te eğitim görmeye hak kazanmış ve memuriyetini bırakmıştır. 1913 yılında Ankara Üniversitesi'nde muallim muavini olmuştur. 1918 yılında Avrupa'da talebe umumi müfettişliğine tayin edilmiş, 1925 yılında tekrar Ankara'ya çağırılarak Talim Terbiye Heyeti'nde görevlendirilmiştir. 1927 yılında başlayıp on altı yıl süren siyasi hayatını gerek gazete yazıları gerek konferans ve toplantılarıyla oldukça faal geçirmiştir. Detaylı bilgi için bkz: (Bilge, 1956).

Öğretmen yetiştirme konusunda tartışmaya açılan ikinci husus staj konusu olmuştur. 1923 yılında, Avrupa ülkelerinin öğretmen adaylarının stajı konusunda ortak bir uygulama söz konusu değildir. Bu farklılıklar kongrede de kendisini göstermiştir. Stajın nasıl yapılması gerektiği konusunda; önce bilimsel eğitimi alıp daha sonra pedagojik formasyon alınması ve bu eğitim sırasında da stajın tamamlanması, öğretmen adaylarının son yıllarında uygulama okullarında staj yapmaları ve mezun olduktan sonra öğretmenlik haklarını kazanmaları fakat bir sene boyunca derse girmeyip rehber öğretmenle birlikte staj yapmaları gibi teklifler yapılmıştır. Adayın mezun olduktan sonra rehber bir öğretmen gözetiminde staj yapması fikri ittifakla kabul görmüştür.

Alınan karara göre aday, eğitimini tamamladıktan sonra okullarda çalışmaya başlayacaktır. Tayin edilecek rehber öğretmenin gözetiminde dersleri takip edebilecek, zaman zaman ders de anlatabilecektir fakat kendi müstakil sınıfı olmayacaktır. Bir senenin sonunda yapılacak sınavdan başarı sağlayamayan aday öğretmenlerin staj süreleri altı ay daha uzatılacaktır. Öğretmen adaylarına staj dönemleri boyunca geçimlerini sağlayacak kadar maaş tahsis edilecektir (Taner, 1925, 22).

Kongrenin ele aldığı bir diğer önemli konu ise okul ile ailenin ilişkileridir. Kongreye katılan üyeler, okul aile ilişkisinin eğitim açısından oldukça önemli olduğu konusunda hemfikirdir. Ebeveynlerin mutlaka çocukları hakkındaki önemli bilgileri öğretmenlere vermeleri gerektiği savunulmuştur. Ancak üyelere göre aile; okulun teşkilatı, verdiği eğitim, öğretmenlerin tayinleri gibi yönetsel meselelere karışmamalıdır (Taner, 1925, 31-35).

Ailenin evde öğrenciyi eğitime hazırlamasının başarıyı artıracığı konusunda da delegeler hemfikirdir. Özellikle ailenin rahatlıkla verebileceği din ve ahlak konularını öğrenci ile paylaşımları, öğretmenin üzerindeki yükün hafiflemesini sağlayacaktır. Aileler inandıkları dini çocuklarına tanıtırken, öğretmen de evrensel ahlaki değerleri öğrencilere kazandırmaya çalışacaktır. Bunu sağlamak için de Felsefe öğretmenlerinin vereceği ayrı bir dersin ihdas olunması kararlaştırılmıştır (Taner, 1925, 36-41).

Kongrede son olarak ele alınan konu kızların eğitimi olmuştur. Eğitimli kadının devleti ve milleti için son derece önemli olduğu dile getirilerek, kadınların eğitiminin önemi üzerinde durulmuştur. İlk tartışma kadınlar ile erkekler arasında zekâ farkının olup olmadığı yönündedir. Çekoslovakya ve Norveç temsilcileri, ülkelerinde uzun yıllardır kadın erkek eşitliğinin olduğunu ve kadınların her alanda erkekler kadar başarı elde ettiklerini bildirmişlerdir. Zekâ seviyeleri arasında bir fark olmadığı için de karma eğitim yapılmasında herhangi bir sakıncanın olmadığını ifade etmişlerdir.

Kızlar ile erkekler arasındaki zekâ seviyesi bir müddet tartışma konusu olmuşsa da delegeler; arada herhangi bir fark olmadığını, yalnızca ilgi alanlarında farklılıklar olduğu kararına varmışlardır. Bu sebeple de kız ve erkek öğrencilere verilecek derslerde düzenlemeye gidilmesi

teklif edilmiştir. Bu teklife göre erkeklere; siyasi tarih, beden eğitimi, el işleri gibi dersler verilirken kızlara; ev idaresi, çocuk bakımı gibi dersler verilmelidir. Fakat bazı derslerde kızların ve erkeklerin ayrı eğitim görmelerinin faydalı olabileceği de tartışılmıştır. Bu dersler beden eğitimi ve el işleri gibi derslerdir. Ayrıca kızlara özgü olan okullara ilgi ve yeteneklerini geliştirmek adına yeni dersler eklenebileceği görüşülmüştür (Taner, 1925, 41-44).

Kongreye Türkiye adına katılan Zeki Mesud ve Ali Haydar Beyler, kongre boyunca söz almamış fakat kongrede konuşulan bütün konular, Ali Haydar Bey tarafından titizlikle not edilmiş ve 21 Nisan – 1 Mayıs 1924 tarihinde toplanan Heyet-i İlmîye çalışmaları, kongrede alınan kararlar doğrultusunda şekillenmiştir.

İkinci Heyet-i İlmîye Çalışmaları (21 Nisan -1 Mayıs 1924) ve Çalışmaların Dönemin Eğitim Politikasına Etkileri *

Heyet-i İlmîye'nin ikinci toplantısı dönemin maarif vekili Vasıf Bey'in çağrısı üzerine ilk, orta ve yükseköğretimde çalışan öğretmen, yöneticiler ve müfettişlerden davet edilenlerin katılımı ile yapılmıştır. Vasıf Bey, ilmiyenin görevini; mektep programları hazırlamak, ders cetvellerini düzenlemek ve ders kitaplarının içeriğini belirlemek olarak ifade etmiştir (Anonim, 1924).

İkinci olarak lise eğitiminin 5 seneye çıkarılması konusu gündeme gelmiştir. Yapılan tartışmaların ardından iki muhalif oya karşı 34 kabul oyu ile lise eğitimin 6 yıla çıkarılması ve 5 yıla indirilen ilköğretim ile birlikte toplam eğitim süresinin 11 yıl olması kabul edilmiştir. Aynı madde içerisinde kız liselerinde eğitim sürelerinin erkek liselerine göre daha az olması da ittifakla kabul edilmiştir. Bir sonraki tartışma lise eğitimi süresinin ikiye ayrılması üzerine yaşanmıştır. 4+2 yahut 3+3 mü olması konusunda yapılan görüşmelerin ardından Maarif Vekâletinin teklifi olan 3 (kısm-ı evvel) + 3 (kısm-ı sani) kabul edilmiştir. Kısımların aynı binada mı, yoksa farklı binalarda mı eğitim görmeleri konusunda yetki Maarif Vekâletine verilmiştir. Vekâletin, her bölgenin özelliğine ve olanaklarına göre karar vermekte serbest olması gerektiği karara bağlanmıştır. Ayrıca encümenler oluşturularak bir sonraki toplantıya görüşülmesi planlanan konular encümenlere havale edilmiştir (Anonim, 1924).

İkinci toplantı 26 Nisan Cumartesi günü yapılmıştır. Lise eğitimi ile alakalı olarak ele alınan ilk konu, kızlar ve erkeklere verilecek derslerin belirlenmesi olmuştur. Kızlar ve erkeklerin aynı yerde ders görmelerinde sıkıntılar yaşanabileceği, bu nedenle kız ve erkek liselerinin oluşturulması görüşü savunulmuştur. Fiziki mekânlar ayrı olmakla beraber kız ve erkek liselerinde verilen derslerin aynı olması fakat kızlara ek olarak ev idaresi, çocuk bakımı, dikiş, biçki gibi derslerin de ilavesi kabul edilmiştir. Erkek liselerinde bu derslerin yerine uygulama

* 2. Heyet-i İlmîye'de ilköğretim ile ilgili alınan kararlar araştırma konusunun dışında kaldığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

yahut beden eğitimi derslerinin konulmasına karar verilmiştir. Diğer dersler için ise hiçbir fark gözetilmemiştir (Anonim, 1924).

Alınan diğer bir karar, lise öğrencilerinin hayata tam olarak hazırlanması konusundadır. Daha önce bahsedildiği üzere liseler iki devreli olarak düşünülmüştür. Fakat imkânların el vermediği yerlerde, tek devreli liseler devam etmektedir. Bu nedenle heyet, tek devreli liselerde öğrenim gören öğrencilerin hayata tam olarak hazırlanamadığı görüşündedir. Bu eksikliği gidermek adına bir heyet oluşturularak lise müfredatına konu ile ilgili eklemeler yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul ve İzmir’de mülki mektepler bulunduğu için bu iki il karar harici bırakılmıştır (Anonim, 1924).

Lise öğrencilerinin ihtisaslara ayrılması meselesi de heyet tarafından görüşülmüştür. Lise son sınıfların edebiyat ve fen şubelerinin oluşturulması karara bağlanmıştır (Anonim, 1924).

Lisede okutulacak dersler heyetin görüştüğü konular arasındadır. İlk olarak daha iyi ve kapsamlı bilgi edinilebileceği düşüncesiyle Hukuk ve İktisat dersleri birleştirilerek İçtimaiyat adı altında yeni bir ders ihdas edilmiştir. Felsefe dersinin muhteviyatının zenginliğinden dolayı ders saatlerinin yetmediği ifade edilerek ders saatinin arttırılmasına karar verilmiştir. Derslere, Türk ve Ecnebi Medeniyet Tarihi dersleri eklenmiştir (Anonim, 1924).

Liselerde okutulacak ders saatleri haftalık 30 olarak belirlenmiştir. Liselerde eğitim ücretsiz olarak verilecektir. Yalnız zenginlerden bir müddet daha ücret alınmaya devam edilecektir. Liseye kabul edilecek öğrenciler, zekâ ve kabiliyet tespiti yapılarak alınacaktır (Anonim, 1924).

Pazartesi günü yapılan dördüncü toplantının konusu, Darülmüalliminlerde okutulacak derslerin belirlenmesi olmuştur. Derslerin uygulamalı yahut teorik olarak verilmesi konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bu derslerin tespiti esası kabul edilmiştir. Bu teklifi, Ali Haydar, İbrahim Alaaddin, İhsan ve Saadettin Beyler bilhassa müdafaa etmişlerdir. İçtimaiyat dersinin ilavesi ise ittifakla kabul edilmiştir. Kız öğretmen okullarının da ders cetvellerinin ilmî içerik bakımından aynı olması kararlaştırılmıştır (Anonim, 1924).

Heyet son toplantısını 1 Mayıs’ta gerçekleştirmiştir. İlkokul, liselerin ilk ve ikinci devrelerine yönelik kitap hazırlanması ve öğretmen maaşlarının vekâlet tarafından ödenmesi konuları görüşüldükten sonra dönemin Maarif Vekili Vasıf Bey’in teşekkür konuşması ile ikinci Heyet-i İlmiye toplantıları son bulmuştur (Anonim, 1924).

Sonuç

Genç Türkiye için hayati önem taşıyan eğitimin yeniden yapılandırılma meselesi, savaş dönemi sona ermeden ele alınmaya başlamış ve bu konu üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır. 1921 Maarif Kongresi ve 1923 Heyet-i İlmiye toplantısı ile eğitime yön verilmeye çalışılmıştır. Heyet-i İlmiye çalışmalarını devam ettirdiği sırada Prag’da yapılacak olan kongrenin davet yazısı

ulaşmıştır. Muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkma hedefinde olan Türkiye, iki delege ile kongreye katılmıştır.

Türk delegeleri Zeki Mesud ve Ali Haydar Beyler, kongreyi dikkatli bir şekilde takip ederek, 1924 yılında toplanacak olan II. Heyet-i İlmîye çalışmaları için yeni fikirlere sahip olmaya gayret etmişlerdir.

Prag Kongresi'nde alınan kararlar ile Maarif Kongresi'nin aldığı kararlar karşılaştırıldığında büyük ölçüde ortak yanların olduğu görülmektedir. Maarif Kongresi'nde tartışılan ortaöğretim programlarında sadeleştirmeye gidilme önerisi, Prag Kongresi'nde de tartışılmıştır. Öğrencilerin hayata hazırlanması konusunda programa yeni derslerin eklenmesi ve özellikle gündelik hayatta fayda sağlamayacağına inanılan derslerin kaldırılması konusu, her iki kongrede de kabul edilen maddeler arasındadır.

Prag Kongresi'nde görüşülen konuların I. Heyet-i İlmîye ile de benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Özellikle öğretmenlerin özlük hakları ve eğitimleri konusu, her iki kongreyi de meşgul etmiştir. Heyet-i İlmîye'nin ulusal olması nedeniyle özlük hakları ile ilgili daha detaylı kararlar alınmıştır. Öğretmen adaylarının alacağı eğitim konusunda ise uyumlu kararlar alındığı dikkat çekmektedir. Buna göre öğretmen adayları, öğretmen okullarından mezun olmalıdır ve pedagoji derslerini mutlaka almaları gerekmektedir. Diğer yandan, Türkiye'de yeterli miktarda öğretmen okulu mezunu bulunmaması nedeniyle, öğretmen açığı kapatılıncaya kadar farklı yollar denenebileceği karara bağlanmıştır.

1924 yılında toplanan II. Heyet-i İlmîye'de Prag Kongre'sinin etkileri net bir şekilde hissedilmiştir. Prag'da tartışılan kızların eğitimi ve kız liselerinin ders programları konusu, burada da görüşülmüştür. Heyet-i İlmîye, Prag'da alınan kararın hemen hemen aynısını kabul etmiştir. Yalnızca kız liselerinin erkek liselerine göre daha kısa süreli olması konusunda farklılık oluşmuştur.

Maarif Kongresi, I. ve II. Heyet-i İlmîye ve Prag Kongresi bütün olarak değerlendirildiğinde, alınan kararlardaki büyük benzerlikler hemen fark edilmektedir. Bu durum göstermektedir ki Türkiye'de eğitim alanında girişilen çalışmalar ehil insanlar tarafından ve olması gerektiği gibi yapılmaktadır. Prag Kongresi'ne delege gönderilerek Avrupa devletlerinin eğitim anlayışları da yakından takip edilmiş ve zaten doğru yolda olduğu anlaşılan eğitim sistemini yeniden yapılandırma çalışmalarına hız verilmiştir.

I. ve II. Heyet-i İlmîye arasındaki temel fark, Maarif Vekaletinin heyet üzerindeki etkisi olmuştur. İlk toplantıda Safa Bey'in bütün inisiyatifi heyete bırakan tutumuna karşılık, ikinci toplantıda kararların Vasıf Bey'in istekleri doğrultusunda alındığı görülmektedir.

Kaynaklar

- “Heyet-i İlmiye’nin İlk İctimar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 866, 16 Temmuz 1923.
- “Heyet-i İlmiye”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 1112, 2 Mayıs 1924.
- “İki Cephe”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 238, 18 Temmuz 1921.
- “İlk Tedrisat ve Muallimler Hakkında”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 884, 9 Ağustos 1923.
- “İlk Tedrisat ve Muallimler Hakkında”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 884, 9 Ağustos 1923.
- “İlmi Heyet”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 1106, 25 Nisan 1924.
- “Maarif Kongresi”, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, S. 247, 22 Temmuz 1921.
- “Pek Veciz Bir Nutuk”, *Hâkimiyet-i Milliye*, Sayı 241, 21.07.1921.
- Aslan, K. (2011). Eğitimin Toplumsal Temelleri, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5. BCA, (14.05.1924) 30..18.1.1, 9.25.20
- Bernstorff, Jochenvon, “George JellinekandtheOrgigin of Liberal Constitutionalism in International Law”, *GottingenJournal of International Law*, Vol. 4, No. 3, 2012, s. 659-675.
- Bilge, S. (1956). Sayın Profesör Zeki Mesud Alsan Hakkında, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3.
- Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926) Telif ve Tercüme Heyeti, Milli Eğitim Bakanlığı, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06022003_heyeti_ilmiye.pdf (23.01.2016).
- Çınar, İ. (2008). *Eğitilime Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Demirtaş, B. (2008). Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, *Akademik Bakış Dergisi*, 2.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve Eğitim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kapusuz, E. (2014). “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S. 8, s.123-134.
- Karasar, N. (2008). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikleri, (18. Baskı), Ankara: Nobel.
- Kılavuz, N. & Tanık, H. İ. (2011). Milli Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, .2,
- Önal, İ. (2010). Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi, *Bilgi Dünyası*, 1.
- Önür, H. (2014). Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları, *The Journal of Academic Social Science*, 30.
- Öz, A. (2014). Heyet-i İlmiye Toplantıları ve Milli Eğitim Şuralarında Din Eğitimi, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29.
- Taner, A. H. (1925). *Orta Mekteb Muallimleri Beynelmillel Prag Kongresi*. İstanbul: Matbaa-i Amire. TBMM Zabıt Ceridesi, 10.11.1337, Devre I, C. 14, İctima 2.

Summary

Introduction

The fact that the Ottoman Empire entered into the decline process has many reasons, and the negativities in education are also important factors. Innovation movements that developed from the Ottoman Empire on a military basis started to be experienced in education with the opening of military schools. Although serious efforts have been made to bring the education to the modern structure, it has not come to the desired level due to the difficult conditions such as wars, rebellions, economic insufficiency, capitulations

The construction of the education system inherited from the Ottoman Empire is inevitable for the Republic of Turkey.

Method

In this research, descriptive scanning model was used in quantitative research methods. The screening method is a method of describing what is already present or in the past as it is (Karasar 2008). In this study, the Maarif Congress, the First and Second Missions, and the International Secondary Teachers' Congress were examined in terms of their impact on educational life. The data were obtained by document scanning. In order to collect the research data, firstly the field literature search was done and both the theoretical section and the findings of the study were formed. In the analysis of the data, document analysis and descriptive analysis were used.

The main problem of the work is, "How did the Congress of Education, the First and Second Missions, the International Secondary Education Teachers Congress influence the educational life of the time?" Creating a questionnaire. Sub-problems in the framework of this main problem are:

1. What effect did the Congress of Education (16 - 21 July 1921) have on the education policy of the period?
2. What have been the impacts of the First Science Delegation Studies (15 July - 15 August 1923) on the education policy of the period?
3. What effect did International Secondary School Teachers Prague Congress have on the educational policy (August 27-30, 1923)?
4. What were the effects of the Second Scientific Committee Study (April 21 - May 1, 1924) on the education policy of the period?

Findings

1. The Congress of Education (16 - 21 July 1921) and the Effects of the Congress on the Education Policy

It was stated that a program should be prepared for the students to be successful in the real life of the Congress and it was decided to increase the number of primary education to four years. It was also stated that new curricula should be put in order to teach the practical knowledge required for girls to be good housewives.

As a result of the studies on secondary education, there is a consensus on the simplification of the program and the improvement of its applicability.

The congress, which was attended by male and female teachers, worked on primary and secondary education and tried to establish the foundations of the new education system to be implemented in the future.

2. Bir First Scientific Committee Activities (15 July - 15 August 1923) And the Effects of the Studies on the Education Policy

The decisions taken by the I. Science Committee are primarily aimed at determining the teachers' situation. Important proposals related to the personal rights of teachers such as rewards, punishment, salary and disability were presented to the Minister of Education.

3. International Secondary School Teachers Congress of Prague (27-30 August 1923) and Congressional Effect on Education Policy

The first debate about the education of high school teachers is about teachers' mission. The fact that teachers are not enough in science is not sufficient and at the same time they should show exemplary behaviors to students.

The second issue to raise the issue of teacher training has been the subject of internship. In 1923, there was no common practice for the internship of prospective teachers of European countries. These differences have also manifested themselves in the congress.

Educated women are extremely important for the state and the nation, emphasizing the importance of women's education. The first debate is whether there is a difference in intelligence between men and women.

4. Second Scientific Committee Activities (21 April -1 May 1924) and Effects of the Studies on the Education Policy

The issue of separation of high school students into specialties was also discussed by the delegation. The creation of literary and science branches of high school seniors is connected to the black.

The courses to be taught in high school are among the topics the delegation has seen. At first, a new course under the name of Interior Law was created by combining Law and Economics courses with the thought that better and more comprehensive information could be obtained..

Course hours to be taught at high school are set at 30 per week. High school education will be provided free of charge. Only the rich will continue to be charged for a while. The students who will be admitted to Lisey will be taken by determining intelligence and ability.

The theme of the fourth meeting on Monday was the setting of lessons to be taught in Darülmüallimins. There have been serious discussions about the practical or theoretical presentation of the courses.

Conclusion

Maarif Congress, I. and II. The great similarities in the decisions taken are immediately noticeable when the Committee and the Congress of Prague are considered as a whole. This shows that the studies undertaken in the field of education in Turkey are carried out by qualified people and as they should be. Delegates were sent to the Prague Congress to closely monitor the educational attitudes of the European states and to accelerate their efforts to restructure the education system, which is already on track.

The main difference between the I. and II. Science Mission was the influence of the Magistrate's Office on the delegation. At the first meeting, Safa Bey's attitude towards leaving all the initiative delegations seems to have been taken in line with the wishes of Vasif Bey at the second meeting.

Down Sendromu: Babacan Köyü Orta Erişkin Kadın Birey Örneği

Nevin GÖKSAL*

Received/Geliş: 16.02.2018

Accepted/Kabul: 23.11.2018

Öz

İnsanda genetik düzensizlik sonucu, fazladan bir kromozomun bulunmasına Down Sendromu (DS) denir. DS, morfolojik bozukluklara, birçok hastalığın ortaya çıkmasına neden olan ve dolayısıyla insanın yaşam kalitesini düşüren genetik bir farklılıktır. DS'ye ilişkin klinik bulgunun büyük bir kısmı, iskelet kalıntılarından değerlendirilemeyen yumuşak doku özellikleridir. DS ile ilişkili fenotipler değişkendir. DS bireylerinin kafatasında, ince kafatası kemikleri, metopik suture açıklığı, oksipital düzlük, brakisefallik, frontal, maxillar ve sphenoid sinüslerin az gelişmesi ya da yokluğu, düşük orta yüz yüksekliği, düz yüz profili, basık ve küçük burun, oklüzyal problemler ve periyodontal hastalıklar, eksik diş, taurodontizm gibi bulgular gözlenmektedir. Çalışmamızı, Van ili, Babacan kırsalında yapılan kazılardan elde edilen 20-30 yaşındaki yetişkin bir kadına ait kafatası oluşturmaktadır. Araştırmamızda bireyin kafatası ve yüz iskeletinden osteometrik ölçümler alınmış ve bilgisayarlı tomografi (BT) taramasıyla sinüs varlığı ve gelişimi hakkında bilgi sağlanmıştır. İncelenen bireyin kafatasının morfolojik özellikleri DS ile uyumluluk göstermektedir. Çalışmamızın amacı, DS'li iskelet materyalleri üzerine günümüze kadar yapılan çalışmalardan da yararlanarak, Babacan kırsal yetişkin kadın bireyde gözlenen DS bulgularını değerlendirmek ve literatüre katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimler: Down Sendromu, İskelet, Erken Demir Çağı

Down Syndrome: A Middle Adult Female Individual Sample from Babacan Village

Abstract

The presence of an additional chromosome in the human as a result of genetic disorder is called Down Syndrome (DS). DS is a genetic difference that leads to the occurrence of many diseases and thus decreases the quality of life. The majority of clinical manifestations of DS are soft tissue features that cannot be assessed in skeletal remains. Phenotypes associated with DS vary. In the skull of DS individuals, symptoms such as thin skull bones, metopic suture, occipital flatness, brachycephalic structure, little or no developed frontal, maxillar and sphenoid sinuses, low mid facial height, flat facial profile, flattened and small nose, occlusal problems, periodontal diseases, missing teeth, and taurodontism are observed. Our study material is the skull of a 20-30 year old adult female obtained from the excavations in Babacan countryside around Van province. In our study, osteometric measurements were taken from the individual's skull and facial skeleton, and computed tomography (CT) scans were used to provide information about sinus presence and development. The morphological characteristics of the skull of the examined individual show compatibility with DS. The aim of our study is to evaluate the DS findings observed in the adult female individual in Babacan countryside and contribute to the literature by using the previous studies on DS skeletal materials.

Keywords: Down Syndrome, Skeleton, Early Iron Age

*Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi, Adli Bilimler Enstitüsü, Necatibey Cad. No: 108, Anıttepe/Ankara, Türkiye, e-posta: ngoksal@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-1616-7086
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Down sendromu (trizomi 21-DS) insanlarda görülen kromozom anomalisidir. 1866 yılında, John Langdon Down, trizomi 21'li bireylerin kafatası ve yüz özelliklerini düz, burunlarını çok geniş ve küçük olarak tanımladı. 1959 yılında Jerome Lejuene, DS'yi kromozom anomalisi olarak tanımlamıştır. DS, 21 numaralı kromozomdan üç adet bulunmasıdır (47+XX veya XY, trizomi 21) (Obendorf ve Oxnard, 2008). Gorlin, Cohen ve Hennekam (2001), canlı doğumlarda, DS'ye 1/600-1/2000 oranında rastlanıldığını bildirmektedir. DS'de 100'den fazla klinik bulgu mevcuttur. Klinik bulguların çoğu (çıkıntılı bir dil, tek avuç çizgisi, hipotoni, kalp hastalıkları, badem biçimli göz) yumuşak doku karakteristiğidir. Kafatası iskeletinde gözlenen başlıca DS bulgularını ise; gelişmemiş kranial sinüsler, düşük orta yüz yüksekliği, gelişmemiş alt çene, çıkıntılı alt kesici dişler, midfasialhipoplazi, malocclusion, metopiksütür açıklığı olarak sıralayabiliriz (Ajmani, Mittal ve Jain, 1983; Benda, 1941; Breathnach, 1958; Castilho, 2006; DelSol, Binvignat, Bolini ve Prates, 1989; Desai ve Flanagan, 1996; Kisling, 1966; Pujari, Naveen, Ravi Shankar ve Roopa, 2015; Quintanilla ve diğer., 2002; Richtsmeier, Zumwalt, Carlson, Epstein ve Reeves, 2002; Roche, Seward ve Sunderland, 1961; Spitzer ve Quilliam, 1958; Spitzer, Rabinowitch ve Wybar, 1961). DS'de gözlenebilen diğer bir olası işaret kafatası kemiği kalınlığının ince olmasıdır (Benda, 1941; Dayal ve Agarwal, 1958; Spitzer ve diğer., 1961). DS hastalarının başlıca dental özellikleri ise nispeten küçük diş, küçük damak, hipodonti (3. azı dişleri hariç, hastanın 6 veya daha az dişinin eksik olması), oligodonti (3. azı dişi dışında, 5 dişin konjenital eksikliği), diş transpozisyonu, agenezis (dişlerin konjenital olarak olmaması), oklüzal anormallikler ve nispeten küçük diş kemeridir (Henneberg, Eckhardt, Chavanaves ve Hsü, 2014). Fakat bu klinik bulguların çoğu sadece DS sendromuna özgü olmamaktadır. Microsefali, facialhipoplasia gibi başka sendromlarda aynı klinik belirtiler olmakla birlikte, bazen dengeli kromozom setine sahip insanlarda normal varyasyon aralığının bir parçası olarak gözlenebilir. Örneğin, Brushfield lekeleri, ayakların düz tabanlı olması, oklüzal anormallikler, kardiyak septasyon defektleri gibi DS ile ortak klinik özelliklerde gözlenebilir (Roper ve Reeves, 2006).

Literatürde, tarih öncesi iskelet kalıntılarında yapılan ilk çalışmalarda, olası DS sendromunun kraniofacial sendromlar olarak adlandırıldığını görmekteyiz. 7200 yıl öncesi ile tarihlenen Santa Rosa Adası bireyinde gözlenen; tahmini 1,54 cm boyunda, ince kafatası kemiği, düşük yüz yüksekliği, diş anomalileri ve küçük postcranial kemikleri, DS de dahil olmakla birlikte, dört sendromla uyumluluk göstermektedir (Walker, Cook, Ward, Braunstein ve Davee, 1991). Czarnetzki, Blin ve Pusch (2003) tarafından DS teşhisi, Tauberbischofsheim bireyine, 2 boyutlu yüz profili görüntüsü ve metodolojik ayrıntılar dikkate alınarak konulmuştur. Brothwell (1959) tarafından en kapsamlı arkeolojik DS tanısı, Sakson çocuğunun kraniodental özelliklerinin, popülasyonun diğer üyeleriyle karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu örnekte,

mikrosefali, hiperbrakisefali, ince kafatası ve küçük maksilla gibi özellikleri DS tanısıyla uyumlu, fakat diş ve mandibula özelliklerinin DS tanısıyla uyuşmadığı bildirilmiştir. Saxon çocuğu üzerine yapılan çalışmanın daha önce yapılan çalışmalardan farkı, klinik bir tanı koyma yönünden daha çok karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmasıdır. İskelet materyallerinde Chen (2016) DS tanısının konulması için iskelet materyalinde bu hastalıkta gözlenen 8 adet bulgunun olması gerektiğini bildirmiştir. Bunlar; az gelişmiş frontal sinüs, metopiksütür açıklığı, düz kısa üst yüz, maloklüzyon, ince kafatası kemiği, geniş burun, dar ve yüksek damak özellikleridir. Bu çalışmada; Van ili, Babacan kırsalından elde edilen yetişkin bir kadın bireyin kafatası, frontal sinüsleri, metopiksütür açıklığı, kafatası kemiği kalınlığı ,yüz, burun ve damak özellikleri bakımından incelenerek DS ile uyumluluk gösterip göstermediği ilgili literatür bağlamında tartışılacaktır.

Materyal- Metot

Babacan Köyü'nde yasadışı bir kazı sırasında ortaya çıkarılan az sayıdaki iskelet kalıntıları Erken Demir Çağına tarihlendirilmiştir. Kalıntıların parçalı doğası, iskelet hakkında kapsamlı bir çalışma yapılmasına izin vermemiştir. Bu mezarda gömülü koleksiyonun antropolojik profili Yılmaz (2015) tarafından yeniden oluşturulmuştur. Mezardaki iskelet kalıntıları, hepsi yetişkin olarak tanımlanan 4 erkek 1 kadın olmak üzere 5 bireyi simgelemektedir. Yaş tespiti WEA (1980)'nın belirlemiş olduğu kriterlere göre; cinsiyet tahminleri ise cranial, pelvis ve uzun kemiklerin morfolojileri incelenerek değerlendirilmiştir (Ubelaker, 1989). Çalışma materyalimiz Babacan kırsalından elde edilen bireylerden, 20-30 yaş orta erişkin kadına ait kafatasından oluşmaktadır. Bireyin kafatası ve yüz iskeletinden, osteometrik ölçümler alınmış ve endisler hesaplanmıştır. Ayrıca kafatasında tıbbi tomografi (BT) taramasıyla sinüs varlığı ve gelişimi hakkında bilgi sağlanmıştır.

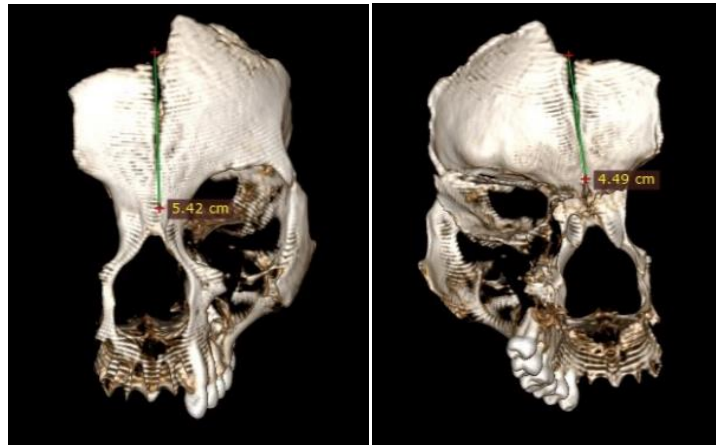
Bulgular

Babacan bireylerinden kadına ait kafatasında gözlenen morfolojik farklılıkların araştırılması sonucunda; DS bulgularından, metopiksütür açıklığı, gelişmemiş frontal sinüs, ince kafatası, düz basık yüz, maloklüzyon, geniş-basık burun, dar damak, öne çıkık kesici diş, üst yüksekliğinin kısa olduğu belirlenmiştir (bkz. Resim 1).

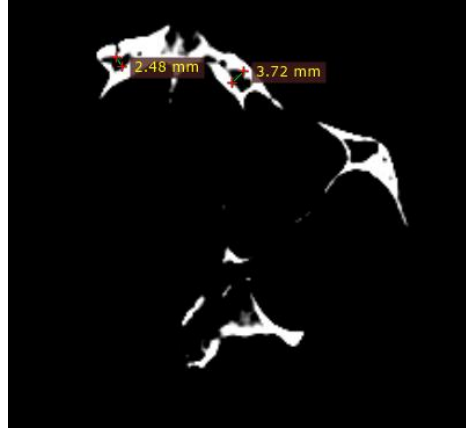
Resim 1. Babacan kadın bireyin kafatasının anteriör (a) ve lateral (b) görüntüsü

Metopik Sütur: Yetişkin bir kadın bireyin kafatasında tespit edilen metopik süturun, ayrıntılı morfolojisi incelendiğinde, frontal kemiğin dış düzeyinde, orta sagittal çizgide frontal kemiğin kemeri boyunca nasion'dan bregma'ya doğru doğrusal şekilli füzyonunu tamamlanmamış metopiksütür açıklığına (Kalıcı Metopik Dikme) rastlanılmaktadır. Gözlenen metopik dikme, dış yüzeyde 5.42 mm iç yüzeyde 4.49 mm uzunluğa sahiptir (bkz Resim 2). Hem morfolojik karakterin görsel kontrolü hem de tomografik incelemelerde elde edilen metopik dikişlerin ön ve arka bölümlerinin birbirinden oldukça farklı olduğu tespit edilmiştir. Esasen, analiz edilen metopik dikişlerin arka kısımları, daha kıvrımlı olan anterior parçalardan daha az karmaşıktır.

Resim 2: Babacan kadın bireyin metopik sütürün anterior (a) ve inferior (b) görüntüsü (BT)

Kafatası Sinüsleri: Kadın bireyin kafatası sinüslerinin ayrıntılı morfolojisinin tıbbi tomografi görüntüleri ile incelenmesi sonucunda, supraorbital torusta ve glabellada frontal sinüsün, iyi gelişmemiş ve kötü pnömatize olduğu belirlenmiştir. Sağ supraorbital bölgede yer alan frontal sinüsün maximum genişliği 2.48 mm'dir. Sol supraorbital torusta yer alan frontal sinüs boşluğunun maksimum boyutu 3.72'dir (bkz. Resim 3).

Resim 3: Babacan kadın bireyin frontal sinüslerinin görüntüsü (BT)

Kafatası Kalınlığı: Kafatasının frontal bölgesinin orta noktasından alınan kafatası kalınlığı ölçüsü 3.70 mm'dir. Babacan kırsalına ait diğer ortalama 20-35 yaş aralığında olan 4 erkek bireyin kafataslarının frontal bölgesinin orta noktasından alınan kafatası kalınlığı ölçülerinin ortalaması 5.54 mm olarak belirlenmiştir. Babacan kadın bireyin kafatası kalınlığı aynı mezardan elde edilen diğer üyelerinkiyle karşılaştırıldığında oldukça farklılık göstermektedir.

Kafatası Ölçü ve Endisleri: Babacan kadın bireyin kraniometrik ölçüleri alınarak endis hesaplamaları yapılarak sınıflandırmada yeri belirlenmiştir. Babacan kadın bireyinin kafatası, geniş ve alçak yüz, geniş burun, birbirinden uzak göz çukurları ve dar damak yapısı ile brakisefal kafatası özellikleri sergilemektedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Babacan kadın bireyin kafatası ölçü ve endisleri

Ölçü	mm	Ölçü	mm	Endis	Sınıflama
Üst Yüz Yüksekliği (n-pr)	64.75	Bizygomatic Genişlik (zy-zy)	130.2	Üst Yüz Yüksekliği (64.75) / Bizygomatic Genişlik (130.2) X 100= 49.73	Hypereuryene (çok geniş / alçak yüz) X-45 Euryene (geniş /alçak yüz) 45- 49.9 Mesene (orta yüz) 50-54.9 Leptene (dar / yüksek yüz) 55-59.9 Hyperleptene (çok dar / yüksek yüz) 60-X Leptorrhine (dar burun) X-47
Nasal Genişlik (al-al)	28.75	Nasal Yükseklik (n-ns)	55.80	Nasal Genişlik (28.75) / Nasal Yükseklik (55.80) X 100=51.52	Mesorrhine (orta burun) 47-50.9 Platyrrhine (geniş burun) 51-57.9 Hyperplatyrrhine (çok geniş burun) 58-X
Palatal Genişlik	61.80	Palatal Uzunluk (or-st)	43.50	Palat Genişliği (61.80 mm) / Palat uzunluğu (43.50 mm) X 100=70.38 mm	Leptostaphyline (dar damak) X-80 Mesostaphyline (orta damak) 80-84.9 Brachystaphyline (geniş damak) 85-X
Interorbital Genişlik (d-d)	30.90				

Çene ve Diş: Babacan kadın bireyinde, incelenen maxillanın maloklüzyon özellikle olduğu ve buna bağlı olarak ön grup kesici dişlerin çıkık olduğu düşünülmektedir. Maxilla'da alveol kaybı orta derece olmakla birlikte, antemortem diş kaybı (ATLM) ve apse ile karşılaşılmalıdır. Diğer gözlenebilecek olası diş hastalıklarından, çürük, diş taşı, hypoplasia oluşumuna rastlanılmamaktadır. Ayrıca, Taurodontism, microdenta ve düzensiz diş bulunmamaktadır.

Tartışma

Çalışmamız, yetişkin kadın bireyin tam olmayan splanocraniuma ait parçasının incelenmesi ile gerçekleşmiştir. Neurocranium (beyin kutusu) olmaması ve splanocranium (yüz kutusu) kısmen eksik olması DS ile uyumluluk gösterebilecek birçok bulguya ulaşmamız konusunda bizi kısıtlamıştır. Ancak çalışma materyalimizde, az gelişmiş frontal sinüs, metopiksütür açıklığı, düz kısa üst yüz, maloklüzyon, ince kafatası kemiği, geniş burun, dar ve yüksek damak, brakisefal kafatası olmak üzere DS ile uyumlu 8 bulgu gözlenmiştir. Şimdiye kadar yapılan hem klinik hem antropolojik değerlendirmelerde DS'nin oldukça heterojen özelliklere sahip olduğu göz önüne alınmalı ve DS'li tüm bireylerin DS'den dolayı aynı morfolojileri sunması da beklenmemelidir (Roper ve Reeves, 2006).

DS'nin en önemli bulgularında biri; frontal sinüslerin genellikle konjenital olarak olmaması (%83-93) (Al-Shawaf ve Al-Faleh, 2011; Spitzer ve diğer., 1961) ya da hipoplastik (az gelişmiş) olmasıdır (%3.4) (Al-Shawaf ve Al-Faleh, 2011). Ayrıca, DS bireylerinde sıklıkla, maksilla, sfenoid, mastoid ve etmoid sinüsler gelişmemiş veya kötü pnömatize'dir (Al-Shawaf ve Al-Faleh, 2011; Roche, 1966; Spitzer ve Quilliam, 1958; Spitzer ve diğer., 1961). DS'de sfenoid ve frontal sinüs varlığının ve gelişiminin değerlendirmesi ve frontal ve sfenoid kemiğinin bulunduğu bölge itibarıyla anatomisinin yorumlanması oldukça güçtür (Balzeau ve Charlier, 2016; Henneberg ve diğer., 2014). Frontal ve sfenoid kemikte, tıbbi BT görüntüleri, sinüs varlığı ve gelişimi hakkında bilgi sağlayabilmektedir. Babacan bireyi kafatası örneğinde frontal sinüs özellikleri, tomografi (BT) görüntüleri kullanılarak incelenmiştir. Frontal sinüsün DS ile uyumlu özellikte olduğu gözlenmiştir. Maksiller sinüsler ise genel yüz büyüklüğüne göre küçük görünmemektedir. sfenoid kemiği bulunmadığından sphenoid sinüs incelenememiştir. Kafatasında frontal ve maxilla sinüs özellikleri birlikte ele alındığında, Babacan bireyi için DS teşhisini tam olarak desteklememekle birlikte reddetmez.

DS sendromu hastalarında gözlenebilen olası diğer bir bulgu metopik dikişin yetişkinlikte açık kalmasıdır. İki frontal kemik normal gelişim aşamasında ortalama 6 yaşında kapanır (Ajriş ve Thenmozhi, 2015). Bazen erişkinlerde frontal kemiğin iki parçası arasındaki ossifikasyonun başarısız olması metopik suture açıklığı (metopik dikme) olarak adlandırılır (Romanes, 1964).

Literatürde, metopik dikmenin başlıca olası nedenleri, genetik hastalıklardır (Ajmani ve diğer, 1983; Breathnach, 1958; Castilho, 2006; Del Sol ve diğer., 1989; Pujari ve diğer., 2015). Metopizm, brakisefallerde daha yaygındır (Dwight, 1890). Gorlin ve diğer. (2001), DS bireyler üzerinde yapmış oldukları incelemelerde, erkeklerde %67, kadınlarda %42 oranında metopik sütür açıklığına rastlanıldığı bildirilmektedir. Babacan köyü, 20-30 yaş bir yetişkin kadın bireyin kafatasında, frontal kemiğin dış düzeyinde, doğrusal şekilli füzyonunu tamamlanmamış metopiksütür açıklığı (Kalıcı Metopik Dikme) gözlenmiştir ve bu durum DS ile uyumluluk göstermektedir.

Shapira, Chaushu ve Becker (2000), DS'de 3. moların hemen hemen hiç gelişmediğini; Suri, Tompson ve Atenafu (2011) ise DS hastalarında ortalama 4.74 dişin eksik olduğunu bildirmişlerdir. Babacan kadın bireyinin 3. molar dişi bulunmakla birlikte, DS ile uyumluluk gösteren, periyodontal hastalık, diş transpozisyonu, taurdontizm, mikrodontiye semptomlarına rastlanılmamıştır. Ancak çalışmamızda, Babacan kadın bireyin üst çenesinde gözlenen, maloklüzyon, çıkıntılı kesici dişler ve dar damak (Leptostaphyline) özellikleri, DS teşhisi için oldukça önemli bulgular olarak değerlendirilmiştir.

Kafatasının kemik kalınlığı insanlarda vücut kütlesi ve encranial hacim ile ölçeklendirilmektedir (Balzeau ve Charlier, 2016; Dayal ve Agarwal, 1958; Spoor ve diğer., 2007). Lestrel ve Roche (1979), DS'li erişkinlerin kranial kemiğinin mutlak ve göreceli kalınlıklarını alana göre standartlaştırılmıştır. DS bireylerinin kafatası kalınlıkları, toplumun diğer bireylerinin kafatası kalınlıklarının ortalaması ile karşılaştırılmış ve 12- 24 yaş aralığında DS teşhisi konulan kadın ve erkek bireylerin %59 oranında kafatası kemiklerinin diğer toplum bireyelerine göre ince olduğu belirlenmiştir (Al-Shawaf ve Al-Faleh, 2011). Babacan kadın bireyin vücut kemiklerinin bulunmaması, kafatası kemiklerinin ise eksik olması, endocranial hacmini hesaplamamızı mümkün kılmamıştır. Ancak elimizdeki örneğin frontal bölgeden alınan kafatası kalınlığı ölçüsü 3.70 mm'dir. Babacan kırsalından elde edilen diğer üyeleriyle karşılaştırılması sonucunda oldukça farklılık gözlenmektedir ve sağlıklı yetişkin bir kadın bireyin kafatası kalınlığı aralığından da oldukça düşüktür. DS fenotipik olarak değişen bir hastalıktır ve klinik bulguları sadece bu bozukluğa özgü değildir. DS'nin kesin teşhisi ancak genetik testlerle gerçekleştirilebilir. İncelenen kafatasında, DS fenotipi için ortak özelliklerin çokluğu, bu bireyin Trisomy 21 veya DS'ye sahip olma olasılığının oldukça yüksek olduğunu düşündürmektedir.

DS, morfolojik bozukluklara, birçok hastalığın ortaya çıkmasına neden olan ve dolayısıyla insanın yaşam kalitesini düşüren genetik bir farklılıktır. İnsan yaşamında birçok olumsuz duruma yol açan DS, bireylerin yaşam kalitesini düşürdüğü gibi yaşam uzunluğunu da

kısaltmaktadır. İncelenen kadın bireyin erken yaşlarda hayatını kaybetmesinde DS'nin tetiklediği olumsuz faktörlerin etkilerinin de olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

- Ajmani, M. L., Mittal, R. K. ve Jain, S. P. (1983). Incidence of the Metopic Suture in Adult Nigerian Skulls. *Journal of Anatomy*, 137 (1), 177-183.
- Ajrish, G. S. ve Thenmozhi, M. S. (2015). Study of Occurrence of Metopic Suture in Adult South Indian Skulls. *Journal of Pharmaceutical Sciences and Research*, 7 (10), 904-906
- Al-Shawaf, R. ve Al-Faleh, W. (2011). Craniofacial Characteristics in Saudi Down's Syndrome. *King Saud University Journal of Dental Sciences*, 2 (1-2), 17-22.
- Balzeau, A. ve Charlier, P. (2016). What Do Cranial Bones of LB1 Tell Us About Homo Floresiensis? *Journal of Human Evolution*, 93, 12-24.
- Benda, C. E. (1941). Observations on the Malformation of the Head in Mongoloid Deficiency. *The Journal of Pediatrics*, 19 (6), 800-816
- Breathnach, A. S. (1958). *Frazer's Anatomy of the Human Skeleton*. London: J. & A. Churchill Ltd.
- Brothwell, D.R. (1959). A Possible Case of Mongolism in a Saxon Population. *Annals Human Genetics*, 24 (2), 141-50.
- Castilho, S. M. A. (2006). Metopism in Adults from Southern Brazil. *International Journal Morphology*, 24 (1), 61-66.
- Chen, H. (2016). Down Syndrome Differential Diagnosis. emedicine.medscape.com/article/943216-overview
- Czarnetzki, A., Blin, N. ve Pusch, C. M. (2003). Down's Syndrome in Ancient Europe. *The Lancet*. 362 (9388), 1000
- Dayal, R. S. ve Agarwal, L. P. (1958). Observations on Mongolism. *Indian Journal of Child Health*. 7, 960-967.
- Del Sol, M., Binvignat, O., Bolini, P. D. A. ve Prates, J. C. (1989). Metopismo No Indivíduo Brasileiro, *Revista Paulista de Medicina*, 107(2), 105-107.
- Desai, S. S. ve Flanagan, T. J. (1999). Orthodontic Considerations in Individuals with Down Syndrome: A Case Report. *The Angle Orthodontist*, 69 (1), 85-88
- Down, J. L. H. (1866) *Observations on an Ethnic Classification of Idiots*. Nature Publishing Group (Ed.) *Clinical Lecture Reports* (s. 695-697). London.
- Dwight, T. (1890). The Closure Of The Cranial Sutures As A Sign Of Age. *Boston Medical Surgical Journal*, 122, 389-392.
- Gorlin, R. J., Cohen, M. M. ve Hennekam, R. C. M. (2001). *Syndromes of the Head and Neck*. New York: Oxford University Press.
- Henneberg, M., Eckhardt, R. B., Chavanaves, S. ve Hsü, K. J. (2014). Evolved Developmental Homeostasis Disturbed in LB1 from Flores, Indonesia, Denotes Down Syndrome and not Diagnostic Traits of the Invalid Species Homo Floresiensis. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111 (33), 11967-11972.
- Kisling, E. (1979). *Cranial Morphology in Down's Syndrome: A Comparative Roentgen Cephalometric Study in Adult Males*. Yayınlanmamış doktora tezi, Royal Danish Dental College, Copenhagen.
- Lestrel, P. E. ve Roche, A. F. (1979). The Cranial Thickness in Down's Syndrome: Fourier Analysis. *Proceedings 1st. International Congress of Auxology*, 1, 108-118.
- Obendorf, P. J., Oxnard, C. E. ve Kefford, B. J. (2008). Are the Small Human-Like Fossils Found on Flores Human Endemic Cretins? *Proceedings of the Royal Society B*, 275 (1640), 1287-1296.
- Pujari, P., Naveen, N., RaviShankar, G. ve Roopa, C. R. (2015). A Study of Metopic Suture in Adult Human Skull. *Journal of Evolution of Medical and Dental Sciences*. 4 (32), 5452-5454.
- Quintanilla, J., Biedma, B., Rodríguez, M., Mora, M., Cunqueiro, M. ve Pazos, M. (2002). Cephalometrics in Children with Down's Syndrome. *Pediatric Radiology*, 32 (9), 635-643.

- Richtsmeier, J. T., Zumwalt A., Carlson, E. J., Epstein, C. J. ve Reeves, R. H. (2002). Craniofacial phenotypes in segmentally trisomic mouse models for Down syndrome. *American Journal of Medical Genetics*, 107(4), 317-324.
- Roche, A. F. (1966). The Cranium in Mongolism. *Acta Neurologica Scandinavica*, 42, 62-78.
- Roche, A. F., Seward, F. S. ve Sunderland, S. (1961). Non Metrical Observations on Cranial Roentgenograms in Mongolism. *The American Journal of Roentgenology, Radium Therapy, and Nuclear Medicine*, 85, 659-662.
- Romanes, G. J. (1964). *Cunningham Text Book of Anatomy*, London: Oxford University Press.
- Roper, R. J. ve Reeves, R. H. (2006). Understanding the Basis for Down Syndrome Phenotypes. *PLoS Genetics*, 2(3), 50.
- Shapira, J., Chaushu S. ve Becker, A. (2000). Prevalence of Tooth Transposition, Third Molar Agenesis, and Maxillary Canine Impaction in Individuals with Down Syndrome. *The Angle Orthodontist*, 70(4), 290-296
- Spitzer, R. ve Quilliam, R. L. (1958). Observations on Congenital Anomalies in Teeth and Skull in two Groups of Mental Defectives (A Comparative Study). *The British Journal of Radiology*, 31(371), 596-604.
- Spitzer, R., Rabinowitch, J.Y. ve Wybar, K. C. (1961). A Study of the Abnormalities of the Skull, Teeth and Lenses in Mongolism. *Canadian Medical Association Journal*, 84(11), 567-572.
- Spoor, F., Leakey, M. G., Gathogo, P. N., Brown, F. H., Anton, S. C. ve McDougall, I. (2007). Implications of New Early Homo Fossils from Ileret, East of Lake Turkana, Kenya. *Nature*, 448 (7154), 688-691.
- Suri, S., Tompson, B. D. ve Atenafu, E. (2011). Prevalence and Patterns of Permanent Tooth Agenesis in Down Syndrome and Their Association with Craniofacial Morphology. *The Angle Orthodontist*, 81(2), 260-269.
- Ubelaker, D. H (1989). *Human Skeletal Remains. Excavation, Analysis, Interpretation*. Washington D.C.: Taraxacum.
- Walker, P.L., Cook, D.C., Ward, R., Braunstein, E. ve Davee, M. (1991). A Down Syndrome-like Congenital Disorder in a Prehistoric California Indian. *American Journal of Physical Anthropology*, 34 (12), 179
- Workshop of European Anthropologists (WEA) (1980). Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons. *Journal of Human Evolution*, 9 (7), 518-549.
- Yılmaz, H. (2015). The Skeletal Remains from Babacan Village Early Iron Age (Muradiye, Van, Turkey). *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 1394-1396.

Nevin GÖKSAL

Down Sendromu: Babacan Köyü Orta Erişkin Kadın Birey Örneği

KOBİ'lerde Teknoloji Kullanımı: Giresun Örneği

Aykut VAROL*

Esra G. KAYGISIZ**

Received/Geliş: 16.04.2018

Accepted/Kabul: 30.11.2018

Öz

Bu çalışma, Giresun bölgesinde imalat sektöründe faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin teknoloji kullanımına yönelik bakış açılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca bu işletmelerin iş süreçlerinde teknolojiden yararlanma düzeylerini ve inovatif faaliyetleri ne derecede gerçekleştirdiklerini belirlemektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde literatür çalışması yer almaktadır. Araştırma kısmında ise Giresun ilinde imalat sektöründe faaliyet gösteren yirmi işletme ile yapılan görüşmeler ve uygulanan anketlerden elde edilen verilere ilişkin bulgular belirtilmektedir. Araştırma kapsamında kullanılan anketlerden ve demografik bilgi formlarından elde edilen veriler SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların ve temsil ettikleri işletmelerin bazı özelliklerine göre dağılımlarının frekans ve yüzde değerleri, temsil edilen işletmelerin ise yürüttükleri faaliyetlerde teknolojiden yararlanıp yararlanmadıkları, inovatif çalışma yapıp yapmadıkları frekans ve yüzde değerlerine ek olarak aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak betimlenmiştir. Araştırma sonuçları, KOBİ'lerin teknoloji ve inovasyon kavramlarına olumlu yaklaşıklarını ancak bu kavramlara ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Teknoloji, Teknoloji Yönetimi, İnovasyon.

Technology Use in SMEs: The Case of Giresun

Abstract

The main purpose of this study is to analyze the perspectives towards technology use of small and medium-sized enterprises in the manufacturing sector in Giresun region. The study also aims to determine the level of technology utilization and the extent to which innovative activities are carried out by business enterprises.

The participants of the study consist of twenty enterprises chosen with snowball sampling method. The data was obtained through an interview form. Representatives of companies participating in the survey are coded A1, A2, ... A20. The data obtained within the scope of the study were analyzed with the SPSS 22 program. The frequency and percentage values of the distributions according to the characteristics of the participants and the firms they represent are described by the arithmetic average and standard deviation values in addition to the frequency and percentage values of the enterprises that have been using the technology in the activities they have undertaken and the innovations.

The research results show that SMEs have a positive approach to concepts of technology and innovation but their knowledge is inadequate.

Keywords: SME, Technology, Technology Management, Innovation.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, aykut.varol@outlook.com, ORCHID ID: 0000-0002-0292-1407

** Dr.Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, esra.kaygisiz@giresun.edu.tr, ORCHID ID:0000-0002-4950-9508

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Bilindiği gibi Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ), tüm ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Bu önem, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve zaman zaman ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan ülkeler için daha kritiktir. 1970'lerden sonra daha fazla ele alınan KOBİ'ler, oluşturdukları istihdam olanakları, toplumun geniş bir kesimini temsil etmeleri ve kırsal bölgeler ile büyük kentler arasındaki nüfus dengesini sağlamalarının yanında dinamik ve esnek yapıları ile birçok sosyo-ekonomik fayda sağlamaktadırlar.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği başta olmak üzere gelişmiş ülkeler KOBİ'leri ekonomik kalkınma için çok önemli bir araç olarak görmektedirler. KOBİ Stratejisi Eylem Planı'na göre Türkiye ekonomisinde yer alan işletmelerin yaklaşık %99,9'unun KOBİ'lerden oluştuğu (KSEP, 2015) gerçeği göz önüne alındığında, Türkiye'de hizmet veren işletmelerin uluslararası rekabete hazır olabilmesi için inovasyon ve teknolojiye önem vermeleri, değişim ve gelişmelere hızla uyum sağlamaları gerekmektedir. Aksi takdirde bu işletmeler, yakın gelecekte daha büyük sorunlarla mücadele etmek durumunda kalacaklardır. Çalışma KOBİ'lerin teknolojiden faydalanma düzeylerini, inovasyon ve yeniliğe ne kadar önem verdiklerini incelemeyi amaçlamakta ve KOBİ'lerin teknoloji kullanma becerilerinin ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılması gerekliliğinin altını çizmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler buldukları ülkelerde büyük bir kesimi temsil etmekte ve istihdama doğrudan katkı sunmaktadırlar. Kısıtlı sermaye ve emeğe dayanan faaliyetlerle varlığını sürdüren KOBİ'ler, buldukları ülkenin ticaret uygulamalarının lokomotif konumunda oldukları için o ülkenin, sosyo-ekonomik yapısı çerçevesinde sanayileşme ve kentleşmelerin sağlıklı olmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Demirdöğen, 2004). KOBİ'ler genellikle sahiplerin yönetici olduğu, sermayenin genellikle işletme sahibi ya da küçük bir grup tarafından sağlandığı, ihracat odaklı KOBİ'lerin yanı sıra genellikle operasyon alanı yerel olan işletmelerdir (Omsa vd., 2017). Buna ek olarak daha fazla el emeği ile çalışan, az sermaye ile kurulabilen, düşük seviyede yönetim giderleriyle ucuz bir üretim gerçekleştirebilen, çabuk karar verme yeteneğine ve bilgisine sahip ve günlük yaşamın sürdürülebilmesi için toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayan iktisadi birimler olarak ifade edilebilir (Akgemci, 2001).

Ülke ekonomileri için oldukça önemli olan bu işletmeler, birçok çalışmanın odağında yer almış ve kavrama dair görüş farklılıklarıyla birlikte çeşitli tanımlar da ortaya çıkmıştır (Sarıaslan, 1994). Küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımlarından birçoğu, tanımlı yapan ülkelerin ekonomik yapılarına göre farklılıklar göstermekte ve bu tanımlar ekonomik temellere dayanmaktadır (Savaşır, 1999). Her ülkenin kendi ekonomik büyüklüğüne göre işletmeleri

değerlendirme ölçütleri birbirinden farklılık gösterdiğinden ve zaman içerisinde yaşanan gelişmelere göre bu ölçütlerde de değişim görülebildiğinden (Özdemir, 2006) üzerinde tam mutabakat sağlanmış standart bir tanımın olması da pek mümkün görülmemektedir. Tanımların bu denli farklılık göstermesinin altında yatan temel neden ise, hükümetlerin ekonomik kalkınmada KOBİ'lerin desteğini artırabilmek için uygulamaya koyduğu politikalar ve programlardır. Hükümetler ortaya koydukları politika ve programların başarıya ulaşmasına katkı sağlamak için, hedef kitleyi net olarak belirleme yoluna gitmektedir. Bu durumda farklı KOBİ tanımlarını ortaya çıkmaktadır.

Örneğin Avrupa Birliği tarafından kabul edilen sınıflandırma, işletmelerin hukuki yapısı, çalışan sayısı ciro/bilanço toplam değerlerine göre değişmektedir.

Tablo 1 Avrupa Birliği'nde KOBİ tanımı

İşletme Ölçeği	Çalışan Sayısı	Ciro / Bilanço Toplamı	Bağımsızlık
Orta	<250	≤50 milyon € / ≤ 43 milyon €	Başka firma hissesi ≤ % 25
Küçük	< 50	≤ 10 milyon € / ≤ 10 milyon €	
Mikro	< 10	≤ 2 milyon € / ≤ 2 milyon €	

Kaynak: KOBİ Bilgi Sitesi, 2018

Tablo-1'de görüldüğü üzere AB için KOBİ, cirosu 50 milyon Euro'nun altında olup en fazla 250 çalışanı olan ve bir başka büyük grup tarafından sahip olunan hisse değerinin %25'i geçmediği işletmelerdir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise KOBİ ölçütleri AB'den farklı olmakla birlikte bu farklılıklar Tablo-2'de görülmektedir.

Tablo 2 Amerika Birleşik Devletleri'nde KOBİ tanımı

Alan	İşletme Türü	Çalışan	Yıllık Satış Tutarı (\$)
İmalat Sanayi	Küçük Büyüklükteki İşletme	1-499	< 2,5 Milyon
	Orta Büyüklükteki İşletme	500-1499	< 21,5 Milyon
Toptan Ticaret	Küçük Büyüklükteki İşletme	1-49	< 7 Milyon
	Orta Büyüklükteki İşletme	50-499	< 25 Milyon
Perakende Ticaret	Küçük Büyüklükteki İşletme	-	< 3 Milyon
	Orta Büyüklükteki İşletme	-	< 13 Milyon
Tarım İşletmeleri	Küçük Büyüklükteki İşletme	-	< 0,5 Milyon
	Orta Büyüklükteki İşletme	Orta büyüklükteki İşletme	< 9 Milyon

Kaynak: (Çelik vd., 2013).

Tablo 2'den görüldüğü gibi ABD'de farklı KOBİ türleri tanımlanmakta; bu işletmeler çalışan sayıları ve yıllık satış tutarlarına göre küçük ya da orta ölçekli olarak sınıflandırılmaktadır.

Türkiye'de ise birçok kurum tarafından ayrı ayrı KOBİ tanımı yapılmıştır. Bu durum uzun zaman birçok karışıklığın ortaya çıkmasına ve sunulan desteklerden gerçekten gelişmeye ihtiyaç duyan firmaların yararlanamamasına yol açmıştır (Yalçın, 2006). Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için Bakanlar Kurulu'nun onayıyla 24.06.2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" kararı ile KOBİ'lerin güncel tanımı yapılmıştır *.

Bu tanıma göre, KOBİ'ler aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

Tablo 3 Türkiye'de KOBİ tanımı

Kriter	Mikro Ölçekli KOBİ	Küçük Ölçekli KOBİ	Orta Ölçekli KOBİ
Çalışan Personel Sayısı	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hasılatı	≤ 3 Milyon TL	≤ 25 Milyon TL	≤ 125 Milyon TL
Yıllık Mali Bilanço Toplamı	≤ 3 Milyon TL	≤ 25 Milyon TL	≤ 125 Milyon TL

Tablo-3'den görüldüğü üzere Türkiye'de KOBİ, ikiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 125 milyon TL'yi aşmayan işletmeler olarak tanımlanmaktadır. KOBİ'lere yönelik oluşturulan tanımlamalar sonucunda ülkemizdeki işletmelerin neredeyse tamamına yakını KOBİ tanımı kapsamına girmektedir (Eğmir ve Hazman, 2017).

KOBİ'lerin ülke ekonomilerine sağladıkları yararlar oldukça fazladır. Bunlardan en önemlileri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- İstihdam yaratılması,
- Esneklik sayesinde yeniliklere hızlı uyum sağlamaları,
- Büyük işletmelere ara malı temin edebilmeleri,
- Butik üretim sayesinde ürün farklılaştırması yapabilmeleri,
- Girişimciliği teşvik etmeleri olarak belirtilmektedir (Marangoz ve İnak, 2018).

KOBİ'lerin tüm bu özellikleri gereği büyük işletmelere oranla daha esnek bir yapıya sahip oldukları, meydana gelen değişim ve gelişmelere daha kolay uyum sağlayabildikleri söylenebilir. Dolayısıyla KOBİ'ler tek başına değerlendirildiklerinde ortaya çıkan ekonomik katkıları çok düşük seviyede kalırken, topluca değerlendirildiklerinde ekonomi ve toplum için olan önemi daha iyi anlaşılabilir (Özdemir vd, 2007).

* Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180624.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180624.htm> adresinden 23. 10. 2018 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye’de KOBİ’ler, ülke ekonomisine sundukları katkı, sahip oldukları işveren potansiyeli ve yarattıkları katma değer ile hizmet ve imalat sektörleri için oldukça ehemmiyet taşımaktadırlar. KOBİ’ler, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye ekonomisinin de dinamik ve sürükleyici unsurlarından biridir ve dolayısıyla Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişmesi açısından çok büyük önem arz etmektedirler (Çelik ve Ozan, 2006).

Kobiler ayrıca hem müşteri talebine bağımlı siparişe dayalı üretim gerçekleştirirler hem de üretim hatlarında çok çeşitli ürünler üretirler (Yaşın ve Daş, 2017). Bu anlamda Türkiye’de KOBİ’lerin gelişmesi demek, üretimin artması, işsizliğin azalması ve gelir dağılımındaki durumun dengelenmesi anlamlarını taşımaktadır (Çatal, 2007).

KOBİ’ler ve Teknoloji

İçerisinde bulunduğumuz bilgi çağında teknolojik değişimler oldukça fazladır. Bu değişim ve gelişimler toplumları etkilediği kadar, toplumlara hizmet sunan işletmeleri de etkilemektedir. Son yirmi yıl içerisinde tanık olduğumuz baş döndürücü bir hızla ilerleyen teknolojinin yakın gelecekte de ilerleme hızından bir şey kaybetmeden değişeceği ve gelişeceği aşikârdır. Bunun doğal bir sonucu olarak ayakta kalıp varlığını sürdürmek isteyen KOBİ’lerin rekabet güçlerini kaybetmemek için yeni teknolojilere kolay uyum sağlama, elde edilen teknolojiyi etkin kullanabilme yetilerini geliştirmeleri ve aslında teknolojiyi yönetebilmeleri gerekmektedir.

Betz’e göre teknoloji, ticari bir değer elde etmek için gerçekleştirilen bilimsel uygulamalar iken; teknoloji yönetimi, örgütün stratejik amaç ve faaliyetleriyle ilgili hedeflerinin şekillenmesinde ve ulaşılmasında, teknik kapasite planlaması, gelişimi ve kullanımı için yönetim, bilim ve mühendislik alanları arasında bağlantının yapılmasını sağlayan bir olgudur (Aydoğan, 2004). Bir başka tanıma göre ise teknoloji yönetimi, sosyal bilimlerle mühendislik bilimlerinin bulunduğu nokta olarak ifade edilmektedir (Özdemir M, 2010).

Günümüz işletmeleri açısından çok önemli olan teknoloji konusunun en önemli ayaklarından biri de işletmede kullanılacak teknolojinin seçimi aşamasıdır. Teknolojinin çok hızlı geliştiği günümüzde her geçen gün yeni bir ürün ya da ürün alternatifi ortaya çıkmaktadır. Bu alternatiflerin sayısının fazla olması maliyet açısından farklı seçenekler sunsa da işletmeleri doğru teknolojinin seçilmesi anlamında bir hayli zorlamaktadır. KOBİ’lerde kullanılacak teknolojinin doğru seçilmiş olması, o işletmenin rakipleri arasından sıyrılmasına ve avantaj kazanmasına imkân tanımaktadır (Gürler, 2009). Teknoloji yatırımlarına rağmen eski ya da geleneksel yöntemlerle elde edilen verimlilikten daha düşük seviyede verimlilik görülmesi yeni teknolojinin ya da süreçlerinin işletmeye doğru şekilde uygulanmaması, doğru şekilde yerleştirilmemesi; teknolojiyi kullanacak çalışanların bu iş için kalifiye olmaması gibi nedenlerle açıklanabilir. Bu ve benzeri durumlarda sorumluluğun seçilen teknolojide değil başarısız teknoloji

yönetiminde/yöneticilerinde olduğu rahatlıkla söylenebilir (Özdemir M, 2010). Bu doğrultuda 1. İstanbul Kobiler ve Bilişim Kongresi'nin Sonuç Raporunda (2018, 13) belirtildiği gibi “Sanayide dijital dönüşüm için ortaya konan politikalar ve uygulamalar değerlendirilerek KOBİ'lere etkin yansımalarının sağlanması, Türkiye'nin “sürdürülebilir bir büyümeyi” yakalaması için bilişim teknolojilerinin etkin kullanımını artırmaya yönelik politikaların kısa sürede ortaya konulması ve yenilikçi teknolojilerin sanayide kullanımı için mevcut durum analizinin titizlikle yapılması ve sonuçlarının paylaşımının sağlanacağı ortamların yaratılması” gerekmektedir.

Sonuç olarak içinde bulunduğumuz bilgi çağında dijital dönüşüme ayak uyduramayıp, kendisini yenilemeyen KOBİ'lerin geleneksel yöntemlerle varlıklarını sürdürebilmeleri pek mümkün görülmemektedir.

KOBİ'ler ve İnovasyon

İnovasyon, işletmenin varlığını sürdürebilmesi ve rekabet avantajı sağlayarak, kârı maksimize edebilme çabalarıdır. KOBİ'ler için inovasyon, yürütülen faaliyetler neticesinde ortaya çıkan verimliliği artırırken kârın yükselen bir seyir izlemesini ve pazar payının büyümesini sağlamaktadır. Pazar payını büyüten işletmeler ise yeni pazarlara daha kolay ve güçlü bir şekilde girebilmektedir. Rekabet avantajı sağlayıp, gelirini de artıran işletmelerin sayısının arttığı ülkeler ise gelişmekte ve kalkınmaktadır (Elçi, 2008).

Ateş ve Yavuz'a göre, Türkiye'deki KOBİ'lerin inovasyona bakış açıları üzerine yapılmış araştırmalar, bu kuruluşlarda görev alan yöneticilerin “inovasyon faaliyetlerinin büyük işletmeler için uygun olduğu, KOBİ'ler için fazla maliyetli olabileceği” düşüncesi içinde olduğunu göstermektedir (Kılıç ve Keklik, 2012 s.100). Oysa Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde hayat bulan özgün yeniliklerin mimarı genellikle KOBİ'ler olmaktadır. Kılıç ve Keklik, Klein'in araştırmalarına atıfta buldukları çalışmalarında ise KOBİ'lerin inovasyon sürecinde büyük işletmelere nazaran daha fazla fırsata sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu fırsatlar ise aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Kılıç ve Keklik, 2012):

- KOBİ'ler fırsatları yakalamada daha hızlı olabilmektedir.
- KOBİ'ler inovasyon araştırmalarının ayarlanmasında veya inovasyonun yürütülmesi açılarından daha esneklerdir.
- KOBİ'ler optimum inovasyon çabası için çalışma yoğunluğunu belirlemede daha avantajlı olabilir veya daha esnek bir yönetim yapısı, anahtar konumdaki çalışanlarına zamanlarını yönetimden ziyade yenilikle ilgili çalışmalara ayırmasına fırsat verebilirler.

Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerin de bu fırsatları değerlendirerek inovasyon kültürünü, şirket kültürü ile bütünleştirmeleri ve sürekli kılımları gerekmektedir. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde olan Türkiye'de KOBİ'ler çeşitli fonlar ve düzenlemeler ile inovasyon yapmaya teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan

Avrupa inovasyon puanları araştırmasının sonuçları; Türkiye'nin inovasyon anlamında yükselen bir akım içerisinde olduğunu göstermesine rağmen, bu puanlar, diğer ülkeler ile mukayese edildiğinde Türkiye çok geride kalmaktadır (Çalıpınar ve Baç, 2007).

Türkiye'de son yıllarda KOBİ'lerde inovasyon yükselen bir akım olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerdeki düzeye ulaşmakta yetersiz kalınmasının en önemli nedenlerinden biri de yanlış uygulanan veya varlığından bile haberdar olunmayan inovasyon stratejileridir. Kuzu'ya (2008) göre bir işletmede başarılı bir inovasyon süreci yürütülmek isteniyorsa, kullanılan inovasyon stratejisi ile şirketin genel stratejisi bütünleşik ve uyum içerisinde olmalıdır. Ecevit Satı ve Işık'tan aktaran Kalay ve arkadaşlarına (2015, s. 64) göre, "inovasyon stratejisi yeni bir ürün veya hizmet ile ilgili finansal amaç ve büyüme alanlarından oluşur; yeni ürün veya hizmetlerin stratejik misyonunu tanımlayan stratejik roller ve yeni ürün veya hizmet fikirlerinin geçmesi gereken filtreler serisi sağlayan kriterler bütünüdür. İnovasyon stratejisi, işletmelerin inovasyon çabasına girişmeden önce inovasyonu neden yaptıklarını düşündüren bir rehberdir." İşletme bazında kullanılabilir inovasyon stratejileri Tablo 4'de başlıklar halinde belirtilmektedir.

Tablo 4 İnovasyon stratejileri

İnovasyon Stratejileri	
Saldırgan İnovasyon Stratejisi	Yeni bir ürün veya üretim sürecini rakiplerinden önce geliştirerek teknik ve piyasa liderliğini ele geçirmek için uygulanan stratejidir. Bu yapıdaki işletmelerde bilginin çok güçlü olması, insan kaynaklarının ve üst düzey yönetimin yeniliklere, risk almaya açık olmaları, işletme içi ilişkilerin ve iletişimin iyi düzeyde olması, örgütsel yapının esnek ve öğrenen bir nitelik taşıması çok önemlidir.
Savunmacı İnovasyon Stratejisi	Genellikle pazarda ilk olmanın işletmeye getireceği riski almaktan kaçınan ve pazarda ilk olan işletmelerin ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanmaya yönelik çalışmalarından oluşan stratejilerdir. Saldırgan strateji izleyenlerin eksiklik ve hatalarından yararlanarak inovasyon yapmayı hedeflenir.
Taklitçi İnovasyon Stratejisi	Bu stratejiyi kullanan işletmeler pazarda ilk sırada yer almayan, risk almaktan kaçınan, düşük maliyet, malzeme ve iş gücüne sahiptir. Saldırganların ve savunmacıların katlandığı maliyetlere katlanmak zorunda kalmadan ürünlerinin birebir taklidini üretirler.
Bağımlı İnovasyon Stratejisi	Bağımlı strateji, işletmeler için büyüme ya da küçülme stratejisi olarak rekabet avantajı sağlayabilecek şekilde kullanılabilir bir stratejidir. Bu stratejiyi izleyen işletmeler, diğer güçlü bir işletmenin uydusu veya alt kuruluşu rolünü benimser.
Geleneksel İnovasyon Stratejisi	Geleneksel inovasyon stratejileri genellikle durağan ve rekabetin az olduğu pazarlarda yer alan işletmeler tarafından uygulanan stratejilerdir. Dışarıdan gelen değişim taleplerinin az olması ve rakip işletmeleri herhangi bir değişime zorlamaması nedeniyle yenilik gereksinimi son derece az olmaktadır.
Fırsatları İzleyen İnovasyon Stratejisi	Fırsatçı stratejiler, pazarda görülen eksiklerin ve boşlukların izlenmesi ve daha önce düşünülmemiş ve talep yaratabilecek bir ihtiyacı karşılayacak ürün sunmak suretiyle yenilik ortaya koyan bir strateji türüdür. Bu tür stratejiyi izleyen işletmelerin girişimcilik ve yaratıcılığının yüksek olması gerekmektedir.

Kaynak: Coşkun vd, 2013

KOBİ'ler yukarıda belirtilen inovasyon stratejilerinden kendileri için en uygun olanını belirlerken rasyonel davranmalıdırlar. Bir başka ifadeyle KOBİ'nin yapısını, faaliyet gösterdiği sektörün durumunu, hedef müşteri kitlesinin yapısını, insan kaynaklarının yeteneklerini, eğitim durumlarını, öğrenme ve değişime uyum kapasitelerini ve inovasyon çalışmalarının maliyeti gibi faktörleri mutlaka çok açık ve net biçimde analiz etmelidirler. Bununla birlikte Tablo-4'te belirtilen stratejilerin güçlü ve zayıf yönlerini, sundukları fırsat ve olası tehditleri çok iyi analiz edip kendilerine en uygun stratejiyi seçmeleri gerekmektedir.

Araştırma Bölümü

Araştırmanın Amacı, Kapsam ve Yöntemi

Araştırmanın temel amacı, Giresun bölgesinde bulunup imalat sektöründe hizmet veren Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) teknolojik yenilik ve inovasyona bakış açılarını incelemektir. Çalışma ayrıca söz konusu işletmelerin yürüttükleri faaliyetlerde teknolojiden yararlanıp yararlanmadıklarını ve inovatif çalışmalarda bulunup bulunmadıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle sadece Giresun'da yapılan araştırma, bu ilde imalat sektöründe hizmet veren küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının ülkemizde faaliyet gösteren tüm KOBİ'lere genelleme yapılması olası değildir. Giresun'da imalat sektöründe faaliyetlerini sürdüren işletmelere ulaşılmak istendiği için kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. İmalat sektöründe hizmet verdiği bilinen bir işletme ziyaret edilerek aynı sektörden 5 işletme daha bildirmesi istenmiştir. Aynı yöntem bildirilen işletmelerde de kullanılarak imalat sektöründe faaliyetlerini sürdüren 28 işletmenin adına ulaşılmıştır. Elde edilen firma isimleri, Giresun Ticaret ve Sanayi Odasının internet sitesinde bulunan firma rehberi kategorisinden sorgulanmış ve iletişim bilgilerine ulaşılmıştır. Araştırmaya katkı sunmayı kabul eden 20 işletmeden randevu alınmıştır. Alınan randevularla gerçekleştirilen görüşmeler firmaların sahipleri veya üst düzey yöneticileri ile birebir görüşülerek yapılmıştır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak hem demografik bilgi formu hem anket hem de soru yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu, Dr. Öğretim Üyesi Birsal Sabuncu tarafından oluşturulan "KOBİ'lerde Yenilik ve Engellerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma: Denizli Örneği" isimli çalışmada, İşletmelerin Yenilik Uygulamalarına İlişkin Betimsel İstatistikleri ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Araştırma için kullanılabilen en uygun anket olduğu düşüncesiyle, Birsal Sabuncu ile iletişim kurulmuş ve kaynak göstermek koşulu ile anketin araştırma kapsamında kullanılabilceği konusunda izin alınmıştır. Araştırmada kullanılan ankette "belirtilen ölçekler beşli Likert tipi derecelendirmeye tabi tutulmuş ve her bir madde, ifade veya yargıya ilişkin katılım düzeyleri "Hiç katılmıyorum=1", "Az katılıyorum=2",

“Orta düzeyde katılıyorum=3”, “Çok katılıyorum=4” ve “Tamamen katılıyorum=5” şeklinde puanlandırılmıştır (Sabuncu, 2014).

Veri toplama aracı olarak kullanılan diğer yöntem olan sorular ise, görüşme gerçekleştirilen firma temsilcilerinin, ankette yer alan ifadelerle verdiği en yüksek ve en düşük değerler üzerine kapsamlı görüşlerini alabilmek için yöneltilmiştir. Görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüş ve görüşme gerçekleştirilen kişilerden izin alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Betimsel analizin en belirgin özelliklerinden olan “Doğrudan alıntılara” araştırmada sıkça yer verilmiştir. Araştırmaya katılan firma temsilcileri A1, A2, ... A20 şeklinde kodlanmıştır. Anket yöntemi projenin özel amacının gerçekleşmesine, soru yöntemi ise genel amacının gerçekleşmesine katkı sunmuştur.

Araştırmada teknoloji yönetimi ve inovasyona yönelik temel hipotezler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

H₁: İşletmelerdeki teknoloji kullanım oranları ile çalışan sayısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: İşletmelerdeki inovatif çalışmalar ile işletmenin faaliyet süresi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma kapsamında kullanılan anketten ve demografik bilgi formundan elde edilen veriler SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların ve temsil ettikleri firmaların bazı özelliklerine göre dağılımlarının frekans ve yüzde değerleri, temsil edilen işletmelerin ise yürüttükleri faaliyetlerde teknolojiden yararlanıp yararlanmadıkları ve inovatif çalışma yapıp yapmadıkları frekans ve yüzde değerlerine ek olarak aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak betimlenmiştir. Bununla birlikte, işletmelerdeki teknoloji yönetimi ve inovasyon süreçlerinin ilişkili olduğu düşünülen alanlar Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanarak belirlenmiştir.

Tablo 5 Betimsel analiz çerçevesi

Demografik Sorular
Anket Soruları
Anket Sorularına Verilen En Yüksek ve En Düşük Değerli Cevaplara İlişkin Görüşler
Teknolojik Yenilik ve İnovasyon Kavramına İlişkin Görüşler

Araştırmaya katılan işletmelere Tablo 5’de belirtilen gruptaki sorular sırasıyla yöneltilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katkı sağlayan firmaların ve görüşme gerçekleştirilen temsilcilerin bazı özelliklerini yansıtan bulgular Tablo 6’da gösterilmiştir:

Tablo 6 Demografik değişkenler

Değişken	Seçenekler	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	5	25
	Erkek	15	75
Yaş	21-30	2	10
	31-40	6	30
	41-50	7	35
	51 ve üstü	5	25
Eğitim Durumu	İlkokul	1	5
	Ortaokul	1	5
	Lise	6	30
	Ön Lisans	2	10
	Lisans	7	35
İşletmedeki Pozisyon	Lisans Üstü	3	15
	İşletme Sahibi	6	30
	Üst Düzey Yönetici	9	45
	İşletme Müdürü	1	5
İşletmenin Hukuki Yapısı	Orta Düzey Yönetici	4	20
	Şahıs İşletmesi	4	20
	Adi Ortaklık	0	0
	Limited Şirket	16	80
İşletme Yönetimi	Anonim Şirket	0	0
	Sahibi tarafından yönetiliyor	20	100
Çalışan Sayısı	Profesyonel yönetici tarafından yönetiliyor	0	0
	1-10	6	30
	11-49	9	45
	50-149	5	25
İşletmenin Faaliyet Süresi	150-	0	0
	0-2 yıl	2	10
	3-6 yıl	3	15
	7-10 yıl	5	25
İşletmenin Pazar Alanı	11 yıl ve üstü	10	50
	Yerel	5	25
	Ulusal	10	50
	Uluslararası	0	0
	Hem ulusal hem uluslararası	5	25

Tablo 6'daki bulgulara göre araştırmaya katılan işletmeleri temsil eden kişilerin, %25'i kadın (f=5) iken, %75'i erkektir (f=15). Bu kişilerden %10'u (f=2) 21-30 yaş aralığında, %30'u (f=6) 31-40 yaş aralığında, %35'i (f=7) 41-50 yaş aralığında, %25'i (f=5) 51 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %5'i (f=1) ilkokul, bir diğer %5'i (f=1) ortaokul, %30'u (f=6) lise, %10'u (f=2) önlisans, %35'i (f=7) lisans geri kalan %15'i (f=3) ise lisansüstü derecesinde eğitim almıştır. Görüşülen kişilerden %30'u (f=6) işletmenin sahibiyken, %45'i (f=9) üst düzey yönetici, %5'i (f=1) işletme müdürü, %20'si (f=4) ise orta düzey yönetici konumundadır. Görüşülen işletmelerin %20'si (f=4) şahıs işletmesi, %80'i (f=16) ise limited şirkettir ve hiçbiri adi ortaklık ve anonim değildir. KOBİ'lerin %100'ü (f=20) sahibi veya sahipleri tarafından yönetilmektedir. Yönetimi profesyonel yöneticiye bırakan herhangi bir işletme bulunmamaktadır. Araştırmaya katılan işletmelerden %30'unda (f=6) 1 ile 10 arasında çalışan bulunurken, %45'inde (f=9) çalışan sayısı

11-49 arasındadır. KOBİ'lerin %25'inde (f=5) ise 50-149 arasında çalışan bulundurmaktadır. Bu işletmelerin %10'u (f=2) 0-2 yıldır hizmet verirken, %15'i (f=3) 3-6 yıldır, %25'i (f=5) 7-10 yıldır, %50'si (f=10) ise 11 yıl ve daha uzun süredir hizmet vermektedir.

Ankete katılan işletme temsilcilerinin bağlı oldukları işletmelerde teknolojiye yararlanıp yararlanmadıklarını ve inovatif çalışmada bulunup bulunmadıklarını yansıtan bulgular ise Tablo 7'de gösterilmiştir:

Tablo 7 İşletmelerin yenilik uygulamalarına ilişkin betimsel istatistikler

Maddeler	Katılım Düzeyi					\bar{X}	s.s
	Hiç (1)	Az (2)	Orta (3)	Çok (4)	Tam (5)		
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)		
İşletmemizde üretilmekte olan ürünler için teknolojik açıdan yüksek sayılabilecek araç ve gereçler kullanılıyor.	10	30	15	15	30	3,25	1,446
İşletmemiz dışarıdan danışmanlar / uzmanlarla çalışır ve danışmanların/ uzmanların yorumları dikkatle değerlendirilir ve fırsatlar araştırılır.	15	10	30	40	5	3,10	1,165
İşletmemizde üretilen ürünün farklı amaçlarla da kullanılan yeni bir modelini geliştirdik.	35	25	10	5	25	2,60	1,635
Ürünümüzü daha önce hammadde olarak farklı bir malzemeden ürettiyorduk şimdi ise yeni bir malzeme kullanıyoruz.	50	5	30	10	5	2,15	1,309
İşletmemizde ISO 9001 gibi kalite yönetim sistemleri uygulanmaktadır.	65	0	0	0	35	2,40	1,957
Sektörde daha önceden var olan bir ürünü geliştirip yeni bir ürün olarak pazara sunuyoruz.	45	5	15	5	30	2,70	1,780
İşletmemizde daha önceki yıllara göre üretim yöntemlerinde değişiklikler var.	15	10	5	40	30	3,60	1,429
İşletmemizde kullanılan bilgisayar destekli yazılımlar sayesinde üretimi daha kısa sürede tamamlayabiliyoruz.	25	10	5	5	55	3,55	1,791
İşletmemizde her ürün için hammaddeden, ürünün teslimine kadar olan zamanı kayıt altında tutarız.	5	25	15	40	15	3,35	1,182
İşletmemizde üretim süreci boyunca maliyetler denetlenmekte ve gereksiz olanları atılarak tasarruf sağlanmaktadır.	5	15	45	20	15	3,25	1,070
İşletmemizde satışları arttırmak amacıyla ürünün ambalajında, tasarımında veya fiyatında değişiklikler olmaktadır.	5	5	20	30	40	3,95	1,146
İşletmemizde daha önce kullanılan pazarlama yöntemi şimdikinden farklıydı.	5	20	25	25	25	3,45	1,234
İşletmemizde yeni finansman tekniklerinden en az biri uygulanmaktadır.	30	5	35	15	15	2,80	1,436
İşletmemizin web sitesi üzerinden ürünün özelliklerini, kullandığı alanları, fiyatını vb. görmek mümkündür.	35	5	45	10	5	2,45	1,234
İşletmemiz bünyesinde bilgi paylaşımını iyileştirmek amacıyla intranet, veritabanı, eğitim vb. uygulamalar mevcuttur.	10	25	10	40	15	3,25	1,293
İşletmemizde daha önce kullanılmamış olan dış kaynaklardan yararlanma (tedarik, işe alım, teknolojik destek, danışmanlık vb) son zamanlarda kullanılmaktadır	35	5	35	10	15	2,65	1,461
İşletmemizin fonksiyonları arasında sağlanan iş birliği zaman ve maddi yönden fayda sağlamaktadır.	0	0	0	20	80	4,80	,410

Yirmi farklı işletmenin temsilcisine yöneltilen anket sorularının analizi incelendiğinde en olumlu yaklaşımın ($\bar{X}=4,80$) “İşletmemizin fonksiyonları arasında sağlanan iş birliği zaman ve maddi yönden fayda sağlamaktadır.” ifadesine gösterildiği tespit edilmiştir. Katılımcıların %20’si bu madde için “çok katılıyorum”, %80’si ise “tamamen katılıyorum” cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılımcıların tamamı olumlu olarak nitelendirilebilecek değerler vermiştir, konuyla alakalı bazı katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

“Ben bu ifadeyi okuduğumda zihnimde takım çalışmasına verdiğim önem belirdi. Takım çalışması günümüz iş dünyasında profesyonel şekilde hareket etmeye çalışan işletmelerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Başarılı bir takımın da uyum içerisinde çalışacağı göz önüne alındığında bu durumun beraberinde zamandan ve nakitten tasarruf sağlaması kaçınılmazdır (A3).”

“İletişim, iletişim, iletişim... Eğer bir işyerinde, işbirliğinden bahsetmek mümkünse buna sebep olan yegâne şey kuvvetli iletişimdir. Biz bu konuda şanslı bir işletmeyiz. Patronumuz ve tüm çalışanlar bir ailenin parçası gibi hiss ediyor. Haliyle bu da yaptığımız işlere yansıyor. Sahip olduğumuz bu kuvvetli bağı diri tutmak için sık sık tüm çalışanların içini döktüğü toplantılar düzenliyoruz (A7).”

Bu ifade hakkında olumlu görüş bildiren bazı katılımcılara, “çalışanlar arasında kurulan işbirliğinin işletmedeki teknoloji yönetimi ve inovatif çalışmaları nasıl etkilediği” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar ise şu şekildedir:

“Bizim işletmemizde bu konular ile üst yönetim ilgilenir. Evet aslında böyle olmaması gerekiyor ama sermayenin yönetimi bu noktada belirleyici oluyor. Bizim sahip olduğumuz bağ daha çok duygusal olarak tanımlanabilir. Yani duygusal olarak kurduğumuz işbirliği işletme performansına olumlu katkı sağlıyor ama karar alma süreçlerine pek etki edemiyor (A7).”

Katılımcıların olumlu yaklaşım ($\bar{X}=3,95$) sergilediği diğer ifade ise, “İşletmemizde satışları arttırmak amacıyla ürünün ambalajında, tasarımında veya fiyatında değişiklikler olmaktadır.” ifadesi olmuştur. Katılımcıların %5’i bu ifade için “hiç katılmıyorum”, diğer %5’i az katılıyorum, %20’si “orta düzeyde katılıyorum”, %30’u “çok katılıyorum” derken, %40’ı “tamamen katılıyorum” cevabını vermişlerdir. Bu konuyla ilgili en olumsuz ve en olumlu görüş bildiren katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Biz yemeklerimizde kurulduğumuz günden beri aynı ambalajları kullanıyoruz. Bu ifadeye bu sebeple düşük puan verdim. Aslında fiyatlarda indirim yapılırsa satışlar artar ama ambalaj ve tasarım bizim işimizi pek etkilemez (A12).”

“Tasarım yapılan işe başka bir kimlik kazandırabilmek adına elinizde tuttuğunuz sihirli bir değneğe benzer. Kaliteli ve özgün tasarım ortaya koyduğunuz ürünün değerinin

de artmasını sağlar. Biz kurum olarak elimizden geldiğinde özgün olmaya çalışıyor ve satışlarımızı bu yönümüzle artırıyoruz (A20). “

Bu ifade hakkında görüşlerini bildiren katılımcılara “satışları artırmak için teknolojik yenilikleri devreye sokmak ve inovasyon odaklı çalışmak daha doğru olmaz mı?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar şu şekilde olmuştur:

“Teknolojiden etkilenmeyen işletme kalmadı denecek kadar az. Hemen hemen her işletme satışlarını artırmak umuduyla bazı teknolojileri üretim sürecine dâhil ediyor. Ama bu noktada yaşanan en önemli sıkıntı yetişmiş insanımız yok. Tamam, alalım yeni yeni makineleri kim kullanacak bunları? Bulamıyoruz. Dürüst konuşmak gerekirse benim inovasyona yönelik hiç umudum yok. Neyi icat etmişiz bu zamana kadar? (A11)”

“İnovasyon yapabilmek için araştırma ve geliştirmeye yatırım yapmak şart. Fakat ne yazık ki ülkemizde bu kültür henüz gelişmedi. Amerika’ya, Avrupa’ya bakıyoruz her gün yeni bir icat geliyor. Biz de millet olarak yazılıma odaklanmalıyız. İşte o zaman teknoloji satışları artırabilir. Şu durumda satışları artırmak için aldığın teknolojinin masrafını ödeyene kadar.. (A16)”

Katılımcıların olumlu yaklaşım ($\bar{X} = 3,60$) sergilediği bir diğer ifade ise, “İşletmemizde daha önceki yıllara göre üretim yöntemlerinde değişiklikler var.” olmuştur. Katılımcıların %40’ı bu ifade için “çok katılıyorum”, %30’u ise “tam katılıyorum” demişlerdir. Bu ifadeyle ilgili olumlu görüş bildiren katılımcılara “meydana gelen bu değişikliklerde teknolojinin ne kadar katkısı olmuştur?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Bu değişimin temel sebebi zaten teknoloji. Eskiden beş kişinin yapacağı işi şimdi bir kişi rahatlıkla yapıyor. Tabi teknolojiye yetişmek kolay değil. Bildiğiniz gibi robotik çalışmalar hız kazandı. Biz işletme olarak gündemi sürekli takip ediyoruz. Bizim sektörde işini teknolojiyle desteklemeyenler başarılı olamaz. Sektörü besleyeceksin ki sektör de seni beslesin (A5).”

Katılımcıların en olumsuz görüş ($\bar{X} = 2,15$) belirttiği madde ise, “Ürünümüzü daha önce hammadde olarak farklı bir malzemeden ürettiyorduk şimdi ise yeni bir malzeme kullanıyoruz.” olmuştur. Bu maddeyle ilgili görüşlerine başvuru katılımcıların geneli, hâlihazırda kullanılan hammaddenin yöresel koşullardan dolayı kolay temin edilmesinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Olumsuz görüş ($\bar{X} = 2,45$) bildirilen bir diğer madde ise, “İşletmemizin web sitesi üzerinden ürünün özelliklerini, kullanıldığı alanları, fiyatını vb. görmek mümkündür.” olmuştur.

Görüşme sonunda katılımcıların tamamına teknoloji yönetimi ve inovasyon kavramları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Teknoloji yenedünya düzeni için olmazsa olmazlardandır. Teknoloji yönetimi ise yenedünya düzeninin doğurduğu yeni bir iş koludur. Özellikle üretim sürecinde teknolojiden yararlanan işletmeler öncelikle kendi içlerinde bu anlamda yetkin kişileri istihdam etmelidirler. Bu olmazsa, uzman kişilerden destek almak usta personellerle koordineli çalışmak gerekmektedir. İnovasyonu besleyecek en önemli unsurda yine teknolojidir. Bir işletme teknolojiye ne kadar yatırım yaparsa inovasyona da o kadar yatırım yapmış sayılır (A5).”

“İnovasyon demek yenilik demektir. Biz geleneksel yöntemlerle çalışan bir firma olsak da yeniliklere hep açığız (A12).”

“Teknoloji yönetiminden ziyade, teknolojinin yönettiği insanlara dönüştük. Bakıyorsunuz herkesin elinde bir akıllı telefon. İnovasyonun ne olduğu konusunda ise pek bir bilgim yok. Ne desem yalan olur (A8).

Söz konusu işletmelerin çalışan sayısı ile işletmelerinde teknoloji kullanımı arasındaki ilişkinin olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler Tablo-8 de belirtilmektedir.

Tablo 8 İşletmelerin çalışan sayısı ile kullanılan teknoloji

		Çalışan Sayısı	Teknoloji Kullanımı
Çalışan Sayısı	Pearson Korelasyon	1	,875**
	Sig. (2-yönlü)		,000
	N	20	20
Teknoloji Kullanımı	Pearson Korelasyon	,875**	1
	Sig. (2-yönlü)	,000	
	N	20	20

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı (2-yönlü)

İşletmelerin faaliyet süreleri ile çalışan sayıları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 9’da belirtilmektedir.

Tablo 18 İşletmelerin Faaliyet Süreleri ve Çalışan Sayıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

		Faaliyet Süresi	İnovatif Çalışmalar
Faaliyet Süresi	Pearson Korelasyon	1	,749**
	Sig. (2-yönlü)		,000
	N	20	20
İnovatif Çalışmalar	Pearson Korelasyon	,749**	1
	Sig. (2-yönlü)	,000	
	N	20	20

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı (2-yönlü).

Yapılan analiz sonucunda, işletmelerdeki teknoloji kullanım oranları ile çalışan sayısı ($r=0,875$; $p<0,01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Aynı şekilde, işletmelerdeki inovatif çalışmalar ile faaliyet süresi ($r=0,749$; $p<0,01$) arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş ve H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, işletmelerdeki teknoloji kullanım oranları ve inovatif çalışmalar ile çalışan sayısı ve işletmelerin faaliyet süreleri arasında güçlü bir bağ bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında araştırma kapsamındaki KOBİ'lerin çalışan sayısı ve faaliyet süreleri arttıkça teknoloji kullanım oranlarında ve inovatif çalışmalar gerçekleştirme kapasitelerinde yükselme eğilimi görülmektedir.

Araştırmaya katkı sunan katılımcıların tamamı işletme fonksiyonları arasında sağlanan iş birliğinin zaman ve maddi yönden fayda sağladığı görüşünderken üretim faaliyetlerinde yeni bir malzeme denemeye mesafeli durmaktadırlar. Araştırmaya katılan KOBİ'ler kalite yönetim sistemlerine gereken önemi göstermemektedirler ve zaman içerisinde yaşanan teknolojik gelişmelerinde etkisiyle üretim yöntemlerinde farklılıklara gitmişlerdir. Bunların büyük çoğunluğu bilgi paylaşımını sağlayabilmek için enformasyon teknolojilerinden faydalanmakta ve satışları artırmak maksadıyla ürünün ambalajında, tasarımında ve fiyatında değişikliğe gitmektedirler. Söz konusu KOBİ'ler satışları artırmanın bir başka yolu olarak ise yeni pazarlama yöntemlerini denemektedirler. Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin tamamı teknolojinin sağlayabileceği faydaların farkında olduklarını fakat nitelikli eleman eksikliği ile karşı karşıya kaldıklarını vurgulamaktadırlar.

İnovasyon kavramı ise, bütün işletmelerde yenilik kavramı ile aynı anlamda kabul edilmektedir. Araştırmaya dâhil olan KOBİ'lerin tamamında teknolojinin ve inovasyonun gerekliliği konusunda ortak bir görüş vardır ve bu işletmeler işlerine teknolojiyi entegre etmenin gerekliliğine inanmaktadır. İşletmelere göre teknolojik yönetim, inovasyona göre daha kolay görülmektedir. Bu durumun temel sebebi ise inovasyon kavramının yeterince anlaşılammış olmasıdır çünkü görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki KOBİ'ler üretim faaliyetlerine teknolojiyi dâhil etseler de inovatif çalışma gerçekleştirme konusunda yetersizdirler. Araştırma başka bir sektörde veya farklı büyüklükteki işletmelere uygulandığında farklı sonuçlar ortaya çıkması muhtemeldir.

Bu araştırmanın en büyük kısıtı ise sadece Giresun ilinde gerçekleştirilebilmiş olmasıdır. Çalışma alanı ve sektörleri genişletilerek yapılacak bir araştırma sektörler arası farklılıkları ortaya koyabilir ve bu doğrultuda KOBİ'lerin yararlanabilmesi için detaylı bir inovasyon rehberi oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda teknoloji kullanımını bir zorunluluk olarak değil verimliliği yükselten bir araç olarak görmeleri gereken KOBİ'lere şu önerilerde bulunulabilir:

- Özellikle bilişim teknolojilerinin sağlayacağı fırsatlar analiz edilerek, KOBİ'ye uygun çözümler ile işletmeye uygulanmalıdır.
- Yenilikçilik ve inovasyon örgüt kültürünün bir unsuru haline getirilmelidir.
- Teknoloji yatırımlarından yararlanma düzeyi gerek doğru kurulum gerekse doğru kullanım ile artırılmalıdır. Bu durumu sağlamak için gerekirse profesyonel destek alınmalıdır.
- Ülkemizdeki KOBİ'ler genelde aile şirketi şeklindedir ve yönetimde de bu kişiler yer almaktadır. Ancak teknoloji gibi önemli bir konu da tüm kararlar üst yönetime ya da tek kişiye bırakılmamalı eğer mümkünse bu konu ile ilgilenecek bir birim oluşturulmalıdır.
- Araştırma ve geliştirme için bütçe ayrılmalı ve bu bütçe akılcı bir şekilde yönetilmelidir.
- İşletme yönetiminde geleneksel yöntemlerin terk edilmesi profesyonel yöneticilerin istihdam edilmesi gerekmektedir.
- Devlet tarafından sunulan teşvik ve kredilerden akılcı şekilde yararlanılmalı ve bu konuda bilgilendirmeler yapılmalıdır.
- İşletmeler üniversite ile olan bağlarını güçlendirmeli, işbirliklerini geliştirmek için daha talepkâr olmalıdırlar.
- İstihdam edilen çalışanlara güçlendirme uygulamaları ile teknolojiye ve inovasyona uyum kapasiteleri artırılmalıdır.
- KOBİ'lerin değişime uyum sağlama becerileri güçlendirilmelidir.

Ancak böylelikle yapay zeka, nesnelerin interneti, robot teknolojisi, büyük veri, temassız iletişim, sanal gerçeklik, Endüstri 4.0'ın hayata geçtiği günümüz koşullarında KOBİ'lerin ayakta kalmaları mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Akgemci, T. (2001). KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kosgeb. http://www.kobider.org.tr/pdf/kobi_sorunlar_destekler.pdf (02.09.2018).
- Aydoğan, E. (2004). İşletmelerde Teknoloji Yönetimi Bağlamında İleri Yönetim Teknolojileri ve Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 6(1), 131-147.
- Çalçıncı, H. ve Baç, U. (2007). KOBİ'lerde İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler ve Bir Alan Araştırması. Ege Akademik Bakış 7 (2), 445-458
- Çatal, M. F. (2007). Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, 333-352.
- Çelik, A., Akgemci, T. ve Şimşek, Ş. (2013). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çelik, A. ve Ozan, A. (2006). KOBİ'lerde Yeniden Yapılanma Stratejileri Araştırması: Kahramanmaraş Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 15, 190-213.

- Coşkun, S., Mesci, M. ve Kılınç, İ. (2013). Stratejik Rekabet Üstünlüğü Sağlama Aracı Olarak İnovasyon Stratejileri: Kocaeli Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Aibü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, Cilt:13, Sayı:2, 107-108.
- Demirdöğen, O. (2004). *Küçük İşletme Yönetimi ve Stratejik Planlama*. Ankara: Büro Basımevi.
- Ecevit Satı, Z. ve Işık, Ö. (2011). İnovasyon ve Stratejik Yönetim Sinerjisi: Stratejik İnovasyon. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 538-559.
- Eğmir, R. ve Hazman, G. G. (2017). KOBİ'lere Sağlanan Teşvikler ve KOBİ'lerin Vergi Algısı İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 225-246
- Gürler, İ. ve Güler, M. E. (2009). Üretim Süreçlerinde Kullanılan Teknoloji için Seçim Kriterleri ve Süreçlerin Yeniden Yapılandırılmasında Simülasyon Uygulaması. *Ege Akademik Bakış*. 9 (2), 623-635.
- Kalay F., Tuncer C.O., Kızıldere C. ve Kalay Arslan H.(2015). Stratejik İnovasyon Yönetimi Uygulamalarının Firma İnovasyon Performansı Üzerindeki Etkileri. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*. Cilt: X Sayı: II, 67-77.
- Kılıç R. ve Keklik B. (2012). KOBİ'lerde Genel Firma Özelliklerinin İnovasyon Uygulamalarına Etkisi: Balıkesir İlinde Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39, Ocak-Haziran, 93-118.
- KOBİ18 (2018). 1. İstanbul Kobiler ve Bilişim Kongresi Değerlendirme Raporu. <http://www.kobibilisim.org.tr/2-kobi-bilisim/pdf/kobi-bilisim-istanbul-sonuc-raporu.pdf> (22.09.2018).
- KOBİ Bilgi Sitesi (2018). AB'deki KOBİ Tanımı. <http://www.kobi.org.tr/index.php/tanimi/abde> (11.08.2018).
- KSEP (2015). 2015 - 2018 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı. s. 26, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/IcTlw+KSEP_Dokumani_2015-2018_1008_15_YPK_ONAYLI.pdf (12.09.2018)
- Kuzu, S. (2008). İnovasyon ve Sigortacılık Sektöründe İnovasyon Faaliyetleri. *Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Marangoz, M. ve İnak Özberk, T.M. (2018). KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılmasında İnternetin Önemi ve Karşılaştıkları Sorunların Değerlendirilmesi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*. S.1-21. DOI: 10.25204/iktisad.441990 (o2.08.2018)
- Omsa, S., Ridwan, M. ve Jayad, M. (2017). The Effect of Strategic Management Practices on SME Performances in Makassar, Indonesia. *American Journal of Theoretical and Applied Business*. 3(4): 71-80. DOI: 10.11648/j.ajtab.20170304.12
- Örücü, E., Kılıç, R. ve Savaş, A. (2011). KOBİ'lerde İnovasyon Stratejileri Ve İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1), 58-73.
- Özdemir, S. (2006). İşsizlik Sorununun Çözümünde Kobi'lerin Desteklenmesi. *İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, Yayın No: 2006-45*
- Özdemir, H.M. (2010). Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerde (Kobi) Teknoloji Yönetimi Ve İleri Üretim Teknolojileri Kullanımı: Makine İmalat Sektöründe Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Sabuncu, B. (2014). KOBİ'lerde Yenilik ve Engellerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma: Denizli Örneği, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 103-123.
- Savaşır, R. (1999). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikaları. Ankara: Kamu İş Yayını.
- Sarıaslan, H. (1994). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları, Ankara: TOBB Yayınları.

Yaşın, M.F. ve Daş, G. S. (2017). KOBİ'lerde ekipman etkinliğinin iyileştirilmesinde TEE tabanlı yeni bir yaklaşım: bir ahşap işleme kuruluşunda uygulama. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University. 32:1, 45-52.

Bipolar Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Bir Araştırma: Örnek Olay İncelemesi

Abdurrahman MENGİ*
Rabia Şule AYGÜR†

Received/Geliş: 25.05.2018

Accepted/Kabul: 27.11.2018

Öz

Bipolar bozukluk (BPB) mani ve depresif duygudurum dönemlerinin izlendiği bir ruhsal bozukluktur. Bipolar bozukluk, kişide yoğun mutsuzluk duygularından, aşırı enerjik bir biçimde taşkınlıklara, aynı zamanda çaresizlik, umutsuzluk, özkıyım (intihar), değersizlik, karamsarlık gibi farklı duygu durumlarına varan önemli değişikliklere yol açmaktadır. Bu araştırmada bipolar bozukluğu olan bir bireyin günlük yaşantısı, eğitim hayatı, aile yaşantısı ve arkadaşlık ilişkilerinin sosyal evrendeki görünüşleri üzerinde odaklanmak amaçlanmıştır. Bu araştırma, bipolar bozukluğu tanısı olan 27 yaşındaki bir üniversite öğrencisi ile örnek olay incelemesi kapsamında yapılmıştır. Araştırma, 2017-2018 güz döneminde üç aylık bir çalışma sonunda yapılmıştır. Araştırma, nitel araştırma deseninden olan durum çalışmasından hareketle nitel veri toplama ve nitel veri tekniklerinin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Yarı-yapılandırılmış görüşme sorularından hareketle katılımcıdan elde edilen veriler araştırma sorularını yansıtan kodlar yoluyla betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırmada katılımcının psikolojik durumundan değişikliğin olduğu zamanlarda eğitim hayatından son derece güçlüklerle karşıladığı ve okulunu uzattığı, aile bireyleriyle önemli oranda iletişim çatışması yaşadığı, arkadaşlarıyla giderek etkileşiminin azaldığı bulgulanmıştır. Dolayısıyla, katılımcının değişen ruh durumu onun günlük ve eğitim hayatını yeterince zorlaştırdığı, aile bireyleri ve arkadaşlarıyla etkileşimini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma, sosyolojik perspektifle ele alınması, verilerin ilk elden toplanması, çarpıcı bulgu/sonuçlara ulaşılması bakımından son derece özgün bir araştırmadır.

Anahtar Kelimeler: Bipolar Bozukluk, Eğitim, Aile İlişkileri.

A Research on Individuals with Bipolar Disorder: A Case Study

Abstract

Bipolar disorder is a psychiatric disorder in which a manic and depressive mood periods are observed. It leads to significant changes in feelings of a person varying from intense unhappiness, to extreme energetic intemperance besides to different emotional situations such as despair, hopelessness, suicide, worthlessness, pessimism at the same time. In this research, it was aimed to focus on the daily life of an individual with bipolar disorder, his educational life, family life and friendship relations from the view of their social environment. This research was conducted as a case study with a 27-year-old university student with a diagnosis of bipolar disorder. The research was conducted through a three-month study in the fall semester of 2017-2018. The research is a descriptive research which is a case study using qualitative data collection and analysis techniques based on qualitative research design. Based on the semi-structured interview questions, the data obtained from the participant were transcribed and subjected to descriptive analysis through codes that reflect the research questions. It was revealed that when there happened a change in the psychological state of the participant in the study, he encountered extreme difficulties in his education and so extended his school, has had serious communication conflicts with his family members, and his interactions with his friends gradually decrease. Therefore, the changing mood of the participant was found to make his daily and educational life sufficiently difficult and had a negative effect on his interaction with family members and friends. This research is quite unique in terms of looking at the situation from a sociological perspective, collecting the data from the first hand, and achieving striking findings/results.

Keywords: Bipolar Disorder, Education, Family Relations.

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, El-mek: abdurrahmanmengi@yyu.edu.tr, ORCID ID:0000-0001-5903-254X

† Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El-mek: aygurabia@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-7207-4939

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Duygudurum bozuklukları çok eski çağlardan beri bilinmektedir. Yunan ve Latin yapıtlarında ağır depresyon ve taşkınlık nöbetleri geçiren hastalar anlatılmıştır. Antik Yunan'lı Homeros'un Troya Savaşı'nı anlatan İlyada Destanı'nda "mani" sözcüğü (öfke, gazap anlamında) kullanmıştır. Ünlü Yunan hekimi Hipokrat ise, milattan önce dördüncü yüz yılda uykusuzluk, yememe, keder, umutsuzluk şeklindeki klinik görünüm için ilk olarak "melankoli" terimini kullanmıştır. Bilinen ilk kadın doğum ve çocuk hekimlerinden Efesli Soranus da milattan sonra birinci yüzyılda taşkın duygu durumuyla seyreden ruh halinin melankoli ile ilişkisine dikkat çekmiştir. Milattan sonra birinci yüz yılın ortalarında Kapadokyalı Areatus, melankoli ve mani arasında bir ilişki olduğunu düşünmüş ve gözlemediği hastaların farklı zamanlarda her iki durumu benzer yaşadıklarını ifade etmiştir (Kurdal, 2011, s.6). Aristo'nun "Problemata" kitabında ve Galen'in yazılarında depresyon ve maniye yatkınlığın fizyolojik bir bozukluğa bağlı olduğu ileri sürülmüştür (Akay, 2008, s.4). Ayrıca W. Griesinger tarafından dönemsel hastalık kavramı ilk kez kullanılmıştır (Kurdal, 2011, s.6). 1890'nın sonlarına gelindiğinde mani depresif bozukluk akıl hastalıklarından farklı bir sınıflandırmayla tanımlanmıştır. Mani depresif bozukluğu ilk tanımlayan kişi ise Kraepelin'dir. Kraepelin, mani depresif kavramıyla hastalığa farklı bir yaklaşım getirmiştir. Böylece mani depresif bozukluğun kendine özgü özelliklerin olduğunu, depresif, karma, mani ve psikotik gibi durumların akıl hastalığından farklı bir yelpazede yer aldığı fikri ile bugünkü bipolar bozukluğu kavramının temelleri atılmıştır (Akay, 2008, s.4-5). Kraepelin iki uçlu bozukluğu, melankolik depresyondan ve şizofreniden ayırt etmiştir. Kraepelin'e göre, klinik depresyonda ana patoloji duygudurumda çökkünlük, fiziksel, zihinsel süreçlerde yavaşlama, manide ise duygudurumda yükselme ve fiziksel, zihinsel hızlanma yaşanmaktadır (Saleh, 2010, s.2).

Bipolar bozukluk, kişide yoğun mutsuzluk duygularından, aşırı enerjik bir biçimde taşkınlıklara, çaresizlik, umutsuzluk, özkıyım, değersizlik, karamsarlık duygularıyla birlikte kişinin aşırı enerjik olduğu karma duyguduruma varan önemli değişikliklere yol açmaktadır. Bu durumu yaşayan bireylerin önemli bir bölümünde bu duygudurum dönemleri yıllarca devam etmektedir (Bristol ve Myers, 2011, s.7). Bristol ve Myers'e (2011) göre; bipolar bozukluk ile yaşamı sürdürmek, kişi için birtakım zorluklar içermektedir. Yaşanılan güçlükler, bu bozuklukla yaşayan kişiler kadar, kendilerine destek veren arkadaşları ve aile üyeleri için de geçerlidir. Bipolar bozukluk mani, depresyon ve iyileşme dönemleri ile karakterize döngüsel nitelikli, kronik seyirli, ciddi işlevsel kayıplara neden olan bir bozukluktur. Bipolar bozukluk hipomani, mani, depresif veya karma dönemlerle giden, dönemler arasında iyilik halinin olduğu ruhsal değişiklik gösteren bir duygudurum bozukluğudur (Uğur, 2012, s.1). Sachs ve Rush'a (2003) göre; bipolar bozukluk beynin biyokimyasının değiştiği bir hastalıktır (akt. Gümüş, 2013). Hastaların yaşamları

boyunca içinde buldukları hastalık dönemlerinin büyük kısmı depresif, daha küçük kısmı ise hipomani ya da mani dönemlerden oluşmaktadır (Karaytuğ, 2015, s.3).

Bipolar bozukluk, duygudurum ve davranışı etkileyen yaygın ruhsal bozukluklardan biridir. Dünyada %3-%5 arasında erişkin bu bozukluktan etkilenmektedir (Aydın,2017, s.3). Bu bozukluk kadınlar, erkekler, çocuklarda yani herkeste görülebilir. Yaşam boyu yaygınlığı %0.5-1.6 olarak kabul edilmektedir (Yazıhan, Doruk, Balıkcı ve Erdem, 2015 s.63). Bipolar bozukluk, ilk zamanlarda toplumun yaklaşık %1'ini etkilediği; son zamanlarda ise, toplumda görülme sıklığının %5'e kadar yükseldiği düşünülmektedir. (Arısoy ve Oral, 2009, s.283). Bipolar bozukluğun toplumda giderek yaygınlaşması, hem koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin artırılmasını zorunlu kılmakta hem de sosyal bilimcilerin bu olguyu detaylı olarak araştırmasının önemini ortaya koymaktadır (Yıldız ve Ünal, 2017,s.11).

Bipolar bozukluk yaşayan bireylerde özkıyım davranışı da görülmektedir. Keza, hastalığın başlangıç yaşı, ilk duygudurum döneminin tipi, hastalık şiddeti, ataklar arası dönemde belirtilerinin olup olmadığı, hastalık seyri boyunca ortaya çıkan atakların yaygın dönem özellikleri, hastaların sosyo-demografik özellikleri ve hastaların çevresiyle olan ilişkileri bipolar bozukluğu olan bireylerin özkıyım davranışlarını etkilemektedir (Yazıhan vd., 2015, s.63). Özkıyım davranışı mani dönemde daha az iken; karma olarak adlandırılan disforik mani ve depresyon döneminde özkıyım riskinin daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir (Yazıhan vd., 2015, s.63). Durkheim'e göre, ruh sağlığı bozulan bireylerde çelişkili düşünce ve duygular sıra dışı bir hızla birbirini izlemektedir. Bu bireylerde baş döndürücü bir hızla bazı düşünceler ortaya çıkmakta ve aniden kaybolmaktadır ya da biçim değiştirmektedir. Hatta birdenbire ortaya çıkan sanrı ya da saçmalama davranışı kişiyi kendini yok etmeye itmektedir. Bunun sonucunda da özkıyım girişimi meydana gelmektedir (Durkheim, 2013, s.25). Ayrıca melankoli kişinin yoğun mutsuzluk, hayata karşı isteksizlik ve hayattan zevk almama durumudur. Melankoli çok genel bir çökkünlük ve üzgün olma durumuna bağlıdır. Üzüntü derecesi o kadar yükselmiştir ki artık hasta çevresindeki kişi ve nesnelere arasındaki ilişkileri sağlıklı bir biçimde değerlendirme yapamamakta ve her şeyi kara görmekte, yaşam ona sıkıcı ve acılı gelmektedir. Bütün bunlar sürekli olduğu gibi, özkıyım düşüncesi de sürekli ve çok sabittir (Durkheim, 2013, s.26). Dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) toplumda yetiyitimi oluşturan hastalıklar arasında bipolar bozukluk 8. sırada yer almaktadır (Aydın, 2017, s.1).

Bipolar bozukluğunu, stresli yaşam, aile içi çatışmalar, sosyal ilişkiler, stresli eğitim ve iş hayatı, şiddete maruz kalma durumları, uyku uyanıklık döngüsündeki bozulmalar gibi faktörler tetiklemektedir. Bipolar bozukluğu olan bireyler duygusal, sosyal, ekonomik birçok sorunla karşılaşmakta ve bu sorunlarla baş etmede desteklenmeye, bilgilendirilmeye ve işbirliğine kısaca hastalığın tüm süreçlerinde yardıma ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenlerden ötürü

bipolar bozukluğu olan bireylerin sosyal evrendeki genel durumlarının araştırmalara konu olması son derece önem arz etmektedir. Dolayısıyla yapılan alanyazın taramasında bipolar bozukluğu olan bireyler ile ilgili Türkiye’de sosyolojik perspektifle ele alınan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Keza Türkiye’de bipolar bozukluğu olan bireylerin sosyal evrenleriyle ilgili bir araştırmanın olmaması hem bu konunun araştırılmasını elzem kılmakta hem de yapılacak araştırmaların önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu araştırma bipolar bozukluğu olan bireylerin sosyal evrendeki yaşantısına bir projeksiyon tutma amacıyla yapılmıştır. Çünkü sosyal bir olgu olarak bipolar bozukluk, bireyleri biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Hatta bireyin yaşantısına ortak olan ailesini, arkadaşlarını ve yakın sosyal çevresini de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, bipolar bozukluğu olan bir örnek olay incelemesinden hareketle bu durumun sosyal evrende nasıl seyrettiğini anlamaya çalışmaktır. Araştırmada bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır.

1. Kendinizden biraz bahseder misiniz?
2. Hastalığınız ile ilgili süreçleri anlatır mısınız?
3. Aile üyelerinizle ilişkileriniz nasıldır?
4. Arkadaşlarınızla/yakın sosyal çevrenizle ilişkileriniz nasıldır?
5. Yaşadığınız bu durumdan sonra eğitim durumunuz nasıl etkilendi, anlatır mısınız?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırmada amaç belirli bir içeriğin derinlemesine ve ayrıntılı olarak irdelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.56).

Araştırma Modeli/Deseni

Durum çalışması, örnek olay çalışması, vaka çalışması ve özel durum çalışması gibi farklı isimlerde kullanılmıştır. Durum çalışması, gerçek bir yaşam, bir durum ya da zaman içerisinde sınırlandırılmış durumlar hakkında derinlemesine bilgi toplandığı nitel bir yaklaşımdır (Bal, 2016). Basseyy’e (1999) göre durum çalışması, bir bireyi, grubu ya da kültür durumunu anlama tanımlama, tahmin etme ya da kontrol etmeyi vurgulayan bir yaklaşımdır (akt. Saban ve Ersoy, 2017, s.144). Durum çalışmasının temel amacı kişiyi veya olguyu özgün ortamı içerisinde keşfetmek, ayrıntılı olarak betimlemek ve yorumlamaktır (Seggie ve Bayyurt, 2015, s.120). Yin’e (1984) göre dört tür durum deseninden söz edilebilir: (1) bütüncül tek durum deseni, (2) iç içe geçmiş tek durum deseni, (3) bütüncül çoklu durum deseni ve (4) iç içe geçmiş çoklu durum deseni (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Bütüncül tek durum deseninde tek bir birim veya durum üzerinde çalışma yapılır (Seggie ve Bayyurt, 2015, s.123). Dolayısıyla bu araştırma, bipolar bozukluğu olan bir bireyin sosyal

evrendeki ilişkilerine anlam vermek ve sosyal çevresiyle ilişki süreçleri hakkında bilgi edinmek için bir durum çalışması olarak desenlemiştir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma örnek olay incelemesi olduğu için araştırmanın çalışma grubu, Van ilinde yaşayan ve bipolar bozukluk tanılı bir üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcı Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü 4. Sınıfta (1 yıl uzatmış) okumaktadır. Katılımcı 26 yaşında ve cinsiyeti erkektir. Beş çocuklu bir ailenin en büyük çocuğudur. Katılımcı ailenin tek erkek çocuğu olup kendisinden küçük dört kız kardeşi vardır. Katılımcının babası devlet memuru olarak çalışmaktadır. Annesi ise ev hanımıdır. Ailesi orta gelirli bir ailedir. Katılımcının kız kardeşlerinden biri hemşire olarak çalışmaktadır. Biri Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisidir. Biri İlahiyat Fakültesi 1. Sınıf diğeri ise lise 2. Sınıfta okumaktadır. Katılımcı, tüm kız kardeşlerinin eğitim sürecinden başarılı olduklarından bahsetmektedir. Katılımcı, tıp okuyan kız kardeşiyle iyi anlaştığı veya kendisini daha iyi anladığını düşündüğü için en çok sevdiği kız kardeşi olarak bahsetmektedir. Katılımcı 19 yaşındayken bipolar bozukluğuna yakalandığını ifade etmiştir. Babasının da bipolar olduğunu ifade etmiştir. Hatta babaannesinde ve halasında da bipolar tanısı olduğunu söylemiştir. Katılımcının annesiyle yapılan bir görüşmede bu bilgiler teyit edilmiştir. Dolayısıyla katılımcı kendi rahatsızlığından genetik bir hastalık olarak bahsetmektedir. Bipolar tanılı aile fertlerinin hepsi ağır ilaçlar kullanmaktadır. Katılımcı günde 5 farklı antidepresan ilaç kullanmaktadır. İlaçlardan sonra çoğu zaman uyku-uyuşukluk hali ve unutkanlık yaşamaktadır. Katılımcı gelecekte bir işe sahip olamama ve evlenip aile geçindirememeye kaygısını yoğun olarak yaşamaktadır. Kendisinden küçük kız kardeşlerinin iş yaşamına başlamış olması katılımcıyı daha fazla endişeye sevk etmektedir. Çünkü katılımcı çalışan kız kardeşlerini görünce kendisini işe yaramaz bir erkek olarak görmektedir. Özellikle annesinin *“bak kız kardeşlerin iş sahibi oldular. Haydi, sen de bir erkek olarak okulunu çabuk bitir onlar gibi bir meslek sahibi ol”* demesi katılımcıyı daha da zora sokmaktadır. Keza katılımcının içinde yaşadığı kültür, sosyal çevre ve aile yapısı da kadından çok erkeğin düzenli bir işten çalışması ve aile geçindirmesini çok önemli görmektedir. Ayrıca katılımcı, Allah’a inanç bağının güçlü olduğunu onun için özkıyım davranışını sık sık tekrarlamadığını ifade etmiştir. Katılımcı, zeki ancak mevcut zekâsını kullanacak sağlam psikolojik bir bünyeye sahip olmadığı görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama süreci Ekim 2017’den başlayıp Aralık 2017’de tamamlanmıştır. Araştırma konusu ile ilgili ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile iki farklı oturumda katılımcıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Briggs (1986) görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama tekniği olduğunu savunmaktadır. Keza görüşme tekniği, bireylerin

deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir araçtır (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.129). Patton (1987) görüşmenin amacını, bireyin iç dünyasına girmek ve onun bakış açısını anlamak şeklinde belirtmiştir. Bailey'e (2007) görüşme tekniğinin güçlü yönlerini esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranışlar, ortam kontrolü, soru sırası, anlık tepki, tamlık ve derinlemesine bilgi olarak sıralamıştır (akt. Ateş ve Güneş, 2016, s.42). Dolayısıyla bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve ses kayıt cihazı ile veriler elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeden daha esneklerdir. Katılımcıların yanıtlarını açması ve detaylandırması için görüşmenin akışına bağlı olarak görüşme sorularından farklı sorular ya da alt sorular sorularak görüşmenin akışı biçimlendirilebilmektedir. Görüşmede sorulan soruların katılımcı tarafından kolayca anlaşılabilmesi için soruların mümkün olduğunca açık, anlaşılır ve belirgin bir biçimde ifade edilmesine özen gösterilmiştir.

Veri Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde betimsel analize tabi tutulmuştur. Ses kayıt cihazına kaydedilen veriler birebir dökümü yapılmıştır. Dökümü yapılan veriler araştırmacı ve iki uzman tarafında sağlık, aile, arkadaş, eğitim gibi tematik kodlara ayrılmıştır. Araştırmada belirlenen bu temalar doğrultusunda katılımcının hayatını en iyi vurgulayan ve tanımlayan ifadelere yer verilmiştir. Çünkü betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak sunulur. Betimsel analizde görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239).

Etik Yönler

Araştırma verilerinin etik bir tutum içinden toplanabilmesi için yapılan görüşmelerden önce katılımcıya araştırmanın amacı açıklanmıştır. Görüşmelerde konuşmaların ses kayıt cihazına kaydedileceği, görüşmelerin bilimsel bir amaçla kullanılacağı ve kişisel bilgilerin gizli tutulacağı güvencesi verilmiştir. Katılımcıya, görüşmelere katılma ya da katılmama hususunda özgür olduğunu, kendisinin istediği zaman görüşmeden çekilebileceği bilgisi verilmiştir. Böylece katılımcıya onam formu imzalatılmış ve kendisinden ses kayıt izni alınmıştır.

Bulgular

Katılımcının Yaşadığı Bipolar Bozukluğa İlişkin Veriler

Bipolar bozukluğunun önemli bir göstergesi de bireylerin uyku uyanıklık döngüsündeki bozulmaya yol açmasıdır. Dolayısıyla bu durum araştırma kapsamında katılımcıyla yapılan görüşme sonucunda da ortaya çıkmıştır. Katılımcının da bipolar bozukluğuna yakalanması ilkin uyku uyanıklık döngüsündeki bozulmanın tetiklediği bulgulanmıştır. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Hastalığım 19 yaşında 7 yıl önce eee komşularla beraber kömür taşıırken başladı ee biz iki kişi on iki ton kömürü bir gecede indirdik. Ee ondan sonra uyuyamadım, o gün bugündür ilaçsız uyuyamıyorum. Uykusuzluktan yola çıkarak ilkin anksiyete bozukluğu, antideprasan alımıyla başladı sonra da bipolara kadar yükseldi.”

Katılımcı bipolar bozukluğuna maruz kaldıktan sonra önceki yaşantısını hatırlamadığını ve hatırladığı kadarıyla eğlenceli, gezmeyi seven ve hayattan zevk alan biri olduğunu ifade etmiştir. Ancak bipolar bozukluğuna yakalandıktan sonra yaşama sevincini kaybettiğini ve sağlıklı günlerini özlediğini vurgulamıştır. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Önceden çok hareketli bi yaşantım vardı, anı yaşıyordum, arkadaşlarım vardı, ders çalışıyordum, kitap okuyordum, müzik dinliyordum, dolaşıyordum... Ee 17-18 yaşlarımda sadece gezip tozmaya vaktimi ayırıyordum. Eğlenceli, hani esprili biriydim. Arkadaşlarım, çevrem genişti yani çok güzel bir lise hayatım vardı. Tabi şu an hiç öyle bir hayatım yokmuş gibi geliyor bana. 7 yıldır hastalığım beni öyle bir içine almış ki sanki bundan önceki hayatımda böyleymiş gibi geliyor. Ee hep sağlıklı olduğum zamanları özleyorum yani pek hoşnut değilim sağlığımdan.”

Katılımcı bipolar bozukluğundan sonraki süreçte içine kapanmış, çevresinden uzaklaşmış, karamsar bir duyguya bürünmüş ve çevresindekilerle sohbet etmemeye başlamıştır. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Hastalıktan sonra yalnız kalmayı seçtim. Hep durgun, karamsar, sıkıntılı, üzüntülüüyüm, hayattan bir zevk alamıyorum. Şunu yapmaktan zevk alıyorum dediğim hiçbir şey yok (sesizlik). Böyle kendimi kötü görüyorum. Sohbetlere müdahil olamıyorum. Sanki böyle bi güç beni durduruyor. Değişmiş yapım. Psikolojik hastalıklar yapıyı, kişiliği değiştirdiği için insan bambaşka bi insan oluyor tabi.”

Katılımcının babası da uzun yıllardır bipolar bozukluğunu yaşamasına rağmen çocuğunun bipolar bozukluğuna yakalandığını fark etmemiştir. Hastalığın başlangıcından çok sonra katılımcı bipolar bozukluk teşhisini alabilmiştir. Katılımcı tesadüfen bipolar bozukluğa

yakalandığını öğrenmiş ve ondan sonra bipolar bozukluğunun ne olduğuyla ilgili araştırma yapmaya başlamıştır. Keza katılımcı yaşadığı durumun öz kıyım davranışını tetiklediğini bile fark etmiştir. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Genetik bir hastalık bu babamda, halamda ve babaannemde de var. Hastalığımın ilk dönemlerinde her ay kontrole giderdim. Bir sefer kontrole gittim doktor anladı... Teşhis konulduktan sonra... Hastalığımı fark etmeye başladım... Ben de böyle araştırdım mani hal nedir? Depresyon nedir? Karma dönem nedir? Ee maninin sonu intihardır. Depresyonda da başka bir şekilde yine ölüme kadar gidiyor. Ee daha çok depresif dönemlerim oluyordu. Hayattan bir zevksizlik, isteksizlik oluyor. Bazen her şey anlamsız geliyor. Yani bütün insanlar, bütün varlık böyle anlamsız geliyor. Anlamlandıramıyorum hayatı istemiyorum ya bazen. Bu da hastalığın bi yönü. Bazen böyle ölmek de istiyorum ya yeter artık diyorum bitsin falan olmuyor ama yine devam ediyor, devam da edecek.”

Bipolar bozukluğu olan bireyler özellikle depresyon döneminde atak geçirdiğinde kendisine ve çevresine zarar vermemesi için hastaneye yatırılıp tedavi edilmesi gerekmektedir. Birey tedavi edilmediği takdirde hastalık kendisine ciddi zararlar vermektedir. Örneğin; askerlik sürecinde katılımcı atak geçirmiş ve hastaneye yatırılması geciktirilmiştir bu gecikme hastanın hayatı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Hastaneye yatmadan çözüm olmuyor maalesef çünkü hastaneye yatmazsanız daha ciddi zararlar görebileceğimiz söylüyor doktorlar. Yani bunlar artık hastalığın son noktası böyle en şiddetli halleri, o yüzden yani bir şekilde hastaneye yatıp tedavi almak zorundayım. Askerde de öyle oldu. Mesela askerde biraz beni geciktirdiler. Numara yapıyorum zannettiler. Raporumda yoktu askerde. Baya bi kaldım, iki hafta falan bi felç geçirdim (Katılımcı, felç geçirdim ifadesiyle önemli oranda sıkıntı yaşadığına vurgu yapıyor). Ondan sonra götürdüler, Gata’da yatılı tedavi gördüm. Mesela askerden sonra çok karamsar olmaya başladım yani hastalığımdan ayrı psikolojim bozuldu. Her şeyi kötü görmeye başladım kendime umutsuzluk, güvensizlik hep orda oldu. Tabi yalnızlık hissi de vardı ailemin olmaması da var.”

Mani döneminde katılımcının hayattan zevk aldığı, öz güveninin arttığını ve her şeyi yapabilecek gücü kendisinde gördüğünü belirtirken depresyon döneminde ise bu durumun tam tersi yani karamsarlık, çaresizlik, hayattan zevk almama durumlarının olduğunu belirtmiştir. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Şimdi mani döneminde enerji artışı falan hareketlilik oluyor. O zaman kendinize bir güveniniz geliyor. İstedığınız kadar yürüyebilir, her yere gidebilir, her şeyi yapabilirsiniz. Aşırı bir güven, mükemmeliyetçi bi yaklaşımla hayata bakıyorsunuz. Ee her şey size zevk veriyor. Müthiş bi zevk alıyorsunuz hayattan. Yerinizden otursanız duvara baksanız bile mutlu oluyorsunuz. Hiç yeme ihtiyacı hissetmiyorsunuz, uyku düzenimi alt-üst ediyor günde bi saat iki saat ancak yatabiliyorsunuz. Tabi mani kısa sürüyor, tedavi falan gerektiriyor. Hız yapmaktan da hoşlanıyorsunuz, eğer araba ya da başka bi şey kullanırsanız. Öyle o enerji dışarı çıksın diye. Ara sıra hız tutkusu gelince kartinge gidiyorum (güldü). Ben mesela kartinge bindiğimde hiç gaz kesmezdim (güldü). Tabi iyi bişey değil araba kullanmamaları lazım. Ama hayat müthiş bir zevk verdiği için artık hiç bi şey umurunda olmuyor. Diyorsun ne kadar güzeldir hayat, yiyorsun, içiyorsun geziyorsun, dolaşıyorsun, oyun oynuyorsun, çarşıya çıkıyorsun arkadaşlarla.”

“Depresif dönemlere girdiğimde çabuk çıkamıyorum, yani her şeyden soğuyorum, hiçbir şey yapmak istemiyorum, hiçbir yere gitmek, hiçbir şey düşünmek istemiyorum, her şey böyle azap gibi geliyor bana. Artık her şeyden böyle karamsarsın, nefret ediyorsunuz. Hayattan böyle bir zevksizlik, isteksizlik yani maninin tam tersi... Aşırı yiyorsunuz yani yemek, kilo alıyorsunuz. Aşırı bi şekilde uyuyorsunuz on beş, on altı saat uyuyorsunuz. Bi de düşünceler hızlanıyor, bütün düşüncelerin beyninden geçişini fark edebiliyorsunuz. Tek tek düşüncelerin farkına varabiliyorsunuz...”

Katılımcı yaşamış olduğu bipolar bozukluk nedeniyle birkaç kez özkıyım davranışı sergilemiştir. Katılımcının özkıyım davranışını tetikleyen şeyin ailesinin bilinçsiz davranışları olduğu görülmektedir. Katılımcı aile baskısından kurtulmak için özkıyım davranışını sergilemiştir. Katılımcı bipolar tanısını almadan önce de iki defa özkıyım girişiminde bulunmuştur. Bu davranışının sebebini ise kardeşleri ve babası ile yaşadığı iletişim çatışmaları olarak göstermiştir.

“22-23 yaşındayken intihar teşebbüsüm oldu 2014 Kasım’da. Küçükken de iki kez intihara teşebbüs etmişim ilaç yutmuştum. Ee 17-18 yaşındaydım diğeri de 12 yaşındaydım bi tane ilaç yutmuştum. O zaman daha çok ilaç yutmam gerektiğini bilmiyordum, ama intihar etmeyi biliyordum (güldü). 18 yaşındayken bi avuç yutmuştum. Doktora gittik, iyileştim bi şey olmadı. Ee o zamanlar da kardeşlerim çok kavga ediyordu, bağırıyordu. Ben de çareyi intiharda buldum. Galiba daha önce babamla olan kötü anlarım falan da tetikledi. Hepsi bir araya geldi. O yüzden hayatıma son vermek istedim.”

Katılımcının intihar süreçleri ile ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“İntihar ile ilgili (duraksadı derin bir nefes aldı) öyle sürekli baskı aileden baskılandıkça tabi insan içe çöküyor. Ağır depresyona giriyor. Sonra daha derinleşiyor. Sonra sürekli yoğun düşünceler geliyor. Düşünceler yoğunlaştıkça ilaç almamaya başlıyorsunuz, unutupyorsunuz ve ilaç almıyorsunuz, sonra atak geliyor. Atak geldiği zaman da atağın sonucu intihar oluyor genellikle. İntihar edeceğim zaman hiçbir şey hissetmedim. Zaten biri aldı, beni götürdü, camdan aşağı bıraktı gibi hissettim. Yani benim kendi isteğimle olmadı. Her şeyin farkındaydım, görüyordum, duyuyordum ama ben isteyerek yapmıyordum. Hava da kaldığım süre düşüş anım, atlama anım hepsinin farkındaydım. Yani çıktım 3. kata kendimi bıraktım falan yere düştüm. Sonra dedim bi şey yok bende falan. Ondan sonra baktım ayağım da bir baskı var. Ayak bileğim ağrıyor falan. Ondan sonra ayağımı bastığım zaman baktım ki aksamaya başlıyorum. Demek ki o bilek kemikleri kırılmış bastıkça böyle içeri girip çıkıyor. Komşular aldı, beni hastaneye götürmek istediler ben istemedim. Ee iki üç gün öyle o kırık ayakla yattım evde. Tabi sonra kan dolmuştu, böyle mosmor olmuştu ayağım. Kan pıhtılaşmış mıydı ne olmuştu, sonra beni hastaneye götürdüler. Ben dedim götürün, sonradan tekrar vazgeçtim, sonra babam beni zorla götürdü. Sonra ameliyata aldılar falan bir ay bir buçuk ay hem Ortopedi de hem de Psikiyatride yattım. Şu an platin var ayağımda.”

Katılımcının Ailesine İlişkin Veriler

Katılımcının ailesi ile ilgili görüşlere bakıldığında, katılımcının bipolar bozukluğu sürecinde ailede en çok ihtiyaç duyduğu kişi annesi olduğu bulgulanmıştır. Ancak katılımcı aile içinde en çok tartışıp ve anlaşılamadığı kişinin de annesi olduğunu söylemiştir. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Hastalık döneminde en çok anneme ihtiyaç duydum. O da her zaman yanımda bulundu. Ancak evde pek geçinemeyiz. Beni tersler, benimle dalga geçer şakasına ama hoşuma gitmez. Uyuşamadık bi türlü kimseyle ailede dışarda (sessizlik oldu). En çok annemle çatışma oluyor yani işte diyor niye ilaçlarını almadın gibi. Babamla da hastalık yüzünden kavga ettik. Babam da bipolar, başka bi bipolar hastasıyla siz normal ilişkiler içinde bulunamazsınız. Yani o şimdi nasıl anlıyor, sizin dediğinizden ne anlıyor, alınıyor mu? Yanlış mı anlıyor? Kendine göre bi anlam mı çıkarıyor? Bilemiyorsunuz. Yani siz bir şey söylüyorsunuz. O başka bir şey anlıyor. Yani mesela onun o zaman dönemi farklı benim dönemim farklı ya belki o sıra depresif mod da ben maniye doğru yöneliyorum uyuşmuyor yani (güldü). Zaten iki bipolar hastası birbiriyle bu kadar çok iyi ilişki kuramaz, mümkün değil.”

Babasının katılımcıya şiddet uygulaması şiddetin katılımcının üzerindeki etkisinin hala devam ettiği görülmüştür. Dolayısıyla şiddetin bipolar bozukluğunun ortaya çıkmasında tetikleyici bir etken olduğu görülmektedir.

“Hayal mayal hatırlıyorum. Babam beni ve kardeşlerimi bazen döverdi. Ama en çok beni döverdi... Şuan birisi elini gözümden hızlıca geçse ben hemen böyle koruma gibi şey yaparım. Yani bunlar hep onların göstergesi o yüzden ben refleks gösteririm. Babam beni 17-18 yaşına kadar dövdü. O zamanlar hep nefret ettim ondan. Şuan ama böyle daha farklı olmuş. Artık bu hastalık yaş ilerledikçe hastalık zayıfladığı için insan böyle çocuk gibi oluyor. Şuan hep böyle seviyor beni, bazen kızıyor ama dövmüyor.”

Katılımcının kardeşlerinden bir tanesiyle ilişkisinin iyi olduğu görülmektedir. Kardeşi ile iyi anlaşmasının sebebi kız kardeşinin annesine benzememesidir. Katılımcının annesine benzeyen kardeşleri ile iyi anlaşamadığı görülmektedir.

“Valla ailemde ilişkimin en iyi olduğu kişi herhalde kız kardeşim. Böyle kimseyle bi alakası olmaz. Böyle çok sabırlı, vurdumduymaz onu çok seviyorum. Onunla çok iyi anlaşıyorum. Onunla bir şeyler yapmak bana çok iyi geliyor. İşte beraber gidiyoruz, geziyoruz falan hoşuma gidiyor. Ancak diğer kardeşim mesela bana daha fedakâr davranıyor. Bana karşı daha çok özen gösteriyor. Her şeye koşuyor, böyle bir şeyler alıyor, veriyor ama onla uyuşamıyoruz yani anneme benziyor o. Annemle de uyuşamıyoruz zaten” (güldü).

Katılımcının akrabalarıyla ilişkisinin iyi olmadığı görülmektedir. Ayrıca annesi çocuğunun hastalığını akrabalarından saklamaktadır. Katılımcı bu durumun sebebi ise toplumun olumsuz bakış açısına, olumsuz tutum ve davranışlarına bağlamaktadır. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Annem izin vermiyor. Başkasının bilmesini istemiyor. Herkes delidir der. Kimse bilmez psikolojik hastalıktır... Akrabalarla yani baba tarafıyla tabi amcalarım falan halalarım bizi sevmiyorlar (kapı açılıp kapandı). Rahatsızlığımı da bilmiyorlar. Boş duran bir görüntü çiziyorum. Onlara göre bi şeyle uğraşmıyorum, hep yiyip, içip, yatıyorum. Babamın parasını alıyorum, babamın üstünden geçiniyorum. Onlar da bana değer vermiyorlar. Onlara göre ben adam değilim. Aslında bana göre de ben adam değilim de işte...”

Araştırma bulgularından biri de, katılımcının ev içi ilişkilerinin zayıf olduğu, sıkıntılarını aile üyeleriyle paylaşmadığı, paylaşırsa bile kimsenin onu anlamadığı ile ilgilidir. Böylece katılımcının aile içinde bile önemli oranda yalnızlık duygusunu yaşadığı, paylaşması gereken

önemli konuları bile paylaşmaya cesaret edemediği, aile içinde kendisini önemsiz ve değersiz biri olarak gördüğü bulgulanmıştır. Katılımcının bu husustaki görüşleri şu şekildedir.

“Ben anlatırım da kimse dinlemez. Mesela sizin dinlediğiniz gibi kimse dinlemez benim dertlerimi. Bi şey söylesem bile dinleseler bi cümle söylerim ondan sonra bana on tane laf ederler. Aklımdakileri bile unuttururlar. Beni şimdiye kadar böyle sizin dinlediğiniz gibi kimse dinlemedi (farklı bir yere odaklandı sessizlik oldu). Bu görüşme benim için de iyi oldu. Yani bi nevi içimi döktüm. Ne varsa hepsini söylemiş oldum (güldü). Yani ben ne kadar konuşsam da kendimle ilgili ifade etsem de bi sonuç alamıyorum. Hani büyüklerimin, benim hakkımdaki görüşleri daha önemli onlara göre. Çünkü onlar öyle görmüşler, öyle yaşıyorlar. Ben de baktım kendi görüşlerimi ifade etmek bir işe yaramıyor bıraktım artık, fazla kendi duygularımı ifade etmiyorum çünkü kimse de bi önem vermiyor buna.”

Katılımcının ailesinden beklentileri ise eğitim hayatında aile bireylerinin kendisine destek olmaları gerektiği, okulunu bitirme noktasında kendisine baskı yapmamaları, okul sürecinde başarısının takdir edilmesi gerektiği yönündedir. Katılımcıya ailesi destek olduğu zaman katılımcının okul sürecini daha çabuk atlatacağı ve kendine olan güvenin de artacağı görülmektedir.

“Hani deseler aferin baksana beş altı tane ders vermişsin, bak boşuna gitmiyorsun, demek ki sana boşuna para vermiyoruz, boşuna bu kadar emek vermiyoruz, bi şeyler yapabiliyorsun. Boş ver canını sıkma, canın sağ olsun. Senden değerli mi? Ne olacak beş altı tane dersini bu dönem verdin. Beş altı tane de diğer dönem ver bitir. Bitirmesen de çok mu değerli, çok mu önemli senden. O zaman ben niye yaşamdan zevk almayım ki bende niye zevksizlik isteksizlik olsun ki. O zaman derimki hayat ne kadar güzel bi şeymiş. Gencim, hayatım güzel, ailem var, destekliyorlar, okulumda bitecek inşallah bulurum da bi iş.”

Katılımcının ailesinin beklentisi ve baskısı oğullarının okulu bitirip meslek sahibi olması, aileye bakması, maddi açıdan onlara destek olması yönündedir. Ailenin bu baskısının katılımcının hastalığını göz önünde bulundurmuyup kendilerinin ve toplumun düşüncelerine önem verdikleri göstermektedir. Toplumda erkek çocuğu okur ve ailesine bakar bakış açısı hem ailenin hem de katılımcının üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu da katılımcının aile ile ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir.

“Ailemin beklentileri çok, üniversite mezunu olacam, KPSS'yi kazanacam, sonra atanacam ondan sonra onlara yardımcı olacam, yedirecem de içirecem de hacca da götüreceğim ne isteseler yapacam tabi ki bana kalsa bitirince kaçıp gidecem de neyse (güldü). Okul ve iş konusunda çok baskı yapıyorlar. Bana okul oku diyorlar,

ondan sonra niye çalışmıyorsun, niye elinden bir iş gelmiyor diyorlar. Bende diyorum ki siz bana küçüklükten beri elime kalem verdiniz, kalemi de tuttum başka bi şey de bilmiyorum diyorum. Başka işe girince beni de çalıştırmıyorlar. Herhalde anlıyorlar hastalığımı ya da yapamaz diyorlar bırak diyorlar. Onlarda diyorlar niye herkes çalışıyor bütün erkeklerin hepsi çalışıyorlar, iş buluyorlar niye sen çalışmıyorsun. Böyle dik duracaksın, böyle istemeye istemeye gidiyormuş gibi gitmeyeceksin (güldü.) Tuttuğunu koparacaksın seni götürsünler hemen iş versinler. Ben diyorum anne ben neysem oyum. Ben bi şey yapamıyorum ne yapacam, rol mü yapayım adama. Böyle yok bilmem çalış yok oku. Ben geçenlerde işte buldum, çok da güzelde bir işti. Anneme dedim çalışayım mı? Annem dedi, okulla beraber idare edeceksen çalış yoksa çalışma. Sen de bi karar ver artık okuyim mi çalışayım mı? Şimdi diyorlar okulu yapamıyon, yaz gelecek yazında diyecek niye çalışmıyorsun böyle kısır döngü içerisinde azot döngüsü gibi (güldü). Yani bilmiyorum çok kötü çalışamayınca çalışmıyor diyorlar. Ee okulu bitirmeyince diyorlar okulda niye çalışmıyorsun. Her şey istiyorlar benden ben de hiçbir şey başaramıyorum burası da bir gerçek.”

Katılımcının Akran Etkileşimine İlişkin Veriler

Katılımcının arkadaşlarıyla ilişkilerine bakıldığında, katılımcının arkadaşlarına daha fazla ihtiyaç duyduğu bulgusu ortaya çıkmaktadır. Katılımcı bunun için de arkadaşlarına daha fazla zaman ayırmak istediği görülmektedir. Ancak katılımcı, arkadaşlarının kendisine yeterli kadar zaman ayırmadığını dile getirmektedir. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Arkadaşlarım bazen hafta da bir bazen ayda bir ararlar öyle gideriz. Playstation oynarız, en büyük hobim o başka da yaptığım bi şey yok. İşte bi tiyatroya, sinemaya falan o kadar. Fazla bi zaman geçirmem haftada bir ayda bir öyle. Mesela bir arkadaş aradığı zaman ben onlara çok değer veriyorum. Ne işim olsa hemen iptal edip gidiyorum. Ama ben onları aradığım zaman onlar ilkin kendi işlerine önem veriyorlar, boş olurlarsa geliyorlar. Yani ben herkese çok fazla değer veriyorum. Fazla değer veriyorum herhalde.”

Katılımcının Psikolojik Durumuna İlişkin Veriler

Katılımcı, bipolar bozukluğundan sonra yoğun olarak karamsarlık, çaresizlik, değersizlik, başarısızlık ve kaybetmişlik gibi duyguların baskısı altında olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı bu tür duyguları sık sık yaşadığı için katılımcının psikolojik duygudurumunda önemli oranda bozulmaya yol açmaktadır. Keza katılımcı duygudurum bozukluğu nedeniyle bir türlü aile

bireyleriyle ve arkadaşlarıyla sağlıklı bir etkileşim geliştiremediğinden son derece rahatsız olduğu görülmektedir. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Bizler aile ve toplumda, hep acı ıstırap, keder, üzüntü, sıkıntı, küçümseme, aşığılama, hor görme gibi olumsuz durumlar yaşamaktayız. Bu yüzden öz güvenim yok. Yani kendimi hayatımın birçok evresinde eksik görüyorum, tam göremiyorum. Bi çok şeyi yapamıyorum, düşünemiyorum, sorumluluk alamıyorum. Bi başarı sağlayamıyorum. Bu sefer de her an başarısız olma mutsuzluğu var içimde. Kazanabildiğim tek şey üniversite sınavı onun dışında hiçbir şey kazanamadım. Ben mezun olmasam daha kötüye gidecek. Hani mezun olsam da çok değişmez, atansam bile değişmez. Çünkü bu hastalık var bende, ama en azında ekonomik özgürlüğümü almış olurum. Böyle en azından bazı şeyler halledebilirim diye düşünüyorum. Hatta böyle çok şey istemişimdir, maaşım olunca bir ev tutayım da arkadaşlarımla birlikte yaşayalım (güldü). Ama hiçbiri gerçek olmadı, olmayacaktı. Benim hiçbir sorunum olmasa ben niye çalışmayayım, niye para kazanmayayım. En azından limon satardım yine kazanırdım. Bu hastalık beni yarım bıraktı, yarım adam, yani tam değil, öyle düşünüyorum. Aslında bunları kimse itiraf etmez ama ben sanki içimdekileri dışa vurmaya seviyorum (güldü).”

“Askerlikten sonra çok karamsar olmaya başladım. Mesela günlük hayatta, arkadaşlarla falan hiçbi şey yapamıyorum, söyleyemiyorum. Muhabbetlerine dahil olamıyorum. Kendimi eksik görüyorum. Çevremdekiler de değer vermiyorlar benim dediklerime. Ee ben onların kafasına mı uymuyorum nedir? Sonradan kendi kendime ne işim var bunların yanında diyorum. Kendime uygun bi arkadaş grubu falan bulayım diyorum ama yine bulamıyorum...”

Katılımcıya, sizi hayata bağlayan en önemli şey nedir, sorusu yöneltmiş ve katılımcının cevabı şu şekilde olmuştur; *“Allahtan başka dost olmaz kimseye. Beni hayata bağlayan tek bi şey var oda Allah aşkıdır başka hiçbi şey yok.”*

Katılımcının Eğitim Sürecine İlişkin Veriler

Katılımcı için hayatında en çok zorlandığı husus eğitim süreci olmuştur. Keza, katılımcının üniversite eğitiminde yıl uzatması, alttan derslerinin olması, öğretim elemanlarının katılımcıyı anlamamaları veya inanmaması, ailesinin eğitim sürecindeki baskısı gibi hususlar katılımcıyı son derece zor durumda bırakmıştır. Katılımcı hocalarıyla defalarca konuşmasına rağmen hocalarını kendisine inandıramamıştır. Bu yüzden çoğu dersleri alta kalmış ve katılımcı yıl uzatmıştır. Ancak katılımcı üniversitesindeki engelli öğrenciler koordinasyon birimi tarafından bir alan taramasından fark edilmiş ve böylece alması gereken destekler neticesinden lisans eğitiminde rahatlamış olmuştur. Katılımcının bu hususla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Dikkat eksikliği ve konsantrasyon sorunu olduğu için ders çalışamıyorum. Hiçbir şeye yoğunlaşamıyorum. Yoğunlaşsam bile en fazla bir saattir. Ders dinlerken bakıyorum kopmuşum. Başka yerlere dalmışım. Hiçbir şey anlamadan ders bitiyor. O yüzden bu kadar alttan dersim var. Zaten Verilen eğitim zor. Benimkisi daha da zorlaşıyor. Yani 200 - 300 sayfalık kitaptan bi dersten geçmek zor. Hala beni geçirmemekte ısrar eden hocalar var, 4-5 senedir kaldığım hocalar var. Yani bana yardımcı olmuyorlar. Başka türlü ben buradan mezun olamayacağım. Mezun olmasam da hayatım daha kötü gidecek. Annem kalp hastası oldu benim bu okulum yüzünden. Ona bu diplomayı götürmek istiyorum. Hiç bi işim olmasa da hiç bi yerde çalışmasam da en azından buradan kurtulmak istiyorum... Keşke tam anlasalardı. Hocalar bana yardımcı olmadıkları zaman sadece önüme not bıraktıkları zaman ben bi şey yapamıyorum. Dolayısıyla bi emek versem de boşa çıkıyor. Ee bi hocam var, üniversitemizin engelli öğrenciler danışma birimi koordinatörü, sağ olsun onun yardımıyla diğer hocalarım engelimi olduğunu anladılar. O yüzden bana yardımcı olmaya başladılar. Önce hiçbiri anlamıyordu, bana inanmıyorlardı. Bizimle engelli öğrencilerle ilgilenen hocam ders hocalarımla birebir görüştüğü zaman bir sonuç alabiliyorum. Yoksa sonuç alamıyorum, dersten kalıyorum. Değerli hocam ee görüştüğümüzden sonra hocalarımın bana bakış açısı değişti. Engelimin farkına vardılar. Benle daha iyi ilişkiler kurmaya başladılar diyebilirim.”

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada bipolar bozukluğu olan bireyin sosyal evrendeki genel durumu ve yakın sosyal çevresiyle etkileşim durumunun nasıl olduğu sorgulanmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlar kısaca aşağıda sunulmuştur.

Araştırmanın birinci alt araştırma sorusunda katılımcı bipolar bozukluğu, iki zıt duygu olarak tanımlamıştır. Mani dönemde mutlu olduğunu ve hayattan büyük bir zevk aldığını, depresyon döneminde ise hayatın anlamsızlaştığını ve yaşanılmaz olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla bipolar bozukluğu yaşayan bireylerin yakın çevresinin, özellikle depresyon döneminde çok dikkatli olması gerektiği ve bireylerin tıbbi tedavilerinin ihmal edilmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuca uygun katılımcının şu ifadeleri önem arz etmektedir. *“Yani bunlar artık hastalığın son noktası böyle en şiddetli halleri o yüzden hastaneye yatıp tedavi almak zorundayım. Düşünceler geliyor falan ee düşünceler yoğunlaştıkça sonra ilaç almamaya başlıyorsunuz, Unutuyorsunuz, ondan sonra atak geliyor. Atak sonucu ise intihar düşüncesi tetikleniyor genellikle...”* ifadeleri depresyon döneminin illeri aşamasında bireyin hem ruhsal hem de fiziksel olarak ciddi zarar gördüğü ve intihar düşüncesinin tetiklendiği görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt araştırma sorusunda katılımcı, ailesinin kendisini anlamadığını düşünmekte, aile bireyleriyle iletişiminin zorlaşmakta olduğunu ve aile içinde bile yalnızlığı yaşamakta olduğunu söylemektedir. Keza bipolar bozukluk yaşayan bireyler için diğer aile üyelerinin kendilerine olan destekleri oldukça önemlidir. Örneğin, ailesinin desteği arttıkça katılımcının psikolojik bünye veya sosyal etkileşim açısından daha pozitif ve başarılı olabildiği ve özgüveninin arttığı araştırmada bulgulanmıştır.

Araştırmanın üçüncü alt araştırma sorusunda ise katılımcı, depresyona girdiği dönemlerde genelde yalnızlığı tercih etmiş ve bu yalnızlık duygusundan da kurtulmak için yakın sosyal çevresinin desteğine fazlasıyla ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır.

Araştırmanın dördüncü araştırma sorusuyla ulaşılan sonuçlara bakıldığında; katılımcının yaşadığı bipolar bozukluğu yakın çevresinden saklaması ve topluma yeteri düzeyde katılmamasının sebebi, toplumun kendisine yönelik tutumu, bakış açıları ve olumsuz davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu da bipolar bozukluğu olan bireyleri toplumdan uzaklaştırmamaktadır. Ayrıca toplumsal evrenin bu bireyler için baskıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Katılımcının şu ifadeleri ulaşılan sonucu daha da açıklığa kavuşturmaktadır. *“Etrafınızdakiler sizi kötümek, horlamak için elinden geleni yapıyorlar. Uyuşamadık bi türlü yani kimseyle, çevremdekiler değer vermiyorlar benim dediklerime. Bu yüzden toplumda uzak kalmayı tercih ediyorum. Çünkü toplum beni korkutuyor, ürpertiyor, açıkçası dışlıyor. Bi de okulda olsun hayatta olsun başarısız oldum. Okulu bitiremedim, bi işe de giremedim. Yani toplumun nazarında bi getirim yok, ekonomik özgürlüğüm yok, bi işim yok sürekli ailemden geçiniyorum sonuçta ben bayan değilim erkeğim muhakkak bi ee işim olmalı”* ifadeleri katılımcının toplumsal baskıya nasıl maruz kaldığını gözler önüne sermektedir.

Araştırmanın beşinci alt araştırma sorusunda; Katılımcı eğitim problemini uzun bir süre çözemediği sonucuna ulaşmıştır. Katılımcı için dikkat ve konsantrasyon problemi en büyük sorunlardan biridir. Bu sorun da en çok katılımcının eğitim hayatını olumsuz etkilemiştir. Bu yüzden bipolar bozukluğu olan bireylerin eğitim hayatlarında başarılı olabilmeleri için özellikle aile bireyleri ve yakın çevreleri tarafında destek almaları gerekmektedir. Keza bipolar bozukluğu olan bireyler, aile ve yakın çevresinde destek görmese eğitim sürecinde veya yaşamının diğer alanlarında başarılı olmaları çok zor görünmektedir. Katılımcının şu ifadeleri de ulaşılan sonucu desteklemektedir; *“ders dinlerken yani bakıyorum kopmuşum böyle yine başka yerlere dalmışım böyle yine gidiyorum hiçbi şey anlamadan bitiyö ders o yüzden bu kadar alttan dersim var. Hocaların bana yardımcı olması lazım. Üniversitemizin engelli öğrenciler biriminde bir hocam var sağ olsun onun yardımıyla diğer hocalarım engelimi olduğunu anladılar o yüzden bana yardımcı olmaya başladılar yoksa bundan önce böyle değildi hiçbiri anlamıyordu bana inanmıyorlardı”*

Araştırmada ulaşılan son sonuç ise katılımcının önerileri ile ilgilidir. Katılımcı, aile bireylerinin bipolar bozukluğu olan bireylerin yapamadıkları şeyler yüzünden onları eleştirmek, kızmak ve baskı yapmak yerine onlara her zaman destek olmaları gerektiğini, sağlıklı iletişim kurarak veya konuşarak her sorunun çözülebileceğini ve eğitim ile iş hayatında onlara çeşitli destekler sunarak onlara daha çok yardımcı olunacağını ileri sürmüştür.

Bu araştırmayı daha önceki araştırmalardan farklı kılan sonucu ise daha önceki araştırmalar tıp ve psikoloji disiplinleri bağlamında nicel çalışmalara dayanırken, bu araştırma ile Türkiye’de ilk kez bipolar bozukluk, sosyolojik bağlamda ele alınmış ve bipolar bozukluk ile ilgili nitel verilere ulaşılmıştır. Yapılan alan yazın çalışmasından, bipolar bozukluk ile ilgili sosyolojik bağlamda herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma ile bipolar bozukluğu olan bir bireyin sosyal evrendeki (günlük, aile, arkadaş ve eğitim yaşantısı) genel durumuna yönelik bir anlamaya çabasıdır. Bipolar bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; Acar ve Buldukoğlu (2014) “Bipolar Bozuklukta Psikoeğitimin Relapslara Etkisi: Sistemik Bir Derleme” adlı çalışması bipolar bozukluk tanılı bireylere yönelik depresmeleri önleme amacıyla uygulanan psikoeğitim programlarına ilişkin olumlu sonuçlara ulaşılmıştır. Baytunca vd., (2014)’te yaptığı çalışmada ise, pediatrik çalışmalarda örnek sayısının yetersiz olduğu, örnek sayısı fazla olan çalışmalarda erişkin/pediatrik grup ayrımı olmadığı, limbik sistem üzerine sınırlı kalınmaması gerektiği belirtilmekte ve yeni çalışmalarda bu eksikliklerin giderilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Yine Gültekin vd., (2014)’te yaptığı çalışmada, toplum temelli epidemiyolojik çalışmaların yapılması, Türkiye’nin değişik bölgelerinde yapılmış klinik çalışma verilerinin bir havuzda toplanması hastalığın bize özgü özelliklerinin tanınmasına, risk ve koruyucu etkenlerinin saptanmasına katkısı olacağı sonucuna varılmıştır. Cesur vd., (2015)’te yaptığı çalışmada, hastalığın ortalama başlangıç yaşı 41,33 bulunmuştur. Gümüş vd., (2016)’da yaptığı çalışmada, hastaların eğitimi bırakma sayılarının azaldığı, eğitime katılan hastaların eğitimi eksiksiz tamamladığı ve hastaların geri bildirimleri doğrultusunda eğitimden içerik ve süre olarak memnun kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öztürk ve Çam’ın (2017)’de ebeveyninde bipolar bozukluk olan gençler, benlik tasarımı ölçeği puan ortalamalarının düşüklüğü ile ruh sağlığı açısından riskli bir grubu oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak bipolar bozukluğu olan bireylerin zaman zaman değişen ruh durumları onların hayatlarını yeterince zorlaştırmaktadır. Bipolar bozukluğu olan bireylerin şiddete maruz kalmaları ve uyku uyanıklık döngüsündeki bozulmanın bipolar bozukluğun ortaya çıkmasında tetikleyici etkenler olduğu görülmüştür. Özellikle bireylerin akut duygudurum dönemlerinde kendilerine ve çevresine zarar vermemeleri için hastanede tedavi edilmesi gerekmektedir. Keza katılımcı her depresyon döneminde, karamsarlık, çaresizlik, değersizlik, başarısızlık gibi duyguları yoğun yaşamıştır. Bu duygular da katılımcının psikolojisini olumsuz etkilemiş ve

kendisini yalnızlığa sürüklemiştir. Bu nedenle bipolar bozukluğu olan bireyler özellikle depresyona yakalandıkları dönemlerde, ailesi ve yakın sosyal çevresi tarafından anlayışla karşılanmaları ve destek almaları gerekmektedir. Böylece bipolar bozukluğu yaşayan bireylere verilen destekler sonucu bireylerin kendisine olan özgüvenleri artacak, yaşamları kolaylaşacak ve yaşam kalitelerine önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca bipolar bozukluğu olan bireylere eğitim sürecinde yapabilecekleri kadar sorumluluk (ders ödevleri) verilmelidir. Sorumluluğun fazlası onlarda başarısızlık duygusu oluşturacak ve onları eğitim sürecinden soyutlaştırıp yalnızlığa sürükleyecektir. Bu nedenle katılımcının önerdiği gibi aile bireylerinin bipolar bozukluğun doğasını göz önünde bulundurarak, bu durumu yaşayan bireylerin yapamadıkları veya başaramadıkları şeyler yüzünden onları eleştirmek, onlara kızmak ve baskı yapmak son derece risklidir. Çünkü bu baskılar sonucu bireyler için hayatın anlamı kalmaz ve bireyler intihara sürüklenebilir. Dolayısıyla bipolar bozukluğu olan bireylere hayatta yapılan en büyük iyilik, onları anlayacak sabırlı bir sosyal çevre ve onlara sevgiyle sunulan sürekli bir sosyal destek olduğu unutulmamalıdır. Bu duyarlılığın toplum tarafından da gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü katılımcının da ifade ettiği gibi sosyal çevrenin bipolar bozukluğu olan bireylere yönelik bakış, tutum ve davranışları bu durumu yaşayan bireyler için son derece önemlidir. Örneğin katılımcı, toplumun olumsuz bakış, tutum ve davranışlarından dolayı mevcut durumunu çoğu zaman çevreden saklamıştır. Bu da bireyin yaşamını olumsuz bir etiketin gölgesinde geçirmek istemediği sonucuna götürmektedir.

Kaynakça

- Acar, G. ve Buldukoğlu, K. (2014). Bipolar Bozuklukta Psiko-Eğitimin Relapslara Etkisi: Sistematik Bir Derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6, 310-329
- Akar, H. (2017). ‘‘ Durum Çalışması ’’. (Ed. Saban ve Ersoy). Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri.
- Akay, Ö. (2008). *Bipolar Bozuklukta Kişilik Özelliklerinin Hastalık Seyrine Etkisi*. Yayınlanmış Uzmanlık tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Zonguldak.
- Arısoy, Ö. ve Oral, T. (2009). Bipolar Bozuklukla İlgili Genetik Araştırmalar: Bir Gözden Geçirme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 282-293.
- Ateş, V. ve Güneş, B. (2016). Üniversitelerde Bilişim Teknolojileri Risk Yöntemi Başarısını Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Çalışma: Ankara İli Örneği. *Bilgi Dünyası*, 17, 39-56.
- Aydın, B. (2017). *Geçmiş İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Bipolar Bozukluk Tanılı Hastalarda Dürtüsellik ve Obsesif Belirtiler*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bal, H. (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Baytunca, M., Aydın, R. ve Erermiş, S. (2014). Bipolar Bozukluğun Genetik Altyapısı. *The Journal of Pediatric Research*, 1, 49-53.
- Bristol ve Myers Squibb Company and Otsuka Pharmaceutical Eupore. (2011). *Bipolar Bozuklukla Yaşamayı Öğrenmek*. Yardımcı Rehber.

- Cesur, E., Fıstıkçı, N., Dönmezler, F., Çarpar, E., Erten, E., Keyvan, A. ve Saatçioğlu, İ. (2015). Yatarak Tedavi Görmüş Geriyatrik Unipolar Depresyon ve Bipolar Bozukluk Hastalarının Klinik ve Sosyo-Demografik Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Yeni Symposium*, 4, 11-15.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Çev. Z. Z. İlgelen). İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Gümüş, F. (2013). *Bipolar Bozukluk Tanılı Hastalara Uygulanan Bireysel Psiko-Eğitimin Yineleme Hızı-İşlevsellik ve Yaşam Kalitesine Etkisi*. Yayınlanmış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, F., Buzlu, S. ve Çakır, S. (2016). Bipolar Bozukluk İçin Örnek Bir Bireysel Psiko-Eğitim Modeli. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 7, 142-147.
- Gültekin, B., Kesebir, S. ve Tamam, L. (2014). Türkiye’de Bipolar Bozukluk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6, 199-209.
- Karaytuğ, M. O. (2015). *Bipolar Bozukluk Tanılı Hastaların Kontrol ve Tedavi Uyumunun Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana.
- Kurdal, E. (2011). *İki Uçlu Bozukluk Hastalarında Psiko-Eğitimin İşlevsel Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep, Turkey.
- Küçük-Öztürk, G. ve Çam, M. (2017). Ebeveyninde Bipolar Bozukluk Olan Gençlerin Benlik Tasarımlarının İncelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8, 66-71.
- Paker, T. (2015). “Durum Çalışması”. (Ed. Seggie ve Bayyurt). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları.
- Saleh, A. (2010). *Bipolar Bozuklukta Yaşam Olaylarının Hastalık Başlangıcından Önceki Sıklığı ve Hastalık Gidişi Üzerindeki Etkisinin Araştırılması*. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Uğur, K. (2012). *Bipolar Bozuklukta Öz kıyım Davranışının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana.
- Yazıhan, N., Doruk, A., Balıkcı, A. ve Erdem, M. (2015). İki Uçlu Bozukluk Manik ve İyileşme Dönemlerindeki Bilişsel İşlevler: Bir İzlem Çalışması. *Journal of Mood Disorders*, 5, 62-68.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. ve Ünal, A. (2017). Bipolar Bozukluğu Olan Hastalarda Uyku Kalitesi, Biyolojik Ritim Örtüntüsü ve Yaşam Kalitesinin Tedavi Uyumuyla İlişkisi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 1, 10-23.

Artvin, Hopa Etnografya Müzesi Bahçesinde Sergilenen Eserler Üzerine Bir Çalışma

Hasan BUĞRUL*

Received/Geliş: 04.04.2018

Accepted/Kabul: 25.11.2018

Öz

Müzeler tarih, kültür, sanat ve bilimle ilgili eserlerin sergilendiği yerlerdir. Halkın sosyal yaşamının ihtiyaçlarından ve kültürünün etkisinden ortaya çıkan eserlerin sergilendiği etnografya müzelerinden birisi de Artvin İline bağlı Hopa ilçesinde bulunmaktadır. “Hopa Etnografya Müzesi” iki katlıdır ve geniş bir bahçeye sahiptir. Müze bahçesinde ağırlıklı olarak tarımla bağlantılı eserler vardır. Zemin katı müdüriyet olarak kullanılmaktadır. Üst kat, etnografik eserlerin sergilendiği 7 oda ve 1 salondan oluşmaktadır. Müze, Doğu Karadeniz Bölgesinin kırsal alanlarında geçmiş yıllarda yaşayan halkın yaşam biçimini ve kültürünü yansıtan 2000 civarında esere sahiptir. Bu anlamda, Hopa Etnografya Müzesi, bölgeye özgü kültürel mirasın korunmasında ve gelecek kuşaklara taşınması bakımından oldukça önemlidir. Diğer taraftan, bu müze yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekerek bölgeye ekonomik açıdan da katkı yapma fırsatı sunmaktadır.

Bu makale çalışmasında Hopa Etnografya Müzesi’nde bulunan bütün eserlerin incelenmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle çalışmada sadece Müze bahçesinde sergilenen eserler ve müze içerisinde sergilenen küpler ele alınmıştır. Ele alınan etnografik eserlerin biçimsel özellikleri ve işlevlerinin yanı sıra aynı döneme ait Gürcistan, Tiflis Açık Hava Etnografya Müzesi’nde bulunan benzer etnografik eserlerle de karşılaştırılması yapılarak bağlantıları irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hopa, müze, tarım aletleri, küpler, taş eserler

A Study on the Assets Exhibited in the Garden of the Ethnography Museum of Artvin, Hopa

Abstract

Museums are the places where works related to history, culture, art and science are exhibited. One of the ethnographic museums, in which artifacts arising from the needs of the public's social life and the influence of the cultures, is in Hopa, Artvin. Hopa Ethnography Museum is a two-story structure with a big garden. In the garden of the museum, you can mainly see artifacts associated with agriculture. The ground floor is used as the administrative office. The upper floor has 7 rooms and 1 saloon in which ethnographic assets are exhibited. The museum has around 2,000 artifacts reflecting the lifestyle and culture of the people who lived in the rural areas of the Eastern Black Sea Region in the past years. In this sense, the Hopa Ethnography Museum is of great importance in terms of conservation of region-specific cultural heritage and transferring them to the next generations. On the other hand, this museum also attracts local and foreign tourists and offers the opportunity to contribute economically to the region.

In this study, it seems that it is no possible to include all of the artifacts belong to the museum in this article: Due to this, only the works exhibited in the museum garden and the earthenware jars in the museum were examined. In addition to the formal features and functions of the considered artworks, they have been compared with similar ethnographic works in the Georgia, Tbilisi Open Air Ethnography Museum belong to the same period, and the connections were also tried to be examined.

Key words: Hopa, museum, agricultural tools, earthenware jars, stony assets

Giriş

* Dr. Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, hbugrul@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1135-9628
(Makale türü: araştırma makalesi)

Teknolojideki gelişmeler nedeniyle günlük yaşantıda kullanılan el yapımı araç-gereçler işlevsel olarak günün ihtiyaçlarına cevap veremedikleri için kullanım dışı kalabilmektedir. Böylece onların ortaya çıkmasında rol oynayan sosyal yaşam ile ilgili bilgi ile birlikte ait oldukları dönemin kültür ve sanatı da yok olma riski taşıyabilmektedir. İşte bu sanat ve kültürel eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara taşınması görevini üstlenen “etnografik müzeler” bir toplum için son derece önemli bir yere sahiptirler.

Müzelerin ne tür kurumlar olduğu ve işlevlerinin neler olduğu konusunda benzer birçok tanım yapılabilir ve Akengin (2011:9) bir tanıma şu şekilde yer vermektedir: “Müze, toplumun bilimsel ve kültürel geçmişini yansıtan ve geleceğini biçimleyecek öğeleri araştıran, toplayan, koruyan, sergileyen, belgeleyen, yaşatan ve yönlendiren yaygın bir eğitim kurumudur (Atagök,1999)”.

“Müze” kelimesinin kökeni ve tarihçesi ile ilgili olarak da Keleş (2003:2) farklı kaynaklardan şu bilgileri aktarmaktadır:

Müze sözcüğü Grekçe “mouseion” kelimesinden türetilmiş olup, tarihsel süreçte Eski Mısır ve Mezopotamya’da değerli eşyaların tapınaklarda toplanması, savaşta galip gelen hükümdarların ele geçirdikleri ganimetleri gücün sembolü olarak halk önünde teşhir etmesiyle ortaya çıkmıştır... Tarihsel süreçte doğa nesnelere ve sanat yapıtlarının bir araya getirilmesi ilk kez Paleolitik Çağ mezarlarında görülmektedir (Uçankuş, 2000: 194). Ancak kayıtlara göre, koleksiyonculuğun yakın doğuda doğduğu kabul edilmektedir (Atasoy, 1999:1; Yücel, 1999:1). Eski Mısır ile Mezopotamya’da değerli eşyaların tapınaklarda, mezarlarda veya saraylarda bir arada sergilendiklerine tanık olunmaktadır (Yücel, 1999: 19).

Teşhir edilen eserlere göre ve işlevlerine göre müze çeşitlerini Kısa (2012:12-3) şu şekilde vermektedir: Genel Müzeler • Arkeoloji Müzeleri • Sanat Müzeleri • Tarih Müzeleri • Etnografya Müzeleri • Doğa Tarihi Müzeleri • Jeoloji Müzeleri • Bilim Müzeleri • Askeri Müzeler • Endüstri Müzeleri (Atagök (1999:7).

Sıralanan müze çeşitlerinden “etnografya müzeleri” ile ilgili olarak Kısa (2012:14-5) şu hususlara yer vermektedir: Folklor, halk sanatı ve gelenekleri, milli etnografya ile ilgili müzelerdir. İleri kültürlere ait etnografik değerdeki koleksiyonları, endüstriyel öncesi ürünleri içine alır. Türkiye’deki etnografya müzeleri genellikle Selçuklu, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarına ait giyim kuşama, araç-gereç gibi etnografik eserleri barındırmaktadırlar (Buyurgan ve Mercin, 2005:36). Bir eserin takdiri ancak onun öneminin kavranması ile mümkündür. Bu anlamda, müzelerin bir toplum için ne anlam teşkil ettiğini Akbulut (2016:1) şu şekilde açıklamaktadır:

Bir ülkede müzeleri gezen yerli ziyaretçilerin sayısı, o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılıdır. Toplumların eğitim ve refah düzeyleri arttıkça müzelerinin sayısı ve türleri

de artar. Müzeler; insanlık için değer taşıyan tarihsel, bilimsel, teknolojik, kültürel ve sanatsal objelerin saklanıp korunduğu halka açık kurumlardır. Toplumsal belleğin oluşmasına, insanların bilgi ve deneyimlerinin artmasına katkı sağlayan kurumların başında müzeler gelir. Yeni nesillerin insanlık tarihine saygı duymalarını sağlayan müzeler, gençlerin ülkelerinin geleceğini iyi şekillendirmesine de yardımcı olur. Müzeler zamanın dondurulduğu yerlerdir. Müze ziyaretçileri; kendilerinden çok önce yaşamış insanların, birlikte yaşadığı ve dokunduğu objeleri görerek geçmişe yolculuk etme fırsatı bulur.

Kısa (2012:2), müzelerin kullanım amacı hususundaki bilgiyi Paykoç-Baykal'dan (2000:104) şu şekilde aktarmaktadır:

İnsanların yaşadıkları ortamlara yabancılaşmasını önlemek,
Geçmişle şimdiki yaşam arasında bağ kurmak,
Sergilenen eserlerle insanlar arasında köprü kurarak eserlerin, onların yaşantıları ile bütünleşmelerini sağlamak,

İnsanların bugünkü yaşantıları ile nesnelerin bağlantısını kurarak siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik ve ekolojik ilişkileri anlamalarını sağlamak ve onların araştırmacı yönlerini geliştirmek,

Müzeyi bir yaşam biçimi haline getirmek, iletişim ve öğrenmeyi yoğunlaştırmak amacıyla tüm olanakları sağlamak.

Diğer turizm sektörlerinde olduğu gibi müzeler de hizmet kaliteleri oranında ilgi odağı olabilirler. Sahip oldukları fonksiyon doğrultusunda hizmet üretilmesinde de birçok hususun önemli bir payı vardır. Bu anlamda, müzelerdeki hizmet kalitesinde gelen ziyaretçilerin rolü konusunda Yılmaz (2011:183-4) şu hususlara vurgu yapmaktadır:

Müzelerdeki hizmet kalitesinin ölçülmesi, müzelerin hizmet kalitesi bakımından ziyaretçi beklentilerini karşılayıp karşılayamadıklarının belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle, hizmet kalitesinin ölçülmesi, müzelerin güçlü ve zayıf yönlerinin bizzat bu hizmetten faydalanan ziyaretçilerin bakış açısıyla ortaya konulmasıdır. Ayrıca ölçüm, güçlü yönlerdeki kalite düzeyini devam ettirmek ve zayıf yönlerdeki kalitenin iyileştirilmesine yönelik olarak alınacak önlemler bakımından önemlidir.

Turizm sektöründe önemli bir yere sahip olan müzelerdeki hizmetin kalitesi gelen ziyaretçileri büyük bir oranda etkiler. Bunun için de müzelerdeki hizmetin üst seviyeye çıkarılması için birçok tedbirin alınması gerekir. Bu hususta Doğan ve Karakuş (2014:184-5) şu önerilerde bulunmaktadır:

Ziyaretçiler müzede iyi bir karşılama ve görevlilerin daha çok yardımsever olmasını beklemektedir. Müze görevlilerinin ziyaretçilerin talebini karşılayabilecek donanıma sahip olması da öncelikli beklentiler arasında yer almıştır. Nasıl ki hizmeti talep eden ziyaretçilerin

birtakım beklentisi varsa, hizmetin sunumunu yapan ören yerinin de kendine has bazı karakteristik özellikleri vardır. Bu karakteristik özellikler, teknik gereksinimlere karşılık gelmektedir. Tüketici beklentilerinin önem derecesinde olduğu gibi teknik gereksinimlerin önem dereceleri de belirlenmiştir. Teknik gereksinimlerde birinci önceliği “Turist rehberlerinin ören yerleri ile ilgili bilgi düzeylerinin artırılması” faktörü almıştır. Bunun ardından ise “Müze görevlilerine düzenli eğitimler verilmesi” gelmektedir. En düşük ağırlığı olarak son sırada yer alan teknik gereksinim faktörü ise “Müze etrafındaki satış yerlerinin düzenlenmesi” şeklindedir.

Ziyaretçiler belirli bir amaçla seyahat ederler ve gittikleri yerlerde bir hayal kırıklığına uğramadan, beklentilerinin karşılanarak mutlu bir şekilde dönmek isterler. Turistlerin müzelerle ilgili beklentileri üzerine Yılmaz ve Yetiş (2016:56) şu hususlara yer vermektedirler:

Günümüzün ekonomik sisteminde tüketiciler bir ürünü satın alırken/almadan önce ürünün sunduğu fonksiyonellik ve kalitenin yanında, urunun satın alınma ve tüketmeyle edinecekleri eşsiz ve hatırlanabilir deneyimler yaşama isteği içindedirler. Müzeler arasında da ziyaretçi pastasından pay almak için artan bir rekabetin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, artan rekabet ortamında, ziyaretçilerin beğenisine sunulan eserlerin özgünlüğü kadar, müzenin ve sunulan eserlerin, ziyaretçilerin müze deneyim beklentilerinin karşılama derecesi de önem arz etmektedir.

Müzelerdeki kalitenin artırılmasında katkı sağlayacak bir başka grup ise turist rehberleridir. Farklı yerlerdeki müzeleri görme ve hizmet verme biçimlerini görme şansına sahip olan rehberler bir müzedeki eksiklikleri kolayca fark edebilirler ve bu aksayan yönler üzerine önerilerde bulunabilirler. Kendi alanında iyi bir bilgi donanımına sahip ve deneyimli bir turist rehberi bu anlamda önemli katkılar sağlayacaktır. Turist rehberlerinin nitelikleri ve müzelerdeki kalitenin artırılmasındaki rolü üzerine Yetim ve Umur (2016:611) şu hususlara değinmektedirler:

Turistlerin turistik çekiciliklerden elde ettikleri deneyim seyahat süresince edinecekleri toplam deneyimi etkileyecektir. Dolayısı ile müzeler destinasyonun ve ülkenin en güçlü tanıtım silahı olmalıdır. Araştırma kapsamında ülke tanıtım elçileri olan profesyonel turist rehberlerinin müze deneyimi bağlamında memnuniyetlerini arttırmak için müzenin fonksiyonel, estetik ve özellikle eğitsel değerlerin arttırılmasına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır. Eğitsel değerin arttırılması müzenin kültür turistleri tarafından daha çok ziyaret edilmesini sağlayacaktır. Eğitsel değere ilişkin sürekli yeniliklerin yapılarak ürünün zenginleştirilmesi sadık ziyaretçi sayısını arttıracaktır. Müzede yapılan yenilikleri görmenin turistleri seyahat etmeye iten bir motivasyon olacağı düşünülmektedir. Müzeler kültürleri yansıtan turistik değerlerdir. Ülke ve bölge kültürünün kaliteli temsilinin sağlanması açısından kamu ya da özel kuruluşlarının yönetiminde bulunan müzelerin kolay gezilebilir, açıklayıcı ve

doyurucu bilgiler sunan bununla birlikte görünümü çekici olan müze deneyimi sunmaları önerilmektedir.

Materyal ve Yöntem

Müzeler bir toplum için hazine değerini taşırlar. Bundan mahrum olan toplumlar birtakım risklerle karşılaşabilirler. Çünkü müzeler geçmiş yaşam ile şimdiki yaşam arasındaki bağın kurulmasında ve kuşaklar arasındaki bağların güçlendirilmesinde büyük bir etkiye sahiptirler. Bu anlamda, çok zengin etnografik esere sahip Artvin, Hopa Etnografya Müzesi de Türk kültürü ve sanatı için önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu müzede bulunan etnografik eser çalışmasında; öncelikle, Artvin, Hopa Etnografya müzesi ziyaret edilerek buradaki etnografik eserlerin fotoğrafları çekilmiştir. Bu esnada müze ve müzede bulunan eserlerle ilgili bilgiler de edinilmeye çalışılmıştır. Müze ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra müze bahçesinde bulunan etnografik eserlerin fotoğrafları bilgisayar ortamında incelenerek alt başlıklar altında gruplandırılarak incelenmiştir. Müzede bulunan eserlerin biçimsel özellikleri ele alınmasıyla birlikte farklı yöredeki (Gürcistan'ın Tiflis Açık Hava Etnografya Müzesi) aynı dönem benzer amaçlarla yapılan eserlerle kıyaslanması yapılmıştır. Böylece aynı dönemde farklı yörelerde aynı amaçlarla kullanılan eserlerde ne tür benzerlik ve farklılıkların olduğu konusu irdelenmeye çalışılmıştır.

Hopa ve Hopa Etnografya Müzesi

Hopa ilçesi Artvin iline bağlıdır. İlçe, il merkezine 69km ve Gürcistan sınır kapısında bulunan Sarp köyüne 19 km uzaklıktadır. Doğu Karadeniz'de bulunan bu liman ilçesi, yaylalarıyla, ormanlarıyla, krater gölleriyle, akarsularıyla, zengin flora ve faunasıyla, tarihi yapılarıyla, festivalleriyle ve buna benzer yönleriyle büyük dikkat çeker. Bu güzel ilçede açılan "Hopa Etnografya Müzesi" bahçesinde ve içerisinde geçmişten günümüze bulunduğu yöre insanının düşüncesi, kültür, inanç, sosyal yaşam biçimini ve yeteneklerini ortaya koyan 2000'i aşkın eser sergilenmektedir. Müze 1475m²'lik bir alanda kurulmuştur. Müze binası ve içinde bulunduğu alan Hopa Belediyesi'ne ait iken içinde bulunan eserlerin tümü bu ilçedeki üç kişiye aittir. Böylece bu müze yöre halkı ve yerel belediyenin işbirliği ile kurulmuştur. Müze 2017 yılında ziyarete açılmıştır ve üç ortak tarafından işletilmektedir. Müzenin işletilmesinde Hopa Belediyesi'ne belirli bir kira ödenmektedir. Müzede bulunan eserlerin %80 şahıslara ait iken geri kalan eserlerin %15'i Hopa İlçesi'ne bağlı köylerden ve %5'i Gürcistan devletinin Hopa İlçesi'ne yakın yörelerinden getirilmiştir. Eserler getirildiği bölgeye ve kullanım amacına göre müzenin farklı kısımlarında sergilenmektedir (**Fot.1**).

Fot.1: Hopa Etnografya Müzesi'nin dıştan genel görünüşü

Hopa Etnografya Müzesi Bahçesinde Sergilenen Eserler

Müze bahçeleri müzelerin en gözde yerlerinden biridir. Onun için de müze bahçelerinin peyzajının yanı sıra orada sergilenen eserler çok dikkat çekmektedirler. Bilindiği üzere müze bahçelerinde bilhassa dış etkenlere karşı dayanıklı eserler sergilenmektedir. Hopa Etnografya Müzesi bahçesinde ve giriş kapısında ağırlıklı olarak tarım aletleri, farklı büyüklükte küpler ve taş eserler görülmektedir.

Tarım Aletleri

Hopa Etnografya Müzesi bahçesindeki el değirmenleri ve dibek taşı gibi eserlerin yanı sıra boyunduruk, kağnı ve düven gibi geleneksel tarım aletleri bulunmaktadır. Müze bahçesinde sergilenen bazı tarım aletlerini ve özelliklerine bakıldığında:

Düven

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, düven; “harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araçtır. Bir başka tanım da şöyledir:

Düven, harmanda ekinlerin (buğday, arpa, yulaf, vb.) tanelerini sapından ayırmak veya ayrılan sapsarı saman yapmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzeyinde keskin çakmak taşları çakılı olan kızak biçiminde olan ilkel bir tarım aletidir. Düven, ucu öne doğru kalkık iki parçadan oluşur ve ağaçtan yapılır. Düvenin yapımında, çam ağacından elde edilmiş sert odun parçaları, genişliği ortalama 30-40 cm, uzunluğu 1,5 - 2 metre olacak şekilde iki parça halinde düz olarak kesildikten sonra, zımparalanır ve birbirine monte edilir. İkinci parçası alt tarafa gelecek şekilde yerleştirilir ve yüzeyine küçük küçük delikler açılır. O deliklere de çakmak taşı denilen taşlar çakılır (anonim 1).

Hopa Etnografya Müzesi bahçesinde sergilenen “düven” (Fot.2) biçimsel olarak Gürcistan, Tiflis Açık Hava Müzesi’nde sergilenen düvenle (Fot.3) büyük benzerlik gösterir.

Tiflis Açık Hava Müzesinde bulunan düven ön kısmının daha sivri ve bir tane yerine iki tane enli tahtadan yapılmış olmasıyla farklılık gösterir.

Fotoğraf 2 - Hopa Etnografya Müzesi Bahçesi
Düven ve Küpler

Fotoğraf 3- Tiflis, Açık Hava
Etnografya Müzesi

Düven gibi tarım aletlerinin ortaya çıkmasıyla da çok sayıda hayvanın harman işlerinde kullanılmasına gerek kalmamıştır. Doğuda kullanılan demir dişli iki döner çarklı düven ve Doğu Karadeniz tarafında alt yüzeyinde keskin çakmak taşları çakılı olan kızak biçiminde aracın kullanımı için iki öküz veya at yeterlidir.

Buğdayı saplarından ayırabilmek için daha önceleri sadece hayvan gücünden faydalanılırdı. Bunun için de önce harman yeri hazırlanırdı. Harman yerinin zemini toprak olduğundan öncelikle bu zemin düzleştirilirdi. Daha sonra sulanır ve ortaya sabitlenen bir silindirik ağaç sütuna boyun kısmından sıralı birbirine kalın iple bağlanan hayvanlar üzerinde gezdirilirdi. Bu işlemden sonra zeminin kuruması beklenirdi ve harman yeri sert ve düzgün bir alan haline getirilirdi. Böylece buğdayın toprağa karışması önlenirdi. Düven gibi tarım aletleri ortaya çıkmadan önce buğdayı saplarından ayırabilmek için yine hayvan gücünden faydalanılırdı. Harman ortasına dikilen ağaç sütuna boyun kısmından kalın iple sıralı birbirine bağlanan hayvanlar üzerinde gezdirilirdi (**Çizim 1**). Bu şekilde, hayvanların ayakları altında ezilen saplar parçalanıp saman haline gelirken, buğday taneleri de başaklarından ayrılır. Harmanda kullanılan hayvan sayısı bu işi yapan ailenin ekonomik durumuna göre değişmekle birlikte, komşular, bu işte kullanmak üzere birbirlerine hayvanlarını vermede yardımcı olurlardı.

Çizim 1. Geçmişteki harman yerini canlandıran bir çizim. (Hanifi Alter tarafından)

Boyunduruk

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre, boyunduruk; çift süren veya arabaya koşulan hayvanların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen bir tür ağaç çemberdir. Bu alet söğüt, meşe, gürgen veya ceviz gibi ağaçlardan yapılır. Boyunduruğun tam ortasında *eyef* ve iki yan tarafında *zelve*lerin olduğu ve öküzlerin boynuna geçirilen bir düzenek vardır. Boyundurukların kalın veya ince oluşu işlevi ile ilgilidir. Örneğin, kağnı ve karasaban kullanılırken çok fazla ağırlık çekilmediğinden kalın boyunduruğa da ihtiyaç yoktur (**Fot.4-5**).

Fotoğraf 4- Hopa Etnografya Müzesi Bahçesi – Sergilenen bir boyunduruk

Fotoğraf 5 - Tiflis Etnografya Müzesi'nde sergilenen bir "boyunduruk".

Hopa ve Tiflis müzelerinde bulunan boyunduruklar işlevsel yönleri yanında biçimsel olarak da büyük bir benzerlik gösterirler. Boyunduruğun boyu ve kalınlığı duruma göre

değişebiliyor. Bunda arazi şartları, çekilen tarım aletinin çeşidi (kağnı, karasaban, pulluk), ağırlığı, kaç çift hayvan tarafından çekileceği vb. faktörler önemli bir rol oynar. Tarım aleti birden fazla çift öküzle çekildiği durumlarda genellikle en önde bulunan çiftin boyunduruğu üzerinde bir çocuk oturtulur ve öküzlerin hareket ettirilmesi onun tarafından sağlanır.

Kağnı

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nün tanımına göre, kağnı; iki tekerlekli, tekerlekleri tek parça, dingili tekerlekle birlikte dönen öküz arabasıdır. Kağnı en basit ve ilkel taşıma araçlarından biri olarak hatırlanmasının yanında tarihimizde (kurtuluş savaşı döneminde), Anadolu'da yüklendiği işlevi ile de ön plana çıkar. Kurtuluş savaşında cepheye silah ve erzak taşınmasında çok hayati işlerde kullanılmış ve o günün sahneleri kültür ve sanatımızın önemli temalarından birini teşkil etmeye başlamıştır (Fot.6).

Fotoğraf 6- Ankara, Anıtkabir Müzesi – Kurtuluş Savaşını canlandırılan bir tablo. Tabloda, cepheye savaş malzemesini kağnı ile götüren Anadolu kadını resmedilmiştir.

Geçmişten bugüne insanoğlunun en önemli icatlarından biri olan “tekerlek”, bugünkü uygarlık seviyesine ulaşmamızda çok önemli bir payı vardır. Tekerleğin ilk olarak MÖ 3000 yılları civarında Mezopotamya'da kullanıldığı düşünülmektedir. Yücel ve Taşar (2016:294): Yaklaşık beş bin yıl önce icat edilen tekerleğin, motorlu bir araçta kullanılabilmesi için 17. yüzyılın sonunu beklemek gerekmiştir. Geçen bu uzun süre içinde atlı arabalardan faydalanılmış; insan ve eşya naklinde, savaşta ve tarımda, atlı arabalar insanoğlunun faydalandığı yegâne tekerlekli araç olmuştur.

Tekerlekli araçlardan kağnı, genellikle iki öküz tarafından çekilir. Kağnının tekerleklerinin etrafına geçirilen demir çemberin dışındaki bütün aksamı ahşaptandır. Kağnının

öküzler tarafından çekilmesini sağlamak için de öküzlerin boynuna boyunduruk geçirilir ve boyunlarının iki tarafında bulunan zelveler bir iple veya kayışla bağlanır. Boyunduruk ile kağının bağlantısı ise üçgen biçiminde ve “ok” denilen bir aksamla sağlanır (**Fot.7**).

Kağının tanımı ve yapılışı ile ilgili daha detaylı bir açıklama şu şekildedir: Kağının arkası, pil adını verdikleri iki kalınca ağacın birer uçlarını ucu uca getirilerek birleştirip, diğer birer uçları arasında 1,5 m kadar açıklık bırakarak yaparlardı. Arka tarafından ve 2 m kadar da öne doğru olmak üzere, her iki pilin üzerine köp denilen birer yassıca ağaç, vidalı demirle bağlanır. Önden arkaya doğru ve köplerin üzerine, kağının her iki tarafından köpesan denilen birer ağaç kayıverdirilir. Köplerin üzerine, uçları pillere gelecek tahtalar çakılır. Yarma çamdan, üç parça halinde yapılan iki tekerlek vardı. Tekerleklerin yere gelen çevresine demir şina geçirilir. Ortadaki çam yarmanın tam ortasından kare şeklinde bir delik açılır ve hekzanın bir ucu tekerleklere geçirilir. Kağının şasesi, her iki yanında ve altta bulunan ikişer dişli hekzanın üzerine oturtulur. Öküz ya da erkek mandalar boyunduruk yardımıyla kağınlara koşulurdu (anonim 2).

Fotoğraf 7 - Hopa Etnografya Müzesi Bahçesi – Sergilenen bir kağın

Çanak- Çömlek

İnsanoğlu, toprağı keşfi ile her alandaki gelişmenin de önünü açar. Onunla birlikte yerleşik yaşam başlar ve bir arada bulunan insanlar fikirlerini birbirleriyle paylaşması ve birbirlerini etkilemesiyle rekabet ortamı doğar. İnsanlar toprağı sürme ve ekmenin yanı sıra elde ettikleri ürünlerini daha sonra ihtiyaç görüldüğünde tüketebilmek için onu farklı metotlarla saklama yollarını aramıştır. Bu amaçla da ihtiyaca göre farklı boylarda çanak çömlek yapılmış ve bu gelenek günümüze kadar süre gelmiştir.

Küpler

Türk Dil Kurumu tanımına göre, küp; su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kaptır. Hopa ve çevresinde görülen küpler kullanım amacına göre farklı ölçülere sahiptirler. Bunları gruplara ayıracak olursak:

Turşu Saklama Küpleri

Hopa Etnografya Müzesi bahçesinde görülen küplerin (Fot.8) turşu saklanmasında kullanıldıkları (Ulvi Sinan Dişli, 65, Müze Kurucusu) bilgisine ulaşılmıştır. Sivri dipli, geniş gövdeli, kısa boyunlu, dışa taşkın ağızlı ve üzerinde dört adet çizgisel kabartma kuşak bulunan küpler bahçeye sanatsal bir seyir zevkini verir.

Fotoğraf 8- Hopa Etnografya Müzesi–Bahçede sergilenen küpler-farklı tarım aletleri

İçki Mayalama ve Saklama Küpleri

Artvin'in farklı yerlerinde yapılan kazı çalışmalarında geçmişte bu yörede seramik sanatındaki yaygınlığını ve yöre insanının bu alandaki hünerlerini ortaya koymaktadır. Van Yüzüncü Üniversitesi öğretim üyelerinden Öğretim Üyesi Osman Aytekin başkanlığında Şavşat kalesinde yürütülen kazı çalışmasında ortaya çıkarılan farklı dönemlere ait küpler de buna bir işarettir. Farklı ölçülerdeki küplerle ilgili edinilen bilgiye göre, gıda saklama küpleri yanında bu bölgede içki üretiminde ve depolanmasında kullanılan 2 m kadar derinliğe sahip Osmanlı dönemi öncesine ait küplere rastlanmaktadır (Fot.9).

Fotoğraf 9- Artvin, Şavşat (Satlel) Kalesi, Gürcü dönemi içki stoğunda kullanılan bir küp

Şavşat Satlel Kalesinde ortaya çıkarılan Gürcü dönemine ait içki küpleri hacim ve biçim olarak Tiflis Açık Hava Etnografya Müzesi'nde bulunan içki küpleriyle (pithos) olan benzerlikleri dikkat çeker. Gürcistan'da içki üretiminin ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğu bilinir. Bu ülkede içki üretimi geleneksel yöntemlerle yapılmaya devam edilmektedir ve bunda küp kullanımı önemli bir yere sahiptir. Gürcistan'da uzun süreden beri devam ettirilen küp yapımı, "kvevri" olarak adlandırılan ve içki mayalanması, depolanması yanında farklı gıdaların muhafazasında kullanılmak üzere 8 bin litre hacme kadar ulaşan küplerin yapıldığı görülür (Fot.10-11).

Fotoğraf 10- Gürcistan, Tiflis Açık Hava Etnografya Müzesi - İçki Küpleri.

Fotoğraf 11- Gürcistan, Tiflis Açık Hava Etnografya Müzesi - İçki Küpleri
Gıda Saklama Küpleri

Müze bahçelerinde sergilenen eserler aslında aynı zamanda içerisinde ne bulunabileceğinin de ipuçlarını verir. Hopa Etnografya Müzesi bahçesinde görülen küpler de farklı biçim ve amaçlarla kullanılabilir küplerin müze içerisinde olabileceğini gösteriyor. Nitekim içeride farklı sıvı gıdaların muhafazası veya taşınmasında kullanılmak üzere farklı ebatlarda birçok sırlı-sırsız testi ve küp bulunmaktadır. Hopa Etnografya Müzesi içerisinde sergilenen farklı ebatlardaki çanak çömleğe bakıldığında (**Fot.12**) bunların daha çok Osmanlı dönemi olmak üzere Türk mutfak kültürünü, geleneğini ve bu alandaki sanatını yansıttıkları görülür. Kışlık yiyecek olarak hazırlanan dut ve üzüm pekmezi, bal gibi sıvı gıda maddeleri ile pirinç ve bulgur gibi kuru gıda ürünleri bu tür çanak çömleklerde muhafaza edilmesi öteden beri geleneğimizde vardır. Bu tür çanak çömleğin çokluğu geleneksel yöntemlerle kışlık yiyeceklerin hazırlanma ve depolanma geleneğinin devam edildiğine bir işarettir. Bunlardan bazı küp ve testinin ağız çaplarını dikkate alarak örneklerini verecek olursak:

Fotoğraf 12- Hopa Etnografya Müzesi içerisinde bulunan bazı küp ve testiler. Küp ve testi örnekleri belirlerken ağız çapları dikkate alınmıştır.

1- Düz-dışa kalınlaştırılmış ağızlı, kısa-iç bükey boyunlu, beyzi formlu gövdeli, düz dipli ve tek kulpludur. Örneğin kulpu duruşuna göre dikey formdadır. Küpün iç ve dış yüzeyi şeffaf sırla kaplıdır. Örnek kahverengi hamurludur.

2- Dışa çekik ağızlı, kısa- iç bükey boyunlu, yarım küresel gövdeli, düz dipli küçük küp örneğinin kulp kısmı kırıktır. Kulpu duruşuna göre dikey özelliktedir. Sırsız küpün ağız kenarında yanık izleri görülmektedir. Örnek kahverengi hamurludur.

3- Düz-dışa kalınlaştırılmış ağızlı, düz boyunlu, beyzi formlu gövdeli, düz dipli ve tek kulplu küp örneğidir. Küpün kulpu duruşuna göre dikey özelliktedir. Sırsız küp kahverengi hamurludur.

4- Dışa çekik ağızlı, kısa- iç bükey boyunlu, beyzi formlu gövdeli, düz dipli küçük küp örneği kulpsuzdur. Sırsız küp kahverengi hamurludur.

5- Siyah astarlı testi; dışa çekik- gaga ağızlı, dar uzun boyunlu, yarı küresel gövdeli, düz dipli ve tek kulpludur. Kulpu duruşuna göre dikey formdadır. Testinin hamuru kahverengidir. Testinin dış yüzeyi yatay kısa çizgilerden oluşan geometrik düzenleme ile çevrelenmiştir.

6- Sırsız Küp; dışa çekik ağızlı, hafif iç bükey boyunlu, beyzi gövdeli, düz dipli ve tek kulpludur. Kulpu duruşuna göre dikey özelliktedir. Örneğin iç ve dış yüzeyi sırsızdır.

7- Yeşil Sırlı Testi; Düz-dışa kalınlaştırılmış ağızlı, uzun hafif iç bükey boyunlu, yarım küresel gövdeli, yuvarlatılmış düz dipli ve tek kulpludur. Kulpu duruşuna göre dikey formdadır. Testinin sırtında dökülmeler, pullanmalar ve bozulmalar oluşmuştur. Yüzeyinde astar görülmemektedir. Tek renkli sır tekniği ile üretilmiştir.

Taş Eserler

Hopa Etnografya Müzesi bahçesinde rastlanan eserler arasında değirmen, el değirmeni (Fot.13) ve dibek taşları (Fot.15) da yer alır.

Fotoğraf 13- Hopa Etnografya Müzesi bahçesindeki farklı işlevlere sahip değirmen taşları

El Değirmeni Taşları

Artvin yöresi halkı bilhassa mısır kırması ve köftelik/pilavlık bulgur elde edebilmek için ürünlerini ya kendileri el değirmeni kullanarak veya değirmenlere götürüp öğüttükleri görülür. El değirmenleri genellikle 50 cm kadar bir çapa sahiptirler. İki yassı ve silindirik taşın ortası yontulur ve altta bulunan taştaki oyuğa ahşap bir mil sabitlendikten sonra üst el değirmen taşı bu mile geçirilir. Üst taşın bir kenarına bir oyuk daha açılır ve buna takılan ahşap kol bir elle çevrilerek döndürülür. Diğer elle de ortada bulunan milin etrafındaki boşluktan buğday dökülerek öğütülür. Üst el değirmeni taşına takılan ahşap kolun yüksekliği bazen uzun bırakılır. Böylece birden fazla kişi tarafından döndürülmesi mümkün olur (**Fot.14-15**).

Fotoğraf 14. El değirmeni taşları

Fotoğraf 15. El değirmeni taşları. Ortadaki mil ve bir kenara takılan kol ile görüntüsü

Su Değirmeni Taşları

Değirmen taşları ebat olarak 60 cm - 120 cm arası kadar bir çapta olabiliyorlar. Farklı ölçülerde olması daha çok öğütülecek tahılın, elde edilecek gıdanın çeşidine ve suyun debisine (eğer su değirmeni ise) göre farklılık gösterirler. Örneğin, eğer bulgur veya mısır kırması elde edilmek isteniyorsa çok büyük ve ağır değirmen taşlarına ihtiyaç yoktur. Bunun için 60 cm kadar çaptaki değirmen taşları bu işi görür. Bunun içindir ki bu ebatlara yakın el değirmenleri de bu işte kullanılır.

Un değirmenlerine bakıldığında ise bunlar 120 cm kadar bir çapta olurlar ve bunların su ile çalışabilmesi için bol suya ihtiyaç vardır. Kısaca ifade etmek gerekirse, değirmen taşlarının ebadı bize ne tür tahıl ürünü öğütülmesinde kullanıldığı konusunda önemli ipuçlarını verir. El değirmenleri bir kısım su değirmeninin işlevini yerine getirme özelliğine sahiptirler. Bunların başında da buğdayın bulgur haline getirme işi gelir. El değirmenleri dairesel biçimde ve yaklaşık 50 cm kadar çaptaki iki taştan oluşur. Alt taş üst taşa göre daha kalın ancak aynı ölçülerde olur. Üst taşın ortası delik olur ve çevrilirken kaymasını önlemek için ortasına bir mil sabitlenir. Bunun yanı sıra, taşın çevirilebilmesi için bir kenarında “el tutmacı” vardır. İnsan gücü ile ve el yordamıyla bu tutmacı bir el ile kavranır ve çevrilir. Üst taşın ortasında bulunan delikteki buğday azaldıkça diğer el ile içine buğday ilave edilir. Bazen yardımlaşma yoluyla iki veya daha fazla kadın el tutmacı kısmından tutarak beraber çeviriler.

Buğday öğütülüp bulgura dönüştürülmeden önce birçok işlemden geçtiğini biliriz. Bu işlemleri sıralayacak olursak;

- Buğday harman yerinde kaldırılırken, önce iri daha sonra daha ince delikli kalburdan geçirilir.
- Bulgur için kullanılacak buğday normal suda yıkanır ve temizlenir.

- Temizlenen buğday kulplu büyük kazanlarda kaynatılarak pişirilir.
- Elde edilen hedik zemini düzgün bir yere serilen farklı çullar üzerine serilerek güneşte kurutulur.
- Kurutulan buğday toplanır ve kalburdan geçirilir.
- Tepsi şeklinde derin bir kaba belirli bir miktarda buğday konur ve tepsi yukarı doğru hareket ettirilerek içindeki buğday yukarı doğru savrulur. Bu işlemde hafif olan buğday taneleri temiz bir zemin üzerinde birikirken, küçük taşlar altta kalır ve onlar farklı bir tarafa atılır. Bu işlem bütün buğday aynı işlemde geçirilinceye kadar devam eder. Böylece buğday neredeyse tamamıyla taşlardan ayıklanmış olur.
- Buğday dibek veya bulgur sokusunda dövülür.
- Dövülen buğday rüzgârda savrulur ve kepeğinden ayrılır. Böylece öğütülmeye hazır hale getirilir.

Bütün bu işlemlerden sonra buğday el değirmeni ile veya küçük ebattaki taşla sahip su değirmenlerinde öğütülebilir. Ancak öğütülen buğday aynı incelikte olmaz. Öğütülen buğday elekten geçirilir. İri olan pilavlıktır. Daha incesi ise köfteliktir (Kaynak kişi: Şirin Buğrul).

Dibek Taşı

Dibek taşları (Fot.16) farklı boylarda olabiliyor. Bulgur sokusu veya dibek taşının bulunmadığı durumlarda, çuval içine doldurulan hedik tokmaklarla dövülür. Çuvalın zarar görmemesi için de etrafına şerit şeklinde birkaç yerden ip bağlanır. Büyük ve derin bulgur sokusunun kullanıldığı durumlarda içinde bulunan buğday (hedik) ahşap tokmaklarla birden fazla kişi tarafından dövülür. Birisi tokmağı indirip kaldırdıktan sonra diğeri indirir. Dibek taşında da benzer şekilde, birden fazla kişi tarafından dövülebilir. Ancak, dibekte, bulgur ahşap tokmak yerine silindirik uzun bir taşla dövülür.

Fotoğraf 16- Hopa Etnografya Müzesi. Dibek taşı.

Değerlendirme ve Sonuç

Bir topluma ait bireyleri bir araya getiren, onları kaynaştıran ve birbirlerine bağlayan birçok unsur vardır ve bu unsurlar arasında toplumun geçmişle olan bağlantısını kuran “kültürel miras” önemli bir yere sahiptir. Kültürel mirasımızın önemli öğelerinden birini teşkil eden “müzeler” gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadırlar. Türkiye’nin neredeyse her tarafında bulunan ve içlerinde etnografik, tarihi ve arkeolojik eserleri barındıran “kent müzeleri” yanında küçük yerleşim alanlarında hızla artan “etnografya müzeleri” büyük dikkat çekmektedir. Diğer bölgelere göre Karadeniz Bölgesi’nde bu tür müzelerin sayısındaki hızlı artış ayrıca dikkate ve takdire şayandır.

Etnografya müzelerindeki hızlı artış sebepleri başında geçmiş yaşamla ve kültürle bağlantılı eserlerin kaybolmasını önlemek ve onlar vasıtasıyla kuşaklar arasındaki bağları güçlü tutmaktır. Günümüz insanının yeni teknoloji ile tanışıp yaşamında kullanması ne kadar önem taşıyorsa onları bu güne taşıyan bütün maddi ve manevi değerlere de sahip çıkılması o derecede önemlidir. Bu anlamda, binlerce yıllık bir geçmişin bağlantılarını sağlayan ve önümüze sergileyen müzeler bir toplum için son derece önem arz ederler.

Hopa Etnografya Müzesinde daha çok Gürcistan’ın batı tarafını da içine alan ve Artvin’in Hopa ilçesindeki mutfak eşyası ile tarım, tartı, aydınlatma ve marangozluk aletleri, av tüfekleri ve kılıç gibi silahlar, tahnit sanatı ile doldurulan hayvanlar, hayvan postları, dişleri ve boynuzları ile vitrin eşyası sergilenmektedir. Bu müze, 2000 dolayındaki etnografik eserle bölgenin kültür ve sanatının yansıtılmasında, tanıtılmasında ve dolayısıyla da kuşaklar arasında güçlü bağların kurulmasında çok önemli bir görevi üstlenmiştir. Bir başka önemli husus ise yöre insanının bu konudaki çabaları ve duyarlılığıdır. Yerel yönetimle birlikte yöre insanının işbirliği ile ortaya çıkan bu müze mükemmel peyzaja sahip bahçesi ile ve müze içindeki eserlerin kullanım amacına göre tasnif edilerek sergilenmesi ile örnek teşkil edecek bir özelliğe sahiptir.

Bu çalışmada ele alınan Hopa Etnografya Müzesi bahçesinde sergilenen eserler geçmişte Hopa yöre insanının sosyal yaşam, kültür, gelenek, çevre ile ilişkileri ve yeteneklerini yansıtmaya bakımından önemli bir yere sahiptirler. Bu eserler farklı yerlerdeki aynı dönem benzer etnografik eserlerle karşılaştırıldığında, Gürcistan, Tiflis Açık Hava Müzesi’nde sergilenen bazı etnografik eserlerle benzerlik göstermeleri ile dikkat çekerler. Bu da yöre bu yöre insanının önemli bir kısmının Gürcülerle akraba olmalarına ve geçmişteki ortak kültür ve sanatına bağlanabilir. Ancak İslam dönemi (Osmanlı’nın bu bölgeye hâkimiyeti) ile buradaki sanatın İslam’ın etkisiyle de farklı bir boyut kazandığı görülür. Örneğin, içki mayalama ve depolama amaçlı yapılan ve büyük bir hacme sahip olan küpler yerini gıda depolama amacına dönük ve daha küçük hacme sahip küplere yerini bıraktığı görülmektedir.

Hopa Etnografya Müzesi'nin çok zengin etnografik eserlerden oluşan bir koleksiyona sahip olduğu görülmüştür. Ticaret yolu üzerinde olması ve Gürcistan'la komşu olması ile bu ülkedeki etnografik eserler konusunda benzerlik göstermekle beraber, İslam öncesi ve İslam dönemi Türk kültür ve sanatının etkisinden ortaya çıkan çok sayıda etnografik esere sahiptir. Müzede bahçesinde bulunan tarım aletleri, küpler ve taş eserlerin yanı sıra müze içerisinde bulunan tartı aletleri, bakır kaplar, marangozluk aletleri, aydınlatma aletleri, el işlemleri vb. eserler üzerine yapılacak farklı bilimsel çalışmalar ile bu kültürel değerlerimizin tanıtımının yanı sıra bu yörenin kalkınmasında büyük bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbulut, U., “Müzeler: İnsanlık Tarihine Saygının Simgeleri”, <http://www.uralakbulut.com.tr> (18.01.2018).
- Akengin, Ç., (2011). *İlköğretim 6. Sınıf Görsel Sanatlar Dersinde Müze Kaynaklı İşbirliğine Dayalı Öğretim Yönteminin Öğrenci Kazanımlarına Etkisi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar AD, Doktora Tezi, Ankara.
- Anonim: “Vayvaylı Köyü Sitesi – Düven”, <http://www.vayvaylikoyu.com/page/18/> (10.01.2018).
- Doğan, N.Ö. ve Karakuş, Yusuf (2014). KFG-AHP Bütünleşik Yöntemi Kullanılarak Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: *Göreme Açık Hava Müzesi Üzerine Bir Uygulama*, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.19. S.3, s.184-5.
- Keleş, V. (2003). Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 2.
- Kısa, Y. (2012). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Kullanımına İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yetim, A.Ç., ve Mehmet, U. (2016). Turist Rehberleri Bakış Açısıyla Müze Deneyimi, Göreme Açık Hava Müzesi Örneği, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt,7, s. 611.
- Yılmaz, İ. (2011). Müze Ziyaretçilerinin Hizmet Kalitesi Algılamaları: Göreme Açık Hava Müzesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, Güz: 183-4.
- Yılmaz, İ. ve Yetiş, Ş. A. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'ne Gelen Ziyaretçilerin Müze Deneyiminin Demografik Özelliklerine Göre Değişmesi, *Jomat, Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, C.1, S.1. s. 56.
- Yücel, M. S. ve Taşar, M. M. (2016). Demiryolunun Stratejik Önemi ve Erken Cumhuriyet Döneminde Demiryolu Siyaseti, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ Mart/ Yıl 1, No. 1 ISSN: s. 294.*

Kaynak kişiler:

Şirin Buğrul, 57, Ev hanımı, Hakkâri.

Ulvi Sinan Dişli, 65, Hopa Etnografya Müzesi Kurucusu, Hopa, Artvin.

Batılılaşma Etkisinde Gelişen Osmanlı Mimarlığının Giresun'daki Temsili: Kapu Camii

Salih SALBACAK*
Özgür DEMİRKAN**

Received/Geliş: 05.04.2018

Accepted/Kabul: 28.11.2018

Öz

Tanzimat Fermanı ve devamı niteliğindeki Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma yolunda atılan çok önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemlerde gerçekleştirilen askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler Osmanlı devletinin idari ve kurumsal yapısında da önemli değişiklikler getirmiştir. Başkent İstanbul'da başlayan öncelikle askeri ardından toplumsal ve kültürel bir modernleşme programına dönüşen bir dizi uygulama Osmanlı mimarlığının Anadolu'daki temsillerini de fiziki ve yapısal olarak değiştirmiştir. Söz konusu dönemde Osmanlı'nın Anadolu'daki küçük bir kazası olan Giresun gerek Osmanlı'nın başkentiyle gerekse diğer Avrupa kentleriyle kurduğu liman ticareti sayesinde bu gelişmelerden etkilenmiştir. Osmanlı batılılaşmasının Anadolu'da ki temsilleri olarak kamusal, dini ya da sivil mimarlık örneği pek çok yapı inşa edilmiştir ve 'Giresun Kapu Camii' bu temsillerin bir örneğidir. Dönem camilerinin en önemli ortak özelliği olarak dikkati çeken süsleme programlarındaki üslup birliği, Kapu Camii barok süslemelerinde de gözlenmektedir. Bu eksende çalışmanın amacı; Lale devriyle başlayarak Osmanlı modernleşmesi olarak okunan ve Osmanlı Mimarlığını da etkileyen batılılaşma sürecinin Giresun'daki temsiline 'Kapu Camii' üzerinden okunmasıdır.

Anahtar Kelimeler; Osmanlı Batılılaşması, Anadolu'da Temsili, Giresun, Kapu Camii

The Representation of Ottoman Architecture Developed Under The Influence of Westernization in Giresun: The Kapu Mosque

Abstract

Tanzimat Edict and its successor Islahat Edict come forward as very important steps taken towards westernization in the Ottoman Empire. Military, political, social and economic transformations that were put into practice in this period, also brought about significant modifications in the administrative and institutional structure of the Ottoman State. A range of practices that at first started in the capital city of Istanbul as military applications and then turned into a social and cultural modernization program, also physically and structurally changed the representations of the Ottoman architecture in Anatolia. In that period, Giresun, which was a small town of the Ottoman Empire in Anatolia, was influenced by these developments thanks to its port trade network established in connection with the capital of the Ottoman State and various other European cities. Several structures that are examples of public, religious or civil architecture were built as representations of the Ottoman Westernization in Anatolia and 'the Giresun Kapu Mosque' is an example of these representations. The stylistic association in the decorative designs of the mosques of that era, which is remarkable as the most important common feature, is also observed in the baroque ornaments of the Kapu Mosque. The aim of the study within this context; is to examine the Ottoman westernization process, also accepted as the Ottoman modernization, which was started with the Tulip Era and affected the Ottoman architecture as well, over the case of the Kapu Mosque.

Keywords; Ottoman Westernization, Representation in Anatolia, Giresun, Kapu Mosque

* Dr. Öğr. Ü. Salih SALBACAK, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü, ssalbacak@fsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8965-3857

** Dr. Öğr. Ü. Özgür DEMİRKAN, Giresun Üniversitesi Mimari Restorasyon Programı, ozgurhasancebi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5430-1018
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu 15. ve 16. yüzyılda en güçlü dönemini yaşarken Avrupa'da 15. yüzyıldan itibaren başlayan fikir akımlarının temelini attığı aydınlanma dönemi neticesinde ortaya çıkan yeni bir düzen etkisini göstermekte, Avrupa bilimsel, teknolojik, sanatsal, felsefi ve ekonomik anlamda ilerlemekteydi. Özellikle 18.yüzyıla gelindiğinde İngiltere'de başlayan endüstri devrimiyle makineleşme, üretim, hammadde gibi kavramlar dünya siyasetini etkilemiş, Avrupa'da bu sürece uyum sağlayarak güçlenmeye başlamıştır.

Aynı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Batı'dakinden çok farklı bir ekonomik ve sosyo-kültürel ortamın varlığı görülmüş ve bunlarla birlikte farklı kaygılar yaşanmıştır. Coğrafi konum bakımından her ne kadar Batı'nın hemen yanında bulunsa da 'Batılı' olmayan Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyıl sonlarında en azından askeri alanında 'Batı'dan geri olduğunun bilincine varmaya başlamıştır (Kılıçbay, 1984). 16. yüzyılın sonlarında doğru uzun süren savaşlar ve iç ayaklanmalar sonucunda ekonomik, idari ve askeri alanlarda yaşanan sıkıntılar, devletin yöneticilerini ıslahat kararları almaya zorlamıştır. Bu anlamda 1718 tarihinde imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı imparatorluğu uzun süren bir barış dönemi içerisine girmiş, bu süreç batılılaşma hareketlerinin yaygınlaştığı 'Lale devri' olarak adlandırılmıştı. Lale devrinde Avrupa'nın teknik ve teknolojik gelişiminin yakından takip edilebilmesi için önemli merkezlere elçiler gönderilmiş söz konusu dönemin Paris elçisi olan Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Fransa Sefaretnamesi adlı raporu, İbrahim Müteferrika öncülüğünde kurulan matbaada basılarak içerdiği bilgiler Osmanlı başkentine ulaştırılmıştı.

18. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Avrupa'da Fransız Devrimi gerçekleşirken iktidar olan Sultan III. Selim (1789-1807) askeri alandaki reformları hızlandırmış, bunun için yeniçeri ocağı kaldırılarak Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adı verilen ilk düzenli ordu kurulmuştur (Lewis, 1968). III Selim döneminde başlayan bu askeri reformları II. Mahmut sivil reformlarla desteklemiş, yeniçeri ocağını kaldırarak Avrupa'nın teknik donanımına uygun yeni bir ordu kurmuştur. Bu ekseninde kurulan ordunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla ilk sanayi tesisleri, ilk hastane, ilk gazete kurulmuş ve kılık kıyafette değişiklikler yapmıştı ve devlet yönetiminde gerçekleştirilen köklü yeniliklerle Tanzimat'ın hazırlanmasına öncülük etmiştir.

Batılılaşma hareketlerinin gerçek bir örgütlenme ve kurumsallaşmaya kavuşması, batı kültürüyle yetiştirilmiş olan Sultan Abdülmecid'in II. Mahmut'un yerini alması ve Mustafa Reşit Paşa tarafından uzun zaman önce hazırlanmış olan Tanzimat Fermanı'nının Gülhane Parkı'nda bizzat paşaya okutulmasıyla ilk resmi belgesini bulmuştur (Karaman, 1987). Gerek Tanzimat Fermanı'nın gerekse Tanzimat'ın ardında 1856 tarihinde gerçekleştirilen ve Tanzimat'ın devamı niteliğinde değerlendirilen ıslahat Fermanı Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma yolunda atılan çok önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fermanlar sonucunda ortaya çıkan askeri

odaklı siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler devletin idari yapısında da önemli değişiklikler getirmiş, başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun pek çok kentinde ve bu kentlerin mimari yapılarındaki değişikliklerin temelleri atılmıştır.

Batılılaşma Etkisinde Osmanlı Mimarlığı

Osmanlı Devleti'nde Saray'dan başlayarak imparatorluk dâhilinde her türlü inşaat ve tamirat işlerini yürüten birimin Hassa Mimarlar Ocağı (Sönmez, 1999) olduğu bilinmektedir. Oldukça geniş bir kadroya sahip olan Hassa Mimarlar Ocağı'nda her mimar veya usta aday ulûfeli olarak hemen mimarlık kadrosuna geçirilmemekte, bu iş için deneyim ve liyakat aranmaktadır (Dündar, 2000). Mimar Sinan'ın ölümünden sonra mimarbaşı Sinan'ın yanında yetişen Hassa Mimarlar Ocağı'ndaki mimarlar, 16. yüzyıl boyunca yapılan eserlerde hem klasik dönemin özelliklerini sürdürmüş hem de kendi yorumlarını bu eserlere katmışlardır (Kuban, 2007). Ancak Hassa Mimarlar Ocağı'nın II. Mahmud tarafından 1831 tarihinde kaldırılmasıyla Avrupa'da eğitim görmüş mimarların Osmanlı mimarlığında etkili olduğu; kışla, hastane, gar gibi yeni yapı türlerinin ortaya çıktığı; batılı barok ve rokoko gibi üslupların gerek sivil gerekse dini yapıların mimarisinde etkili olduğu görülmektedir.

Bu anlamda Simyon Kalfa tarafında barok üslupta inşa edilen Nur-u Osmaniye Camisi geleneksel Osmanlı mimarisinden sıyrılarak inşa edilen dönemin sembol yapısı olarak kabul edilmektedir. Barok etkinin bir göstergesi olan eğrisel hatların ilk olarak en kuvvetli hissedildiği yapıdır (Kuban, 1954). Nur-u Osmaniye Camii'nde (1748-1755) Batı'nın barok üslubunun yerleşmiş, dört ana kemere oturan 25,50 m. çapındaki tek büyük kubbenin örttüğü harimde mihrap çok köşeli bir çıkmanın içine yerleştirilmiştir. İç avlusu Türk sanatında başka hiçbir yerde rastlanmayacak biçimde yarım yuvarlak yapılmış, bütün silmelerle kemerler, kapı nişleri kavsaraları, sütun başlıkları, iç süsleme, hatta pencerelerdeki revzenler bile barok üslupta yapılmıştır (Eyice, 1992).

Bu dönem içerisinde birkaç kuşak Osmanlı sarayının mimarı olarak çalışmış olan Ermeni asıllı Balyan Ailesi yaptıkları eklektik batı tarzı yapılarla Osmanlı mimarlığında etkilidir ve 20.yüzyılın başına kadar olan süreçte Avrupa'da eğitim almış yabancı mimarlar gerçekleştirilen uygulamalara hâkimdir. Bu anlamda 1864 tarihli Beylerbeyi Sarayı, 1871 tarihli Çırağan Sarayı ve Yıldız Sarayı içindeki Mabeyn Köşkü, Paris'te mimarlık eğitimi görmüş ve II. Abdülhamid döneminde mimarbaşı olarak görev yapmış olan Sarkis Balyan tarafından yapılmış sivil mimari örnekleri olarak dönemi temsil etmektedir (Tuğlacı, 1993). I. Mahmud'la (1730-1754) sanatta batılılaşma hızlanmış, Türk baroğunun kendisini iyice hissettirmesiyle Osmanlı mimarlığında klasik üslubun belli başlı bütün unsurları ortadan kalkıp yerlerini barok formlara bırakmıştır. Diğer taraftan 1740 tarihinde başlayan bu süreç Sultan II. Mahmud (1808-1839) dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak 18.yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa'da ortaya çıkarak Fransız ihtilali

ile hızlanan ve bütün Batı ülkelerini etkileyen neo-klasik sanat biraz gecikmeyle de olsa Osmanlı mimarlığında etkisini gösterir. Geçen yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ülkesinde de etkin duruma yükselen bu üslup Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876) dönemlerinde gerek dini ve kamu yapılarında gerekse saray, yalı, konak ve köşk gibi sivil mimarinin örneklerinde varlığını gösterir (Eyice, 1992).

19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığının Anadolu'daki Etkileri

Batılılaşma etkisinde gelişen ve Lale devriyle başlayarak Tanzimat'la toplumsal ve kültürel bir dizi modernleşme programı, Osmanlı'nın önce merkez ardından diğer kentlerindeki mimari üslup ve uygulamalarını etkilemiştir. Osmanlı modernleşmesi olarak okunan bu sürecin ilk uygulamaları merkez İstanbul'da görülmüş ve kentin Avrupa'daki kentlere benzemesi amacıyla yabancı mimar ve plancıların öncülüğünde uygulanan projeler diğer Osmanlı kentleri için de birer model olmuştur. Dolayısıyla Avrupa'nın model alındığı İstanbul ve İstanbul'un model alındığı Anadolu kentlerinin mekânsal organizasyonu üzerinden sürdürülen bir modernleşme programı uygulanmıştır.

Bu anlamda herhangi bir kentin belirli bir zaman aralığındaki mekânsal organizasyonu, merkezi iradeyle sürdürülen ilişkilere ve bölgesel ölçekteki konumuna bağlı olarak şekillenmektedir (Avcı, 2016). Anadolu kentlerinde dönüşen bir tarihi kent ve yeni açılan yerleşim yerleri olarak iki farklı yapının hâkim olduğu, Avrupalı örneklerle oldukça benzerlik gösteren konutların ise bitişik nizam apartmanlar, sıra evler ya da bahçe içi banliyö evleri olarak geliştiği görülmektedir. Apartman ve sıralı ev tipolojileri; ada, parsel, sokak, cadde ve meydan hiyerarşisi ile konumlandırılmış, 19.yüzyıl barok planlama geleneğiyle uygulanmıştır (Bilgin, 1996). Anadolu'daki kentlerin mekânsal yapısındaki gelişmeler açısından 1860 tarihleri oldukça önemlidir. Bu yıllarda yeni ticaret merkezleri kurulmuş, demiryolu, liman ve rıhtımların ya da askeri kışlaların inşasıyla yeni çekim merkezleri yaratılmış, idari merkezler oluşturulmaya çalışılmıştır (Aktüre, 1978).

Batı etkisinde Osmanlı mimarlığında gerçekleşen bu değişimler başkent İstanbul ile iletişim içerisinde olan Anadolu kentlerinde karşılık görmüştür. Özellikle Lale devrinin önemli devlet adamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın memleketi Nevşehir, çevresinde konumlanan Kayseri ve Niğde, Osmanlı ordusunun İran seferi sırasında önemli bir merkez konumuna gelen Erzurum, aynı zamanda Konya, Gaziantep gibi kentlerde etkisini göstermiş liman kentleri de bu modernleşme programına dâhil olmuştur. Bu anlamda Karadeniz kıyı bandında fındık ve maden ticareti sayesinde işleyen bir limanı bulunan Giresun bu kentlerden birisidir. İstanbul ve Avrupa ile kurulan liman ticareti sayesinde bu gelişmelerin görüldüğü kentte; Osmanlı batılılaşmasının Anadolu'daki izlerini taşıyan gerek kamusal ve dini gerekse sivil mimarlık örneği yapılar yer

almaktadır. Çalışmaya konu olan Giresun Kapu Camisi 'de bu dönemde inşa edilmiş dini mimarlık örneklerindedir.

Kentin tarihi gelişim sürecine kısaca bakıldığında; Coğrafyacı Strabon'un Farnakia dediği Miletlerin Doğu Karadeniz kıyılarında kurdukları kolonilerden biri olduğu anlaşılan, kalesi Pontus kralı Farnakes tarafından inşa ve tamir olunan şehir, zamanla Cenevizlilerin mühim bir ticaret kolonisi haline gelmiş, Trabzon Rum İmparatorluğu devrinde de bu özelliğini sürdürmüştür (Emecen, 1996). İslam öncesi Türklerinden bölgeye ilk olarak Sakaların geldiği kabul edilmektedir (Fatsa, 2002). Bölgenin kalıcı olarak Türk hâkimiyetine girmesi ise 1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratmasının ardından gerçekleşmiştir (Tellioglu, 2007).

Osmanlı idaresinde önemli bir liman kenti olarak gelişme gösteren Giresun'un kale içinde ve dışındaki yerleşmelere ve mahallelere ayrıldığı görülmektedir. Giresun'un ilk mahalleleri olan bu yerleşmelerden; Yukarı mahalle (Çınarlar Mahallesi), Lonca (Kumyalı mahallesi), Uğrukapı (Kapukahve mahhallesi), İçkale (Kale mahallesi) mahalleleri günümüzde de varlığını sürdürmekte, şehrin eski fizikî yapısının sınırlarını belirlemektedir (Bilir, 2001). Evliya Çelebi'de Giresun'u çarşı içinde camileri, mescidi, han, hamam ve pazarı bulunan ve fazla büyük olmayan bir kasaba olarak tanıtmaktadır. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru geliştirdiği ticari faaliyetler bir liman kenti olarak etkinliğini artırmıştır. 1880-1892 yılları arasında Duyun-u Umumiye genel sekreterliği görevi ile Anadolu'yu gezen Fransız coğrafyacı ve seyyah Vital Cuinet'e göre; Giresun 1893 tarihinde haftada beş altı vapurun limanına uğradığı bir kıyı kentidir. Bu tarihlerde kentte 15 han, 464 dükkân olduğundan, ayrıca sekiz cami, dört mescid, beş Rum, bir Ermeni kilisesi, iki medrese, altısı Müslümanlara, ikisi Rumlar'a ait olan sekiz mektep, bir rüşdiye, üç hamam, on yedi fırın olduğunu bildirmektedir (Emecen, 1996).

Giresun Kapu Cami

Kapu Cami, Giresun'un merkez ilçesinde Kapukahve Mahallesi sınırları içinde, Fevzi Paşa Caddesi üzerinde konumlanmaktadır. 14.02.1986 tarihinde Trabzon Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 1917 sayılı kurul kararı ile tescil edilen cami, bazı kayıtlarda Seyyid Mehmet Paşa Camisi, günümüzde ise bulunduğu mahallenin adıyla anılmaktadır.

Kapu Camisinin yapım süreci incelendiğinde; 1593 tarihinde Mutasarrıf Seyyid Mehmet Paşa tarafından Giresun kentinin en eski eserlerinden birisi olarak inşa edildiği ve doğu cephesine yakın bir yerde bulunan medresenin uygulama camii olarak da kullanıldığı görülmektedir. Kentin odağında yer alan Kale'nin giriş kapısı yakınına inşa edildiği için halk arasında çoğunlukla "Kapu Camii" şeklinde anılmıştır. Tarih içinde birçok onarım görmüş olan ibadet yapısı bugünkü şeklini 1896 tarihinde yıkılarak Giresun eşrafından Karamustafazâde Mahmut Efendi tarafından yeniden

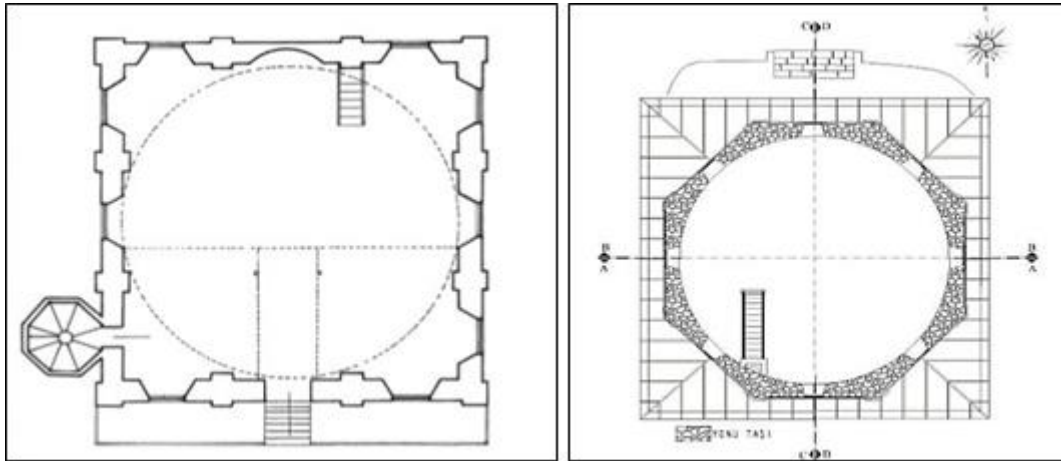
inşa edilmesiyle kazanmıştır. Bu nedenle 19. yüzyıl Osmanlı mimarlığının dönem özelliklerini taşımaktadır (Fatsa, Sarıtaş, 2012).

Günümüzde caminin üzerinde herhangi bir kitabe mevcut değildir. Ancak cami mahzeninden alınarak Giresun Müzesi'ne taşınan eksik kitabenin orijinal kitabe olduğu düşünülmektedir (Emecen 2008). Yapının aslında iki farklı dönem özelliği gösterdiği bilinmesine rağmen; ne yazık ki 1593 tarihli ilk dönem mimari özellikleri ve planlaması hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Ataman, 2013).

Kapu Camisinin Mimari Özellikleri

Kapu Camisi, kubbeyle örtülü tek mekanlı harim'e sahip camii tipolojilerinin bir örneği olarak Fevzi Paşa ve Bekir Paşa Caddeleri arasında doğu-batı yönünde eğimli olan arazi üzerine inşa edilmiştir. Caminin ibadet mekânı olarak asıl birimini oluşturan harim bölümüne yol kotundan dört basamak ile çıkılmaktadır. Bodrum kat üzerine (13,40x13,40 m.) kare planlı olarak tasarlanan (Şekil,1) yapıda son cemaat yeri ve kadınlar mahfili gibi mimari öğeler yer almamaktadır. Kapu Camii arazinin eğimi ve arsanın konumu dolayısıyla bir bodrum kat üzerinde inşa edilen ve Nur-u Osmaniye Camisinde görülen planlama anlayışının bir örneğidir.

Cami harimini örten ve sekizgen kasağa (Şekil,2) oturtulan tek kubbe kurşun kaplıdır ve kubbeye geçiş yöre mimarisinde çok rastlanmayan pandantiflerle sağlanmıştır. Silme kuşağı üzerine oturan kubbe kasağında yer alan sekiz adet dikdörtgen üzerini yerleştirilen dairesel kemerli pencerelerle harim aydınlatmaktadır.

Şekil 1. Kapu Cami planı (Ataman, 2013) Şekil 2. Kubbenin oturduğu sekizgen kasağ (a.g.e.)

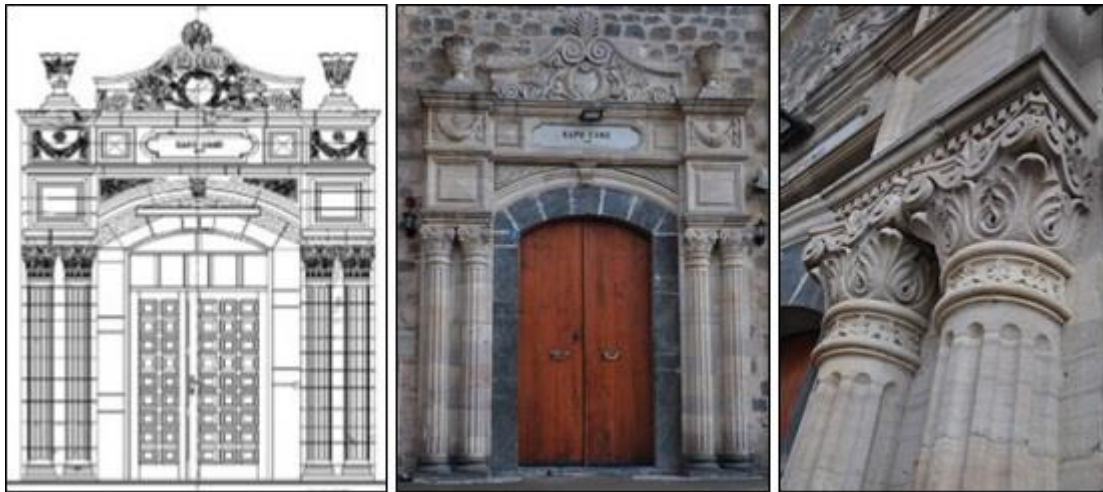
Caminin cephe düzeni, her dört cephede de plasterler üzerinde yükselen ve kenarlarda dar ve sivri, ortada geniş ve yuvarlak olarak düzenlenmiş üçlü kemer kurgusu görülmekte, kemerler ortalarında dışa çıkıntı yapan kilit taşlarıyla bağlanmaktadır. Yapıya giriş kuzey cephenin ortasında yer alan geniş ve yuvarlak kemerli taç kapı ile sağlanmaktadır (Şekil,3). Taç kapının her iki yanında, diğer üç cephede de aynı düzende kendini tekrar eden, dilimli demir parmaklıklı,

yuvarlak kemerlere sahip pencereler ve üst hizalarında mazgallı dairesel formda pencereler bulunmaktadır (Şekil,6). Kuzey cephesinden kısmen dışa doğru çıkıntı yapan kapı giriş açıklığı basık kemerlidir ve siyah renkte taşların sıralı dizilimleriyle oluşturulmuştur. Basık kapı kemerinin üzerindeki mermer panoda ise ‘Kapu Camii’ nin ismi yazmaktadır (Şekil, 4).

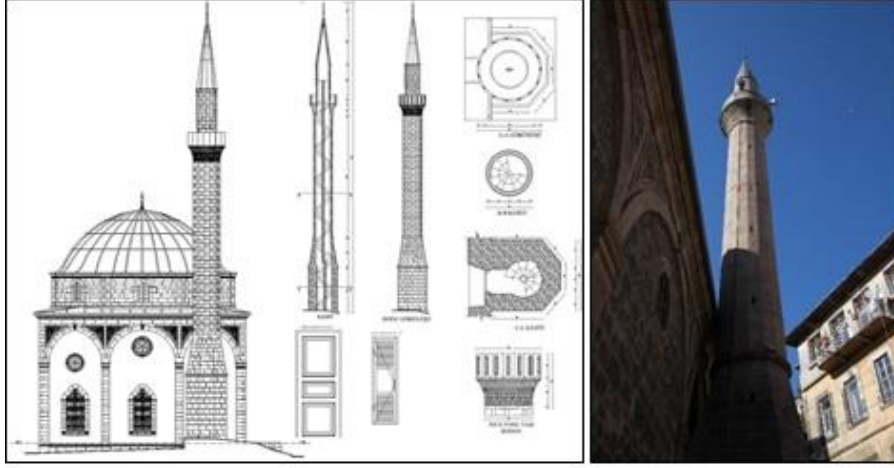

Şekil 3. Caminin kuzey cephe çizimi (a.g.e), Şekil 4. Kuzey-Batı cephe

Caminin giriş kapısının iki yanında yivli çifte sütüncelere yer verilmiştir (Şekil,4). Kompozit başlıklı sütüncelerin üst kısmında ise, düz silmeli kare panolar bulunmaktadır. Panoların üzerinde iki kenarında da içlerinde girland gibi süsleme motifin yer aldığı bezemeler dikkati çekmektedir. Bu bölümün üzerinde, korniş şeklinde kademeli silmelere yer verilmiştir (Şekil,5).Girlandlı panoların üzerine birer vazoye yerleştirilmiştir. Kapının taç kısmında, ortada bir çelenk motifi, ilki yanında da volütler ve bitkisel motifler yer alır. Taç kısmının üstünde, ortada birleşik şekilde yapılmış olan iki volüt bulunmaktadır ve bu volütlerin ortasında stilize palmet motifine benzer bir motif (Şekil,6) yer almaktadır (Durmuş, 2000).

Şekil 4. Caminin taç kapı çizimi (a.g.e.), Şekil 5. Giriş kapısı, Şekil 6. Kapı süsleme detayları

Şekil 7. Cami minaresinin çizimleri (a.g.e),

Şekil 8. Caminin minaresi

Caminin doğu cephesinde harimin kuzeydoğu köşesinde yükselen sekizgen tabanlı, tek şerefeli ve kaideleri beden duvarlarının saçak hizasına kadar devam eden minare bulunmaktadır. Geç devir Osmanlı minarelerinin hemen hepsinde olduğu gibi silindirik biçimindeki minare gövdesi doğrudan kaidelere oturtulmuştur (Şekil, 7;8). Kapu Caminin batı cephesi Kale'ye çıkan Fevzi Paşa Caddesine paraleldir ve kuzeyde yer alan giriş kapısına karşın yapının kentli tarafından en çok görünen silüetidir. Diğer cephelerden farklı olarak yapının tabanının oturtulduğu bodrum katının giriş kapısı, batı cephesinde yer alır ve simetri düzeninden yararlanılarak orta kemerdeki aksa yerleştirilmiştir. Ayrıca kemerlerin silmelerle kesişim noktalarındaki yer alan ve barok dönemi süslemeleri olarak bilinen bitkisel motifler, kıvrımlar, dallar ve çiçek desenleri caminin bütün cephelerinde kendini tekrar etmektedir (Şekil, 9).

Şekil 9. Caminin cephe/pencere detayları

Kapu Camii İç Mekân ve Süsleme Özellikleri

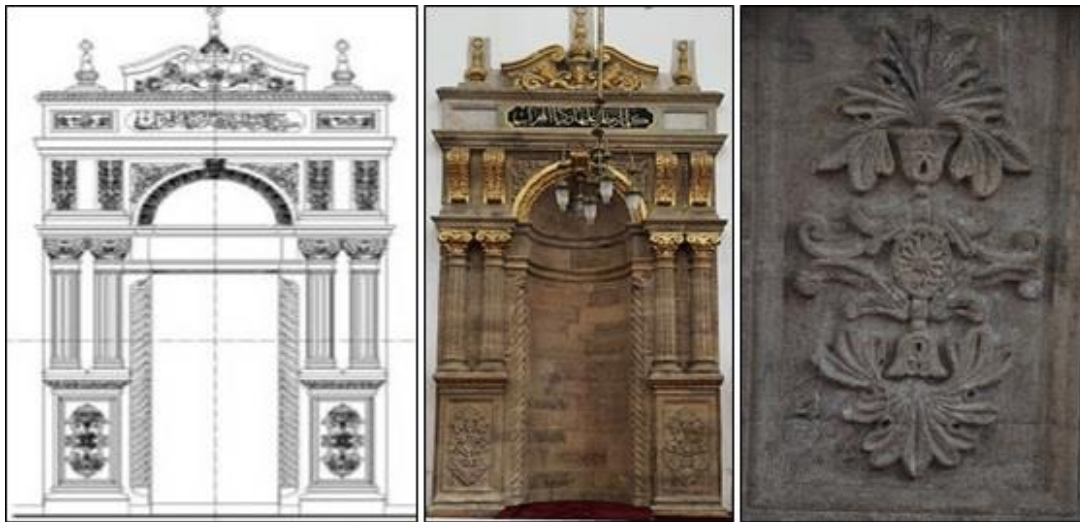
Kare planlı bir iç mekan kurgusuna sahip yapının iç mekan duvarları dış cepheye göre oldukça sadedir. İç mekâna hakim tek kubbeyi taşıyan sekizgen kasnağın köşelerine yerleştirilmiş ve duvara gömülü olarak inşa edilmiş sekiz sütün iç mekanı hareketlendiren mimari öğelerdir.

Dikdörtgen kaidenin üzerine oturan bu sütunlar korint başlıklıdır ve kemerler ile birbirlerine bağlanmaktadır (Şekil,10). İç mekândaki en belirgin süsleme duvara gömülü sütunların oturduğu dikdörtgen kaidelerin üzerinde yer alan bitkisel motiflerdir Camii iç mekânında giriş kapısının solunda minareye çıkış kapısı sağında ise müezzin mahfili bulunmaktadır.

Şekil 10. Camii iç mekânının çizimi (a.g.e) ve görselleri.

Döneminin diğer camilerinde görüldüğü gibi yapı iç mekânının en dikkat çeken mimari ögesi güney cephesinde, girişin tam karşısında yer alan mihraptır. Mihrap caminin güney iç cephesinde yarım yuvarlak bir niş içine oturtulmuştur (Şekil,11). Her iki yanında burmalı birer sütun ve bu sütunların yanında kabartmalı bitkisel motifli süslemelerin bulunduğu dikdörtgen kaideler yer almaktadır. Kaidelerin üzerine ikişer adet yivli ve varakla kaplanmış iyonik başlıklı sütunçeler yerleştirilmiştir (Şekil,12). Sütunçeleri ve mihrabı dolaşan kornişin üzerinde mihrap kemerinin ortasında varaklı kilit taşı bulunmaktadır ve sütunceler dışa çıkıntı yapan palmet desenli kabartma süslemelerle sonlandırılmıştır (Şekil,13).

Şekil 11. Camii mihrabının çizimleri (a.g.e) Şekil 12. Camii mihrabının süslemeleri

Şekil 13. Mihrabın sütünceleri ve kilittası

Kapu Camiinin ana kütleşi ince yonu taştan inşa edilmiştir. 2013 tarihinde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucunda dış cephede yer alan sıva sökülerek orijinal taş dokusunun ortaya çıkarılmıştır. Cephede yer alan pencerelerin tamamı ahşap doğramalı, alt sırada yer alan dikdörtgen formlu pencereler demir parmaklıklı, pencere söveleri düzgün kesme taştan yapılan çıkmalar şeklinde, üst sırada yer alan pencereler ise daire formlu ve mazgallıdır. Caminin taç kapısı, düzgün kesme taşlıdır ve orijinal olmayan çift kanatlı kapı doğramaları ahşaptır. Cephesinde yer alan ve yapıya özellik kazandıran kalın yaprakların oluşturduğu bitkisel barok süsleme motifleri taş malzemedden üretilmiştir. Benzer şekilde düzgün kesme taştan inşa edilmiş tek şerefeli cami minaresinin şerefe altı taşıyıcılarında ay-yıldız süslemeler yer almaktadır. Harim bölümünün duvarları ve kubbenin iç yüzeyi sıvalı ve boyalıdır. Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında mihrabı kaplayan boya tabakası sökülerek orijinal taş dokusu ortaya çıkartılmıştır. Mihraptaki sütun başlıklarına, volütler ve kilit taşına, mihrap kemeri ve taç kısmında yer alan alemlere altın varak uygulanmıştır. Caminin minberide orijinal durumunda değildir ve yapılan restorasyonla ahşap malzemedden yeniden üretilmiştir.

Sonuçlar

Mimarinin kendisi çağlar boyunca merkezi otoritenin etkisini taşıyan ve sosyal-ekonomik-kültürel alanlarda yaşanan gelişmeleri, temsilleri üzerinden farklı coğrafya ve kentlere aktaran önemli bir araçlar olarak görülmüştür. Bu anlamda Mimar Sinan'ın ölümüne değin klasik dönemini yaşayan Osmanlı mimarlığı, Hassa Mimarlar Ocağının da kapatılmasıyla batılı etkilere açık hale gelmiş, 18. ve 19. yüzyılda batılı mimarların elinde yeniden şekillenmiştir. Merkezi otoriteyi temsil eden ve İstanbul'da görülen batı temsili mimari örnekler zamanla İstanbul ile iletişim içerisinde olan Anadolu kentleri gibi Giresun'da da etkisini göstermiştir. Bu anlamda Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valiliği döneminde büyük bir gelişme gösteren kentin 19.yüzyıla kadar hem dini hem de sivil mimari örneklerle donatıldığı görülmektedir. Günümüzde

de kent merkezinde önemli bir konumda bulunan Kapu Camisi 19. yüzyılda Kale'ye çıkış yolu üzerinde inşa edilmiş önemli yapılar arasında yer almaktadır. Caminin 1896 tarihinde yeniden inşa edilmesiyle yapıya asıl kimliğini ve barok süslemeleri kazandıran uygulamalar, başkentte inşa edilen Nur-u Osmaniye Camisinin Anadolu'da ki temsili olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak Nur-u Osmaniye Camisiyle gösterdiği paralellik planlama kararlarından ziyade süslemelerinde görülen üslup birliğindedir. Oldukça yalın kare bir planlamaya sahip olan ve bodrum kat üzerinde yükseltelen Kapu Camisi; konsol ve kornişlerde tek ve çift kıvrımlı völvütlerin görünmesi, yuvarlak pencereleri, cephe taç kapısında ve mihrapta görülen yaprak desenli bitkisel motifleri, giriş kapısı üzerine yerleştirilen vazodan çıkan çiçekler, palmet motifleri ve geç döneme özgü 'S-C' kıvrımları ile barok dönemin süsleme biçimlerini temsil etmektedir. Giresun Kapu Cami 19.yüzyıl mimari üslubu ve son geçirdiği restorasyon ile korunarak yaşatılan bir mimari mirastır.

Kaynakça

- Aktüre, S. (1978). 19. yy. Sonunda Anadolu Kenti, Mekansal Yapı Çözümlemesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.
- Ataman, M. (2013). Giresun İli Merkez Kapu Camii Teknik Raporu, Trabzon.
- Bilgin, İ. (1996). Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme. Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bilir, A. (2001). Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle Görele. Simurg Yayınları, İstanbul.
- Durmuş, A. (2000). Giresun İl ve İlçelerindeki Türk Dönemi Mimari Eserleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Dündar, A., (2000), Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl). Ankara, 7-95.
- Emecen, F. (1996). Giresun. İslam Ansiklopedisi, (c: 14, s. 78-84), İstanbul.
- Emecen, F. (2008). Mitler ve Gerçekler Arasında: Giresun'da Seyyid Vakkas Efsanesi ve Giresunlu Seyyid Mehmed Paşa. Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, v. 87.
- Eyice, S. (1992). Batılılaşma. İslam Ansiklopedisi, (c.5, s. 171-181), İstanbul.
- Fatsa, M. (2002). XV ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi. Giresun Belediyesi Yayınları.
- Fatsa, M. Sarıtaş, H.İ. (2012). Giresun Merkezde Osmanlı Devri Vakıf Eser Kitabeleri. Vakıflar Dergisi, 8.
- Karaman, A. (1987). Antik Mimari Öğelerin Geç Devirlerdeki Kullanım Biçimleri ve Beyoğlu-İstiklal Caddesi XIX. Yüzyıl Apartman Cephelerinin İncelenmesi. İ.T.Ü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kılıçbay, M.A. (1984). Osmanlı Batılılaşması. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, (c. I, s.147). İstanbul.
- Kuban, D. (2007). Osmanlı Mimarisi. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D. (1954). Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme. Pulhan Matbaası. İstanbul.
- Lewis, B. (1968). The Emergency of Modern Turkey. Oxford University Press, Londra.
- Sönmez, Z. (1995). Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Tellioglu, İ. (2007). "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, 2, 2.
- Tuğlacı, P. (1993). Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü, Yeni Çığır Kitapevi, İstanbul.

Salih SALBACAK - Özgür DEMİRKAN · ·

Batılılaşma Etkisinde Gelişen Osmanlı Mimarlığının Giresun'daki Temsili; Kapu Camii

Giresun'un Etnik Sosyo-Kültürel Kimliğinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme

Rasim BAYRAKTAR*

Received/Geliş: 25.05.2018

Accepted/Kabul: 10.11.2018

Öz

Çalışma, genelinde Doğu Karadeniz, özelinde Giresun'un nüfus hareketlilikleriyle ilgili yapılmış olan akademik ve özgün çalışmalardan hareketle bölgenin etnik-sosyo kültürel kimliğini irdelemektedir. Sosyal hayata ilişkin suç türlerinin tespitine ve nedenlerine ışık tutmaktadır. Var olan suç türlerinin ana nedeninin miras paylaşımı olduğunu ileri sürmektedir. Bu sorunun çözümü için başta aile büyükleri olmak üzere kanaat önderleri ve alanda uzman kişilerin sorumluluk almasına dikkat çekmektedir. Aynı zamanda sorunun çözümünde beşeri ve şeri kaynaklar açısından bölgesel uygulayıcı kuruluşların rol almasını önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Giresun Nüfusu, Sosyo-Kültürel Kimlik, Miras Paylaşımı

An Assessment of the Problems of Giresun's Ethnic Socio-Cultural Identity

The study examines the ethnic-socio-cultural identity of the region on the basis of academic and specific studies of the population of the East Black Sea, in particular Giresun. It sheds light on the detection and causes of crime types related to social life. It argues that the main cause of existing crime types is inheritance sharing. In order to solve this problem, it draws attention to take responsibility, mainly family elders, opinion leaders and experts. At the same time, it encourages regional implementing organizations to take part in the solution of the problem in terms of human and sharia sources.

Key words: Giresun Population, Socio-Cultural Identity, Inheritance Sharing

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Bilim Dalı; el-mek: rbayraktar@hotmail.com; rasim.bayraktar@giresun.edu.tr; orcid.org/0000-0002-7576-8183 (Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Türkiye’de bölgesel çalışmalarla ilgili kaynaklara bakıldığında hemen her bölgeye dair *coğrafi, tarihi ve ekonomik* sahalarda akademik yayınlar mevcuttur. Fakat *sosyal, kültürel, dinsel, siyasal, suç ve göç* alanlarında yayınların kısıtlı olduğu görülür. Bu durum söz konusu alanlarla ilgili uzmanların az yetiştiğini göstermekle birlikte aynı zamanda ülke veya bölge nüfusumuzun sosyolojik çalışmalara henüz yeterince açık olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda yapılacak bölgesel çalışmalar sosyolojinin etnik, kültür, din ve göç gibi özel alanları açısından önem arz etmektedir. Makalemiz bölgesel nüfus hareketlilikleriyle ilgili yapılmış olan akademik ve özgün çalışmalar çerçevesinde seyrini bulacaktır. Nitekim nüfus hareketliliklerinin tarihsel gelişim süreci dönemsel varlık gösteren kavimlerin etkileşimlerine ışık tutmaktadır. Dolayısıyla günümüze kadar muhafaza edilen bölgesel etnik-sosyo-kültürel kimliğin tanımlanması, sosyal hayata ilişkin sorunlarının tespiti ve çözümlenmesi muhataplar açısından elzemdir.

Çalışmamızın sınırlılığı genelde Doğu Karadeniz, özelde Giresun’un sosyal tarih menşei kapsamında olacaktır. Bölgede varlık gösteren etniklerin kısaca tarihi geçmişleri ve günümüzdeki durumları, zorunlu göç hareketliliği, karşılıklı kültürel etkileşimleri irdelenecektir. Gelişen tarihsel süreçte var olagelen sorunların tespit edilip önlenmesi hususunda çözümleme denemesi yapılmaya çalışılacaktır. Bunun için Giresun’un etnik yapısına kısaca değinmemiz yerinde olacaktır.

Şehrin gerek yerleşim yapılanması gerekse yörede varlık gösteren etniklerin geçmişi ve hâlihazırdaki durumu ya da tarihsel kökenleri tartışılır olmakla birlikte bölgede yaşamın M.Ö. IV. ve V. yüzyıllara dayandığını Türk ve Grek kaynaklarından öğrenmekteyiz. Tarih kaynaklarında haklarında net bir bilgiye sahip olmadığımız bölgenin en eski uygarlıklarından Hurriler, Luviler, Taokhlar, Kaşkalar, Khalibiler, İskitler, Mosklar, Tibaren’ler, Mor’lar, Milet’ler gibi kavimlerin varlığından ve devamında bölgenin son kavimleri olarak Amazonlar, Peçenekler, Kıpçaklar ve Çepniler ‘den söz edilmektedir (Kaçar, 2010, ss.62-64; Öztürk, 2012, ss.313-335; Asan, 1996, ss.7-11; Albayrak, 2003, ss.40-66). Kaynaklar bölgede Çepnilerin varlığının 12. yüzyıldan sonra yoğunlaştığını göstermektedir. Doğu Karadeniz bölgesine yaylalardan, geçitlerden ve Harşit vadisinden inen Oğuz Çepni boyları mevcut olmakla beraber bu havali 1277 yılından sonra Samsun’un doğusundan sahil boyunca takip eden Çepniler, Giresun yörelerine kadar bölgeye akınlar düzenlemiş ve yerleşmişlerdir (Bilgin, 1990, s.104; Kaçar, 2010, s.25). 1302’de bölgede bir takım küçük beylikler kurmuş olan Çepniler 1396 (veya 1397)’da Hacı Emir oğlu Süleyman Bey’in liderliği ile Giresun’u fethetmiş ve akınlarını Trabzon yöresine kadar ulaştırmıştır. Bu süreç, Fatih’in Trabzon’un fethine kadar devam etmiştir. 1461’de Trabzon’u fethetmeye gelen Fatih Sultan Mehmet şehrin güney ve batı yörelerinde Çepnilerin çoğunlukta olduğunu görmüştür (Sümer, 1994, s.269).

1500'lü yıllara gelindiğinde Giresun'daki Müslüman nüfusun hemen hemen tamamına yakını Çepniler oluşturmaktadır. Osmanlı coğrafyacılarından Mehmet Aşık'ın XVI. Yüzyıl sonlarında yazdığı Menaziru'l-Evalim adlı eserinde Trabzon yöresinde yaşayan Türk halkından önemli bir kısmının Çepnilerden meydana geldiği kayıtlıdır. Tahrir defterlerinde de Çepnilerle ilgili önemli kayıtlar mevcuttur. I. Selim devrine ait (1515-1516) bir defterde Çepnilerin yoğun bir şekilde yaşadıkları yer, "Vilayet-i Çepni" ismi ile ayrı bir idari bölge olarak gösterilmiştir. Bu yörenin defterdeki yer adlarından başlıca Giresun, Torul ve Görele arasındaki saha olduğu anlaşılmaktadır (Düzgün, 2003, s.374).

XV. Yüzyılın sonlarından itibaren bölgede idarecilik yapmakta olan Yavuz Sultan Selim'in Türk-İslam bütünlüğünü hissettirmede önemli rolü olmuştur. Yavuz Sultan Selim burada bir cami inşa ettirdiği gibi sivil iskânı da desteklemiş, böylece şehrin fiziki gelişmesine de ön ayak olmuştur. Giresun XVII. Yüzyılda on bir mahallesi, yaklaşık 2000 kişilik nüfusıyla şehirleşme sürecini tamamlamış bir liman kenti durumundadır. Mahallelerin her biri, Cami-i Kebir/Sultan Selim, Kapu Camii/Seyyid Paşa Camii gibi birer cami ve mescit etrafında teşekkül etmiştir (Emecen, 1997, ss.19-24).

Giresun ve civarında güçlenen Çepniler, XIX. Yüzyıla kadar geçirdiği tarih sürecinde Trabzon Sancağının hemen her tarafına, Rize'nin batı kesimlerine ve hatta Batum'a kadar ulaştıkları bilinmektedir. Çepniler bölgede yerel halkla etkileşim içinde gelişim göstermişlerdir. Günümüzde Doğu Karadeniz'in hemen her yerleşim yerinde homojen Çepni kültürü hâkimdir. Doğu Karadeniz'in dışında Gümüşhane, Bayburt, Sivas, Amasya, Tokat ve Çorum yörelerinin yerel halkının önemli bir kısmı Çepnilerin torunlarıdır. Bunun yansısı Çepniler Kastamonu, Bolu, Konya, Kayseri, Akşehir, Ankara, Beyşehir ve Afyon çevrelerinde de varlıkları bilirse de günümüzde yoğun olarak Trabzon-Şalpaazarı ve Giresun çevresi ve Balıkesir'de* bulunmaktadırlar (Kaçar, 2010, ss.44-46).

Özetle, eski kavimlerin yerleşim yeri olan bölgenin son kavmi Çepnilerdir. İdari yapılanmada, şehirleşmede etkin olan Çepniler, bölgenin yerel halklarıyla uyumsuzluk süreci

* Karadeniz bölgesi dışında Balıkesir ve civarında da Çepni yerleşimiyle karşılaşırız. Balıkesir'de kurulan Karasi Beyliği bir Türkmen Beyliği olup bunlarda Danişmend Gazi'nin torunlarıdır. Dolayısıyla Karasi Beyle gelen Türkmenlerin içinde Çepnilerin de olduğunu söyleyebiliriz. Karesi Beyliği de Selçuklu'ya değil Moğol İlhanlı Devletine bağlıdır. 1530'da Balıkesir ve çevresinde 4 Çepni köyü bulunmaktadır: Savaştepe, Edremit, Temrezler, ve Edincik. Aynı zamanlarda Bursa'da Kite, Tuzla ve Göynük kazalarına bağlı üç köy, Sivas-Tokat yöresinde de Çepniler bulunmaktaydı. Kanuni döneminde ise Halep Türkmenleri arasında üç kola ayrılmış bir Çepni oymağı vardı. Yine Kanuni döneminde Doğu Anadolu ve Irak'taki kalelerde gönüllü hizmet eden Çepniler vardır. Hatta bunlardan bazıları İran'la yapılan savaşta Erciş kalesini düşmana teslim ettikleri için Van, Erciş, Ahlat ve Bitlis kalelerindeki Çepniler buralardan çıkarılmıştı. Adana-Sarıçam, Konya bozkırlarında, Ankara Koçhisar ve Hamit sancaklarında da Çepniler bulunmaktadır. Bkz. Kaçar, *Çepnilerde Dini ve Sosyal -Kültürel Hayat (Giresun Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi SBE İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, (Danışman: Zeki Arslantürk), İstanbul-2010.

geçirmemişlerdir. Bölgeye münhasır sosyo-kültürel bir etkileşim süreci geçirmiş ve bölge nüfusunu korumuşlardır.

Kafkas Göçleri

Tarihsel süreçte bölgenin nüfus hareketlerine bakıldığında, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş öncesinde yaşanan savaşlar, bölgesel göçlere neden olmuştur. Gerek yazılı gerekse şifahi hafızalarda bölgenin (Doğu Karadeniz) sahil kesiminde yaşayan ve büyük çoğunluğu denizcilikle uğraşanların, (Çarlık Rusya'sı döneminde) yelkenli gemilerle karşı sahilde sıralanan Poti, Sohum, Soçi hatta Kırım'a kadar uzanan yolculuklar yaptıkları bilinmektedir. 1878 öncesinde Osmanlı devletinin önemli bir kenti olan Batum, bu dönemde Doğu Karadeniz'in başta gelen ticaret merkezlerinden biridir. Her iki sahil kesimin uğrak yeri olan Batum'un 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda imzalanan Ayestefanos ve Berlin Anlaşmaları ile Ruslara bırakılması, Doğu Karadeniz'i, gerek nüfus popülasyonu gerekse ekonomik denge açısından olumsuz yönde etkilemiştir.

93 harbi döneminde Rusların Kırım ve Kafkaslarda stratejik Hıristiyanlaştırma politikası uygulaması kaybedilen topraklarda nüfusu olumsuz etkilemiştir. Bilhassa Müslüman nüfusun yoğun olduğu Kırım'ın sahil kesimi ve Kafkasların Kuzey ve Güney sınırlarında (Borçalı-Tiflis ve Batum-Ahıska çevrelerinde) Hıristiyanlaştırma politikası adı altında yöre halkının (Müslümanların) büyük vergilere tabi tutulması, Rus ve Ermeni nüfuzunun güçlendirilmesi şeklindeki uygulamalar Kırım ve Kafkaslardaki Müslüman halkın Osmanlı Topraklarına göçünü zorunlu kılmıştır (İpek, 2006, ss.31-39).

On binlerce ifade edilen kitlesel göçler bilhassa 1878-1882 yıllarında yoğunluk göstermiştir. Bunun sebebi yapılan Ayastefanos Anlaşmasının 21. maddesine göre *Rusya'ya bırakılan bölgelerin halkına buldukları yerde kalmak veya göç etmek hususunda üç sene serbestlik tanınmış olma* hakkıdır (Celaleddin Paşa, 1983, s.372). Bundan dolayı Rusya 1890 yılına kadar göçleri serbest bırakmış ve toplu göçler Osmanlı Devleti'nin Rusya nezdinde resmi girişimleriyle mümkün olmuştur. Kafkasların hemen her bölgesinden kitlesel göçlerin yaşandığı bu dönemde deniz ve kara yoluyla gelen göçmenler Anadolu'nun her bölgesine iskân edilmişlerdir. Göçler esnasında göçmenleri ilk karşılayan bölge (yol-güzergah gereği) Doğu Karadeniz'in sahil kentleridir. Göçmenler, gemilerle sahil kentlere taşındığından Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun ve Sinop'un merkez ve köylerine yarı iskân yarı serbest şekilde yerleşmişlerdir (Demirel, 2009, ss.317-340). 40 yıl süren bu süreç toplumsal hafızada "I. Kaçak Dönemi" olarak bilinmektedir.

Bu göçler sürecinde Mayıs 1879 tarihinde Batum Çürüksu göçmenlerinden 700 hane Trabzon vilayetine bir kısmı da Hopa ve Pazar kazalarına iskân edilmişlerdir. Aynı yıl içinde Trabzon şehir merkezine gelen göç kafilesi geçici olarak Akçaabat nahiyesinin Suva (Akyazı)

köyüne yerleştirilmiş ve daha sonra da Ordu'ya gönderilmiştir. Müteakip tarihlerde 1 Temmuz 1886 tarihinde Ordu kazası dâhilinde toplam 1034 hanede 4254 nüfus Batum Çürüksu Gürcü göçmeni iskân edilmiştir. Bunlardan, Ordu kazasına 393 hanede 1575 nüfus, Perşembe nahiyesine 224 hanede 932 nüfus, Ulubey nahiyesine 67 hanede 355 nüfus, Habsemena'ya 119 hanede 932 nüfus, Balaman'a 231 hanede 875 nüfus yerleştirilmiştir (Erkan, 1996, ss.196-197).

Batum göçmenlerinden 62 hane ise Giresun'un Piraziz ilçesinde Tepeveren, Cindi ve Elmalı köylerine iskân edilmişlerdir. Yine 1894 de bir başka 30 hanelik kabile Piraziz'in Karaağaç, Armutçukuru ve Bozat köylerinde iskân edilmiştir (Demirel, 2009, ss.317-340).

Kaynaklarda yerleşim yerleri olarak görülen Piraziz ilçesine bağlı köylerdeki göçmen ailelerin zamanla adı geçen bu köylerden çevre köylere göç ettikleri ve günümüzde Bulancak ilçesine bağlı Tepeören, Tepeköy, Yeniköy, Damudere, Tokmeden, Küçükdere, Hacet, Yayıklık, Karaağaç, Yeşiltepe ve Kayabaşı köylerine yerleştikleri müşahede edilmiştir (Bayraktar, tsz, ss.572-587).

Mübadil Göçmenler

Müteakip tarihte bölgede önemli nüfus hareketliliği Kurtuluş Savaşından hemen sonra Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi antlaşması sonucu yaşanmıştır. Antlaşmaya göre Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türkler takas edilmiştir. Bilindiği üzere Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme"* , yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumundaki sürecinin de önemli bir halkasıdır. Bu sözleşme İstanbul dışında oturan Türkiye topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks Türk vatandaşları ile Batı-Trakya dışında Yunanistan topraklarında meskûn Müslüman Yunan vatandaşlarının 1 Mayıs 1923'ten itibaren karşılıklı ve zorunlu olarak değişimini içermekteydi. Bu uygulama ile Osmanlı Devleti'nde birçok defa Avrupalı devletlerin mübadelesine uğrayan azınlıklar sorunu eski etkisini yitirecek ve Yunanistan'dan Türkiye'ye gelecek olan Türklerle, Türkiye içindeki halkın yoğun biçimde türdeşleşmesi sağlanacaktı (Arı, 1995, s.1).

Bu amaçla 8 Ekim 1923'te 368 nolu kanunla mübadillerin sevk ve iskânlarının etkin bir biçimde yapılması amacıyla Mübadele-İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Mübadillerin nakil, iskân ve iaşeleri ile ilgili (kabul edilecek göçmen ve mültecileri yerleştirmek ve iskân mıntıklarının imarı gibi) konular bu İskân Vekâletinin yükümlülüğüne verilmiştir (Balcı, 2009,

* Bu Sözleşme, 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren göç eden ve göç etmesi gereken gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktaydı. Mübadillerin mülkiyet haklarına ve alacaklarına zarar verilmeyecekti. Zanlı veya suç keskinleşmiş olup, mübadele kapsama giren kişiler, göçmenin gideceği ülkenin makamına teslim edileceklerdi. Göçmenler gittikleri ülkenin vatandaşlığına geçecekler ve her hangi bir vergi ödemeksizin taşınabilir her türlü mallarını beraberinde getirebileceklerdi. Aynı zamanda cami, tekke, medrese, kilise, manastır, mektep, dernek ve birlik gibi tüzel kişiler ve sair kurumların personellerini de kapsamak üzere, kendi topluluklarının taşınır mallarını serbestçe götürmeye hak kazanmışlardı.

ss.76-85). Vekâletin ilk işi gelecek olan mübadillerin yerleşim mntıklarının tespiti idi. Bu iskân mntıklarından biri de Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum ve Tokat'tan oluşan birinci iskân bölgesiydi (İpek, 2000, s.30).

Mübadele Sözleşmesi ve Protokolü sonucu Giresun'dan 623 ve Şebinkarahisar'dan 5.879 Rum mübadeleye tabi tutulmuştur. Şebinkarahisar'a Rumların sevkinden evvel mübadil iskânına başlanmıştır. Mayıs 1924'te Şebinkarahisar'a sevk olunan 1150 mübadilin açıkta kalmaması için, vilayette bulunan Rumların iki hanesinin bir haneye nakledilmesiyle bu problem geçici olarak çözüme kavuşturulmuştur (Balcı, 2009, ss.76-85).

Bu süreçte Giresun'a yerleştirilecek mübadiller Samsun limanı yoluyla Giresun'a gelmişlerdir. 25 Ağustos 1924'e kadar Samsun'a Drama, Kavala, Selanik, Kayalar ve köylerinden gelen yaklaşık 59 bin göçmenden 748'i Giresun'a ve 8.788'i Şebinkarahisar'a sevk edilmiştir. Merkeze bağlı Bulancak'a Kayalar (Karaağaç, Pomak, Çalıcılar köylerinden), Selanik, Yenişehir, Siroz, Vodine, Serfine, Yugoslav, Kırım, Trabzon, Erzincan ve Bayburt mübadil ve mültecisi olmak üzere 100 haneye 361, Piraziz'e bağlı Tepeköy'e Kayalar'ın Çalıcılar köyüne mensup mübadillerden 32 haneye 129, Keşap'ın Kuşkaya köyüne Kayalar mübadillerinden 12 haneye 51, Görele'ye 1924'te bir haneye dokuz, 1926'da beş Selanik mübadili, 1927'de iki ve 1929 yılında ise üç Bulgaristan mültecisi iskân edilmiştir (İpek, 2000, ss.78-79).

1925 yılında Şebinkarahisar, Alucra, Suşehri, Koyulhisar ve Mesudiye kazalarından oluşan 131.190 nüfuslu bir vilayetti. Vilayetteki göçmen sayısı Ağustos 1924'e kadar 8.788'e ulaşmış ve bu göçmenlerin 5.617'si 1.425 hanede iskân muamelesi görmüştür. Bu mübadillere 1.515 ev ve 58.450 dönüm tarla verilmiştir (İpek, 2000, s.81).*

Tablo-1: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre Giresun ve Şebinkarahisar'a iskan olunan mübadillerin sayısı şu şekildedir (Balcı, 2009, ss.76-85):

Yıl	1922	1924	1925	1928	Toplam
Giresun	10	516	70	27	623
Şebinkarahisar	-	5779	-	100	5879

Özetle buraya kadar bölgenin demografik yapısını değerlendirecek olursak; Giresun'un nüfus popülasyonunun büyük çoğunluğu Türkler olmak üzere Müslüman Rumlar, Müslüman Kafkas Halkları-Türkler-Gürcüler ve Müslüman Türk Mübadillerinden oluştuğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bugün bölgede etnik-yöresel dil ağzının korunması (Türkçe, Rumca, Gürcüce) ve

* Giresun merkeze bağlı nahiyelere yerleştirilen mübadillere mesken, dükkân ve bahçe gibi taşınmaz mallar tahsis edilmiştir. Bulancak'ın Pazarsuyu, İhsaniye, Şemseddin, Acarlı, Sümeköyü, Mağdala, İcilli, İnece, Şeyhmusa, Sasu ile Piraziz'in Alidede ve Keşap'ın Kuşkaya köylerinde mübadillere 81 ahşap ev, altı dolma ev, bir akar-hane, dokuz kargir dükkân, 10 ahşap dükkân, üç fırın, 2.345 kantarlık fındık bahçesi, 523 dönüm (71 hektar) tarla, 699 dönüm bahçe yeri, beş serander, 13 dönüm kışlak, 25 dönüm tarla ve orman, 40 dönüm tarla, çayır ve çayırık dağıtılmıştır. Gelen mübadillerin tamamı 1926 yılı itibarıyla nüfusa kaydedilmiştir. İpek, *Mübadele ve Samsun*, s.78.

kültürel sahalarda (çalğı aletleri, eğlence ve espri anlayışları, yöresel giyim ve yemekleri vs.) ritüellerin yaşanması bölgeye has Karadeniz kimliğinin en açık delili olsa gerek.

Etnik Sosyo-Kültürel Kimliğin Sorunları

Bilindiği üzere Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk kuruluş yıllarında 21 Haziran 1934 Soyadı kanununa istinaden yapılan ilk uygulamalar; ailevi köken bağlarından ziyade yeni bir vatandaş profilini ortaya koymayı ve yeni bir kimlik oluşturmayı hedeflemiştir. Bu süreçte birçok aile kendi öz lakaplarını terk ederek farklı soyadları almış olsa da büyük çoğunluk kendi soy ve sülale kimliğinden kopamamıştır. Kendi soy-sülale, dil, din kimliğini hafızalarda, hikâyelerde, anlatılarda korumuştur. Nitekim konuyla ilgili yapılan yakın dönem çalışmalar da bizi aile ve sülalelerin tarihi geçmişi açısından daha eski ve sağlam kaynaklara götürmüştür. Şöyle ki:

Konuya ilişkin XV. ve XVI. asra ait tahrir kayıtları, XVII.-XVIII. yüzyıla ait ahkâm, avariz, cizye defterleri, şer'iyye sicilleri, vakıf kayıtları ve XIX. yüzyıl nüfus defterleri kayıtlarının günümüz alfabesine aktarılması, bize, bölgesel sosyal tarihle ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Giresun ile ilgili sayımları ihtiva eden Başbakanlık Osmanlı Arşivinde NFS.d.01131 numara ile kayıtlı Giresun kazası Müslim (Türk), 01133 numara ile kayıtlı Giresun kazası gayrimüslim, 01066 numara ile kayıtlı Kırık Müslim (Türk) ve 01068 numara ile kayıtlı Kırık gayrimüslim defterinde yer alan 1835 tarihli nüfus bilgilerinin günümüz Türkçesine çevrilerek bağımsız bir kitap haline getirilmesi bize 1835-1845 yılları arasında Giresun *ait idari ve sosyal açıdan hane reisleri, ailenin sosyal statüsü, askerlik durumu, ailelerin nereden geldikleri, nereye gittikleri, akrabaları, yaşları, ailenin sosyal statüsü, eşkali* gibi tarihi bilgileri ortaya koymuştur (Emecen, Yüksel, 2015, ss.9-10).*

Giresun merkezi başta olmak üzere ilçelerini de kapsayan akademik ve özgün çalışmalar Giresun ve çevresinin nüfus yapısını ayrıntılı bir şekilde irdelemektedir. Yukarıda sözü geçen arşiv kayıtları ışığında yapılan Feridun Emecen ve Ayhan Yüksel'in Giresun Kazası Nüfus Defteri (1251/1835) başlıklı özgün çalışması, Giresun merkez ve civarında mahalle-mahalle, köy-köy yerli Türk, yerli Rum, Göçmen Gürcü ve Mübadil Türk sülalelerinin sayısal ve mekânsal varlıklarını ortaya koymaktadır. Sülale tabloları büyük yer tutacağından çalışmamızın kapsamını göz önünde bulundurarak burada sülale tablo veri paylaşımını uygun bulmadık. Çalışmanın içeriğinde Türk nüfus, Rum Nüfus, Göçmen ve Mübadil Nüfusla ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Fakat yukarıda sözü edilen çalışmalardan hareketle bölgede muhafaza edilen etnik sosyo-kültürel kimliğin sorunlarının tespitine ilişkin sosyolojik çalışmalarda eksikler vardır. Bu durum

* Ayrıca Giresun'un ilçelerine ait Nüfus Defteri Çalışmalarına bkz: Ayhan Yüksel-Sezai Balcı, *Harşit Nahiyesi Nüfus Defteri (1251/1835)*, Arı-Sanat Yay., İstanbul 2015, s. 34-43; Ayhan Yüksel, *Keşap Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, Arı Sanat Yay, İstanbul 2013, s. 25-34; Feridun Emecen-Ayhan Yüksel, *Görelle Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, Serander Yay. Trabzon, 2015.

araştırmacılara Giresun'un yerleşik sülale yapısının kuşaklara göre incelenmesine, var olan sorunların ortaya konulmasına, hatta cinsiyetlere göre irdelenmesine imkân tanımaktadır.

Nitekim yakın tarihimizde Giresun'un sosyo-kültürel-dini yapısına ilişkin yapılan bağımsız akademik çalışmalarda gerek aynı sülaleye ait kuşaklar açısından gerekse kadın-erkek açısından sülalelerde soy-sopun önemsendiği tespit edilmiştir. 2008 yılında yapılan *Din ve Kültürel Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Üç Nesil (Giresun Örneği)** başlıklı doktora çalışması Giresun il merkezinde ikamet edip, doğma-büyüme Giresunlu olan 18 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Bireylerin üç nesle taksim edilerek (1. Nesil: Büyük Anne-Büyük Baba; 2. Nesil: Oğul-Kız (Baba-Anne); 3. Nesil: Torun) yapılan çalışmada nesillerin dini ve kültürel değerlere yönelik tutumları incelenmiştir (Bakırcı, 2010).

Bu bağlamda sözü geçen çalışmada kuşakların önemsendiği değerler açısından kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevapların tablo verilerine göz atmamız yerinde olacaktır.

Tablo-2: Nesillerin eş seçiminde evlenecek kişinin soy-sop sahibi olmasına yönelik tutumu				
Sizce eş seçiminde evlenecek kişinin soy-sop sahibi olması önemli midir?				
Nesil	sayı ve yüzde	önemlidir	önemli değildir	Toplam
1.Nesil	S	113	50	163
	%	69.3	30.7	100.0
2.Nesil	S	155	49	204
	%	76.0	24.0	100.0
3.Nesil	S	119	47	166
	%	71.7	28.3	100.0
Toplam	S	387	146	533
	%	72.6	27.4	100.0

Tabloda, 1. nesilde 'soy-sop önemlidir' diyenlerin oranı %69,3'tür. 2. nesilde 'soy-sop önemlidir' diyenlerin oranı %76,0'dır. 3. nesilde 'soy-sop önemlidir' diyenlerin oranı %71,7'dir. Oranların aritmetik ortalaması ise 72,6'dır. Tablo verilerinde soy-sopun korunması her kuşak açısından önemsenmektedir. Cinsiyetlerin (kadın-erkek) yaklaşımında da soy-sop-sülalenin önemsenmesi kuşaklarla paralellik arz etmektedir.

* Mustafa Bakırcı, *Din ve Kültürel Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Üç Nesil (Giresun Örneği)*, (yayınlanmamış doktora tezi), M.Ü. SBE İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, (Danışman: Yünni Sezen), İstanbul 2010. Bu çalışma 2008 yılı Ocak-Haziran ayları arasında evrenden "kolay ulaşılabilir durum örnekleme" yöntemiyle elde edilen bilgi ve verilere dayanmaktadır. Toplamda 62 mülakat 578 anket uygulaması yapılmıştır. Bu yönüyle çalışmada nitel ve nicel veri toplama teknikleri birlikte kullanılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle, başta nesil (yaş grubu) olmak üzere, cinsiyet, eğitim, ekonomik, medeni, siyasi durum ve öznel dindarlık algısı gibi bağımsız değişkenler esas alınarak dini ve kültürel değerlere yönelik tutum ve tutumlara yönelik değişim incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bütün hipotezleri "nesil" yani "yaş grupları" üzerine kurulmuştur.

Tablo-3: Eş seçiminde evlenecek kişinin soy-sop sahibi olmasına yönelik kadın-erkek tutumu				
Sizce, eş seçiminde evlenecek kişinin soy-sop sahibi olması önemli midir?				
Cinsiyet	sayı ve yüzde	önemlidir	önemli değildir	Toplam
Erkek	S	187	76	263
	%	71.1	28.9	100.0
Kadın	S	200	70	270
	%	74.1	25.9	100.0
Toplam	S	387	146	533
	%	72.6	27.4	100.0

Tabloda erkeklerde ‘soy-sop önemlidir’ diyenlerin oranı %71,1’dir. Kadınlarda ‘soy-sop önemlidir’ diyenlerin oranı %74,1’dir. Oranların aritmetik ortalaması ise %72,6’dır. Tablo verilerinde soy-sopun korunması kadın-erkek açısından da önemsenmektedir.

Tablo verilerinde Giresun’da her kuşağa ait birey için evlenecek kişinin ailesinin ve sülalesinin önemli olduğu, mutlaka araştırılması gerektiği yönünde belirgin bir tutum sergiledikleri ve bu tutumun yeni nesillere aktarılması yönünde kanaat belirttikleri görülmüştür. Gerek kuşakların gerekse cinsiyetlerin soy-sop yaklaşımında paralellik-hemfikirlik söz konusudur. Bu durum Giresun’un sosyal tarihi açısından geçmişten-günümüze değin *soy*, (*dil*, *din*), *yurt*, *miras* değerlerine yaklaşımını göstermektedir. Yapılan çalışmalarda kuşaklar ve cinsiyetler arasında soy-sop-sülalenin önemsenmesine rağmen kuşaklar arasında iletişimin zayıf olduğu tespit edilmiştir. Kuşaklar, *nesiller arasında iletişim nasıldır?* sorusuna olumlu bir yanıt vermemişlerdir:

Tablo-4: Nesiller arasındaki iletişimle ilgili nesillerin kanaati				
Yöremizde, nesiller arasında yeterli iletişim yoktur				
Nesil	sayı ve yüzde	katılıyorum	katılmıyorum	Toplam
1.Nesil	S	118	46	164
	%	72.0	28.0	100.0
2.Nesil	S	165	39	204
	%	80.9	19.1	100.0
3.Nesil	S	130	36	166
	%	78.3	21.7	100.0
Toplam	S	413	121	534
	%	77.3	22.7	100.0

Tabloda, kuşaklar *yöremizde nesiller arasında yeterli iletişim yoktur* sorusunu *katılıyorum* şeklinde cevap vermiştir. 1. neslin oranı %72.0, 2. neslin oranı %80.9, 3. neslin oranı %78.3’tür. Verilerde aritmetik ortalama ise %77.3 şeklindedir. Veriler kuşaklar arasında yeterli iletişimin olmadığını (zayıflığını) göstermektedir.

Tablo-5: Nesiller arasındaki uyumsuzluk ve çatışmalarla ilgili kanaat				
Yöremizde, nesiller arasında uyumsuzluk ve çatışmalar artmıştır				
Nesil	sayı ve yüzde	katılıyorum	katılmıyorum	Toplam
1.Nesil	S	114	51	165
	%	69.1	30.9	100.0
2.Nesil	S	131	74	205
	%	63.9	36.1	100.0
3.Nesil	S	114	52	166
	%	68.7	31.3	100.0
Toplam	S	359	177	536
	%	67.0	33.0	100.0

Tabloda kuşaklar *yöremizde nesiller arasında uyumsuzluk ve çatışmalar artmıştır* sorusunu *katılıyorum* şeklinde cevap vermiştir. 1. neslin oranı %69.1, 2. neslin oranı 63.9, 3. neslin oranı 68.7'dir. Aritmetik ortalama ise %67.0 şeklindedir. Veriler kuşakların büyük çoğunluğunda *iletişimde uyumsuzluk ve çatışmanın olduğunu* ortaya koymaktadır.

Tablo verileri kuşaklar arasında *yeterli iletişimin zayıflığı, uyumsuzluk ve çatışmanın olduğunu* bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. *Bu uyumsuzluğun arkasında yatan faktör nedir?* diye sorulduğunda kuşaklar arasında arsa taksiminden kaynaklı miras paylaşımı sorununun olduğu görülmektedir.

Tablo-6: Nesillerin miras paylaşımında kadın-erkek eşitliğine yönelik tutumu				
Miras paylaşımında kadın erkek eşit olmalıdır.				
Nesil	sayı ve yüzde	katılıyorum	katılmıyorum	Toplam
1.Nesil	S	145	19	164
	%	88.4	11.6	100.0
2.Nesil	S	185	21	206
	%	89.8	10.2	100.0
3.Nesil	S	151	16	167
	%	90.4	9.6	100.0
Toplam	S	481	56	537
	%	89.6	10.4	100.0

Kuşaklar *miras paylaşımında kadın-erkek eşit olmalıdır* sorusuna *katılıyorum* şeklinde cevap vermiştir. 1. neslin *katılıyorum* oranı %88,4'dür, 2. neslin *katılıyorum* oranı %89,8'dir, 3. neslin *katılıyorum* oranı %90,4'dür. Verilerin aritmetik ortalama oranı ise %89,6'dır. Veriler, kuşakların miras paylaşımında kadın-erkek eşitliğinden yana olduklarını göstermektedir.

Tablo-7: Miras paylaşımında kadın-erkek eşitliğine yönelik cinsiyet tutumu				
Miras paylaşımında kadın-erkek eşit olmalıdır				
Cinsiyet	sayı ve yüzde	katılıyorum	katılmıyorum	Toplam
Erkek	S	233	33	266
	%	87.6	12.4	100.0
Kadın	S	248	23	271
	%	91.5	8.5	100.0
Toplam	S	481	56	537
	%	89.6	10.4	100.0

Tabloda cinsiyetler *miras paylaşımında kadın erkek eşit olmalıdır* sorusuna *katılıyorum* şeklinde cevap vermiştir. Erkeklerin *katılıyorum* oranı %87,6'dır, kadınların *katılıyorum* oranı %91,5'dir. Verilerin aritmetik ortalama oranı ise %89,6'dır. Cinsiyetler de miras paylaşımı hususunda eşit paylaşımdan yana olduklarını göstermişlerdir.

Gerek kuşakların gerekse cinsiyetlerin miras paylaşımındaki eşitlik hassasiyeti paylaşımında bir haksızlığın olduğunu göstermektedir. Nitekim bu tespit yapılan ikili mülakatlarda da ifade edilmiştir. Kuşaklar ve cinsiyetlerin miras paylaşımındaki eşitlik yaklaşımı, bu eşitliğin yarı-yarıya bir bölüşüm anlamına gelmediği; eşitlikten anlaşılan şeyin daha çok kadınların mirastan mahrum bırakılmamaları ve dışlanmamaları şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda miras paylaşımı hususunda her kuşakta kadınlara karşı bir eşitsizliğin-haksızlığın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da kuşaklar (aileler) arasında iletişimsizliğe, uyumsuzluğa, çatışmaya hatta akrabalık ilişkilerinde büyük şikâyet ve rahatsızlıklara sebebiyet vermektedir.

Söz konusu mevcut iletişimsizlik ve çatışma durumu Giresun'da kuşakların aile bireylerini çeşitli suç türlerine sürüklemiştir. Şöyle ki, 2012-2013 yıllarında *Giresun'da Suç Türlerinin Tespiti ve Suçların Önlenmesinde Uygulayıcı Kuruluşların Önemi* (Bayraktar, 2005, ss.475-485) başlıklı çalışmamızda *miras paylaşımı eşitsizliğinden* doğan çeşitli suç türleri tespit edilmiştir.

Giresun Basınına Yansıyan Suç Türleri

Giresun il ve ilçelerine ait suç türlerinin analizlerinde sadece İl Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığından gelen ve valilik izniyle basına yansıyan haberler üzerinden bir çalışma yaparak işlenen yetişkin suç türlerini tespit etmeye çalıştık. Bu kapsamda 2012 ve 2013 yıllarında Giresun merkez ve ilçelere ait günlük haberler taranarak yapılan analizler sonucu tespit edilen suç türleri tablosu şu şekildedir:

Tablo-8: 2012 yılında Giresun İl Merkezinde ve İlçelere ait Basına Yansıyan Yetişkin Suç Türleri İstatistiği								
İl-İlçeler	Nüfus	Cana Karşı Suç	Mala Karşı Suç	Şahsa Karşı Suç	Hırsızlık	Alkol	Uyuşturucu	Toplam Sayı-Oran-%
Merkez	124.144	22	26	30	25	11	-	114 / 0,09
Bulancak	61.833	15	23	40	13	8	-	99 / 0,16
Espiye	31.794	9	6	5	11	4	2	37 / 0,11
Tirebolu	30.428	9	6	14	6	-	1	36 / 0,11
Görece	29.713	24	18	34	4	3	-	83 / 0,27
Ş.Karahisar	23.193	1	1	3	1	-	-	6 / 0,02
Dereli	20.870	8	1	5	9	1	1	25 / 0,11
Keşap	20.292	22	20	21	7	1	-	71 / 0,34
Yağlıdere	16.833	11	5	12	3	3	-	34 / 0,20
Piraziz	13.587	1	3	3	2	-	-	9 / 0,06
Eynesil	13.399	3	14	20	4	-	-	41 / 0,30
Alucra	9.170	5	4	2	1	-	-	12 / 0,13
Güce	8.354	-	2	1	4	1	-	8 / 0,09

Çamoluk	7.495	4	3	3	-	-	-	10 / 0,13
Çanakçı	6.959	7	-	6	2	2	-	17 / 0,24
D.Kent	6.943	5	8	2	-	-	-	15 / 0,21
Toplam	425.007	146	140	201	92	34	4	617/ 0,14
Aritmetik Ortalama: 617/16 (ilçe sayısı) = 38,5625								

Not: *Yatay satır oranları* ilçelerin nüfus oranına göre işlenen yetişkin suç sayısı ve oranlarını göstermektedir. *Aritmetik ortalama* ise işlenen suçların toplam sayısını ve ilçelere göre dağılımını ifade etmektedir.

Tabloda 2012 yılı içerisinde Giresun merkez ve ilçelerin nüfus oranına göre işlenen yetişkin suçların sayıları ve (on bindelik) oranları verilmiştir. Toplam işlenen suç sayısı 617'dir. İlk etapta nüfus oranına göre Giresun Merkez (114) ve Bulancak (99) ilçesinin suç sayısı yüksek gözükmektedir. İkinci etapta nüfus oranı açısından birbirine çok yakın olmayan Görele (83) ve Keşap (71) ilçelerinde işlenen suç sayısı yüksektir. Nüfus oranları birbirine yakın olan Espiye (37) ve Tirebolu (36) ilçelerinde suç sayısı eşittir. Nüfus oranı bakımından birbirine yakın olan Yağlıdere (34) ile Eynesil (41)'de suç sayısı yüksektir. Dereli (25) nüfus oranına göre suç sayısı yüksek gözükmektedir. Yine nüfus oranlarına göre Çanakçı (17) ve Doğankent (15) suç sayısı yüksek gözükmektedir. Piraziz (9), Alucra (12), Güce (8) ve Çamoluk (10) ilçelerinde suç sayısı düşüktür. En düşük suç sayısı nüfus oranının yüksek olmasına rağmen Şebinkarahisar (6) ilçesidir.

2012 yılında Giresun genelinde nüfus oranına göre en çok işlenen suç sayısı Görele (83) ve Keşap (71) İlçeleridir. İlçeleri arasında nüfus yoğunluğu bakımından yüksek olan Şebinkarahisar'da suç işleme sayısı en düşüktür.

Tablo verileri, işlenen suç türlerinin nedenleri açısından değerlendirildiğinde; işlenen suçların ana kaynağının miras paylaşımı olduğu görülmektedir. Miras paylaşımındaki çözümsüzlüğün bölge nüfusunun her kuşağına sirayet ettiğini ve kuşaklarda girift bir hal aldığı ortadadır. İşlenen suçlar, il merkezi ve Bulancak ilçe nüfus yoğunluğuna göre yüksek gözükse de diğer ilçelerde nüfus yoğunluğuna bakılmaksızın değişiklik arz etmektedir. Bu durum işlenen suçların ilçelerin nüfus yoğunluğu ve dağılımına göre özel bir anlam taşımadığını, sorunun, toplumun tüm *aile, hane ve sülale* birimlerine yayıldığını göstermektedir.

2012 yılında işlenen suç türleri tablo verilerinde olan sayı ve oranların benzer sonuçları 2013 suç türleri verilerinde de görülmektedir. İşlenen suç türlerinin sayı ve oranlar nüfus yoğunluğuna bakılmaksızın değişiklik arz etmektedir.

Tablo-9: 2013 yılında Giresun İl merkezinde ve İlçelere ait Basına Yansıyan Yetişkin Suç Türleri İstatistiği								
İl-İlçeler	Nüfus	Cana Karşı Suç	Mala Karşı Suç	Şahsa Karşı Suç	Hırsızlık	Alkol	Uyuşturucu	Toplam Sayı-Oran-%
Merkez	124.144	14	16	18	5	-	-	53 / 0,04
Bulancak	61.833	-	24	23	2	4	-	53 / 0,08
Espiye	31.794	4	2	6	1	-	3	16 / 0,05
Tirebolu	30.428	-	18	34	1	-	-	53 / 0,17
Görele	29.713	11	25	29	2	3	-	70 / 0,23

Ş.Karahisar	23.193	3	5	3	-	-	-	11 / 0,04
Dereli	20.870	-	5	14	3	2	-	24 / 0,11
Keşap	20.292	9	8	23	8	3	-	51 / 0,25
Yağlıdere	16.833	6	1	5	-	-	-	12 / 0,07
Piraziz	13.587	-	15	6	3	-	1	25 / 0,18
Eynesil	13.399	-	5	17	3	2	3	30 / 0,22
Alucra	9.170	2	-	2	-	-	-	4 / 0,04
Güce	8.354	-	-	8	-	-	-	8 / 0,09
Çamoluk	7.495	4	2	-	-	-	1	7 / 0,09
Çanakçı	6.959	2	-	12	-	-	-	14 / 0,20
D.Kent	6.943	3	1	3	-	1	-	8 / 0,11
Toplam	425.007	58	127	203	29	14	8	439/0,10
Aritmetik Ortalama:439/16=27,4375								

2013 yılı suç tablosunda Giresun'daki genel suç sayısı 439'dur. Bu sayı 2012 yılına göre düşük gözükse de Görele (70) ve Keşap (51) ilçelerinde fazla bir değişiklik görülmemektedir. Giresun merkez (53), Bulancak (53) ve Tirebolu (53) ilçelerinde işlenen suç sayısı birbirine eşittir. Nüfus sayısı bakımından Piraziz ve Eynesil ilçelerinden çok daha yüksek olan Dereli (24) ilçesinde işlenen suç sayısı bu ilçelerdeki (Piraziz ve Eynesil) işlenen suç sayılarına yakındır. Nüfus oranları birbirine yakın olan Piraziz (25) ve Eynesil (30) ilçelerinde işlenen suç sayısı ise eşit yakınlıktadır. Yine nüfus oranına göre Çanakçı ilçesinde suç sayısı yüksek gözükmektedir. Diğer ilçelerde Espiye (16), Yağlıdere (12), Alucra (4), Güce (8), Çamoluk (7), Doğankent (8) işlenen suç sayıları düşüktür. Yine burada da nüfus oranının yüksek olmasına rağmen en düşük suç sayısı Şebinkarahisar (11)'dir.

2012 yılına (617) göre 2013 (439) yılında Giresun genelinde işlenen suç sayısı düşük görünmektedir. Fakat 2012 suç tablosunda görüldüğü gibi 2013 yılında da nüfus oranına göre en çok işlenen suç sayısı Görele (70) ve Keşap (51) İlçeleridir. Yine 2013 yılında da nüfus oranına göre en düşük suç sayısı Şebinkarahisar (11) ilçesidir.

2013 yılında işlenen suç türleri verilerinin sayı ve oranlarında 2012 yılına göre bir gerileme görünmektedir. Fakat her iki yılda da işlenen suç türlerinin devamlılığı bölgeye ait sosyal bir sorunun varlığını teyit etmektedir. Şüphesiz bu durum bölgede olası aile içi tartışmalara, çatışmalara ve parçalanmalara sebebiyet vereceğinin işaretidir. Bölgede yaşanan miras paylaşımı sorununun çözülmesi sosyal yapının huzuru açısından elzemdir.

Özetle *miras konusu olan arsa taksimi ve gelirin paylaşımı* anlaşmazlığından dolayı tespit edilen suç türleri aşağıdaki şekildedir.

Tablo-10: Tespit Edilen Suç Türleri

Cana Karşı Suç	Arazi ve Miras anlaşmazlığı nedeniyle kasten yaralama
Mala Karşı Suç	Arazi ve Miras anlaşmazlığı nedeniyle ev-bahçe-tarla-mahsul-araca zarar vermek
Şahsa Karşı Suç	Arazi ve Miras anlaşmazlığından kaynaklanan husumet nedeniyle kişi ve hatırasına küfür-hakaret-tehdit etmek
Hırsızlık	Arazi ve Miras anlaşmazlığından kaynaklanan ev, bahçe, tarla, işyeri ve otomobil 'den hırsızlık
Alkol	Alkol nedeniyle küfürlü sözlerle çevreyi rahatsız etmek
Uyuşturucu	Ev, bahçe ve tarlada uyuşturucu (Hint keneviri) bulundurmak

Bu suçların dışında yerel basında “*haneye tecavüz*” ve “*aile içi şiddet*” başlıklı haberler de görülmüştür. Haberin detayında her iki kabahat nedeninin yukarıda belirtilen ilk dört suç türüyle ilişkili olduğu yani arazi ve miras anlaşmazlığından dolayı kişinin evde bulunanlara karşı (babasına, amcasına, hanımına, kardeşine) taşkınlık yaparak şiddet kullandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca yine basına yansıyan haberlerde “*kişiyi hürriyetinden alıkoyma*” suçu görülmüştür. Halk arasında *kız kaçırma* olarak bilinen bu tür haberlerin detayına baktığımızda; aileler arasında var olan (veya çıkabilecek) miras paylaşımı sorunundan dolayı birbirini seven gençlerin evlenememeleridir. İfadelerde gençler, ailelerinin anlaşmazlığına tepki olsun ve aynı zamanda evlilik hususunda ailelerin bir araya gelerek kendilerinin evliliğine rıza göstermelerini bekledikleri için böyle bir yola başvurdukları anlaşılmıştır. Bu tür olaylarda her hangi bir *taşkınlık* veya *tecavüz* kabahati görülmediği için işlenen olayın suç türleri içerisinde değerlendirilmesini uygun bulmadık.

Tablolarda görüldüğü gibi Giresun ilinde öne çıkan suç türlerinin büyük çoğunluğunun nedeni, *arazi ve miras anlaşmazlığıdır*. İlin genelinde yaygın olan bu toplumsal vakıa, aile ve sülaleler arasında büyük husumetlerin-anlaşmazlıkların olduğunu göstermektedir. Bu durum bize; **a)** bir taraftan ailelerin arazi ve miras paylaşımı konusunda bilgi eksikliğini gösterirken **b)** diğer taraftan da ilgili resmi ve sivil toplum kurumlarının toplumu bilinçlendirme hususundaki rolünün yetersizliğini öne çıkarmaktadır. Her iki eksikliğin giderilmesi için bölgesel kurum ve kuruluşlara büyük sorumluluk düşmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar:

1. Beşeri hukuk kurumları ve hizmet merkezlerinden sulh mahkemeleri, devlet tapu kadastro daireleri, özel hukuk büroları;
2. Asayiş kurumlarından polis ve jandarma birimleri;
3. Eğitim kurumlarında hukuk fakülteleri, ilahiyat fakülteleri;
4. Diyanet hizmet merkezlerinden müftülük irşat büroları, Kur'an kursları, camiler;
5. Bölgesel kanaat önderleri, köklü aile ve sülale büyükleri, yerel cemaatler, yerel sivil toplum kuruluşlarıdır.

Beşeri Hukuk Açısından Çözüm Arayışları

Kuşakların beşeri hukuk çerçevesinde sorunun çözümü için yukarıda sözü geçen kurumlara ilişkin müracaatlarına bakıldığında olumsuz bir tablo ile karşılaşmaktayız. 2012-2016 yıllarında Giresun 2. Sulh Hukuk Mahkemesine miras konusu olan *arsa ortaklığının giderilmesi* için son beş yıl içinde açılmış olan davaların (açılan davalar, devir eden davalar, çözülen ve çözülmeyi bekleyen dosyalar) sayısını tablo şeklinde görmemiz mümkündür.

Tablo-11: T.C Giresun 2. Sulh Mahkemesi 01.01.2012-31.12.2016 tarihleri arasında Miras Konusu Arsa Ortaklığının Giderilmesi İş Cetveli İstatistiği.*					
Sene	Açılan Dava	Önceki Yıldan Devir	Toplam	Çözülen	Çözülmeyi Bekleyen
2012	52	43	95	34	61
2013	40	61	101	38	63
2014	43	63	106	33	73
2015	48	73	121	64	57
2016	49	57	106	42	64
Toplam	232	297	529	211	318

Tabloda son beş yılda açılan davaların sayısı toplamda 529'dur. Bu sayıdan çözüme kavuşturulan dava sayısı toplamda 211'dir. 318 dosya ise tarafların-(muhatapların) bir araya gelmesini beklemektedir. İstatistiki veriler çözümsüzlüğün devam etmesi durumunda yakın gelecekte sorunların daha da kör-düğüm haline geleceğini göstermektedir. Bu bağlamda Mirasçılık Belgesi İstemi ile ilgili istatistik verileri de durumun vahametini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Tablo-12: 01.01.2016-31.12.2016 tarihleri arasında (1 yıl içinde) Giresun 1. ve 2. Sulh Mahkemelerine <i>mirasçılık belgesi istemi</i> müracaatında bulunanların istatistiği.†			
Dava Türü	1. Sulh Mahkemesi	2. Sulh Mahkemesi	Toplam
Mirasçılık Belgesi İstemi	777	778	1555

Tabloda 2016 yılı içinde *mirasçılık belgesi istemi*‡ müracaatında bulunanların toplamı 1555'tir. Bu durum 1. ve 2. neslin üzerlerine düşen miras paylaşımı taksimine çözüm noktasında

* Ek.1, Ek.2.

† Ek.3.

‡Mirasçılık belgesi nedir? Miras bırakanın ölümü ile ardında kimlerin mirasçı olduğunu gösterir belgeye mirasçılık belgesi adı verilir. Mirasçılık belgesinin diğer adı veraset ilamıdır. Mirasçılık belgesinin çıkarılması için tek bir mirasçının dahi başvurusu yeterlidir. 2011 yılından önce *mirasçılık belgesi* sadece sulh hukuk mahkemeleri tarafından verilebiliyorken yapılan bir kanun değişikliği ile noterler de artık mirasçılık belgesi düzenleyebilmektedirler. Ancak mirasçılar arasında yabancı ülkedeyaşayan veya yabancı ülke vatandaşı var ise noterler mirasçılık belgesi düzenlememektedir. Mirasçılık belgesini sadece yasal

yanaşmadığını ve var olan çözümsüzlüğe kayıtsız kaldığını böylece kendi evlatları olan 3. neslin çatışmasına zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Kuşaklar arasında var olan iletişimsizlik, uyumsuzluk ve çatışmayı körüklemektedir.

Tablo verilerinde görülen bu olumsuz durumu açıklığa kavuşturmak için Giresun merkez ve köylerinde yapmış olduğumuz saha çalışmasında kuşaklar arasında mirasla ilgili her hangi bir yazılı ve resmi vasiyetnamenin* olmadığını gördük. Kuşakların büyük çoğunluğunda sözlü vasiyetname iddiasının geçerliliğini müşahade ettik. Çözümsüzlüğün ana nedeninin de sözlü vasiyetnamede bulunan kişilerin (1. nesil; büyük baba-büyük anne) vefat ettiğini, arsa tapularının da halen vefat eden kişilerin üzerinde kaldığını gözlemledik. Bu durum karşısında; mirasçı olan 2. ve bilhassa 3. zümre çözüm için tapu taksimine gittiğinde mirasçı sayısında büyük bir artış olduğundan anlaşmazlıkların patlak verdiğini tespit ettik.

Miras Paylaşımına İlişkin Örnek Anekdotalar

Örnek anekdot-1: Kurtuluş Savaşı Dönemine ait Şifahi Vasiyetname (1919-22'li Yıllar): Karaalioğlu Sülalesi†

Hüseyin Karaalioğlu (1. Kuşak)

İbrahim Karaalioğlu – Mustafa Karaalioğlu (2. Kuşak)

Ahmet, Emur, Hüseyin

Mehmet, İzzet, Ali (3. Kuşak)

Başlığa daha güzel bir şekil verebilirsin

Kurtuluş savaşı döneminde Askere giden ve dönemeyen Hüseyin Karaalioğlu Efendinin (1. kuşak) fındık bahçeleri ve tarlaları Hüseyin Efendi'nin eşi vesilesiyle oğulları İbrahim

mirasçılar değil atanmış mirasçılar da talep edebilirler. Bkz.<http://www.tugsanyilmaz.av.tr/miras-hukuku-davalari/miras-davasi-ve-miras-hukuku-avukati-sorular-ve-cevaplari>, erişim tarihi: 29.05.2017.

*Vasiyetname nasıl hazırlanır? Vasiyetnameler sözlü, el yazılı ve resmi şekilde olmak üzere 3 türlü hazırlanabilir. *Sözlü vasiyetname*; ancak olağanüstü durumlarda ve başka bir vasiyet düzenleme ihtimalinin olmadığı anlarda hazırlanabilir. Uygulamada örneği neredeyse hiç yoktur. Mirasçı deprem, sel vb. gibi ölüm tehlikesinin yüksek olduğu durumlarda yanında bulunan 2 tanığa sözlü olarak vasiyette bulunur. Daha sonra bu sözlü vasiyet tanıklar tarafından yazıya geçirilir. Tanıklar yazıya geçirdikleri bu sözlü vasiyeti sulh hukuk hâkimine teslim ederler. Bu vasiyetin geçerlik şartlarından bir diğeri de tanıkların okuryazar olmasıdır.

El yazılı vasiyetname; miras bırakan tarafından baştan sonra kendi el yazısıyla yazılan vasiyet türüdür. Bu vasiyet türünün bir mahkemeye sunulma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak tek şart baştan sonra el yazısı ile yazılması ve tarih atılmasıdır. Bu 2 şarttan biri dahi gerçekleşmez ise vasiyet geçersiz olur.

Resmi vasiyetname; kişinin okuma yazma bilip bilmemesine göre 2 şekilde yapılır. Okuma yazma bilenler tarafından hazırlanan resmi vasiyet notere veya sulh hukuk hâkimliğine sunularak onaylanır. Bu onaylama işlemi tarih belirtilerek yapılmak zorundadır. Bu onayın ardından resmi vasiyet 2 tanık huzurunda tekrar okunur ve tanıkların imzası ile geçerli hale gelir. Okuma yazma bilmeyenlerin vasiyetnamesinde de miras bırakan taleplerin vasiyet memuruna bildirir. Memur bu doğrultuda bir vasiyet hazırlar ve tanıkların önünde miras bırakana okur. Miras bırakanın onaylaması ve memur ile tanıkların imzalaması ile vasiyet geçerli hale gelir. Bkz.<http://www.tugsanyilmaz.av.tr/miras-hukuku-davalari/miras-davasi-ve-miras-hukuku-avukati-sorular-ve-cevaplari>, erişim tarihi: 29.05.2017.

† 12.05.2017 Tarihinde Hüseyin Karaalioğlu'nun torunu Ahmet Kılıç ile yapılan mülakat; Giresun merkez İncegeriş Köyü nüfusuna kayıtlı.

Karaalioğlu ve Mustafa Karaalioğlu arasında şifahen taksim edilmiştir. şifahen taksim edilen vasiyetname yazılı vasiyetnameye dönüştürülmeden söz konusu bahçe ve tarlalar iki kardeş tarafından işlenegelmiştir. İşlenen bu bahçeler 2. kuşak tarafından yine şifahen 3. kuşak varisleri arasında taksim edilmiş olup ve bugün 2. kuşak hayata veda etmiştir. 3. kuşak ise yaş olarak 65-70 üzeri yaş grubundadır. Fakat halen işlenen bahçe ve tarlaların tapusu Hüseyin Karaalioğlu'nun (1. kuşak) adınadır.

Günümüzde bahçe ve tarlalar 3. kuşağın rehberliği (Ahmet, Emur, Hüseyin // Mehmet, İzzet, Ali) ve 4. kuşağın yardımıyla işlenmekte ve hasat sonu elde edilen gelir kendi evlatlarına (4. kuşağa) yine şifahen taksim edilmektedir. Hasat paylaşımında varisler arasında erkeklere-kadınlara farklı paylar verilmekte, tarlaların verimliliği-verimsizliği tartışması yapılmakta; derken itirazlar çoğalmaktadır. İşte bu paylaşım aşamasında anlaşmazlıklar, çatışmalar başlamakta ve paylaşımsız lığa amca, hala, dayı müdahil olmakta. Böylece akraba ilişkilerinde hasımlık-uyumsuzluk körüklenmektedir.

Örnek anekdot-2: Türkiye Cumhuriyeti kuruluş sonrası dönemine ait *sözlü vasiyetname* (1950-60'lı Yıllar): Memişoğlu Sülalesi*

Mehmet Memiş (1. Kuşak)

Salih Memiş - Tahsin Memiş (2. Kuşak)

Hüseyin-Mehmet-Serdar

Halil-Ahmet-Ömer (3. Kuşak)

Mehmet Memiş, (1. kuşak) hayattayken 20 dönüm bahçe ve tarlayı evlatları Salih Memiş-Tahsin Memiş'e (2. kuşak) şifahen taksim etmiştir. Yapılan şifahi taksim, varisler tarafından yazılı vasiyetnameye dönüştürülmeden söz konusu bahçe ve tarlalar işlenegelmiştir. Söz konusu tarlaların tapusu Mehmet Memiş'in (1. kuşak) adınadır. 2. kuşak tarafından vasiyetname yazılı hale getirilmediğinden tapu taksimine de gidilememektedir.

Günümüzde bahçe ve tarlalar 2. kuşağın rehberliği ve 3. kuşağın yardımıyla işlenmekte ve hasat sonunda gelir yine 2. kuşak tarafından 3. kuşak varisleri (3. Kuşağa Hüseyin, Mehmet, Serdar // Halil, Ahmet, Ömer) arasında şifahen taksim edilmektedir. Hasat paylaşımında varisler arasında erkeklere-kadınlara farklı paylar verilmekte, tarlaların verimliliği-verimsizliği, sen az çalıştın, ben çok çalıştım tartışması yapılmaktadır. Akabinde itirazlar çoğalmakta ve olaya sülaledeki *amca, hala, dayı* müdahil olmaktadır. Akraba ilişkileri kırıcı hal almaktadır.

Her iki örnekte sorunun temelinde sözlü vasiyetnamenin yazılı hale dönüştürülmemesi bulunmaktadır. Dolayısıyla iddia edilen sözlü vasiyetnameler yazılı veya resmi hale dönüştürülmelidir. Varislerin kendi aralarında tarlaların verimliliği-verimsizliğini göz önünde bulundurarak hasat taksimi hususunda mutabık kalmaları gerekmektedir. Erkeklerin ve kadınların

* 15.06.2017 Tarihinde Mehmet Memiş'in torunu S. M. ile yapılan mülakat, Giresun merkez İncegeriş Köyü Nüfusuna kayıtlı

payları, her ailenin özel konumuna göre değerlendirilmeli ve karşılıklı rızaya bağlı bir paylaşımında sebat edilmelidir.

Şeri Fetva Açısında Çözüm Arayışları

Miras paylaşımı sorununun çözümü için muhatapların şeri fetvaya göre çözüm arayışlarına baktığımızda beşeri hukuktaki gibi olumsuz bir tablo ile karşılaşmaktayız. Bunun için il ve ilçelerde faaliyet gösteren Diyanet Fetva bürolarına yapılan müracaatlarda sorulan soruların içeriğini inceledik. Amaç, kuşakları meşgul eden ve gün geçtikçe körüklenen miras/arsa paylaşımı konusunun fetva bürolarına ne kadar yansıdığını tespit etmektir. Fetva sorularıyla ilgili yapılan özgün çalışmalardan hareketle fetva birimlerine yöneltilen soruları yıllara göre ayıklayarak irdelemeye çalıştık.

Öncelikle Giresun İl Müftülüğü Fetva Bürosuna yöneltilen 2008-2012 yıllarına ait tespit edilen soruların analizi ile yapılan özgün çalışmayı inceledik. Akabinde 2013-2015 yıllarına ait fetva defterindeki soruları analiz ettik. Gerek 2008-2012 yıllarına ait, gerekse 2013-2015 yıllarına ait fetva defterlerindeki soru analizinde gündelik hayatla ilgili *boşanma-talak, nikâh-evlilik, mal, düğün takıları, aile ilişkileri, kürtaj, tüp bebek, cinsellik, aldatma, abdest-gusül, namaz, oruç, zekât-fitre, kurban, boşanma-talak, kredi ve faiz* konularında soru sorulduğunu tespit ettik.

Fakat muhatapların gündelik hayatla ilgili sorduğu sorular arasında şeri fetvaya göre miras/arsa taksimi paylaşımına ilişkin sadece bir soru tespit edebildik. Muhatapların günlük hayatla ilgili farklı konularda sorular yöneltirken kendilerini neredeyse her gün meşgul eden *miras/arsa paylaşımının şeri fetvadaki (hukuktaki) yeri nedir?* sorusuna cevap aramadıklarını gördük.

Fetva defterinde gündelik hayatla ilgili farklı konularda sorular sorulurken miras paylaşımı ile ilgili sadece bir soru sorulması şüphesiz muhatapların konuya ilgisizliğinden ziyade; mirası paylaşma isteksizliğinden kaynaklandığını ve mevcut durumun devamından yana olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu mirasla ilgili sorular sorulduğu takdirde paylaşımında çözüm alternatiflerinin her kuşak tarafından bilineceği ortaya çıkacaktır. Bu durum, mirastan faydalanan muhatapın gelir kaybına yol açacağından burada mirasla ilgili sorunun sorulmaması muhatapları açısından bilinçli bir tutumun ifadesidir.

Tablo-13: 2008-2012 yılları arasında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelen Sorular ve Sıklıkları (Elmacı, tsz, ss.259-265)

Sıra	Soruların ilgili olduğu konular	Soru Sayısı
1	Boşanma-talak	102
2	Nikâh ve evlilik	69
3	Ailedeki diğer fertlerle ilişkilerde yaşanan sorunlar	63
4	Miras/ mal/ düğün takıları	45
5	Aileye ait	34
6	Kürtaj	24
7	Tüp bebek	21

8	Cinsellik	20
9	Aldatma	10
10	Aile içi iletişimle	10
	Toplam	398

Soruların içeriği itikadi ve ameli konular olmak üzere toplamda 398'dir. Miras konusunda sadece 1 soru sorulmuştur: *Mirastan ailem pay vermedi, miras hakkımı almak istersem huzursuzluk çıkacak. Payımı istersem günahkâr olur muyum?*

Tablo-14: 2013-2015 yılları arasında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelen Sorular ve Sıklıkları

Sıra	Soruların ilgili olduğu konular	Soru Sayısı
1	Abdest-gusül	26
2	Namaz	9
3	Oruç	15
4	Zekat-Fitre	11
5	Kurban	11
6	Cenaze	15
6	Nikah ve Talak	22
7	Kredi ve Faiz	8
8	Gündelik hayat	34
	Toplam	151

Soruların içeriği itikadi ve ameli konular olmak üzere toplam sayısı 151'dir. Miras/arsa paylaşımı hususunda soru sorulmamıştır. Sorular, konularına göre çeşitlilik arz etse de sorular arasında miras paylaşımına dair soru sorulmamıştır. Sorunun çözümüne yönelik bilgi edinme mahiyetinde örneğin *miras-arsa paylaşımının şeri hukuka göre hükmü nedir? Dinimize göre miras paylaşımı nasıl yapılır? Acaba arsa paylaşımında haksızlık mı yaptım?* türünden sorular yöneltilmemiştir.

Soruların içeriği analiz edildiğinde tarafların çözüm arayışı içinde olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Oysa çözüm noktasında gerek Diyanet fetva bürolarında görev yapan uzman kişilerden gerekse ilahiyat fakültelerinde alan (İslam Hukuku) hocalarından şeri fetva-hukuk ile ilgili bilgi almaları mümkündür.

Kanaat Önderleri Açısından Çözüm Arayışları

Miras paylaşımı sorununun çözümü noktasında sülalelerin kanaat önderlerinin gösterecekleri öz-verili yaklaşımları da önem arz etmektedir. Beşeri hukuk ve şeri fetva ilkeleri çerçevesinde çözüm odaklı yaklaşımlar muhatapların bir araya gelmesini sağlayacaktır. Bunun gerçekleşmesi için her kuşağın hayatta olan *büyük baba ve büyük anne veya baba ve anneler* kendi sorumluluklarını hatırlamalı ve kuşakları birleştirici, kucaklayıcı tavır içinde olmalıdırlar. Bilhassa baba ve annelerin (2. kuşak veya nesil) kendi aralarında bir araya gelmeleri ve anlaşmazlıklara çözüm bulmaları gerekir. Kendilerine miras kalan *yazısız-sözlü vasiyetname (arsa, bağ, bahçe, tarla, köy evi gibi)* varlıklarını tespit etmeleri ve taksim hususunda istişarede bulunmaları icap etmektedir. Sözlü vasiyetnameleri yazılı vasiyetname haline dönüştürmenin

yollarını aramaları elzemdir. Bunun için her şeyden önce aile veya sülale içinde konu çerçevesinde birbirlerini dinlemeleri, çözümsüz görünen sorunlarını beşeri hukuk ve şeri fetva uzmanlarına danışmaları gerekmektedir. Aksi takdirde sülale biyografisinde kendilerinin *yazısız vasiyetname kuşakları* olarak hatırlanmalarına ve kısa zaman sonra unutulmalarına sebebiyet vereceklerdir. Aynı zamanda *ilgisiz, sorumsuz, uyumsuz, çözümsüz* bir baba ve anne olarak kendi evlatlarının *parçalanmasına-çatışmasına* zemin hazırlamış olacaktırlar.

Sorunun çözümüne bir başka açıdan açıklık getiren Eyüpoğlu; şiddet eğilimlerine karşı köklü bir çözüm bulunabilmesi için, öncelikle, insanın bildiği şey ile sahip olduğu şey arasında makul-meşru bir denge kurulabilmelidir. Toplum, geleceğin bireylerini yetiştirirken, sadece bilgi sahibi olmanın yollarını değil, bilginin işaret ettiği ve gündelik hayat için zorunlu olan nesnelere meşru bir yolla sahip olmanın yollarını da öğretebilmelidir. Bilgi ile sahip olma arzusu arasındaki tabii dengenin bizi, bilgi sahibi olduğumuz bazı şeylerin bizzat nesnelere de sahip olmaya zorlamadığını bilmemiz/ benimsememiz gerekmektedir. Bu benimseme de bir ihtiyaç anlayışını ifade eder. Toplumumuzun yarınlarını emanet edeceğimiz neslimize tutarlı ve ahlaki bir ihtiyaç anlayışını eğitim kanallarıyla benimsetmezsek, sadece kendini düşünen ama kendini ifade imkânı da bulamayan şaşkın ve bu nedenle oldukça da tehlikeli bir gelecek kaçınılmaz olacaktır. Sahip olduğuyla yetinen, şükreden, kanaat eden ve *bu nimetlere sahip olmayanlara uzattığın yardım ve merhamet eli yap bizleri ya Rab* diye dua eden bir neslin ihtiyaç anlayışını/ felsefesini devletin imkânlarıyla daha çok yeşertelimiz (Eyüpoğlu, 2007, ss.247-273).

Böylece insanları birbirine yaklaştıran birçok bağı yeniden canlandırabiliriz. Bunlar; başta aile/ kan bağı (anne-çocuk...), soy-klan bağı (Akkoyunlular, Karakeçililer...), köy-şehir bağı (Trabzonlu, İstanbullu...), kabile bağı (Seferoğulları, Telliogulları...), milli/etnik bağı (Türk, Arap, Rus...) cinsiyet bağı (kadınlar, erkekler...), yaş bağı (çocuklar, gençler, yetişkinler, yaşlılar), din bağı (Müslüman, Hıristiyan...) biçiminde çoğaltılabilir ki tüm bu bağların üzerinde veya temelinde de bir bağ söz konusudur ve o da *herkesin Adem'in çocukları olması gerçeğidir* (Eyüpoğlu, Perşembe, 2010, ss.113-129).

Sonuç

Yakın tarihimizde gerek akademik alanda gerekse özgün-bağımsız çevrelerde yapılan çalışmalar genelde Doğu-Karadeniz özelde Giresun'un sosyal/etnik kökenine dair toplum yapısını kısmen de olsa ortaya koymuştur. Bölgenin ilk yerleşim tarihi ve bölgede ilk varlık gösteren kavimlerin kim olduğu gibi iddiaların tartışılır-lığı kendi konumunu muhafaza etmekle beraber, bölgede birlikte yaşamı paylaşan kavimlerin, kendilerine has sosyo-kültürel yapılarını koruduklarını söylemek zor olmasa gerek. Bölgede yörenin ilk Türk kavimlerinden sırasıyla Hurriler, Luviler, Taokhlar, Kaşkalar, Khalibler, İskitlerin varlık gösterdiğini; bölgenin ikinci sakinleri ilk Rumlar olarak Mosklar, Tibarenler, Morlar ve Miletlerin de tarihsel süreç içerisinde

burada yaşadıkları söylenebilir. Bölgenin son kavimlerinin Amazonlar, Peçenekler, Kıpçaklar ve Çepnilerin olduğunu söylemek mümkündür.

Geçen yüzyılda çıkan savaşlar nedeniyle yaşanan göçler sürecinde bölgenin demografik yapısında kısmi hareketlilikler yaşansa da zorunlu hareketlilikler bölgenin sosyal yapısını olumsuz yönde etkilememiştir. 93 harbi diye bilinen 1877-78 Rus-Türk savaşı sürecinde Kafkaslarda büyük çoğunluğu Türk soylu olmak üzere önemli bir oranda Müslüman Gürcü azınlığı da bölgeye göç etmiştir. Bölgeye gelen göçmenler, dönemin Muhacir komisyonu tarafından uygun olan yerleşim yerlerine iskân edilmiştir. Göçmenlerin yerleşim yerleri ve demografik popülasyonları gerek resmi kayıtlarda gerekse ilgili akademik ve özgün çalışmalarda ayrıntılı olarak mevcuttur.

Kurtuluş Savaşının akabinde Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş sürecinde yine aynı şekilde bölgede kısmi göç hareketlilikleri yaşanmıştır. Türkiye-Yunanistan arasında yapılan mübadele sözleşmesi gereği bölgedeki Rumlar ile Yunanistan'daki Türkler takas edilmiştir. Sözleşme gereği bölgenin bir kısım etnik Rumları Yunanistan'a, Yunanistan'daki bir kısım Türkler de Türkiye'ye zorunlu göçmen olarak iskân edilmiştir. Mübadil Türk göçmenlerin yerleşim yerlerini ve nüfus sayılarını resmi kayıtlarda tespit etmemiz mümkündür.

Bölgenin gelişen demografik yapısında görülen sosyo-kültürel uyumluluk bölgeye has yerel-kültürel kimlik kazandırırken aynı zamanda nüfusunun sülale yapısının da korunmasını sağlamıştır. Yerel ve göçmen nüfus karşılıklı olarak kendi aile geleneklerine sahip çıkmış, soy kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Son dönem Osmanlı arşiv defter kayıtlarından hareketle Giresun merkez ve ilçelere ait bağımsız sülale kitap çalışmaları yapılmış ve kütüphanelerde yerini almıştır. Yöreye ait sülale detaylarını F.Emecen, A. Yüksel ve S. Balcı'nın özgün çalışmalarında görmemiz mümkündür.

Soy-sülale ile ilgili çalışmalar bölgede son 15-20 yıldır zihinleri meşgul eden bir gerçeği ortaya çıkarmış; kuşaklar arası *miras/arsa paylaşımı* sorununu ortaya koymuştur. Gerek akademik ve özgün çalışmalar gerekse şahsi gözlemlerimiz kuşaklar arasındaki miras/arsa paylaşımı sorununun aile fertlerini, *iletişimsizliğe, uyumsuzluğa ve çatışmaya* sürüklediğini tespit etmiştir. Bölgede yaşanan ve 2012-2013 yıllarında basına yansıyan suç türlerinin (*cana karşı suç, mala karşı suç, şahsa karşı suç, hırsızlık*) temelinde miras/arsa paylaşımından kaynaklanan uyuşmazlıkların varlığı görülmüştür.

Sözü edilen sorunların temelinde miras-arsa paylaşımı ile ilgili sülalenin ilk kuşağından sirayet edegelen sözlü vasiyetname iddiasının bulunması, bu iddiaların yazılı hale getirilmemesi olması, iddia edilen sözlü vasiyetnamelere konu olan arsa, tapu kayıtlarının halen büyük baba, büyük anne üzerinde (onun adına kayıtlı) olması ve bu sülale büyüklerinin önemli bir kısmının hayata veda etmiş olması gibi sorunlar, mirasçı olan 2. ve 3. kuşakların anlaşmazlıklarına,

çatışmalarına sebebiyet vermektedir. Bilhassa mirasçı paydaşlarından 3. kuşağın sayısında artış olması ve bunun da miras/arsanın daha fazla parçalanması anlamına gelmesi var olan miras paylaşımını daha da düğümlenmektedir.

İki türlü olan *sözlü vasiyetnamelerin* ilki Kurtuluş Savaşı dönemine, diğeri ise Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş sonrasına aittir. Savaş dönemine ait vasiyetnamelerin vasileri (vasiyet eden kişilerin tümü) hayata veda etmiştir. Cumhuriyet dönemi vasiyetnamelerinin vasilerinden önemli bir kısmı ise hayattadır. Fakat bu vasilerin yaşları ilerlemiş; fiziki ve akıl sağlığı (nispeten) iyi olsa da sorunun çözümüyle ilgilenecek konumda değildirler. Sağlık ve psikolojik durumları uygun olmayan bu yaşlı vasilerin 2. veya 3. kuşaklara rehberlik etmesini beklemek çözüm için pratik değildir.

Yapılan tespitler ve gözlemler var olan çözümsüzlüğü ortadan kaldıracak olan kuşağın 2. kuşak olduğunu göstermektedir. Çünkü mirasla ilgili sözlü vasiyetname iddiasında bulunan ve günümüzde mirastan faydalanan 2. kuşaktır. O halde bu kuşak (2. Kuşak) sorunun çözüm noktasındaki birinci muhatabıdır.

Kuşaklar arasında sorunun çözümü için sözlü vasiyetnamelerin tarihsel döneminin şartlarının ve aynı zamanda hayatta kalan yaşlı vasilerin sağlık ve psikolojik konumlarının göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. 2. kuşaktan sorunu anlayacak, taraflara izah edebilecek akli-selim sahibi kişilerin bir araya gelmesi gerekir. Miras taksimine dair iddiaların akla, hukuka ve vicdana uygunluğunun rahat demokratik bir ortamda konuşulması gerekmektedir. Aile veya sülale içerisinde hak ihlaline yol açmadan karşılıklı rızaya dayalı miras paylaşımı yapılmalıdır. Tarafların anlaşmazlık durumlarında *talepler yazıya dökülerek sülale içi sözleşmeye (vasiyetnameye)* gidilmesi denenmelidir. Yazılan sözleşmeler beşeri hukuk ve şeri fetva uzmanlarına danışılmalıdır. Böylece tarafların karşılıklı rızasına bağlı sülale içi *yazılı vasiyetnameler* bir uzman kişi tarafından da irdelenerek *resmi vasiyetname* haline dönüştürülmelidir. Nitekim günümüzde bütün il ve ilçe merkezlerinde gerek resmi sulh mahkemeleri, özel hukuk büroları gerekse din-diyamet makamları ve ilahiyat fakültelerinde alan (İslam hukuku) uzmanları bulunmaktadır.

Ayrıca denenmesi gereken çözüm yollarından biri de kuşaklar arasında bir arabulucu komisyonunun oluşturulmasıdır. Kuşakları temsil eden kanaat önderleri ile yukarıda sözü geçen kurumları temsil eden uzmanların bulunduğu bir komisyon çalışması yapılabilir. Komisyonunda bulunacak *kanaat önderi, beşeri hukuk ve şeri fetva uzmanı* kişiler düğümlenen sorunların ayıklanmasında ailelere rehberlik edebilirler. Bu konuda inisiyatif üstlenerek sorunun hukuki ve şeri açıdan insani boyutlarına açıklık getirebilirler. Böylece kuşaklar arasında barış-huzur ve bütünlüğün sağlanmasında rol alabilirler.

Yine sorunun çözümünde etkili olacak yollardan bir diğeri de miras paylaşımı ile ilgili insanın *bildiği şey ile sahip olduğu şey arasında makul-meşru bir denge kurulabilme bilincinin* topluma kazandırılmasıdır. Zira bilgisine sahip olduğumuz her şeyin bizzat nesnesine de sahip olmak zorunda olmadığımızı ve bunun da mümkün olmadığını öğrenmeli, öğretebilmeliyiz. Böyle bir öğrenme ve benimseme anlayışının yaşanır hale gelmesi için de devletin imkânlarıyla eğitim sisteminin temel hedeflerinden biri olarak kabul edilmeli ve uzun vadeli bir süreçte eğitimin tüm programlarında dolaylı bir biçimde işlenmelidir. Eğitimin detaylarında milli kimliğin birleştirici unsurlarının (*soy, dil, din, tarih, miras, ülkü birliği* gibi) işlenmesi elzemdir. Böylece bölgenin milli-etnik-soy bağı (Türk-Rum-Gürcü...), dil bağı (Türkçe, Rumca, Gürcüce...) köy-şehir bağı (Karadenizli, Trabzonlu, Giresunlu...), semavi din bağı (Müslüman, Hıristiyan...) gibi birleştirici bağlar canlı tutulmalıdır.

Özetle yukarıda sözünü ettiğimiz tüm çözüm arayışlarının sorumluluğu 2. kuşak üzerindedir. Şayet mevcut sorunların çözümlenmesi için sunulan alternatifler denenmediği takdirde 2. kuşak kendi evlatları (3. kuşak) karşısında *saygıyı, itibarı, güveni* kaybederken aynı zamanda 3. kuşağın *çatışmasına, parçalanmasına* sebebiyet vermeleri kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

- Albayrak, Haşim, *Tarih Boyunca Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontos*, İstanbul: Babiali Kitaplığı, 2003.
- Arı, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1995.
- Asan, Ömer, *Pontos Kültürü*, İstanbul: Bilge Uluslararası Yay., 1996.
- Bakırcı, Mustafa, *Din ve Kültürel Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Üç Nesil (Giresun Örneği)*, (Yayınlanmamış doktora tezi), M.Ü. SBE İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, (Dnş: Yümni Sezen), İstanbul, 2010.
- Bayraktar, Rasim, "Osmanlı-Rus Savaşları Nedeniyle (1828-29/1853-56/1877-78 Harpleri) Giresun ve Çevresine Göç Eden Müslümanlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu I-II*, (Edt: Mehmet Fatsa), Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Yay., ts.(Sempozyum Tarihi: 25-26 Ekim 2013), ss.572-587.
- , "Giresun'da Suç Türlerinin Tespiti ve Suçların Önlenmesinde Uygulayıcı Kuruluşların Önemi", *Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu*, (Edt: Adem Solak-Öner Solak), Ankara: Serya Yay., 2005, ss.475-485.
- Balcı, Sezai, "Lozan Mübadillerinin Giresun'a Yerleştirilmeleri ve Mübadillerin Karşılaştıkları Sorunlar", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, (Bildiriler Cilt II), Ankara: Giresun Belediyesi Yay., 2009, ss.76-85.
- Bilgin, Mehmet, *Sürmene*, Ankara: (yayınevi belirtilmemiş), 1990.
- Demirel, Muammer, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşından Sonra)", *A.Ü, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum: 2009, Sayı. 40, ss.317-340.
- Düzgün, Ülkü Kara, "Giresun'da Veli Kültürüne Bağlı Adak Yerleri ve Adak Uygulamaları", *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık, 2003.
- Elmacı, Seyhan, "Giresun Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Yöneltilen Sorular Işığında Ailelerin Dini Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu I-II*, (Edt: Mehmet Fatsa), Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Yay., ts, (Sempozyum Tarihi: 25-26 Ekim 2013), ss.259-265.

- Emecen, Feridun, "Giresun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., 1996, C.14, s.78.
- , "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs-1996)*, İstanbul: Giresun Belediyesi Kültür Yay., 1997, ss.19-24.
- Erkan, Süleyman, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, Trabzon: KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay. 1996.
- Eyüpoğlu, Osman, "Bilgi ve Sahip Olma Arzusu Arasındaki İlişki Bağlamında Kadın ve Çocuğa Karşı Şiddet Söyleminin İrdelenmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24-25, Yıl: 2007, ss.247-273.
- Eyüpoğlu, Osman ve Perşembe, Erkan, "Toplumsal Değişim Patolojisi ve Temel Değişim Güdüsü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 28, Yıl: 2010, ss.113-129.
- Emecen, Feridun, Yüksel, Ayhan, *Giresun Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, Trabzon: Serander Yay., 2015.
- , *Görelle Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, Trabzon: Serander Yay., 2015.
- İpek, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon: Serander Yay., 2006.
- , *Mübadele ve Samsun*, Ankara: (yayınevi belirtilmemiş), 2000.
- Kaçar, Betül Zahide, *Çepnilerde Dini ve Sosyal-Kültürel Hayat (Giresun Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), M.Ü. SBE İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, (Danışman: Zeki Arslantürk), İstanbul: 2010.
- Öztürk, Özhan, *Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi Pontos, Genesis*, Ankara: Kitap Yay. 2012.
- Paşa, Mahmud Celaleddin, *Mir'at-i Hakikat Tarihi Hakikatlerin Aynası*, (Haz: İsmet Miroğlu), İstanbul: Bereket Yay., 1983.
- Sümer, Faruk, "Çepni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: DİA, 1994, C.8, s.269.
- Yüksel, Ayhan, Balcı, Sezai, *Harşit Nahiyesi Nüfus Defteri (1251/1835)*, İstanbul: Arı-Sanat Yay., 2015.
- , *Keşap Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, İstanbul, Arı Sanat Yay., 2013.
- <http://www.tugsanyilmaz.av.tr/miras-hukuku-davaları/miras-davasi-ve-miras-hukuku-avukati-sorular-ve-cevaplari>, Erişim Tarihi: 29.05.2017.
- Kılınç, Ahmet (Hüseyin Karaalioğlu'nun torunu) ile 12.05.2017 tarihinde yapılan mülakat; Giresun merkez İnce Geriş Köyü nüfusuna kayıtlı.
- Memiş, Serdar, (Mehmet Memiş'in torunu) ile 15.06.2017 tarihinde yapılan mülakat, Giresun merkez İnce Geriş Köyü Nüfusuna kayıtlı.

Ek.1: T.C Giresun 2. Sulh Mahkemesi 01.01.2012 - 15.03.2017 tarihleri arasında Miras Konusu Arsa Ortaklığının Giderilmesi İş Cetveli İstatistiği

T.C.
GİRESUN
2. SULH HUKUK MAHKEMESİ
01/01/2012 - 15/03/2017
ORTAKLIĞIN GİDERİLMESİ İŞ CETVELİ

ESAS

SENESİ	DEVİR	GELEN	TOPLAM	ÇIKAN	KALAN
2012	43	52	95	34	61
2013	61	40	101	38	63
2014	63	43	106	33	73
2015	73	48	121	64	57
2016	57	49	106	42	64
2017	64	15	79	6	74

ESASLARIN BEYANI

Ait Olduğu Yıl	Adedi
2010	1
2012	6
2013	2
2014	6
2015	10
2016	34
2017	14
Toplam	73

Sistemden Alınmıştır.

15/03/2017

Yazı İşleri Müdürü
Pervin KIVRAK 81917

Ek.2: T.C Giresun 2. Sulh Mahkemesi 01.01.2016 - 01.01.2017 tarihleri arasında Miras Konusu Arsa Ortaklığının Giderilmesi İş Cetveli İstatistiği

T.C.
GİRESUN
2. SULH HUKUK MAHKEMESİ
01/01/2016 - 01/01/2017
ORTAKLIĞIN GİDERİLMESİ İŞ CETVELİ

ESAS

SENESİ	DEVİR	GELEN	TOPLAM	ÇIKAN	KALAN
2016	57	49	106	42	64
2017	64	0	64	0	64

ESASLARIN BEYANI

Ait Olduğu Yıl	Adedi
2010	1
2012	6
2013	2
2014	6
2015	10
2016	34
Toplam	59

Sistemden Alınmıştır.

15/03/2017

Yazı İşleri Müdürü
Pervin KIVRAK 81917

Ek.3: 01.01.2016-31.12.2016 tarihleri arasında (1 yıl içinde) Giresun 1. ve 2. Sulh Mahkemelerine mirasçılık belgesi istemi müracaatında bulunanların istatistiği.

*Mahkeme Türü: Sulh Hukuk Mahkemesi *Açılış Tarihi: 01/01/2016 / 31/12/2016

*Dosya Türü: Hukuk Davası

[Açılış Kriterleri] [Puan Verilenler] [Puan Verilmeyenler] [Tahsil]

Okunmuş Yargı Yeri Bekleme Tasra Yezme Defteri Yargılamamın Yenilenmesi

Ek Davası Görevsizlik Gönderme Bozma Birim Kapatma

İnternet Yetkizlik Tümü Etik Tümü

Çeşitli Sep. Çeşitli Kalor

Dava Türü	1 Sulh Hukuk Mahkemesi	2 Sulh Hukuk Mahkemesi	TOPLAM
34 Menfi Tespit (Tasınmat,Kira ...)	1	0	1
35 Miras Ortaklığına Temsilci At.	1	2	3
36 Mirasçılık Belgesi İstemi	777	778	1555
37 Mirasın Geçerlik Reddi	10	9	19
38 Mirasın Hükmen Reddi	0	2	2
39 Mükyyet (Paydaşlıktan Çıkar ...)	1	0	1
40 Ortaklığın Giderilmesi (Ebirli ...)	0	1	1
41 Ortaklığın Giderilmesi (Miras ...)	2	4	6
42 Ortaklığın Giderilmesi (Paylı ...)	46	43	89
43 Satış İzin	1	0	1
44 Tanıma Ve Tenfiz	1	1	2

[Devri Dağılım Raporu] [Dava Dağılım Çizelgesi] [Temizle] [Kapat]

İslam Tevhit İnancının Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos Üzerindeki Etkisi

Hülya YİĞİT*

Received/Geliş: 21.03.2018

Accepted/Kabul: 26.11.2018

Öz

Bizans İmparatoru I.Manuel Komnenos Myriokephalon yenilgisinin ardından Hristiyanlığın temel dini akidesi olan teslisi sorgulamaya başlamış ve İslam tevhid inancına yakınlığını gösterecek tarzda bazı kararname çıkarmıştır. Ruhban sınıfı İmparatorun aldığı kararları dine aykırı bularak; Onu, Selçuklular karşısındaki ağır yenilgisi sebebiyle delilikle suçlamıştır. Manuel Komnenos bütün suçlamalara ve engelleme çabalarına rağmen ömrünün son yıllarını Hristiyan din kitaplarından Hz.Muhammed ve tevhidi lanetleyen ibarelerin çıkarılması için uğraşarak geçirmiştir. Kısmen başarılı da olmuştur.

Bu makalede I.Manuel Komnenos'un İslam tevhid inancına duyduğu ilginin sebepleri tarihi süreç içinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Bizans'ta teslisin Ortodoks amentü içine giriş süreci ve bu süreç içinde I.Manuel Komnenos dönemine kadar yaşanan tartışmalar ve çatışmalar sebep ve sonuçlarıyla izah edilmiştir. Niketas Khoniates'in "Historia'sı" başta olmak üzere ilgili kaynaklardan ve araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bizans, Türkiye Selçukluları, I. Manuel Komnenos, tevhit, teslis

The Influence of Tawhid (Islamic Faith in Oneness of God) on Byzantine Emperor Manuel I Komnenos

Abstract

Byzantine Emperor Manuel Komnenos I, who began to question the basic Christian doctrine of trinity following the defeat at Myriokephalon, issued decrees in a way to imply that he took an interest in Islamic concept of *tawhid*. Considering these resolutions to be heresy, the clergy accused Komnenos of insanity because of the overwhelming defeat at Myriokephalon inflicted by the Seljuks. Manuel Komnenos spent the last days of his life striving to delete the statements cursing Prophet Muhammad and *tawhid* from Christian religious books despite all the accusations and attempts of obstruction. He partly succeeded in doing so.

This article evaluates the reasons behind Manuel I Komnenos' interest in Islamic faith of *tawhid* within historical process, explaining in this context the process during which the concept of trinity entered Orthodox creed in Byzantine Empire, and the debates and conflicts that emerged within this period until the reign of Manuel I Komnenos along with their causes and effects.

This article draws upon related sources and research works; "Historia" by Niketas Choniates in particular.

Keywords: Byzantine, Turkey Seljuks, Manuel I Komnenos, *tawhid*, trinity

* Öğretim Görevlisi, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hulya.yigit@giresun.edu.tr, ORCID ID:0000-0002-6443-3126
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Manuel Komnenos, babası II. Ioannes Komnenos'un vasiyeti uyarınca 1143'de genç yaşta Bizans tahtına oturur. Manuel, yaşayan bir ağabeyi olmasına rağmen, atak mizaçlı, kabiliyetli ve cesur bir asker olması, aynı zamanda da halka karşı sergilediği müşfik tutumu dolayısıyla kolayca benimsenir.* Manuel'in hayatı savaşlar ve başarılarla geçer. Bilhassa batıda Sırp ve Macarlara karşı kazandığı zaferler Bizans'ı devrin neredeyse en güçlü devleti haline getirir. Ancak 1176'da Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'a karşı Myriokephalon'da aldığı ağır yenilgi durumu tersine çevirir (Aksarayı,2000:21-22; Anonim Selçukname,1952:24; Çay.1984:138-143; Khoniates,1995:123-131; Kinnamos,2001:215-215; Süryani Mihael,1944:248-251; Ostrogorsky,1999:351-362). Manuel Komnenos 1176 yılından itibaren öldüğü 1180'e kadar -Avrupa'da ve Anadolu'da Bizans aleyhine değişen şartlar dolayısıyla- askerî ve siyasi meselelerden daha çok felsefî ve dinî konularla ilgilenir. Ömrünün son yıllarını İslamın tevhit inancının lanetlendiği Bizans dinî anlayışını sorgulamak ve teslis ve tevhit arasında bir orta yol bulmaya çalışmakla geçirir. Bu çabası esnasında Ortodoks amentünün birinci şartı olarak kabul edilen tevhit düşmanlığına sıkı sıkıya bağlı ruhban sınıfıyla fazlasıyla çatışmak zorunda kalmış (Khoniates,1995:149-154), hatta delilikle dahi suçlanmıştır (Khoniates,1995:150).

Tevhit[†] ve teslis[‡] inancıyla ilgili Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki tartışmalar yüzyıllardır sürmektedir. Hristiyan inancının temelini teslis yani “baba Tanrı - oğul İsa - kutsal ruh” anlayışı oluştururken, İslamiyet ise teslisi Allah'a şirk koşmak olarak açıklamakta ve tevhit inancını esas almaktadır. Günümüzde Hristiyan dünyanın çoğunluğu için amentü halindeki teslis inancının sorgusuz sualsiz kabullenilişi uzun yıllar sürecektir tartışmalar ve çatışmalar sonucunda gerçekleşmiştir. Batı ve Doğu Hristiyanları arasında teslisle ilgili tartışmaların odak noktasını teşkil eden bölge Ortodoks Bizans olmuştur. Hz. İsa ve onun ilahî ve insani yapısıyla ilgili bu tartışmalar her iki Roma'nın kimlik değişiminde de en önemli faktör olarak durmaktadır. Bizans'ın siyasi ve kültürel olarak Batıdan uzaklaşması, İstanbul merkezli imparatorluğun Anadolu kanalıyla Doğu medeniyetine yakınlığı ve yaşanan kültür alışverişinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan İslamiyetin doğuşu ve hızla yayılması Ortodoks Bizans'ı tevhide inanan Müslümanlarla tanıştırmıştır. Bizans'ta teslisin sorgulanmasıyla ilgili tartışmaların başlangıcı her ne kadar İslamiyetin ortaya çıkışından çok daha önceye dayansa da bazı Bizans imparatorlarının tevhitte etkilendiğine dair görüşler de bulunmaktadır. Hatta; Urfalı Mateos

*Khoniates eserinde Manuel'i anlatırken; “İmparator başşehirde halk tarafından sevinçle karşılandı...Savaşçı ve cesur, büyük tehlikeler karşısında bile korkusuzdu ve savaş yapılması gerektiğinde her zaman çabuk ve isabetli karardı. Yüzi gençliğinin verdiği bir güzellik saçıyor ve gülümseyişleri gönül alıcıydı. Dindik durmadığı zaman bile boylu-poslu, heybetli görünüşteydi. Teninin rengi, ne beyaz ve solgun, ne de güneş ışınlarının kavurduğu kimselerde olduğu kadar koyu idi; aksine ten rengi açıkla çok yanık arasında tam orta karar olup, bu da onun görünüşünü güzelleştirmekteydi.” demektedir (Khoniates,1995:34-35).

† Tévhit ile ilgili bkz: (Özler,2012:18-21; Sarıçioğlu,2012:22-24).

‡ Teslis ile ilgili bkz: (Waardenburg,2011:548-549;Gürkan,2011:549-552).

(1987:147) kimi Hristiyanları merhametsiz ve zalim olarak tanımlamakta, Vasiliev (1943:266) ise; teslis konusunda Bizans kilisesi ile aynı fikirde olmayan Ariyusçu, Nesturi ve Monofizit Hristiyanların tevhide inanan Müslümanları Bizans'a tercih etiklerini belirtilmektedir.

“İkon kırıcı” imparatorların İslam tevhit inancının etkisinde kaldıklarına dair çok sayıda yayın bulunmaktadır. I.Manuel Komnenos'un da böyle bir yaklaşım içinde olduğunu belirten görüşler vardır, ancak İmparatorun son yıllarında Hristiyan din kitaplarından tevhide lanetleyen sözleri çıkarttırmak için verdiği uğraş ve tevhitte etkilenmiş olma ihtimaliyle ilgili müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu makalede öncelikle Bizans'da teslisin Ortodoks amentü içine giriş süreci ve bu süreç içinde I.Manuel Komnenos dönemine kadar yaşanan tartışmalar ve çatışmalar sebep ve sonuçlarıyla izah edilmektedir. Daha sonra konunun esas aktörü olan Manuel Komnenos'un Myriokephalon yenilgisi sonrasında İslamın tevhit anlayışına duyduğu ilgi ve ortaya çıkan sonuç tarihî süreç içinde değerlendirilmektedir.

Bizans İmparatorluğunda I. Manuel Komnenos Öncesi Teslis Tartışmaları

Teslisin Hristiyan Amentüsü Hâline Gelişi (325-451): Hristiyanlığın ortaya çıkışı ve ilk yayılma sahası bilindiği üzere Kudüs merkezli Yahudi coğrafyasıydı. Nitekim ilk Hristiyanların ibadetlerini sinagoglarda yaptıkları bilinmektedir. Bu sebeple Hristiyanlık, Yahudiliğin bir yan kolu gibi değerlendirilmekteydi (Katar,2007:331-332).Pavlus, bu anlayışı ortadan kaldırmak ve Hristiyanlığın, çoğunluğu paganist olan Roma halkının içinde kolay kabul görebilmesi için Yahudi şeriatının kimi zorluklarından kurtulmak gerektiği fikrini ortaya atmıştı. Bu fikri benimseyenler ve Hristiyanlığı Yahudiliğin bir yan kolu olarak görmekten çıkarıp iman esasları ve ibadet şekilleriyle bağımsızlaştırmaya çalışanlar çoğunlukla -Pavlus gibi- Grek etkisinde kalan Kudüs'ün dışındaki Hristiyanlardı.* Hristiyan amentüsünün şekillenmesi sürecinin başlangıcındaki bu tartışmalar sonraki yıllarda Kudüs Hristiyanlarının kabul ettiği tevhide sorgulanarak reddedilmesi sonucunu doğuracaktır.

II. yüzyılın sonlarına doğru Roma coğrafyasının tamamına yayılan Hristiyanlığı devlet için tehdit olarak gören İmparatorlar sert tedbirlere başvurmuştur. Hristiyanlık ancak Hz. İsa'dan üç yüzyıl sonra İmparator I.Konstantin zamanında “Milano Fermanı (313)” ile resmen bir din olarak kabul edilmiştir. 380'de ise Roma'da bir devlet dini haline gelmiştir. Ancak bu noktaya gelmesi Hristiyanların temel dinî akidelerle ilgili görüş birliğinde olduğu manasına gelmiyordu. Nitekim özellikle Tanrının birliği ve Hz.İsa'nın insani ve ilahî yapısına ilişkin çok şiddetli tartışmalar söz konusuydu. Paganist Roma halkının Hristiyanlaştırılması sürecinde Kudüs'ün ilk Hristiyanlarının tevhit anlayışı yerini teslise bırakmış, diğer taraftan Hz. İsa Tanrının

* Meselâ Yahudi şeriatına uymayan paganistler arasında Hristiyanlığın yayılmasını zorlaştıracaklarını düşünen Pavlus, Kudüs'te 49-50 yıllarında “Havariler Konsili” adıyla bir konsil toplanmasını sağlamıştır. Konsilde alınan kararlar gereğince; Yahudiliğin iman esasları içinde yasaklanan putlara kurban vermek, kanında boğulmuş hayvan eti yemek ve zina yapmanın dışında herhangi bir sınırlama getirilmemesine karar verilmiştir (Eroğlu,2000:310).

yeryüzündeki yansıması ve öz itibarıyla Tanrı olarak görülürken insani ve ilahî yapılarından hangisinin ağır bastığı meselesi tartışılır olmuştur. Bilhassa 318 yılından itibaren fikirlerini yaymaya başlayan Arius'a göre, Hz.İsa her ne kadar "bütün mahlukattan önce yaratılmış" olsa da Tanrının birliğine aykırı olduğu için aynı öze sahip olması imkansızdı (Sinanoğlu,2001:6-7).^{*} Bütün bu tartışmaların yaşandığı dönemde imparatorluğun doğu valisi I. Licinius'u (308-324) yenerek tek başına Roma'ya hükümdarı olan I.Konstantin, böylece sağladığı siyasi birliği dinî olarak da tamamlamak istemiş, ilk genel konsil olan İznik Konsili 325'de bu şartlar altında toplanmıştı (Dvornik,1990:6; Ostrogorsky,1999:44). İznik Konsili Hz. İsa'nın "Tanrının özünden" olduğunun kabul edilmesi, teslisin temellerinin atılması ve bunun Konstantin tarafından imparatorluk kanunu olarak ilan edilmesiyle son bulmuştur. Ayrıca tartışmalara kesin bir nokta koyabilmek amacıyla alınan kararları reddedenlerin aforoz edilmesine karar verilmiştir (Dvornik,1990:7; Sinanoğlu,2001:9-10). İznik Konsili kararlarına rağmen Hristiyanlar arasındaki temel dinî akideler konusundaki anlayış farklılıklarını giderebilmek mümkün olmamıştır (Bailly, Tarihsiz, C.I:28). Meselenin hâlli için 381'de İstanbul'da bir konsil toplanmış ve İznik Konsili kararları bir kez daha kabul edilmiştir.

IV. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Roma'da imparatorluk için Hunlar büyük bir tehlike olarak ortaya çıkmış, yaşanan "kavimler göçü" neticesinde (Ahmetbeyoğlu, 2001: 21-35; Bailly, Tarihsiz, C.I:37-38; Ostrogorsky, 1999: 53) Batı Roma yıkılmış, Avrupa'da yeni bir siyasi yapı oluşmaya başlamıştı. Bu siyasi karışıklık döneminde Batı kilisesini kuvvetlendirerek Roma'yı yeniden canlandırmak düşüncesi Roma ve İstanbul Kiliseleri arasında üstünlük mücadelesini de başlatmıştır. Kiliseler arasındaki rekabet dönemi iki Roma arasındaki siyasi bölünme sürecinden daha uzun ve tartışmalı geçmiştir (Aydın,1986:123-148; Taşcan,2003:92-99). Bilhassa teslis anlayışının Batı Kilisesinde tartışmaya dahi gerek görülmeyecek şekilde mutlak kabulü, Doğu'da ise bu konudaki tartışmaların ardı arkasının kesilmemesi ayrılığı derinleştirmiştir.[†] Bütün tartışmalara rağmen 451 yılında Kadıköy Konsili'nde teslis artık bütünüyle olgunlaşmış ve monofizit görüşler mahkûm edilmiştir. Kadıköy Konsili kararları teslis aleyhtarlarına büyük bir darbe vurmuş, ancak bütünüyle yok edememiştir.[‡] Kadıköy Konsili'nde teslis inancı Hristiyan amentüsü içine kesin surette girmiştir, fakat bu "üçlü ilah" anlayışında ikinci kısmı oluşturan "İsa'nın yapısı" ile ilgili tartışmalar sonraki yıllarda da sürmüş, hatta meselenin netleştirilebilmesi için birkaç konsilin daha toplanması gerekmiştir.

^{*} Aslında Arius'dan önce de Anadolu'da teslise karşı çıkanlar olmuştu. Meselâ bunlardan biri daha sonra "Pavlikanlar" olarak anılacak mezhebin kurucusu Antakya Patriği Samsatlı Paul'dü. Konuyla ilgili bkz: (Çoğ,2008:73-87).

[†] Meselâ, daha sonra "Haydutlar Sinodu ya da Efes Haydutluğu" olarak adlandırılacak 449 tarihli Efes Konsili'nde teslis konusunda Monofizitler kararlarını kabul ettirmiş, bunun üzerine Papa I. Leon İstanbul Patriğine gönderdiği bir mektupla alınan kararlara şiddetle karşı çıkmıştır (Dvornik,1990:15-16; Bailly,Tarihsiz,C.I:41).

[‡]Meselâ, V. yüzyılda Urfa Piskoposu monofizit anlayışı tekrar canlandırmıştır (Aydın,1982:155).

İkon Kırıcılıkta (726-843) Tevhit Etkisi: İslamiyette tevhidin özü, Allah'ın birliğine mutlak surette inanmak ve buna gölge düşürecek her türlü şeyden kaçınmaktır. Bu sebeple İslamiyette; cahiliye devrinin bir usulü olan taş vb. malzemedeki putların önünde, onlara saygı gösterilerek ibadet edilmesi, “tapınılması” kesin surette yasaklanmıştır (Canikli,2004:385; Keskinoglu, 1961:12). Dolayısıyla Hristiyan ritüeli içinde bulunan ikon ve ikonalar karşısındaki ibadetler, Hz. İsa'nın tanrısallaştırılmasında olduğu gibi tevhit anlayışına uymamaktadır. Esasında Hristiyanlığın ilk dönemlerinde dinî semboller kullanılmamış ve tasvirler önünde ibadet edilmemiştir. Hristiyanlığın yayılma sürecinde daha geniş alanlara etki etmek amacıyla dinin ana öğretilerinden uzaklaşılması ve bilhassa diaspora Hristiyanlarının paganist etki altında kalması tasvirlerle ilgili yaklaşımı değiştirmiştir (Bailly,Tarihsiz, C.I:163-165). Meselâ, pagan anlayışın bir ritüeli olan resim, heykel ve benzerleri karşısında diz çökerek dua etmek, mum ve tütüsü yakmak zamanla Hristiyanlar arasında da yaygınlaşmıştır. Grek kültürüne sıkı sıkıya bağlı olmayı özel bir kudret kaynağı olarak gören Bizans'ta Hristiyanlığın ibadet şekilleri arasına pagan geleneklerin girmesi çok daha kolay olmuştur (Ostrogorsky, 1999:29-30). Bu sebeple Leslie Bernard'a göre (1977:7'den nakleden Çoban,2008:123-124) Bizans Hristiyanlığını kısmen Greko-Romen kültürünün bir devamı gibi düşünmek dahi mümkündür.

İkonların ilk ne zaman ortaya çıktığı tartışmalı bir konu olmakla birlikte, zamanla yaygınlaştığı ve yalnızca dinî mekânlarda değil günlük ibadet anlayışı içinde evlerde de yer aldığı görülmektedir. Buna mukabil tasvirlerin dinin ilahi yapısına uygun olmadığını düşünen bir muhalif anlayış da yok değildir. Nitekim VIII. yüzyılda bu anlayışın bir yansıması olarak Bizans yönetimi tasvirlerle karşı cephe almıştır.

İkonoklas (Tasvir Kırıcı) anlayışın İmparator III. Leon'la (717-741) birlikte âdeta patladığı VIII. yüzyıl Bizans tarihinin en çalkantılı dönemlerinden birisidir. Önce Sasani daha sonra Arap tehlikesi, zaten çeşitli iç ve dış sarsıntılarla uğraşan imparatorluğu büyük sıkıntıya sokmuştur (Diehl, 2006: 51). İslamiyetin doğuşu ve Arap İslam ordularının hızla ilerleyerek Bizans topraklarına girmesi, hatta İstanbul'a taarruz edilmesi ve birkaç defa kuşatılması Hristiyan Bizans'ın İslamiyetle tanışmasını sağlayamıştır.* Her ne kadar 750'den sonra İslam fütuhunun durması Bizans'ı rahatlatmış olsa da bu seferde ikonlarla ilgili tartışmalar yeni çalkantılara sebep olmuştur. İkonoklast eğilimin arka planında askerî ve siyasi bir takım sebeplerden bahsedilmekle birlikte, daha ziyade imparatorluğun doğu eyaletlerinde rahat zemin bulması İslamın tevhit anlayışından etkilenilmiş olabileceğini düşündürmüştür. Nitekim “*ikon kırıcı İmparatorların*” Doğu kökenli olması bu açıdan dikkat çekicidir. Mesela, III.Leon İsauriya (Suriye) Hanedanından, V.Leon ise Ermeniydi (Ostrogorsky, 1999:187; Vasiliev, 2016: 295). Esasında tasvirlerin Hristiyan ritüelindeki yerinin sorgulanması çok daha önceye dayanmaktadır,

* Bizans'ta İslâm etkisine ilişkin bkz: (Avcı,2003).

fakat uzun yıllar askerî ve siyasi olarak Bizans'ı zorlayan Müslüman Arapların dininden etkilenildiği veya - en azından reddiyeler yapabilmek maksadıyla * - öğrenilmeye ya da anlaşılmaya çalışıldığı da bir gerçektir.† III. Leon'u Arap dostu olarak niteleyen Ostrogorsky, İslamiyetin dışında Yahudilikten de etkilenmiş olduğuna dikkat çekmektedir (Ostrogorsky,1999:150). Esasında III. Leon ister İslamiyetten ister Yahudilikten etkilenmiş olsun, sonuç itibarıyla her iki dinin ortak noktalarından birisi tasvirler önünde ibadetin putperestlik ve Allah'ın birliğine ortak koşmak olarak algılanmasıdır (Adam,1998:164-165). Dolayısıyla III. Leon'un genel olarak tevhit inancından etkilendiğini söylemek mümkündür.

III. Leon'un ilk olarak 726'dan itibaren tasvirlerle açıkça karşı gelerek, imparatorluk sarayının kapısındaki İsa heykelini söktürmesiyle başlayan süreçte; halk, papa ve patrik imparatora şiddetle muhalefet etmiştir.‡ Buna rağmen 730'da ikon aleyhtarı bir emirname yayınlamaktan çekinmeyen III. Leon, ayrıca sert tedbirler alarak "putperestliği" Bizans'tan temizlemeye çalışmıştır. III. Leon'dan sonra V.Konstantin (741-775) ve IV. Leon'da (775-78) ikon kırıcı tutum izlenmiştir. Mesela V.Konstantin 754'de Hiera'da topladığı Konsil'de tasvirler karşısında ibadet edilmesine yasaklar tasvir yanlılarının aforoz edilmesi kararını aldırıştır (Aydın. 2002:79).§

İkonoklast hareket iki dönemde ele alınmaktadır. Birinci dönem III. Leon'la birlikte 726'da başlayıp 780'de IV. Leon'un ölümüyle son bulur. 787'de toplanan VII. Ekümenik Konsil'de ikon aleyhtarı konsil kararları reddedilir. İkinci dönem ise 813'den 843'e kadardır. 811'de tahta oturan V. Leon, 815'de topladığı Synod'da 754 Konsili kararlarını teyit ettirse de ancak bu dönemde hiçbir zaman ilk tasvir kırıcı imparatorların başarısı yakalanamamıştır. Aksine küçük yaşta III. Mikhail (842-867) adına imparatorluğu yöneten Theodora'nın girişimiyle 843'de tasvirler Ortodoks Hıristiyanlık içinde kesin ve değişmez yerini almıştır (Bailly, Tarihsiz, C.I:196-197; Ostrogorsky, 1999: 189-201; Vasiliev, 2016: 328-332).

I. Manuel Komnenos Dönemi

Tahta Geçişinden 1177'ye Kadar Olan Siyasi ve Askeri Faaliyetleri: Myriokephalon Savaşı sonuçları itibarıyla Bizans İmparatorluğu'nun geleceğini menfi, Türkiye Selçuklularının geleceğini ise müspet yönde değiştiren önemli bir hadisedir. Bu savaş aynı zamanda İmparator Manuel Komnenos'un da hayatında bir dönüm noktası teşkil eder. Konumuzun esasını teşkil eden "tevhit inancının Manuel Komnenos üzerindeki etkisi", Myriokephalon hezimetinin ardından

* İslamiyete karşı reddiyelerle ilgili bkz: (Meyendorf, 2002: 22-34).

† Emevi halifesi II.Yezid'in (720-724) dini mekanlarda tasvirleri kesin surette yasakladığı dönemde Anadolu'da Klaudio polis (Bolu) metropoliti Thomas ve Nakoleia (Seyitgazi) piskoposu Konstantinos'un tasvirlerle karşı aynı tutumu sergilemesi tesadüfi olmasa gerektir (*Abu'l-Farac Tarihi*,1999:194; Ostrogorsky,1999:150).

‡ III. Leon ikon yanlı muhalifleri bazen siyasi hamlelerle bazen de şiddet kullanarak bastırmaya çalışmıştır. Mesela ikon yanlı İstanbul patriği Germanus'u azlederek yerine ikon aleyhtarı Anastasios'u atamıştır (Dvornik,1990:23-24; Ostrogorsky,1999:158; Bailly,Tarihsiz,C.I: 168).

§Aforoz edilenlerden birisi ikon yanlılarının sözcüsü Yahya Dimeş'kiydi (Dvornik,1990:25;Vasiliev,2016:302-303;Göregen,2014:61).

İmparatorun değişen ruh hâlinin bir sonucu olarak -dinî meselelerle fazlaca ilgilenmesiyle- ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Manuel Komnenos'un, 1177'ye kadar olan faaliyetlerini açıklamak, yenilginin ardından yaşadığı değişimi anlamak açısından faydalı olacaktır.

Manuel Komnenos, babası II. Ioannes Komnenos'un vasiyeti uyarınca 1143 yılında Bizans tahtına oturur. İktidarının ilk yıllarında halkına karşı cömertliği ve şefkati onun çok sevilen bir hükümdar olmasını sağlamıştır. Khoniates'e göre (1995: 39):

İmparator Manuel bu sıralarda (İktidarının ilk yılları) emsalsiz bir hükümdar örneğiydi: Yüreği aşağılık her şeyi kendisi için toplama hırsından âzadeydi. Aksine cömertliği okyanuslar kadar sonsuzdu; merhamet ve şefkati sınırsızdı; yumuşak huylu ve insancıldı... İnsanlar kendilerini şairlerin efsanelerindeki altın çağa geri dönmüş hissetmekteydiler. Saraydaki muazzam ricacılar kitlesi kapılarda itişip kakışıyor, kimi içeri girmeye, kimiye dışarı çıkmaya uğraşıyordu. İmparatorluk hazinelerinden muazzam bir para seli, bol bol ve seve seve, sıkıntı çekenlerin kucağına akmaktaydı.

Manuel Komnenos'un ilk yıllarındaki bu cömert ve müşfik tutumu, sürekli savaşların yol açtığı maddi sıkıntılardan dolayı zamanla değişmiştir. Khoniates (1995: 40) bu durumla ilgili:

İmparator Manuel'in bu soylu düşünce ve tutumu sürüp gitmedi. Olgunluk çağındaki faaliyetlerinde hükümdarlık tarafı daha güçlü olarak belirdi. Tebasına artık hür insanlar gibi değil köle muamelesi yapmaya başladığı gibi bağışları da artık öylesine bol değildi... Artan giderleri karşılamak için gerçekten de bir avuç dolusu kırıntı değil, tam bir altın denizi gerekmekteydi.

demektedir. Manuel Komnenos genel olarak dedesi I. Aleksios Komnenos'un iç ve dış politikalarını sürdürmüştür, fakat gerek Avrupa'nın siyasi karışıklığı gerekse Anadolu'da Selçuklularla Danişmentlilerin sürekli çekişmeleri ve Haçlı devletlerinin etkinliğinin artması durumu oldukça karmaşıklştırmıştır (Bailly, Tarihsiz, C.II:33). Manuel Komnenos bu karışık ortam içinde Bizans'ın güç kaybetmemesi için askerî ve siyasi manevralar yapmak zorunda kalmıştır. Meselâ II. Haçlı seferini Bizans'ın zarar görmeden atlatabilmesi için öncelikle İstanbul'un savunmasını kuvvetlendirmiş ve Haçlıları hızlıca Anadolu'ya geçirecek Türklerin sahasına göndermiştir (Khoniates, 1995: 40-45).* İmparator Manuel'in bütün hayatı savaşlarla geçmiştir. Myriokephalon yenilgisine kadar, doğuda Kilikya Ermeni Krallığını, Antakya Haçlı Prenslüğünü ve Kudüs Haçlı Krallığını Bizans'a bağlaması, batıda Macarlar, Almanlar ve Venediklilere karşı verdiği başarılı mücadele onu devrinin en büyük hükümdarlarından birisi hâline getirmiştir (Kinnamos, 2001: 205-209). Anadolu'da Selçuklularla Danişmentliler arasındaki çekişmeden faydalanarak II. Kılıçarslan'ı İstanbul'a

*Manuel'in haçlılara karşı Türklerle ittifak yaptığına ilişkin farklı görüşler de bulunmaktadır. Mesela Vasiliev ve Bailly'nin görüşü bu iddianın temelini zayıf olduğu şeklindedir (Vasiliev,2016: 478; Bailly, Tarihsiz, C.II: 337).

gelmeye mecbur etmiş, 1162’de onunla yaptığı anlaşmayla da Anadolu’da etkinliği ele geçirmiştir (Khoniates, 1995: 81-83; Kinnamos, 2001: 150-151; Ostrogorsky, 1999: 361; Çay, 1984: 140; Süryani Mihail, 1944: 189).

Manuel Komnenos halkın sevgisini ve desteğini zamanla kaybetmiştir. Bunun en büyük sebebi Batıya duyduğu hayranlık ve Latin kökenli ilk iki karısının da etkisiyle Doğulu bir imparatorlukta Batılı Latinlere fazla kıymet vermesi olmuştur. Hatta devlet teşkilatı içinde bütün önemli görevlere Latinleri getirmiş ve devletin bütün imkânlarını onlar için seferber etmiştir. Nitekim Khoniates (1995:142-143) hayıflanarak durumu şöyle anlatır:

Manuel zamanında vergilerin çok ağır ve bunaltıcı olduğunu sükûtle geçiştirmek istemem... Paranın büyük kısmı muhtelif milletlerin, özellikle de imparatorun Latin maiyetinin cebine akıyordu... Manuel; bunların hepsini zengin etti; içlerinden bazıları her türlü öğrenim ve terbiyeden yoksun oldukları ve Grekçeyi, çoban kavalının kayalardan akseden bozuk sesi gibi sadece kekeleyecek kadar bilmelerine rağmen, bol bol para biriktirecek ve en büyük kavimlerin en kudretli efendileri gibi mücevherler içinde yüzecek kadar refah içinde yaşamaktaydı... En yüksek makamları onlara veriyor, hatta hukuk alanında en zengin deneyimli bir kimsenin bile ancak yaşlılığında ulaşabildiği hâkimlik makamlarına bile getiriyordu.

Manuel Komnenos’un bütün bu Batı hayranlığının temelinde “Büyük Roma İmparatorluğu’nu yeniden kurma” sevdası vardır. Fakat Alman İmparatoru I. Friedrich Barbarossa’nın, selefi II. Konrad’la Manuel’in Normanlara karşı yaptığı ittifakı bozması bütün dengeleri değiştirmiştir. Ardından Manuel’in 1176’da Myriocephalon’da yaşadığı hezimet Manuel Komnenos’un planlarını gerçekleştirmesini imkânsızlaştırmıştır.

Manuel Komnenos yukarıda belirtildiği gibi Anadolu’daki Türk devletleri arasındaki ihtilaflardan faydalanarak, 1162’de Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan’ı İstanbul’a gelmeye mecbur etmiştir. Kılıçarslan’ı sarayında ağırlayan İmparator, Sultana Bizans’ın gücünü ve büyüklüğünü gösterebilmek için her şeyi yapmıştır. Sonunda yaptıkları anlaşmayla Anadolu’da kendisine bir müttefik bulduğunu düşünerek yüklü miktarda para, mücevher ve daha başka hediyelerle Kılıçarslan’ı ülkesine göndermiştir. Daha sonra batıya yönelen Manuel Komnenos 1162-1176 arasında Anadolu’yu ihmal etmiş, bu dönemi iyi değerlendiren Kılıçarslan ise Anadolu’daki üstünlüğü ele geçirip Bizans için tehdit olmaya başlamıştır (Çay, 1984: 131). Manuel’in Selçukluların Bizans topraklarına yaptıkları akınları durdurmak üzere siyasi ve askerî girişimleri başarısız olmuştur (Khoniates, 1995: 121; Kinnamos, 2001: 209). Bunun üzerine Manuel Komnenos Türkleri bütünüyle Anadolu’dan atmak üzere 1176 ilkbaharında harekete geçmiştir. Kılıçarslan Manuel’e seferden vazgeçmesi ve anlaşma yapmak için birkaç defa teklif götürmüş, fakat İmparator kabul etmemiştir. Khoniates (1995: 124), Kılıçarslan’ın tekliflerine

karşı Manuel'in tavrını şöyle anlatmaktadır: "Sultan yeniden müzakereye girişmek istedi. Ancak İmparator kibirli bir palavrayla, ona cevabını bizzat ve Konya'da bildireceğini belirtti. Bunun üzerine Sultan bir anlaşmaya varılamayacağını anlayarak, Bizans ordusunun geçmesi gereken "Tzibritze Geçidi" adını taşıyan yolun darlaştığı yeri işgal etti."

Manuel Komnenos'un sözleri girişeceği savaşta kesin bir galibiyet beklediğini göstermektedir, fakat savaşın sonunda büyük bir hezimet yaşar. Khoniates'de (1995: 123-124) olay şöyle anlatılmaktadır:

Türkler büyük gruplar halinde Bizanslıların geçeceği bütün yol ve patikaları tutarak geçidi tıkadılar. Dar geçit içinde sıkışan Bizanslılar birbirlerinin hareketini engelliyor ve düşmana zarar veremiyorlardı... Çatlak ve yarıklar cesetle doldu. Ağaçlar arasını maktul düşenler doldurdu, kan selleri peyda oldu ve insan ve hayvan kanı bir arada aktı. Orada cereyan eden olay böylesine tüyler ürpertici, böylesine tasvire sığmaz oldu.

Süryani Mihail'in Vekayinamesinde (1944:250) ise; "Dünyayı fethetmeye gayret eden Manuel, eksilmiş bir ordu ile beraber mahcup bir halde kendi memleketine döndü. O sultana büyük meblağlar gönderdi ve esir edilip sağ kalmış olan askerlerini geri aldı." denilmektedir.

Vasiliev'e göre (2016: 487: Kılıçarslan'ın savaşın sonunda Manuel'le yaptığı anlaşma "bilinmeyen bir sebepten ötürü" kazandığı zafere nispetle, çok hafif şartlar taşımaktadır. Anlaşmaya göre İmparatorun yükümlülüğü, İstanbul'a döndükten sonra Anadolu'daki bazı istihkâmları yıktırmak ve fidye olarak bir miktar para göndermek olacaktır. Süryani Mihail (1944: 250), Manuel'in İstanbul'a döndükten sonra Selçuklulara büyük miktarda altın gönderdiğinden bahsetmektedir (Vasiliev, 2016: 481;), ancak sonraki gelişmelere bakıldığında Bizans'ın anlaşma şartlarına tam olarak uymadığı anlaşılmaktadır. Meselâ, Dorylaion istihkâmı yıktırılmamıştır. Bunun üzerine Selçuklular, Bizans topraklarına yeniden taarruz etmeye başlamıştır (Khoniates, 1995: 133). Manuel Komnenos'un yaşadığı hezimet büyüktür, fakat Bizans açısından asıl vahim olan, ordunun neredeyse tamamının imha olması ve artık Türkleri Anadolu'dan atma ümidinin tamamen sona ermesidir. Diğer taraftan Manuel'in seleflerinin tedbirli politikalarını terk ederek fazla gözü kara davranması Bizans'ın batıdaki itibarını da kaybettirmiştir. Nitekim Friederich Barborassa'nın Myriokephalon yenilgisinin ardından Manuel'e yazdığı mektupta, kendisini "gücünü ve ihtişamını Roma İmparatorları'ndan alan Alman İmparatoru"; onu ise, "Greklerin Kralı" olarak tanımlaması durumu açıkça ortaya koymaktadır (Bailly, Tarihsiz, C.II:343; Ostrogorsky, 1999: 362; Vasiliev, 2016: 48).

Manuel Komnenos'un Teslisi Sorgulaması ve Bunun Yansımaları: Myriokephalan Savaşı hem Selçuklular hem de Bizans açısından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi artık Türkleri Anadolu'dan atma ümidi bitmiş, Anadolu'nun Türk yurdu olduğu tescillenmiş,

Bizans eski gücünü ve kudretini tamamıyla ve geri dönülemeyecek şekilde kaybetmiştir. Manuel Komnenos yenilginin ardından askerî ve siyasî meselelerden çok felsefî ve dinî konularla ilgilenmeye başlamıştır. Tyre'lu William, (1025'den nakleden: Vasiliev,(2016:486-487), yenilginin ardından Manuel Komnenos'un ruh halini şöyle tasvir etmektedir:

O günden sonra imparatorun yeniden doğduğu ve bu onulmaz felaketin hatırasıyla sonsuza kadar etkilendiği söylenir. Bu olaydan sonra imparator ne bir zamanlar kendisinin karakteristiği olan neşeli ruh halini sergiledi ne de halkın ısrarına rağmen, bir zamanlar olduğu ruh haliyle göründü. Yaşadığı müddetçe, bu olaydan önce sahip olduğu sağlıklı haline tekrar dönemedi... Bu mağlubiyetin hatırası onu öyle kahretti ki bir daha ne huzur yüzü gördü ne de ruhen rahata erebildi.

Manuel Komnenos ömrünün son yıllarında dinî meselelerle ilgili yaptığı araştırmalar sonrasında Ortodoks Hristiyan inancının yerleşik esaslarını sorgulamaya başlamıştır. İncil'in anlamıyla ilgili ruhban sınıfının görüşlerine aykırı bazı yorumlar dahi yapmıştır. Sürekli bu konularla ilgilenmesi daha derin felsefî ve dinî konulara yönelmesine yol açmış, Ortodoks iman esaslarıyla ilgili ruhban sınıfına muhalif fikirler üretmiştir. Hatta bu sebeple delilikle dahi suçlanmıştır (Khoniates,1995:150). Khoniates'e (1995:147) göre:

...çoğu kere İncilin anlamını hoşuna gittiği gibi yanlış tefsir ediyor ve doğru anlaşılması için kilise babalarının fikir yürüttükleri birçok konuya, sanki Khristos 'u kendi içinde eritmiş, onun inayetine mazhar olmuş ve onun tarafından aydınlatılarak Khristos 'un sırları kendisine açıklanmış gibi davranarak yeni yorumlar üretiyordu.

Bilindiği gibi Hristiyanlığın amentüsünün ve ibadet şekillerinin belirlenmesi yüzyıllar süren tartışmalar sonrasında mümkün olabilmıştır. Bu süreç dâhilinde Bizans'ın Ortodoks Hristiyan bir din devleti hâline geldiği de bir gerçektir. Bu sebeple, Kilisenin belirlediği ve değişmez kabul ettiği kurallar çerçevesinde, siyasetten günlük faaliyetlere kadar hayatın her alanında din vardı. İman ve ibadet esaslarıyla ilgili ruhban sınıfının dışında herhangi birinin ortaya atacağı farklı fikirler delilik ya da kâfirlik olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla Manuel Komnenos'un bilhassa Hristiyan amentüsünün esasını teşkil eden teslisi sorgulaması o günkü şartlarda kolay kabul edilebilecek bir durum değildir. Nitekim Khoniates, Manuel Komnenos'un dinî meselelerle bu kadar yakından ilgilenmesini yanlış bulmakta ve İmparatorun tutumunu, "Bizans İmparatorlarının her konuda en iyiyi kendilerinin bildiği kabulüne" yormaktadır (Khoniates, 1995: 146-147).

Manuel Komnenos, özellikle İslamın tevhit inancını reddeden teslisle ilgili fikirleriyle fazlaca tepki çekmiştir. Meselâ, Ioannes İncilinde Hz. İsa'ya atfedilen "babam benden büyüktür" sözünün yalnızca İsa'nın tanrısal özelliğiyle ilgili olmadığını, aynı zamanda insani yönünü gösterdiğini, dolayısıyla İsa'nın Tanrıyla eşit kabul edilemeyeceğini öne sürmüş, bunu kilise ileri

gelenlerine zorla imzalatmış, hatta öğretisini taş a kazıtarak Büyük Kilise'ye koydurmuştur. Ayrıca herhangi bir itiraza meydan vermeyecek şekilde sert tedbirler de almıştır. O günün genel kanaatine göre, son derece radikal bu yorumla ilgili Khoniates (1995: 148-149) şunları yazmaktadır:

Ben Manuel'in, İsa'nın sanki insanî tabiatını kabul etmiş ve dünyada dolaşmış olduğu için Oğul'un Baba'sına nazaran daha düşük derecede olduğunu (söylediğini) anlamıyorum. Sanki o, insan haliyle de tanrısallığını muhafaza etmemiş, sanki o, nefsinden feragat ettiği, düşük dereceli insanî tabiatı, onunla birleşmek suretiyle yükselmemiş, tanrısallaştırmamış ve onu kendi azametinden paylandırmamış gibi. Çünkü bunun aksinde, Khristos'un insanî tabiatı yüzünden kendisini (aşağıya) düşürmüş olması çok mantıksız olurdu.

Manuel bu doktrini -itirazlar ileri sürmeyi veya mırıldanmayı akıllarına getirenler bir tarafa bırakılsın, bunu düşünmeye cesaret edecek olanları bile ölüm ve afroz ile tehdit eden- İmparatorluk kırmızısiyla mühürlenmiş bir yazıyla açıkladı.

Teslisi sorgulamasının ardından Manuel Komnenos farklı bir konuyu daha ele alır. İmparator, Hristiyan din kitaplarından tevhide ve bütün Müslümanları lanetleyen* sözlerin çıkarılmasını ister. İmparator böylece tevhide yaklaşıyor ve ilk adım olarak tevhid ve teslis arasında bir orta yol bulmaya çalışıyordu. Patrik ve piskoposlar karşı çıksa da görüşünde ısrar etmiş, hatta sözü edilen laneti din kitaplarına yerleştiren imparatorları ve ruhbanları şiddetle eleştirdiği bir yazıyı Patriklik sarayında okutmuştur. Khoniates eserinde, Manuel'in "bu kadar ileri gitmesinin" sebebini ölümünden hemen önce yaşadığı ağır hastalığa bağlamaktadır. Ona göre(1995: 149-150):

Adam hayatının son yıllarında şunları da yaptı...din kitaplarında Muhammed'in "ne doğurtmuş, ne de doğurulmuş , donmuş bir vahdet içinde" olarak ifade ettiği Allah'ına lanet vardır. Manuel bu lâneti bu tür din kitaplarından silip çıkarmayı aklına koymuştu ve buna Büyük Kilise (Ayasofya)'nin kitabından başladı... Bunlar (patrik ve piskoposlar) bu işin sonucunun iyi olmayacağını söylüyorlardı; Manuel'in önerisi onlara göre Tanrı hakkındaki doğru tasavvurdan ayırmaktaydı...çünkü lanet hiç de Tanrı'ya, göğü ve dünyayı yaratan Tanrı'ya değil, şu doğurulmamış, doğurtmayan ve hareket etmeyen Tanrı'ya müteveccihiti. Hristiyanlar bir baba Tanrı'ya inanıyorlardı; Muhammed'in yakışsız ve çocukça iddiaları ise bu türden bir inancı kökünden

* İslamiyetin Ortodoks Hristiyanlıkla ilk karşılaştığı VII. yüzyıldan itibaren, Araplarla Bizans İmparatorları savaş alanlarında karşı karşıya gelmişlerdir. Birbirleriyle savaşan her iki topluluk da verdikleri mücadelenin temel sebebini diğerinin inancına bağlamıştır. Müslümanlar nasıl teslisi kabul ederek "Tanrı'ya ortak koşanlara" karşı kutsal bir savaş veriyorlarsa, Bizans'ta Müslümanları "Deccal'in bir öncüsü" olarak görmüştür. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak İslamiyet, Hristiyanlar tarafından sapıklık olarak görülmesi ve özellikle teslisi belli bir mantığa oturtabilmek için tevhid karşıtlığına dayalı bir literatür ortaya çıkmıştır. Neticede İslamiyete karşı yirmi iki maddeden oluşan bir "lanet" metni oluşturulmuştur (Meyendorf,2012: 21-22,34)

yasaklamaktaydı, üstelik şu “hareketsiz tekin ne olduğunu tasavvur etmek bile mümkün değildi.

Fakat onların bütün çarpınmalarına rağmen Manuel’in düşünce ve kararı, gönlüne bir büyü gibi yerleşmişti... Manuel, (Patriklik Sarayında okuttuğu bildiriyle) az kalsın dinleyicileri hükmü altına alacaktı ve eğer Patrik bütün kararlılığıyla müdahale etmeseydi Muhammed’in yücelttiği şu hareket etmeyen tek Tanrı az kalsın gerçek tanrı olarak tanınacaktı... Onun bu kadar ileri gitmesine her şeyden önce, sonradan ölümüyle sonuçlanan ağır hastalıkla o sıralarda boğuşmakta olması sebep olmuştur.

Manuel Komnenos’un öğretisini tam istediği şekilde kabul ettirebilmesi mümkün olmamıştır. Uzun bir süre patrik ve piskoposlarla mücadele eden Manuel yalnızca “Muhammed’in Tanrısı’na lanetin” kaldırılmasını kabul ettirebilmiştir. Khoniates’in (1995: 152) verdiği bilgiye göre:

...uzun bir süre sonra ve istemeye istemeye (Patrik ve piskoposlar) inanç kitaplarından Muhammed’in Tanrısı’na lânetin kaldırılması, buna mukabil Muhammed ile bütün öğretisinin ve bütün Müslümanların lânetlenmesi kararını imzalamak üzere yeniden toplandılar. Bu hususlar doğru ve geçerli olarak kabul edildikten sonradır ki bu sonu gelmez görünen toplantılar sona ermiş oldu.

Manuel Komnenos “lanetin kaldırılması” tartışmaları sırasında hastalanmış ve 24 Eylül 1180’de ölmüştür.

Sonuç

Tevhit ve teslis, inanç ve iman esasları açısından İslamiyet ve Hristiyanlık arasındaki en temel farkı oluşturmaktadır. Hristiyanlık, ilk yayılma sahası olan Roma İmparatorluğunda üç yüz yıl boyunca devlet tarafından takibata uğramış, ilk Hristiyanlar sürekli kaçmak ve saklanmak zorunda kalmışlardır. Hristiyanlar bu süreç içinde Paganist Roma inancının fazlasıyla etkisinde kalarak tevhitte uzaklaşmış ve teslis öğretisi ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Kudüs dışı Hristiyan din adamlarından bazılarının, paganist halk arasında Hristiyanlığın kolay yayılabilmesinin Yahudi şeriatının bazı zorluklarından uzaklaşılmasıyla mümkün olabileceğine dair fikirleri de Hristiyanlığı ana öğretisinden uzaklaştırmıştır. Roma’nın ikiye ayrılması sonrasında Doğu Roma / Bizans, Doğulu Monofizit, Nesturi ve Süryani Hristiyanların etkisiyle teslis tartışmalarının merkezi haline gelmiştir.

Ortodoks Hristiyanlığın dinî ritüeli içine giren resimler ve ikonlar, tevhit-teslis tartışmalarını farklı bir boyuta taşımıştır. Müslüman Arapların Bizans topraklarına yoğun taarruzlarının olduğu VIII. yüzyılda “ikon kırıcılığın” alevlenmesi, “ikonaklast akımda” İslam etkisi olabileceğine dair görüşü ortaya çıkarmıştır. İkonlara karşı olan tavrın başlangıcının VIII. yüzyıl öncesine dayanmasından dolayı ikon kırıcılığında doğrudan İslam etkisi olduğu

ispatlanamasa da uzun yıllar Bizans'ı zorlayan Arapları tanımak veya en azından reddiyeler yapmak maksadıyla İslamiyetin öğrenilmeye çalışıldığı da bir gerçektir.

Ortodoks Hristiyan bir din devleti olan Bizans'ta bir İmparatorun İslamiyete karşı ılımlı yaklaşımı ruhban sınıfının kabul edebileceği bir durum değildir. Bu sebeple Kilisenin bütün itirazlarına rağmen Manuel'in "İslam tevhid inancını lanetleyen" sözleri kaldırtmak için sarf ettiği ısrarlı çaba delilikle suçlanmasına dahi sebep olmuştur. Çünkü Kiliseye göre İmparatorun böyle bir davranış sergilemesi, ancak Myriokephalon'da maruz kaldığı ağır mağlubiyet sonrası beden ve ruh sağlığının bozulmasıyla ilgili olabilirdi. Oysaki Manuel'in, ordusunun askerî üstünlüğüne rağmen Türklere yenilme sebeplerini sorgularken, düşmanın dinini de incelemiş ve tevhit inancını mantıklı bulmuş olması ihtimali yüksektir. Ancak kilise bunu ya görmemiş ya da görmek istememiştir. Netice itibariyle ortaya çıkan durum, Manuel'in tevhitin akla ve mantığı uygun olduğunu görerek "laneti" kaldırtabilmek için çabaladığı, fakat o günkü şartlar altında tam başarı sağlayamadığı için en azından bir orta yol bulmaya çalıştığını düşündürmektedir.

Kaynakça

- Abû'l-Farac Tarihi*. (1999), C. I- II, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, TTK Yayını, Ankara .
- ADAM, B. (1998), "Yahudiliğin Hristiyanlığa ve İslâma Bakışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu I* (8-9.09.1996-Ankara), Ankara, ss.164-165.
- AHMETBEYOĞLU, A. (2001), *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK Yayını, Ankara.
- Aksarayî, (2000), *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK Yayını, Ankara .
- Anonim Selçuknâme- Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, (1952),Çev.: Feridun Nafiz Uzluk, Ankara.
- AVCI, C. (2003), *İslâm-Bizans İlişkileri*, Klasik Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, M. (1982), "Hristiyanlıkta Teslis Doktrini ve Hristiyan İ'tizalleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S. V, Ankara, s.141-156.
- (1986) "Doğu ve Batı Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 27, S.1, Ankara, s.123-148.
- (2002). "Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/13, s. 5-14.
- BAILLY, A. (Tarihsiz), *Bizans Tarihi*, C. I, II, Çev: Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- BARNARD, L. (1977), "The Theology of Images", *Iconoclasm: Papers Given at he Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies-March 1975*, A.Bryer-J.Herrin (eds.) Center for Byzantine Studies, Birmingham, ss.7-13.
- CANİKLİ, İ. (2004), "İslam Kültüründe Resim Sanatına Reddiyeci Yaklaşımı Temellendirmede Kullanılan Rivayetin Kritiği", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C.17, S.4, Ankara, ss. 379-389.
- ÇAY, M. A. (1984), *Anadolunun Türkleşmesinde Dönüm Noktası*, Orkun Yayınevi, İstanbul.
- ÇOBAN, B. Z. (2008), "Bizans İkonaklazmının Nedenleri ve İslâm Etkisi Tartışması", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.8, S. 4, Samsun, ss.117-145.
- ÇOĞ, M. (2008), "İslâm-Bizans İlişkileri Bağlamında Pavlikanlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13/2, Elazığ, ss. 73-87.
- DİEHL, C. (2006), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev: A.Göke Bozkurt, İlgi yayınları, İstanbul.
- DVORNIK, F. (1990), *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Fransızcaya Çev: Soeur Jean-Marie O.D., Fransızcadan Türkçeye Çev: Mehmet Aydın, TTK Yayını, Ankara.
- GÖREGEN, M. (2014), "İkonoklastik Konsil ve Yahya Dimeşki", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.14, Kars, ss. 59-74.
- GÜRKAN, S. L. (2011), "Teslis- İslâm Anlayışında", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.40, Ankara, ss. 549-552.
- EROĞLU, H. (2000), "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.41, S.1, Ankara, ss. 309-325.
- Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (2001), Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK Yayını, Ankara.
- KATAR, M. (2007), "Tevhiden Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık Bir Yahudi İhya Hareketi Olarak Başlayan Hristiyanlığın Evrensel Bir Din Haline Geliş Öyküsü", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C. 20, S. 3, Ankara, ss. 330-339.
- KESKİNOĞLU, O. (1961), "İslâm'da Tasvir ve Minyatürler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S.1, Ankara, ss. 11-23.
- MEYENDORF, J. (2002), "Bizans'ın İslâm Anlayışı", Çev: Fuat Aydın, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

- Dergisi*, S. 6, Sakarya, ss. 21-46.
- Niketas Khoniates, (1995), *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev: Fikret Işıltan, TTK Yayını, Ankara.
- OSTROGORSKY, G. (1999), *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret Işıltan, TTK Yayını, 5. Baskı, Ankara
- ÖZLER, M. (2012), “Tevhid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.41, Ankara, ss. 18-20.
- Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, (1987), Çev: Hrant D. Andreatsyan, TTK Yayını, 2. Baskı, Ankara.
- SARIKÇIOĞLU, E. (2012), “Tevhid-Diğer Dinlerde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.41, Ankara, ss. 22-24.
- SİNANOĞLU, M. (2001), “Hristiyan ve İslâm Kaynakların da Tartışmalı Bir Dinî Toplantı: İznik Konsili”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S,6, İSAM Yayını, İstanbul, ss.1-16.
- Süryani Patrik Mihailin Vekayinamesi-İkinci Kısım(1042-1195)*, (1944), Çev.: Hrant D.Andreatsyan, Ankara.
- TAŞCAN, A. (2003), “ Tarihi Süreç İçerisinde İstanbul-Roma Kiliseleri Arasındaki Çekişmeler ve 1054 Krizi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Manisa, ss. 91-100.
- VASILIEV, A. A. (1943), *Bizans İmparatorluğu Tarihi, C.,I*, Çev.: Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara.
- (2016), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev.: Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul.
- WAARDENBURG, J. (2011), “Teslis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.40, Ankara, ss. 548-549.
- William of Tyre.(1025), *Historia*, XXI, 12; Recueil des historiens, I, Çev: Babcock ve Krey, II.

1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması

Mehmet KAYIRAN*
Mustafa Yahya METİNTAŞ†

Received/Geliş: 11.04.2018
Accepted/Kabul: 30.11.2018

Öz

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun erken yıllarından itibaren ekonomik gelişimini sağlayabilmek ve siyasal ilerleme kaydedebilmek amacıyla toprak reformu ve tarım kesiminin kalkındırılmasını milli bir mesele olarak kabul etmiştir. Bu araştırmada, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK)"nin iktisadi sorunların çözümüne olumlu ve olumsuz katkıları değerlendirilmiş, uygulamaların sonuçlarının gelecekte oluşan siyasi, sosyal ve iktisadi hayatın şekillenmesindeki yansımaları tartışılmıştır. Uzun dönem süren hazırlıklardan sonra 11 Haziran 1945 tarih ve 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sert ve yoğun tartışmalardan sonra kabul edilmiştir. Sekiz bölümde toplanmış olan 66 maddeden oluşan tasarıda "Toprağı işleyenlerin ona sahip olması, toprağa sahip olanların da topraklarını işlemesi esasları üzerinden Türkiye yürümek zorundadır" ifadesi ilke edinilmiştir. Ayrıca, dağıtılan arazinin sürekli işletilmesi için de gerekli donatımın devlet tarafından sağlanacağı belirtilmiştir. Ancak ÇTK'deki düzenlemeler, çeşitli nedenlerle hayata geçirilememiş, yeterli toprak dağıtımı yapılamamış, dağıtım yapılan çiftçilere de fonlar yetersiz olduğundan makine-donatım ve kredi desteği verilememiştir. Böylece küçük ve verimsiz toprak sahibi çiftçi sayısı artmıştır. İşletme büyüklükleri açısından verimli olmayan bölünmeler toprakların kiralama veya satış yoluyla varlıklı arazi sahiplerinin eline geçmesine imkân vermiş, amacın neredeyse tam tersi hâsıl olmuştur. Sonuç olarak, ÇTK, özünde haklı ve içerik olarak doğru, ama yeterli fonlarla ve ek yasal düzenlemelerle desteklenmediğinden uygulamada yararsız kalmış; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarının iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan beklentilerini de karşılayamamıştır. Bu kanun büyük toprak sahiplerini tedirgin etmiş, parti içindeki muhalefeti güçlendirmiş ve Demokrat Parti (DP)'nin kurulmasına yol açan faktörlerden biri olarak da tarihe geçmiştir.

Anahtar kelimeler: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Türk Tarımı, Tek Parti Dönemi.

A Law Making the Farmer a Land Owner (1945) and it's Implementation

Abstract

Republic of Turkey, from the early years of the organization, in order to ensure the economic development of the country and to progress politically, adopted the project of land reform and the idea of the improvement of agricultural sector as a national priority. In this research, "the Farmer Grounding Law (FGL)"s positive and negative contributions to the solution of economic problems were evaluated and the effects of the results of the applications in the political, social and economic life were discussed. In Turkey, the general conviction that land reform is needed, have been included in the program of the ruling Republican People's Party, legalization reform efforts also continued during the Second World War. After long term preparations, the Law No. 4753 dated June 11, 1945, FGL was adopted after long and intensive discussions in the Grand National Assembly of Turkey. The bill consists of 66 article collected in eight chapters, "Turkey must have a perception of those cultivating the land must have it and the ones who has the land must cultivate it" adopted as the principle basis. It is also stated that the state will provide necessary equipment for the continuous operation of the distributed land. However, the regulations in the FGL cannot be passed on enough due to various reasons, sufficient land allocation could not be made and machine-equipment and credit support could not be provided for the distributed farmers because the funds were insufficient. As the lands to be distributed were not mechanized, the number of small and inefficient land-possessed farmers increased. These divisions allowed land to be sold to wealthy landowners through renting or selling, with the goal being almost the opposite. Thus, the Law of Land Reform, legitimate in essence and justifiable in content, owing to the lack of necessary financial support and legal arrangements, could not be put into practice adequately and failed to meet the economic, political and social aspiration of the Republican People's Party (CHP). This law has also disquieted the landed gentry and strengthened the opposition movement within the party, which was recorded as one of the factors leading to the establishment of the Democrat Party (DP) in history.

Key words: The Law on Distribution of Land to Farmers, Turkish Agriculture, Single-Party Period

* Dr. Öğretim Üyesi; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir; mkayi@ogu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1387-8117

† Dr. Öğretim Üyesi; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir; mmetintas@hotmail.com, ORCID No: 0000-0003-4359-7663

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Toprak reformu, toplum içinde her kesimden insan ilişkilerini iyileştirmeyi, mülkiyet dağılımını düzenlemeyi, ekonomik hayata katkı sağlamayı, tarımsal üretimi arttırmayı, böylece tarım kesiminde faaliyet gösteren halkın vatandaşlık hak ve özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla yönelik bir hukuki düzenleme olarak yorumlanabilir. Bu anlamda toprak reformu, az gelişmiş veya kalkınmakta olan ülkelerde ekonomik gelişimi güçlendirme ve hızlandırmanın yanı sıra kırsal bölgelerde yaşayan halk kesimlerinin hayatını ve refah düzeyini etkileyen sosyal bir değişim süreci oluşturur. Bu süreç ekonomisi tarıma dayalı ülkelerin tarımsal işletme ve siyasi iktidar ilişkilerini etkileyen ekonomik ve siyasal bir değişimin de aracını oluşturur. Çünkü toprakla onu işleyenler arasındaki hukuki ilişkileri yeniden düzenleyen bir reform hareketi, ülkenin toplumsal ve siyasal yapısında da zorunlu olarak değişimler yaratır (Aksoy, 1971: 132 – 136). Özellikle az gelişmiş ülkelerde sanayi sektörü yeteri kadar gelişmemiş olduğu için büyük toprak sahipleri iktisadi gücü en yüksek sınıfı meydana getirirler. Toprak sahibine iktisadi güç ile birlikte toplumsal itibar ve siyasal nüfuz da kazandırır. Böylece büyük toprak sahipleri bir yandan iktisadi baskı grubu olarak siyasal iktidarı etkileme imkânı bulurlar, diğer yandan da topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan tarımsal nüfus üzerinde fiili bir üstünlük ve hâkimiyet kurabilirler. Büyük toprak sahipleri üstünlüklerinden istifade ederek iktisaden kendilerine bağlı kitlelerin siyasi eğilimlerini ve seçmen olarak tavırlarını etkileyebildikleri de açıktır. Sonuçta toprak mülkiyetinin dağılışının adaletsiz ve dengesiz olduğu ülkelerde devlet ile vatandaş arasında fiili bir otorite girmiş olur (Tezel, 2002: 359 – 362).

Yukarıda konu edilen işleve göre “toprak ve ziraat reformu”, toprak ile işleyenler arasındaki hukuki ilişkilerin iyileştirilmesini sağlayacak tedbirlerin önceki döneme göre kökten değişikliklerle yeniden düzenlenmesi olarak tarif edilebilir. Konu edilen hukuki ilişkilerin hangi durumlarda iyileştirilmiş sayılacağına karar vermek ise, daha çok siyasal bir tercih konusudur (A.g.e.: 370 – 382). Toprak reformu, toprak üzerindeki mülkiyet hakkının yaygınlaşması sonucunu doğurarak yani, büyük toprak sahiplerinin iktisadi ve fiili üstünlüklerini azaltarak, siyasal gücün belli bir azınlıktan çoğunluğa doğru kaymasına yol açabilir. Böylece adalet ve insani diğer değerler göz önüne alınarak demokrasi ve ekonominin kuralları çerçevesinde hazırlanmış kapsamlı bir toprak reformu, siyasal sonuç olarak tarım kesiminde çalışan geniş kitlelere bağımsızlık kazandırmak suretiyle siyasal demokrasinin güçlenmesini de sağlayabilir.

Bu noktada, toprak reformu, özel mülkiyetteki büyük tarım topraklarının, sahiplerinin elinden paralı veya parasız alınıp parçalanarak, topraksız veya az topraklı çiftçi ailelerine dağıtılması olarak dar bir çerçevede değerlendirmek yanlış olur. Zira böylesi slogan düzeyli bir anlayış reformu, sadece toprak dağıtmaktan ibaret saymakta, buna karşılık toprağım verimli kılınması, pazarlama, kooperatifler içinde örgütlenme unsurlarını gözden uzak tutmaktadır

(Mülayim, 1967: 58-60). Hâlbuki toprak reformu, yapısal bozuklukları tamir etmeli ve böylece parçalanmış küçük toprak parçalarını birleştirmeli, ayrıca miras veya satış yoluyla tekrar parçalanmalarını önlemeli, kira ve ortakçı ilişkilerini korumalıdır. Nitekim dar anlayış çerçevesinde yapılan toprak reformlarının başarılı olmadığı tecrübe edilmiştir.

Karaömerlioğlu'na göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kapsamlı bir amaçla yola çıkılan toprak reformu konusu yeterince açıklığı kavuşmamış olmasına karşın, üzerinde çok şey yazılıp, çok şey söylendiği halde, Tek Parti yönetiminin "hangi zihniyet ve siyasi gerekçelerle bir toprak reformu hedeflediği" üzerinde çok daha az durulmuştur. Ancak bu durum; CHP yönetiminin "başat ideolojik ve siyasi niteliğini anlamamıza çok önemli ipuçları da verebilecek bir konudur" (Karaömerlioğlu, 1998, s. 1).

Bu çalışmamızda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde, ekonomisi neredeyse tamamen tarıma dayalı bir toplum yapısında, yaşanan ekonomik darlıklar ve siyasal sorunlar dikkate alınarak, "Tek Parti" yönetiminin sonlarına doğru, 1945 yılında hızlanan toprak reformu çalışmalarının öncesi ve sonrası ele alınmış, yaşananlar, gelişmeler ve bunların sonuçlarının ekonomik, sosyal ve siyasi hayata yansımaları değerlendirilmiştir.

Araştırma yapılırken tarih alanına giren bir konunun incelenmesi sırasında kullanılan araştırma teknikleri ve metodoloji kullanılmıştır. İncelemede arşiv belgelerinden, TBMM tutanaklarından, diğer resmi kaynaklardan, gazetelerden, dergilerden ve bu konuda yapılan araştırmalardan yararlanılmıştır.

Cumhuriyet'in Toprak Politikaları

Toprak, ülkemizde ilk kez 11 Haziran 1945'te kabul edilen 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile tam manasıyla kapsamlı bir şekilde yasal düzenlemeye konu olmuş ve bu yasa 1973 yılında "Toprak ve Tarım Reformu Yasası" ile yürürlükten kaldırılana dek yaklaşık 28 yıl uygulama alanında kalmıştır (Tekelioğlu, 2010: 64).

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan modernleşme sürecinde toprağa yönelik düzenlemeler ilk etapta reform olarak ele alınmamış ÇTK'ya kadar olan sürede köylünün topraklandırılması düşünülmüş olsa da bunlar düşünce düzeyinde kalmış ve somutlaştırılmamış, "Atatürk'ün ölümü ve sonrasında, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle toprak düzenlemeleri ertelenmiştir" (Balcı - Karadeniz, 2018, s. 272).

Yedinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi; Türk devrimi tarihine "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"nu kazandırmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin yayınladığı 9 Temmuz 1945 tarihli bir yazıya göre, "bu şerefli hizmeti" Meclis başarmış, köylüyü efendi yapacak tedbirler arasında onun kendi toprağına kavuşmasını da amaç edinmiş, kanun, önce CHP programında yer almış, sonra 1937 Şubatında Anayasa'ya girmiş, 1945 yılı baharında ise iş, "artık bir kanunun emredici kaideleri ve Hükümetin yetkileri" arasına konulmuştur (Devlet

Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, No: 179772, 9 Temmuz 1945 tarih ve 2643 sayılı yazı. 490, 01, 5, 26, 30.)

Yasanın başlıca hedefleri topraksız ya da az topraklı çiftçilere aileleriyle birlikte geçinmelerini sağlayacak ve iş güçlerini değerlendirecek ölçüde toprak vermek, kredi destekleri ile bunların demirbaşla donatılmalarını sağlamak, ülke topraklarının sürekli olarak işletilmesini ve arazilerinin belirli ellerde toplanmasını ya da yetersiz şekilde küçülmelerini önlemeyi sağlamaktır (Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Ve Teşkilat Kanunları, 1956: 5-25). Meclise sunulan hali ile son kabul edilen hali arasında önemli farkların bulunduğu yasa, hazırlanırken ve Meclis görüşmelerinde, Meclis'in kırsal alan kökenli vekillerinin ciddi eleştirileri ile karşılaşmış, hem o süreçte hem de daha sonraları, 1950 ve 1955 yıllarında yapılan değişikliklerle ilk yapısındaki birçok temel maddesi kaldırılmış, birçok maddesi de değiştirilmiştir (Aksoy, 1970: 228 – 230).

Topraksız çiftçinin toprak sahibi kılınması, bu çerçevede sosyal ve iktisadi yapıda köklü değişikliklerin yapılması fikri Birinci Dünya Savaşı öncesinden itibaren özellikle batılı toplumlarda tartışılmaya başlanmıştır (Karaömerlioğlu, 2006: 120). Türkiye'de İttihat ve Terakki Partisi "Milli İktisat" programı çerçevesinde köylünün durumunun iyileştirilmesi yolunda bazı tasarım ve planlar hazırlamıştı, ancak savaş nedeniyle bunlar hayata geçirilmemişti. Gerçek anlamda bir toprak reformunun gerekliliği fikri Türk aydınları ve politikacıları arasında oldukça geç bir dönemde ele alınmış, tabii çeşitli çalışmalar da o ölçüde geç başlamıştır. Nitekim iktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan'ın konu ile ilgili yorumu ilginçtir (Barkan, (1980): 377): "*Toprak reformu, memleketimizde tatbikat sahası şöyle dursun, sadece fikir ve mesele halinde ve nazarı planda dahi umumi efkârda ve bilim adamlarımızın çalışmalarında kendilerine layık olan mevkileri işgal edememiştir...*"

Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi ile birlikte topraksız köylüyü toprak sahibi yapma düşüncesi ciddi şekilde düşünölmeye, konu ile ilgili fikir ve planlar oluşturılmaya başlanmıştır.

Ancak, toprak/tarım reformu belirli dönemlerde adeta bir ulusal ölkü haline gelse de iş icraata gelince erken dönemde ciddi bir adım atılamamış, hatta ne dönemin aydınları ne de politikacıları konuyla ilgili derinlemesine analizler ve çalışmalar yapmamışlardır. Erken Cumhuriyet dönemi yönetimi toprak meseleleri ile ilgili olarak daha ziyade ortaya çıkan günlük sorunları çözüme doğrultusunda çalışmalar yapmış ve tedbirler almıştır. Ancak bazı önemli yerel çalışmalar da olmuştur. Dönem dönem bazen göçmenlere, bazen yerli halka ciddi miktarda toprağın dağıtıldığı da olmuştur. Örneğin Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen mübadele göçmenlerine, önemli miktarda toprak dağıtımı yapılmıştır (Arı, 1991: 15 - 17). 1929 Yılında çıkarılan bir kanun ile (Şark Manatıkı Dâhilinde Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun)

Doğu illerinden Batı bölgelerine nakledilen kişilerin arazileri bölgede kalan topraksız çiftçilere dağıtılmıştır (Barkan, 1980: 454).

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1929 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 'nin açılış konuşmasındaki “Çiftçiye toprak dağıtımı da hükümetin aralıksız izlemesi gereken bir uygulamadır... Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak sağlamak ülkenin gelişimini artıracak başlıca önlemlerdendir.” (Öztürk, 1969: 204) Sözleri, aslında Cumhuriyetin en üst düzeyde ülkenin toprak ve ziraat konusunda köklü değişimler ve düzenlemeler gerektiğine emin olduğunu göstermektedir.

Karaömerlioğluna göre, topraksız köylünün neden büyük bir sorun haline geldiğini anlayabilmek için Türkiye’yi yönetenlerin “1930’lu yıllardaki ideolojik formasyonu ve bunun biçimlendirdiği düşünsel dünyayı anlayabilmemiz son derece” önemlidir (Bu konuda geniş bilgi için bkz. Karaömerlioğlu, 1988, s. 7 – 10).

1930 yılında “Arazi Tevzi Kararnamesi” çıkarılarak devlet arazisinin bir bölümünün dağıtılması düşünüldürse de başarı sağlanamamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 'nin 1935 yılında kabul edilen yeni parti programında da “Her Türk çiftçisini yeterli toprağa sahibi kılmak, topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için istismlak kanunları çıkarmak lüzumludur.” maddesi eklenmişti (Keyder – Pamuk, 1984: 35). Recep Peker, bu Kurultay’da yaptığı konuşmada durumu “Türk köylüsüne toprak dağıtma işine yeni programımızda yer veriyor bunun için özel kamulaştırma yasaları yapılmasını göz önünde tutuyoruz. Eğer gerekirse Teşkilat-ı Esasiye Kanunu da diğer yasalar gibi bu amaç çerçevesinde değiştirilecektir.” sözleriyle ifade etmişti (Kuruç, 1963: 473). Nitekim 1935 yılında “İskân ve Toprak Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre, batıdan doğuya ve doğudan batıya göç eden ailelere toprak dağıtılması öngörülüyordu, ancak uygulamada bu kanun da çok başarılı olmamıştır (İnce, 2006: 63). Ziraat/Toprak Kanunu çalışmaları daha sonra Tarım Bakanlığı uhdesine verilmiş, kanun “Zirai Islahat Kanunu” adı altında geliştirilmeye çalışılmıştır (Aksoy, 1964: 130).

1936 yılının Kasım ayında Atatürk'ün Meclis açılış konuşmasında söyledikleri Hükümetin ve devletin bir toprak reformu konusunda kararlı olduğunu göstermektedir: “Toprak Kanunu'nun bir neticeye varmasını Kurultayın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması behemehâl lazımdır. Vatanın sağlam bir temel üzerine inşası ancak bu şekilde mümkün olacaktır.” (Keyder- Pamuk, 1984: 52 – 63) 1937 yılı Meclis açılış konuşmasında ise Mustafa Kemal Atatürk şunları söylüyordu: “Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır...”. Verilere baktığımızda, aslında toprak ve ziraat konusundaki köklü çalışmaların, bunlara yol verecek kapsamlı, reform niteliğinde kanun çalışmalarının o zamanki cemiyet yapısı ve ilerlemesi için bir ihtiyaç olduğu dikkati çekmektedir.

Toprak reformu, 1937 ilkbaharında gündeme gelen Anayasa değişiklikleri ile ilgili görüşmelerde de önemli bir yer işgal etti. Çiftçilerimizi bu ülke için “aktif ve hayırlı bir eleman yapmak” ve onlardan “büyük bir menfaat” elde etmek için “ötekinin berikinin toprağında çalışmaktan kurtarmalı; kendisini kendi topraklarına hâkim kılmalıyız ilkesi”, benimsendi (Karaömerlioğlu, 1998, s. 3) ve Şubat 1937 yılında toprak dağıtılması Anayasadaki yerini aldı.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu öncesinde Türk köylüsünün toprak mülkiyetinin dağılımı ile ilgili bazı veriler Tablo 1’dedir.

Tablo 1. 1937 – 1943 Yılları Arası Dönüm Başına Çiftçi Aile Sayısı.

Dönüm	Çiftçi Aile Sayısı
1 ile 10	244,828
10 ile 20	161,380
20 ile 30	124,514
30 ile 40	92,222
40 ile 50	75,313
50 ile 75	112,720
75 ile 100	74,914
100 ile 200	88,355
200 ile 500	31,886
500 ile 1000	40,104
1000 dönümden fazla	1,876

(Kaynak: İnce, 2006: 64)

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa Neden Gerek Duyuldu?

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 yılında söylediği: “*Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır...*” sözünden sonra bu konuda çalışmalar hızlandı. Bir ay sonra CHP kurultayında İsmet İnönü:

“*Tüm çabalarımıza rağmen ziraatta istihalat artmamıştır. Hâlbuki ülkede ziraat ve elde edilen gelirin artması hem sanayinin gelişmesi her milli müdafaa mısın güçlenmesi için bir zarurettir. Toprağı en ziyade taksim edilmiş bölgelerde dahi köylümüzün neredeyse yarısı topraksızdır. Başkalarına ait topraklar üzerinde çok zor şartlar altında çalışmakta bir büyük sefalet içinde yaşamak zorundadır biz hiç kimsenin malına veya toprağına cebren el koymak niyetinde değiliz fakat topraksız köylünüzü ilelebet bu perişan vaziyette bırakmaya razı olamayız...*” diyerek konuya verilen önemi göstermiştir (Acar, 1991: 45).

Toprak reformuna yasal yolu açmak için anayasada yapılması gereken değişiklik 1937 Şubat'ında gündeme getirildi ve bazı büyük toprak sahiplerinin muhalefetine rağmen değişiklik teklifi Mecliste kabul edildi. Anayasa değişikliğinde yapılacak düzenlemenin hedefleri şöyle ifade ediliyordu (Tezel, 2002: 381).

1- Ülkede topraksız çiftçi bırakmamak.

2- Bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünmesine izin vermemek.

3- Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini arazinin bulunduğu bölgelerin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlandırmak.

Celal Bayar Hükümeti, 8 Kasım 1937'de hükümet programını okurken “*Milli ekonominin temeli ziraattir. Bunun için topraksız çiftçi bırakmamak ve iş vasıtalarını arttırmak, çok, ucuz ve iyi ürün üretmek hedefimizdir...*” demiştir (Başer, 2013: 211).

Yukarıdaki genel çerçevede sunulan kısaltılmış ifadelerden anlaşılıyor ki Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hazırlanırken kısaca şu hedefler gerçekleştirilmek istenmiştir (Başer, 2013: 209)

1 - Toprağın az sayıda büyük toprak sahibinin elinde toplanmasını engellemek.

2 - Küçük çiftçinin toprak ihtiyacını karşılamak.

3 - Dağınık tarım arazilerini birleştirmek.

İsmail Hüsrev Tökin, “Köy İktisadiyatı” adlı eserinde tarımda yapılması gereken çalışmaları şöyle değerlendirmiştir:

“*Umumi harpten evvel ve sonra yapılan bütün zirai reformlar toprakla ilgili sorunlarımızı halletmiş değildir. Her köylü belli miktarda toprağa kavuştuktan sonra yine zamanla borçlanma fiyat düşüşleri ve benzeri sebeplerle bir kısım köylümüz toprağını satmak zorunda kalmış, şehirlere göç etmiş veyahut da kırsal bölgelerde amele olmak zorunda kalmıştır. Milletimiz için önemli bir geçim aracı olan toprakta müsavat sıklığının tasfiyesi şeklinde ülkede geniş çaplı bir düzenleme yapılması İnkılabımızın bugün geldiği aşamada artık bir zarurettir*” (Tökin, (1934): 202).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Atatürk döneminde başlayan toprak reformu çabaları, İkinci Dünya Savaşı sona erince tekrar gündeme geldi (Keyder – Pamuk: 17-18). 11 Haziran 1945 tarih ve 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" (ÇTK), TBMM'de uzun ve hayli sert tartışmalardan sonra kabul edildi (Resmi Gazete, 15 Haziran 1945). Ancak, kanun ilk hazırlandığı haliyle uygulanamamış, zaman içinde düzenlemenin başarıya ulaşmasında hayati önemi olan birçok kanun maddesi çeşitli baskılar nedeniyle değiştirilmiştir. Kanun, eğer ilk kabul edilen şekliyle, samimi ve bilinçli bir

şekilde uygulanabilseydi, böylece Türkiye büyük bir toprak reformunu başarabilecekti (Aksoy, 1964: 133).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Cumhurbaşkanı İnönü'nün TBMM'ni 1941 ve 1944 yıllarındaki açış konuşmalarında, "*Memleketteki topraksız köylüleri topraklandırmak ve toprağı yetmeyenlere toprak vermek meselesinin yakında sunulacak bir kanunla çözüleceğini umduğunu*" söylemesi (İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, 1946: 360-378), bu yöndeki çalışmaların savaş sırasında da devam ettiğini ve hükümetin "toprak davasını" çözmeye istekli olduğunu göstermektedir. 1944'de, "Ülkü Dergisi"nde, "Köylüye Dağıtılan Topraklar" hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Devlete ait toprakların hukukî ve fennî kadastrosu yapılarak köylüye dağıtılması hususunda bir müddetten beri tatbik edilmekte olan esasları tespit eden bir nizamname projesi hazırlanmıştır. Maliye Vekilliği, bu toprakların tespit ve dağıtılması işlerinde kullanılan komisyonların ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla Tapu ve Kadastro Okulu'na 75 memur getirmiştir. Diğer taraftan 116,013 çiftçiyeye 477,507 dekar toprak dağıtılmıştır."

Yukarıda ifade edildiği gibi İkinci Dünya Savaşı yıllarında da toprak dağıtılması faaliyetleri - yetersiz olsa da- sürdürülmüştür. 1940-1945 yılları arasında "Maliye Bakanlığı Arazi Tevzi Komisyonları"na yapılan toprak dağıtımı Tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo 2. 1940 – 1945 Yılları arasında "Maliye Bakanlığı Arazi Tevzi Komisyonları" Tarafından Dağıtılan Topraklar ve Borçlandırma Bedeli.

Özellik	Miktar
Uygulama Yapılan Köy Sayısı	622
Topraklandırılan Aile Sayısı	57,214
Dağıtılan Arazi Miktarı (Dönüm)	973,689
Borçlandırma Bedeli (Lira)	12,901 035.76

(Kaynak: Ülkü, 1944: v)

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, tam adıyla "Çiftçiyeye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" Tarım Bakanlığınca hazırlandıktan sonra Başbakanlıkça 17.1.1945 tarih ve 71-302, 6/143 sayılı yazıyla Başbakan Saraçoğlu tarafından TBMM'ne sunulur. Tasarının gerekçesinde kısaca (TBMMZC, 1945: 97-102; T.C. Tarım Bakanlığı, Toprak Reformu Kanun Tasarısı ve Gerekçesi, 1965):

"Bir milletin üremesi, iktisatça gelişmesi ve kuvvetlenmesi, her şeyden önce, o milletin vatan olarak benimsediği arazinin genişliğine; çeşitliliğine ve yarayışlılığına bağlıdır..."

Arazinin genişliği, çeşitliliği ve yarayışlılığı, milletin gelişmesi için, sadece birer malzemedir, arazi bu halleri ile yalnız ve yalnız bir temin eder. Bu imkânların gerçekleşmesi

büyük ölçüde, arazinin millet kişileri arasında paylaşılması şekline, daha doğrusu elverişli bir mülkiyet rejiminin ve bünyesinin varlığına bağlıdır... Arazinin işletilmesi rejiminin içtimai tesirleri de gözden uzak tutulmayacak kadar büyüktür. Arazinin sahipleri tarafından işletilmesini ana prensip sayan bir işletme rejimi toprağına bağlı, köklü, kendi mülküne dayanır müstakil bir çiftçi kalabalığı yaratır. Bu çiftçi kalabalığı her çeşit içtimai sapkınlıklara karşı durur...

Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı ortakçılıkla arazi işletme şekli bugün de sürüp gitmektedir... Bu şekil işletmeye en ziyade büyük arazi mülklerinde rastlanmaktadır. Haddizatında ortakçılıkla işletme şekli iptidai bir işletme şeklidir. Bu şekil işletmede arazi onun sahipleri tarafından işletilmez, başkaları tarafından işlenir. Diğer bir ifade ile arazi işleyenler, işledikleri araziye temellik etmezler...

Hâlbuki arazinin hakkıyla işlenip mamur bir hale gelebilmesi için, ona onu işleyenlerin temellük etmeleri gerekir... Ortakçılıkla işletmenin hâlihazırdaki şekli hem mülk sahipleri, hem ortakçılar, hem de millet iktisadı menfaatleri bakımından zararlıdır. Bu sistem kendi içinde, Türkiye ziraatının teknik, iktisadi ilerlemesini köstekleyen bütün engel kuvvetleri toplamaktadır..." denilmekteydi.

Yukarıda ifade edildiği gibi gerekçede üzerinde durulan Türk tarımının geriliği, özellikle toprak mülkiyeti yapısının ve bu durumun bir sonucu olarak görülen işletme rejiminin yetersizliğine bağlanmaktadır. Tasarıda, "*Toprağı işleyenlerin ona sahip olması, toprağına sahip olanların da topraklarını işlemesi esası üzerinden Türkiye yürümek zorundadır*" denilmektedir. Ayrıca, mülkiyet durumu ile ilgili bilgilere de tasarıda yer verilmekte ve dağıtılan arazinin sürekli işletilmesi için de gerekli donatımın devlet tarafından sağlanacağı ifade edilmektedir.

ÇTK, siyasi plânda "birbirine bağlı" iki amaç gütmüştür. Bu amaçlar şöyle ifade edilebilir: "Büyük toprak sahiplerinin gücünü kırmak" ve "mülkiyet dağılımını, üretim artışını da sağlayacak biçimde yeniden düzenlemek" (Doğan, 264; Oral, 1965: 1-7; Timur, 1971: 254). Kanun çıkarılırken hem mülkiyet dağılımını yeniden düzenleyerek pazarlanan ürün fazlasını artırmak amacı güdülmüş, hem de siyasi ve sosyal gerekçelerle hareket edilmiştir.

ÇTK'nin Meclis'ten geçirilmesi sırasında ısrarlı girişimlerde bulunan İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945'deki konuşmasında bu kanundan beklenen amacı şöyle açıklamıştır (Avcıoğlu, 1977: 489-498; Cem, 1977: 476 – 480):

"Toprağı işleyen köylünün bütün emeğinden ve kazancından tamam olarak kendi ailesinin faydalanması ve kendi öz toprağına verimli ve bayındır kılması, Türk Milletinin en üstte göze çarpan parlak eserlerinden biri olacaktır. Asırların fena geleneği olan bu toprak sistemi, hür insanların yaşadığı yeni ve ileri sisteme çevrilmek üzere. Cumhuriyet, toprak dağıtımı ile beraber donatım işlerini de düşünmüştür. Köylü kalkınması büyük dâvasının içine daldıktan sonra, ihtiyacın göstereceği yeni tedbirleri, iktidarımızda olan bütün vasıtalarla, durmadan temin

etmeğe çalışacağız.”

"Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı"nın (TBMMZC, D. 7, C. 17: 59-84; 98-122; 124-160; 149-153; 162-163; TBMMZC, D. 7, C. 18, 11.6.1945: 213-235) hazırlanmasında öncülük ederek onu Meclis'e sunan Manisa Milletvekili Şevket Raşit Hatipoğlu, bu kanunun çıkarılışında "iktisadi, siyasi ve sosyal" birbirine bağlı bir nedenler bütününe etkili olduğunu şöyle ortaya koymaktadır (Hatipoğlu, 1945: 2-3):

“Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun felsefesi, toprağı benimseyenlerin gerçekten onu işlemesi, mamurlaştırması temeline dayanıyor... Bu kanunun içinde çarpınan ruh "toprak vatandır”, diyen ruhtur. Bu ruh... Büyük Türk vatanının mamur ve yıkılmaz yapısını, ebedî Türk milletinin önüne geçilmez gelişmesini, gerçekten toprağa sarılan, toprağa emek veren vatan çocuklarının alın terinde arıyor...”

Yıllar boyunca CHP hükümetlerine karşı siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel görüş ayrılıkları ve hükümetlerin de halk için yetersiz ve incitici olan bazı uygulamalardan doğan sıkıntılar yüzünden belirmiş olan muhalefet, ÇTK'nun Meclis'te görüşülmesi sırasında bazı milletvekillerinin şahıslarında (Aydemir, 1985: 350; Karpat, 2015: 149) etkin olabilmektedir. Bu arada Cumhurbaşkanı İnönü'nün 1 Kasım 1945'de TBMM'yi açarken yaptığı konuşma sırasında: *"Bizim tek eksliğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır... Fakat memleket ihtiyaçları şevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka bir partinin kurulması mümkün olacaktır... Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoğunlukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir"* sözleriyle çok partili sisteme geçişi ima etmesi. (İnönü'nün Söylev ve Demeçleri: 391 – 400; Cumhuriyet, Vatan, 2 Kasım 1945) Gerekse Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Anayasası'nı San Francisco'da imzalamış olması kanun muhaliflerini cesaretlendirmiştir. Bu süreçte muhalefetin açıkça ortaya çıkabilmesinde ve organize olmasında da işe yaramıştır. Bu gelişmeler, yani sistemli ve organize muhalefetin ilk adımları aslında Birleşmiş Milletler Anayasası'nın Meclis'te görüşülmesi sırasında ilk kez açıkça ortaya çıkmış (Ayın Tarihi, Mayıs 1945: 33 – 53; TBMMZC, 15.06.1945: 170 – 183), ancak ÇTK görüşülürken güç kazanmış ve CHP İktidarının sonunu hazırlayan bir dönemin başlamasında da etkili olmuştur (Aydemir, 1985: 350).

ÇTK, 14 Mayıs 1945 günü mecliste görüşülmeye başlandı. Kanun görüşmeleri başlamadan önce, Sabri Sağıroğlu, Emin Sazak, Turhan Cemal Berker, Ahmet Sungur, Atif İnan, Şefik Tugay, Tahsin Bekir Balta, Adnan Menderes gibi bazı milletvekilleri yasaya olan muhalefetlerini dile getirmişler ancak bu konu hakkındaki detaylı görüş ve düşüncelerini Meclis'te tasarı görüşmeleri sırasında yapacaklarını belirtmişlerdir (İnce, 2006: 68).

ÇTK'na karşı yöneltilen eleştirileri şöyle özetlemek mümkündür: Adnan Menderes'e göre, Türkiye'de büyük toprak mülkiyeti yoktur. Toprak yetersizliği aslında tarıma uygun

toprakların işletmeye açılmamasından kaynaklanmaktadır. Yirmi yıl geçtiği halde halâ kağnı ile kara sabana karşı modernleşme (makineleşme) savaşında zafer kazanılamamıştır, -"Hatta savaşa başlanamamıştır bile"-, ÇTK, ziraatı sadece köylülere bırakmakta, köylü ile şehirli arasında aşılmaz setler çekmektedir (TBMMZC, 14.5.1945: 111 – 116). Adnan Menderes'in eleştirilerinden biri de hazırlanan bu yasa tasarısının Almanya'da Hitler'in rejiminin iskân kanunu olan "Erhhof" un kopyası olduğu yönündedir. Menderes'e göre bu kanunla asıl amaçlanan, köylü kesiminin şehirlere gelmesini engellemek, bu insanların (köylülerin) elit sınıfı rahatsız etmeyecek durumda kalmalarını devam ettirmektir (Akandere, 1998: 6; Birikim, 1988: 125).

Kanunun en çok tartışma yaratan kısmı son anda eklenen ünlü 17. madde oldu. Bu madde hükümete, 50 dönümden daha büyük toprakların, o toprağı işleyen topraksız ya da az topraklı işçiler, ortakçılar ve kiracılara dağıtılmak üzere kolayca kamulaştırılabilmesi imkânını veriyordu. Toprakları dağıtılanlar kendi seçtikleri yerde dağıtılmaya esas tutulan miktarın üç katı kadarını alacaklar, gerisi onu işleyenlere dağıtılacaktı (TBMMZC, 14.5.1945: 222). Adnan Menderes, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu bu maddeyi usule aykırı olarak kanuna koydurmakla suçlamış, hatta 17. Madde hariç, kanunun makul görülebileceğini belirterek, toprak meselesinin teknik cepheleri (makineleşme/modern ziraat) üzerinde durulmasını istemiştir Menderes, Türk Çiftçisinin zirai kredilere ve ürünü koruyacak tedbirlere ihtiyacı olduğunu belirterek, Türk köylüsünün mülkiyet hakkının "Madeni Kanun" ve Anayasa'ya rağmen "esef edilecek" bir biçimde çiğnenmek istenildiğini ve ÇTK'nun Nasyonal Sosyalist Almanya'nın "Erhhof Toprak ve İskân Kanunu"ndan hemen hemen olduğu gibi aktarılmış fikir ve hükümleri içerdiğini de sözlerine eklemiştir (A.g.e.: s. 41).

ÇTK için kurulan "Geçici Komisyon üyelerinden Eskişehir Milletvekili Emin Sazak kanun tasarısını eleştirdiği konuşmasında; "ameleye" toprak verilmesine karşı çıkmış ve bu durumun tarımsal üretimi düşüreceğini belirtilerek, yarıcılıkla çalışanların toprak sahibinden "daha müreffeh" bir durumda olduklarını iddia etmiştir. Emin Sazak, eleştirilerinde Türkiye'deki toprağın darlığı üzerinde de durmuş ve "... *Mevcut paramızın hepsini dağıtayım desek (topraksızlar) adam başına bir ayakkabı parası düşmez*" derken, Adnan Menderes ise, "toprak sahibi olmayanların gücünün yetmediğinden değil, gönlünün çekmediğinden" toprak edinmedikleri görüşünü savunmuş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür: "... *Hiçbir zaman hatırdan çıkarmamak gerekir ki, memleketimizde, en adi bir çift ayakkabı pahasına bir dönüm toprak edinmek imkânları olagelmıştır...*" (TBMMZC, 14 Mayıs 1945: 81).

Büyük toprak sahibi milletvekilleri; özellikle ÇTK' nin 17. maddesine sert tepki göstermişlerdir. Örneğin Adnan Menderes (Aydın), Emin Sazak (Eskişehir), Refik Koraltan (İçel), Halil Menteşe (İzmir) gibi muhalif milletvekilleri (A.g.e: 36, 38, 46, 67 – 68, 114), büyük toprak işletmelerinin kendiliğinden tasfiye olduğunu belirtmişlerdir. Menteşe, "*Büyük çiftlikler*

hemen hemen tasfiye edilmiştir" (A.g.e: 81) derken; Sazak ise, "*Memleketimiz kendiliğinden sosyalle olmuştur*" (A.g.e., 82), diyerek toprakların daha da parçalı hale getirilmesine karşı çıkmışlar ve Hükümetten ziraî üretimi artırmak için; daha çok ziraî kredi vermesini, angarya niteliğindeki vergileri kaldırmasını, tohumluk yardımı yapmasını istemişlerdir. Özetle muhalifler, Türkiye'nin "Toprak reformu" yerine "Tarım reformu"nu gerçekleştirmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır.

ÇTK, TBMM'nin 455 üyesinden Meclis'in 11 Haziran 1945 günkü oturumuna katılan 345 milletvekilinin oybirliği ile kabul edilmiştir (TBMMZC, 11.6.1945: 232-235). Muhalif milletvekillerinin önemli bir kısmı oylamaya katılmamıştır. Aynı gün TBMM'ne verilen bir önerge ile "*Çiftçiyi toprak sahibi kılacak kanununun kabul ve tasdiki tarihinden sonraki ilk pazar gününün her yıl bütün yurtta toprak bayramı*" olarak kutlanmasına karar verilmesi istemiştir (A.g.e., 331). Bu tasarı Meclis'te kabul edilmiş olsa da Türk çiftçisi hiçbir zaman gerçek anlamda bu bayramı kutlamamıştır (Taraklı, 1976: 105 – 170).

4738 sayılı ÇTK, 8 bölümde toplanmış olan 66 maddeden oluşmuştur (TBMMZC, 11.6.1945: 213 – 231). Daha önce de değinildiği gibi Kanunun 17. maddesi (TBMMZC, 14.5.1945: 222) üzerindeki ihtilaflar ve tartışmalar nedeniyle oldukça ünlü olmuştur. Gerçekten de bu madde, içeriğindeki "50 dönümden daha büyük toprakların topraksız veya daha az topraklı köylülere dağıtılabileceği" kararıyla bu madde önemli sosyo-ekonomik ve kültürel değişikliklere yol açabilme potansiyeline sahiptir. Nitekim Aksoy'a göre ÇTK (Aksoy, 100 Soruda... 1970: 63):

"İlk kabul edilen şekliyle ve hele çok meşhur olan 17. maddesiyle köklü bir toprak reformuna esas olabilecek hükümler getirmekteydi..."

Aydemir'e göre, ÇTK' nin 17. maddesi hiçbir zaman uygulanmadı. Kanunun diğer pek çok maddeleri de kâğıt üzerinde kaldı" (Aydemir, 1985: 350). Kanunun kabul edilmesinden birkaç ay sonra, Raşit Hatipoğlu, Tarım Bakanlığı'ndan ayrılmak zorunda kalmış, yerine Kanunun baş muhaliflerinden Cavit Oral gelmiştir" (Avcıoğlu, 1977: 446).

CHP iktidarının son günlerinde 22.3.1950 tarih ve 5618 sayılı bir kanunla, ÇTK' da yapılan diğer bazı değişikliklerle Kanunun ilk şeklindeki 17. maddesinde öngörülen "50 dönümü aşan özel mülklerin kamulaştırılabileceği" hükmü ilga edilmiştir (Vatan, 23.3.1945: ÇTK Uygulama Sonuçları, 1976: 50). Bu maddenin ÇTK' dan çıkarılmasından sonra Kanunun "geniş topraklı bölgeler için 5,000 dönüm ve dar topraklı bölgeler için 2,000 dönümlük" arazileri kamulaştırma sınırı olarak tespit eden hükmü uygulamada kalmıştır.

Teknik açıdan, 17. maddeye daha önce karşı çıkanlar ve kaldırılmasını savunanlar iktisadi açıdan haklıydı. Büyük toprakların bölünüp dağıtılması ile ne tarımsal üretimde bir artış sağlanabilir, ne de makineleşme gerçekleştirilebilirdi. Diğer yandan -sosyal açıdan- geniş çapta kamulaştırmaya gitmeden de tam bir toprak reformu gerçekleştirilemezdi. ÇTK uygulama

sonuçlarına göre, topraklandırılan aile başına 50 dönüm toprak düşüyordu. Dağıtılan toprakların çoğunluğunu "kıraç ve susuz mer'a" topraklarının oluşturduğu da dikkate alınır; çiftçi ailesi, yıllık geçimini sağlayamaz ve bir yıl sonra üretime devam edebilecek gelire sahip olamazdı. (Köylü, 1957: 163; Barkan, 1980: 459-544).

Toprak reformuna ihtiyaç hissedilen ülkelerde ziraat arazileri fazla parçalanmış ve geniş bir alan üzerine yayılmıştır. Türkiye'de "Tek Parti" iktidarının sonunda, "ekonomik işletme büyüklüğü" Tablo 3'te yer almaktadır:

Tablo 3. İşledikleri Arazi Parçası Sayısına Göre Köylerde Çiftçi Ailelerinin Bölünüşü (1950 Ziraat Sayımı)

Arazi Parçası Sayısı	Aileler		Arazi Parçası	
	Sayı	%	Sayı	%
1	125,000	5.4	125,000	0.8
2	238,000	10.4	476,000	3.0
3	277,000	12.3	381,000	5.3
4	270,000	11.9	1,080,000	6.9
5	254,000	11.3	1,270 000	8.1
6	217,000	9.5	1,302 000	8.3
7	144,000	6.3	1,008 000	6.4
8	155,000	6.8	1,240 000	7.9
9	80,000	3.5	720,000	4.6
10	140,000	6.2	1,400 000	8.9
11	50,000	2.2	550,000	3.4
12	62,000	2.7	774,000	4.7
13 ve daha fazla	262,000	11.5	4,979 000	31.7
Toplam	2,274.000	100.0	15,725.000	100.0
Genel toplam	3,322.000			

(Kaynak: Aktan, Toprak Reformu Semineri, 1964: 9; DİE, İstatistik Özetleri, 1953: 59)

Tablo 3'den anlaşılacağı üzere, CHP iktidarının sona erdiği yıl olan 1950 de yapılan ziraat sayımına göre, ortalama olarak bir çiftçi ailesine düşen arazi parçası sayısı yaklaşık 7'dir. Çiftçi ailelerinden ancak yüzde 5,4'ünün İşletmeleri tek parça halindedir. İşletmeleri 7 den fazla parçaya bölünmüş ailelerin oranı yüzde 32,9; 10 ve daha fazla arazi parçasına sahip olan ailelerin oranı da yüzde 22,6'dır (Doğan, 1977: 274).

Aslında o dönemde ÇTK' ya ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak, bu kanun, uygulanma sonuçları açısından "şanssız bir kanun olarak kabul edilebilir." ÇTK'nın uygulanması çalışmalarına 7 Temmuz 1945'te "Tarım Bakanlığı Toprak İşleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu"nun TBMM'de kabul edilmesiyle başlanmıştır. 4784 sayılı Kanunun birinci maddesi şöyledir (TBMMZC, 6.7.1945: 9; Aksoy, 1970: 148):

"4753 sayılı kanunun gerektirdiği işler ile çiftçiyi topraklandırmaya ilişkin başka bütün işleri yapmak üzere Tarım Bakanlığı kuruluşu içinde bir Toprak İşleri Genel Müdürlüğü' kurulmuştur."

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1946 yılında yayınladığı "Seçim Beyannamesi"nde ÇTK'nın uygulanması zorunluluğunu millete şöyle ilân etmiştir:

"Eskişehir'de bir yerli köy bilirim ki, ne vakit kurulduğunu köy içinde bilen yoktur ve bütün köy, bir çiftlik sahibinin mülküdür. Yine Eskişehir'de bir muhacir köyü bilirim ki, kurulalı yetmiş sene olmuştur ve bugüne kadar bir dönüm toprakları yoktur. Bu misalleri birçok illerimizde sayabilirim. Hem memlekette esaslı islahat davacısı olmak, hem de Türk vatandaşlarının köle hayatı sürmelerine göz yummak, Partimiz için imkân olmayan şeylerdir. Türk köylüsünü serf halinden kurtaracağız. Bu bizim ana davamızdır. Bu uğurda uğrayacağımız tacizlere şerefle göğüs vereceğiz."

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu dikkat çekici ve kararlı görünüm veren sözlerine karşın CHP iktidarı, bir yandan ÇTK' nın uygulanmasını savsaklar ve geciktirirken, öte yandan da kanunun kamulaştırma ile ilgili bazı hükümlerini değiştirerek reformcu niteliğini zayıflatmıştır (Seviğ, 1953: 310 – 479). 1947 yılından itibaren "çekimser bir şekilde" uygulanmaya başlanılan bu kanunla (Resmi Gazete, 4 Haziran 1947), "daha çok devlete ait olup da fazla verimli olmayan" araziler çiftçilere dağıtılmıştır (Çelebican, 1968: 10; Köprülü, Toprak Hukuku Dersleri: 135 – 138).

28.02.1947 tarihli ve 3/5506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında, arazi dağıtımının yapılması kararlaştırılan Ankara ili içerisinde; özel idarelere ve belediyelere ait toprakların Tarım Bakanlığı'na bildirilecek olanlar hakkında, 4753 Sayılı ÇTK' nın hükümlerine göre Niğde, İzmir, İstanbul ve Manisa illerinde kanuna uygun bir biçimde toprak dağıtımının yapılması için, diğer illerimizde de olduğu gibi, "arazi kamulaştırma işlerinin ve arazi dağıtımının yapılması kararlaştırılmıştır (BCA. 030, 18, 01, 144, 60, 15).

ÇTK'nın muhtevasında yer alan özel mülklerin kamulaştırılması yoluna ancak sahiplerinin gönüllü olarak başvurdukları hallerde ve nadiren gidilmiştir. Çok sayıda topraksız aileyi faydalandırmak ve memnun etmek amacıyla araziler verilmiştir ama bunlar, ekonomik bir arazi işletmesine izin vermeyecek kadar -çok parçalı- küçük araziler olarak kalmıştır. Böylece, Tablo 3'te görülen fazla parçalanmış -eski mevcutlara ek olarak- yeni az topraklı çiftçiler

yaratılmıştır. Kredi ve donatım yardımları ile ilgili kanun hükümleri de uygulanamadığından topraklandırılan çiftçilerin "ekonomik işletmeler kurarak oralara yerleşmeleri" de sağlanamamıştır.

Öte yandan, eksik ve yetersiz ölçüdeki kısmi uygulamalar bile süreklilik göstermemiş ve denetlenememiştir. Duran Taraklı, bu konuda şu bilgileri vermektedir (Taraklı, 1976: 117; Özkök, 1966: 41-44) ÇTK gereğince, "1947 yılından itibaren 1950 yılı sonuna kadar dört yıllık süre içinde toplam 1,463.833 dönüm toprak dağıtılmıştır". Bir toprak komisyonunun (ÇTK gereğince kurulan) bir yılda toprak dağıtımını yaptığı ortalama köy sayısı 1947-1950 yıllarında 9.18, 1951- 1960 döneminde 5.27'dir. Bir yılda toprak komisyonları tarafından yerli halka dağıtılan arazi genişliği ise, 1947-1950 yılları arasında ortalama 21.527 dönüm, 1951-1960 yılları arasında ortalama 21,969 dönümdür (A.g.e: 161). Toprak komisyonları tarafından bir yılda mera tahsisi yapılan ortalama köy sayısının 1947-1972 döneminde 2.74 olmasına karşılık (A.g.e: 161), 1947-1950 döneminde 0.63, aynı oran 1951-1960 döneminde ise 2.16 dır. Göçmenlerden çiftçi olanlara ÇTK'nın 34. maddesine dayanılarak toprak dağıtılmıştır. 1947-1972 döneminde 1.423 köyde, 13.149 göçmen ailesine ortalama genişliği 59,95 dönüm olan toplam 793.405 dönüm arazi dağıtılmıştır (A.g.e: 165 – 170).

ÇTK gereğince, 1945-1972 döneminde yapılan topraklandırma çalışmaları resmi rakamlara göre Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. ÇTK Gereğince 1945-1972 Yılları Arasındaki Topraklandırma Çalışmaları ve Maliyetleri.

Özellik	Miktar
Topraklandırılan Aile Sayısı	446,817
Dağıtılan Toprak Miktarı (Dönüm)	22,054.178
Çalışan Eleman Sayısı	1,500
Dönüm Başına Maliyet	20 Lira

(Kaynak: Taraklı, 1976: 163).

1948-1965 yılları arasında tahrip edilen mera arazisi 100 milyon dönümü aşmaktadır (DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, 1966: 3). Oysa 1947-1965 yılları arasında ÇTK' na göre 369.445 aileye 18.185 489 dönüm toprak dağıtıldığı (Arık, 1961: 172) dikkate alınırsa; bu durumda tahrip edilen mera arazisinin ancak %20'sinin bile topraksız ve az topraklı köylülere kanun gereğince dağıtılmadığı anlaşılmaktadır.

ÇTK' nın 47. maddesine göre, Ziraat Bankası'nda oluşturulacak özel bir fonda toprak dağıtanlara "kuruluş-onarma" ve çevirme kredileri verileceği öngörülmüştür. Banka bu

kredilerden "kuruluş ve onarma" kredileri için 25 yıl, çevirme kredisi için ise 3 yıl vade taniyacaktı. Banka tarafından verilecek kredilerin yıllık faiz oranı ise %5'in üstünde olmayacaktı. Kanun, çiftçiye dağıtılan toprakların işlenebilmesini de mümkün kılan bir kredi politikası uygulamasını da dikkate almıştı. Ancak, topraklandırılan çiftçilere verilen krediler de yetersiz kalmıştır. Ziraat Bankası tarafından 1947-1952 yılları arasında "özel fondan" çiftçilere verilen krediler Tablo 5'te görülmektedir:

Tablo 5. ÇTK Gereğince 1945-1972 Yılları Arasındaki Topraklandırma Çalışmaları ve Krediler.

Yıl	Aile Sayısı	Toplam Kredi Miktarı (TL)	Aile Başına Kredi Miktarı (TL)
1947	2,034	443,810	218.19
1948	2,435	545,565	224.05
1949	7,893	1,833 720	232.32
1950	7,921	1,333 130	168.30
1951	3,457	775,100	224.21
1952	2,072	501,530	241.69
Toplam	25,812	5,432 675	-

(Kaynak: Arık, 1961: 176; Köprülü: 147 – 148; Kanbolat, 1963: 47-54).

Tablo 5'in incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, 1947-1950 döneminde 20,283 çiftçi ailesine toplam 4,176 225 Lira kredi dağıtılmıştır. Bu dönemde dağıtılan krediler ise çiftçi ailesi başına ortalama 190 lira civarındadır. 1951-1952 yıllarında ise topraklandırılan çiftçi ailesi sayısı ve verilen kredilerin 1949-1950 yıllarına göre önemli ölçüde azaldığı görülmektedir (Albayrak, 1993: 780). Aile başına yaklaşık 51,6 dönüm kıraç olmak üzere ve ortalama 7 parça toprak dağıtılmış olduğu da hatırlanırsa, 1947-1950 yıllarında 190 Lira kredi ile topraklandırılan çiftçilerin işletmelerini çevirebilmeleri imkânsızdır. Bu yüzden topraklandırılan ailelerin - ÇTK'nın önleyici hükümlerine rağmen- dağıtılan topraklarını kiraya ve ortaklığa vermiş oldukları ya da elden çıkarmak zorunda kaldıkları tahmin edilebilir. Banka tarafından kredi verilen çiftçi ailelerinin topraklandırılan ailelere oranı %20 civarındadır. Bu oran da çiftçilerin kendilerine dağıtılan toprakları elden çıkarmalarında önemli ölçüde etkili olmuştur.

Toprak reformunun, 1935-1937 yıllarından itibaren en üst düzeyde ifade edilmesine ve hükümet programına alınmasına karşın, reform kanununun yaklaşık 8 yıl sonra, 1945 yılının Haziran ayında yasallaşabilmesinin, onun da beklenen sonuçları vermemesinin nedenleri yukarıda ifade edildiği gibi çok yönlü olmuştur. Gecikme ve yetersizlikte elbette parti içinde siyasi nüfusa sahip büyük toprak sahiplerinin olumsuz tutumları etkili olmuştur (Avcıoğlu, 1977: 491). Ancak siyasi sorunları, hükümet etmede yetersizlikleri ve parti için iktidar-muhalefet siyasi ilişkilerini de önemsemek gerekir. Nitekim Şevket Pamuk ve Çağlar Keyder'e göre, 1945 yılında "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" olarak sunulan kanun da aslında siyasi kaygılarla hazırlanmış bir yasadır. Gündeme getirilme amacı ise yeni ortaya çıkan ve bünyesinde çok sayıda

toprak sahibi bulunduran muhalefet hareketini köşeye sıkıştırmaktır (İnce, 2006: 61). Muhalefet hareketi ise bu kanun görüşmelerinde ciddi bir organizasyona gidebilmiştir. Kanunun görüşülmesi sırasında “Tek Parti” yönetimine karşı ciddi anlamda eleştiriler yapılmıştır. Özellikle Adnan Menderes ve arkadaşları tarafından Meclis kürsüsünden yapılan konuşmalar ile milli şef sisteminin sorgulanması, savaş ekonomisi sebebi ile yapılan uygulamaların ve tek parti yönetiminin genel politikalarının eleştirilmesine şeklinde olmuştur.

Karaömerlioğlu'na göre, Türkiye’de toprak reformu düşünce ve pratiği tepeden ve devlet eliyle gündeme geldiği için kanunun köylülere sağlayabileceği küçük olanaklardan bile yeterince faydalanılmadı. Çünkü ülkemizde köylünün aktif olarak katıldığı, örgütlü, aşağıdan bir kitle hareketi olmadı (Karaömerlioğlu, 1998, s. 15). Adnan Menderes başta olmak üzere, Cavit Oral, Refik Koraltan ve Emin Sazak gibi milletvekillerinin ÇTK’ya yönelik muhalif tavırları aslında İsmet İnönü ve CHP’nin politikalarını eleştirmek için uygun bir ortam oluşturmuştur. Tartışılan sorun “Toprak Kanunu olmasın rağmen muhalefet milletvekillerinin tüm konuşmaları” “Tek Parti Rejimi”nin eleştirilmesine yönelik olmuştur (Balcı – Karadeniz, 2018, s. 275).

Muhalefet hazırlanan yasa tasarısı görüşmelerinde bünyesine yeni isimleri de katarak varlığını göstermiştir. Tek Parti yönetiminin yarattığı düzende konuşulması güç konular, bu görüşmelerde Meclis’te dile getirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında CHP içinde bir muhalefet grubunun doğduğu ve pekiştiği görülmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde oluşan muhalif grup savundukları konuları önergeye dönüştürerek, içinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü’nün de bulunduğu, tarihte “Dörtlü Takrir” olarak adlandırılan bildiriye partiye sunmuşlardır. Beklendiği gibi dörtlü takrir önergesinin kabul görmemesi, Cumhuriyet Halk Partisi dışında yeni siyasi oluşumun doğuşu için uygun ortamı hazırlamıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşülürken yapılan tartışmalar, siyasi gelişmeler Türkiye’yi çok partili siyasi sisteme götürecektir olayların adeta başlatıcısı ve itici gücü olmuştur (İnce, 2006: 62).

Sonuç

İktisadi, sosyal ve siyasi etkenlerin bir sonucu olarak CHP iktidarı tarafından çıkarılmış olan ÇTK; "ılımlı bir toprak reformu" nitelik ve karakterini taşımaktadır. CHP içindeki muhalefet, bu kanunun TBMM’de görüşülmesi sırasında daha da belirginleşmiş ve kısa bir sürede örgütlenmesine zemin oluşturmuştur. ÇTK’daki düzenlemeler iktisadi nedenler başta olmak üzere, siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı hayata geçirilememiş, dağıtılan topraklar son derece sınırlı kalmış, ayrılan fonlar yetersiz olduğundan donatım, işletme ve kredi desteği verilememiştir. Böylece küçük ve verimsiz toprak sahibi sayısı artmıştır. İşletme büyüklükleri açısından verimli olmayan bölünmeler toprakların kiralama veya satış yoluyla orta – büyük arazi sahiplerinin eline geçmesiyle sonuçlanmıştır. ÇTK, özünde haklı ve içerik olarak doğru, ama yeterli fonlarla, ek yasal düzenlemelerle desteklenmediğinden uygulamada yararsız kalmış, CHP iktidarının bu

kanunla gerçekleştirmeyi düşündüğü topraksız köylüyü topraklandırmak, halkçılık ilkesini hayata geçirmek, İkinci Dünya Savaşı sırasında izlenen “savaş ekonomisi”nin sıkıntılarını daha çok hisseden yoksul köylü kitlesini rahatlatmak vb. amaçlanmış ise de etkileri günümüze kadar süren CHP iktidarına karşı orta – büyük toprak sahiplerinin husumetine de yol açan gelişmeleri başlatmıştır. Nihayet bu kanun ve uygulamaları, 1950 seçimlerinde CHP’nin iktidarı kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. CHP iktidarı döneminde, kanunun kamulaştırma ile ilgili hükümleri değiştirilerek çekimsiz bir biçimde 1947 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Arazi toplulaştırılması, kiracılık ve ortakçılık şartlarının ÇTK’da düzenlenmemiş olması, küçük aile işletmelerinin birleştirilerek ihtiyaçlarını giderecek biçime dönüştürülememesi, fazla verimli olmayan devlet arazisinin aile işletmesi kurmaya yetmeyecek bir şekilde dağıtılması, kredi ve diğer yardımlarla ilgili kanun hükümlerinin yetersiz uygulanması sonucunda, yeni az topraklı, bu toprakla geçimini temin edemeyecek çiftçilerin yaratılmasına yol açmıştır; dağıtılan bu topraklar ya büyük toprak sahiplerinin eline geçmiş ya da verimli işletmeler oluşturmak amacıyla bir şekilde bütünleştirilerek yeni orta ve büyük toprak sahiplerinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Nihayet ÇTK, özünde haklı ve içerik olarak doğru, ancak yeterli fonlarla ve ek yasal düzenlemelerle desteklenmediği için iktisadi ve sosyal açıdan yararsız kalmış ise de siyasi bakımdan çok partili siyasi rejime geçişi hızlandıran bir kanun olarak tarihe geçmiştir.

Bu noktada, Reşat Aktan’ın yorumunu vurgulamak gerekir: “*Toprak reformu, ekonomik ve toplumsal gelişme için her ne kadar gerekli ve önemli olsa da geleneksel yapıdaki ekonominin problemlerini çözmek adına her derde deva bir ilaç değildir. Toprak reformu, sadece ilerideki gelişmelerin temelini oluşturacak uygun zemini hazırlar. Ek olarak, işlev bakımından tarımı sabit devlet sisteminden dinamik olana geçişte ekonomik gelişmeyi ve büyümeyi sağlamada hızlandırıcı bir faktör olabilir*” (Aktan, 1966, S. 321). Çünkü toprak reformu, başlangıçta ortaya sürülmesindeki gerekçelere dayanarak hazırlansa da, uygulamaya girme sürecinde toplumsal yapının ve kategorilerin etkileriyle oldukça değişimlere uğrayarak pratik hayata geçebilir. Böylesi bir geçiş, kanun başlangıçtaki amaçları tam olarak yakalayamasa da, konu edilen ekonomik değişim ve gelişmeye ek bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri, Gazeteler ve Süreli Yayınlar

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, 11 Eylül 1947 tarih ve 6376 sayılı yazı. 030, 18, 01, 144, 60, 15.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, No: 179772, 9 Temmuz 1945 tarih ve 2643 sayılı yazı. 490, 01, 5, 26, 30

Ayın Tarihi, Mayıs 1945.

Ayın Tarihi, Haziran 1945.

Cumhuriyet, 2 Kasım 1945.

- DİE, (1953). İstatistik Özetleri, Ankara.
- DİE, (1966). Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara.
- Resmi Gazete, 15 Haziran 1945, No. 6032.
- Resmi Gazete "Çiftçiyi Topraklandırma Tüzüğü", 4 Haziran 1947, No. 6623.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.7, C. 17 – 18, (Mayıs – Haziran 1945)
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 7, C. 19, 15 Haziran 1945.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 7, C. 19, 06 Temmuz 1945.
- Ulus, 16 Haziran 1945.
- Vatan, 23 Mart 1945.
- Vatan, 2 Kasım 1945.

Kitaplar ve Makaleler

- Acar, Y. (1991). Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi Ve İzlenen İktisadi Politikalar (1923 1963), Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Akandere, O. (1998). Milli Şef Dönemi, İz Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, S. (1970). 100 Soruda Toprak Meselesi, Gerçek Yayınevi.
- Aksoy, S. (1970). Tarım Hukuku, Ankara.
- Aksoy, S. (1964). Toprak Reformunun Hukuki Esasları, Ankara.
- Aktan, R. (1964). Toprak Reformu Esasları, Toprak Reformu Semineri (TZMO tarafından 14 Şubat 1964'de düzenlenmiştir), Ankara.
- Aktan, R. (1966). Problems of Land Reform in Turkey. *Middle East Journal*, 20(3), 317-334. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4324024>
- Albayrak, M. (1993) Demokrat Parti, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Arı, K. Mübadele Göçmenleri Türkiye'ye Taşıma Sorunu İzmir Göçmenleri, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi.
- Arık, K. F. (1961). Mukayeseli Toprak Reformu, Balkanoğlu Matbaacılık.
- Avcioğlu, D. (1977). Türkiye'nin Düzeni, C. I – II, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S. (1985). İkinci Adam (1938-1950), C. II, İstanbul.
- Balcı, Meral – Karadeniz, Yeşim, (2018). "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Muhalefetteki Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 57 (Temmuz 2018).
- Barkan, Ö. L. (1980). Türkiye'de Toprak Meselesi, İstanbul.
- Başer, K. (2013) 1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye'de Toprak Dağılımı Ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 38.
- Cem, İ. (1977). Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul.
- Çelebican, G. (1968). İktisadî Açıdan Toprak Reformu, AÜHF Türkiye'de Toprak Reformu Semineri, Ankara.
- Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Ve Teşkilat Kanunları, (1956). Ankara.
- Doğan, M. (1977). Tarih ve Toplum: Türkiye'de Toprak Meselesi, İstanbul.
- Hatipoğlu, Ş. R. (16 Haziran 1945). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Ülkü, S. 90.
- İnce, E. (2006). Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri, ÇTTAD, V/13.
- İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, C. 1, (1946). İstanbul.
- Kanbolat, Y. (1963). Türkiye Ziraatında Bünye Değişikliği, Ankara.

- Karaömerlioğlu, A. (1988). Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Hikâyesi, Birikim Dergisi, Sayı: 107, (Mart 1998).
- Karaömerlioğlu, A. (2006). Orada Bir Köy Var Uzakta, İstanbul.
- Karpat, K. (2015). Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul.
- Keyder, Ç. Pamuk, Ş. (1984). 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler, Yapıt.
- Köprülü, B. Toprak Hukuku Dersleri, C. I.
- Kuruç, B. (1963). İktisadi Politikanın Resmi Belgeleri, Ankara.
- Mülayim, Z. G. (1967). Tarımsal Kooperatifçilik, Ankara.
- Oral, C. (1965). Toprak Reformu, Ankara.
- Özkök A. (1966). Türkiye'de Toprak Reformu İhtiyacı, Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü Toprak Reformu Semineri (26-27 Mayıs 1965), Ankara.
- Öztürk, K. (1969). Cumhurbaşkanlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi Açış Nutukları, İstanbul.
- Seviğ, V. R. (1953) Toprak Hukuku Dersleri, Ankara.
- Taraklı, D. (1976). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları, Ankara.
- T.C. Tarım Bakanlığı, (1965). Toprak Reformu Kanun Tasarısı ve Gerekçesi, Ankara.
- Tezel, Y. S. (2002). Cumhuriyet Döneminde İktisat Tarihi 1923 - 1950, İstanbul.
- Tekelioğlu, Y. (2010). Türkiye'de Toprak Reformu ve Uygulamaları, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (19).
- Timur, T. (1971). Türk Devrimi ve Sonrası (1919-1946), Ankara.
- Tökin, İ. H. (1934). Türkiye Köy İktisadiyatı, İktisadiyat Mecmuası 2, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (2000). Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul.
- Ülkü, (16 Haziran 1945). Devrimin Büyük Eseri: Toprak Kanunu.

Üniversite Öğrencilerinin Ordu İlinin Doğal ve Kültürel Turistik Çekiciliklerine İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri

Cemile BAHTİYAR KARADENİZ*

Saffet SARI†

Mehmet KABACIK‡

Received/Geliş: 19.04.2018

Accepted/Kabul: 30.11.2018

Öz

Bu çalışmada Ordu üniversitesi öğrencilerinin ilin doğal ve kültürel turizm kaynaklarına yönelik farkındalık ve deneyimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Ordu Üniversitesinin değişik yerleşkelerinde öğrenim gören 1178 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada "Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık ve Deneyim Anketi" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma verilerine göre öğrencilerin Ordu ilinin turistik değerlerine ilişkin farkındalıkları oldukça düşüktür. Ayrıca araştırma sonucuna göre; öğrencilerin turistik değerlere ilişkin farkındalık ve deneyimleri sınıf değişkenine göre anlamlı bir değişme göstermezken, cinsiyet, Ordulu olma durumu, öğrenim görülen yerleşke ve akademik biri, gelir değişkenine göre anlamlı bir değişme göstermektedir. Erkek, yüksek gelir seviyesinde, Meslek Yüksekokulu öğrencisi ve Ünye'de öğrenim gören öğrencilerin, ilin turistik değerlerine ilişkin farkındalık ve deneyim düzeyleri daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Turizme yönelik farkındalık, Üniversite Öğrencileri, Farkındalık, Ordu Turizmi

Awareness and Experiences of University Students' about Nature and Cultural Attractions in Ordu Province

Abstract

The aim of this study is to determine the awareness and experience of the students of Ordu in relation to natural and cultural tourism resources. The study group of study consisted of 1178 students studying in different campuses of the University. The "Awareness and Experience Survey on Touristic Attractiveness" was used as a data collection tool. According to the research data, the awareness of the touristic values of Ordu is very low. In addition, according to the research result; While the awareness and experience of the students about the touristic values do not show a meaningful change according to the class variable, gender, Ordu status, education unit and campus show a significant change according to the income variable. Male, high income, vocational high school and students studying at Ünye have higher awareness and experience levels of provincial tourist values.

Key words: Awareness of tourism, University students , Awareness, Ordu Tourism

* Doç. Dr. Ordu Üniversitesi, SBMYO, cbkaradeniz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3902-5251

† Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, SBMYO, saffetsari@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4422-7816

‡ Öğr. Gör. Ordu Üniversitesi, SBMYO , mehmetkabacik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3772-2950

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Çok boyutlu bir kavram olan turizm başta dinlenmek olmak üzere kültürel, sağlık, sportif, bilimsel, dinsel etkinliklere katılma amaçlı rekreasyonel seyahatlerdir (Özgüç, 2003:3, Soykan, 2004: 6, Doğanay, 2001: 15, Kahraman ve Türkay, 2006: 1, Sezgin, 1995:4, Ürger, 1992: 11). 2. Dünya Savaşının yaralarının sarılmasıyla gelişme gösteren turizm sektörüne ülke ekonomilerine yapmış olduğu katkı göz önünde bulundurularak Türkiye’de kalkınma planlarında yer verilmiştir (Ehtiyar ve Üngüren, 2008: 160). Gelir ve istihdam yaratan turizm sektörünü canlandırıp elde edilen payı artırmak için yeni politikalar geliştirilmektedir (Yıldız ve Kalağan, 2005: 42). Türkiye yüksek turizm potansiyelinden yararlanarak bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla sektörü yakından takip ederek kendi gelişim politikalarını ve yönünü belirlemektedir (Emekli, 1998: 2).

Ulaşım koşullarında kaydedilen gelişmeler, toplumun eğitim ve refah seviyesindeki artış, turizm sektörünü nicelik ve nitelik açısından etkilemiştir. Turizme katılanlar sayıca artarken katılanların dinlenme ve eğlenme anlayışındaki değişimler, tatil ve seyahat alışkanlıklarını da etkileyerek farklı turist tiplerini doğurmuştur. Deniz, kum ve güneşe dayanan turizm talebi değişmeye başlayarak alternatif turizm faaliyetlerine yönelmiştir (Emekli, 2005: 101). Dinlenme amaçlı tatiller yerini öğrenerek dinlenme, doğada farklı deneyimler kazanma, yerel kültürleri ve somut olan ve olmayan miras değerlerini tanıma amaçlı seyahatlere bırakmıştır. Doğal ve kültürel miras, tarih öncesi dönemlerden başlayarak tarihin tüm dönemlerine ait din, kültür, bilim ve güzel sanatlarla ilgili yer altı ve su altında bulunanlar da dahil tüm taşınır taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmaktadır (Doğaner 2001: 135; Oğuz 2007:7).

Doğal ve kültürel değerler turistik ürün olarak algılanarak turizmde arz kaynakları olarak sunulabilmektedir. Çekicilik turistik bir ürünün sahip olması gereken beş temel bileşenden (turistik imkânlar, ulaşılabilirlik, imaj, fiyat) biridir. Turizmde ürün öncelikle “bir ülke veya bir bölgenin sahip olduğu tüm doğal kültürel kaynaklar” ikinci olarak “tüketicilerin yer değiştirmelerine ve tatil yapmalarına imkân veren paket turu oluşturan turistik hizmetlerin bütünüdür” (Hacıoğlu, 2000: 39). Turistik ürün tanımında ve turistik ürünü oluşturan faktörler konusunda çeşitli fikirler bulunmaktadır (Akgöz, Göral ve Tengilimoğlu, 2016:398). Bir turistik ürünü oluşturan faktörler; herhangi bir coğrafyanın doğal ve kültürel çekicilikler, turistin gitmek istediği yere erişim (internet, hava, kara, deniz vb.), seyahat (tatil) boyunca turiste hizmet veren tüm turizm işletmeler (konaklama, yiyecek içecek ve seyahat) olmak üzere üç temel başlık altında toplanabilir (Hacıoğlu, 2000: 41).

Ordu ili sahip olduğu doğal ve kültürel birçok miras değeri ile sayısız turistik ürün potansiyeline sahiptir. Turizmde gelişme potansiyeli yüksek olan ilde gelişim politikalarında tanıtıma büyük önem verilmektedir. İlin gelişiminde turizm kadar önem verilen bir başka lokomotif güç Üniversitesi’dir. İkinci Dünya Savaşı ardından Avrupa ülkeleri sanayi de gelişirken

bölgesel kalkınmada yükseköğretim kurumlarını bir kalkınma aracı olarak görmüştür. Üniversitelerin kuruldukları bölgede ürettikleri bilim, teknoloji ve sanat ile yarattığı etki fark edildiğinden gelişmemiş bölgelere tesis edilmesine önem verilmiştir. Türkiye’de de 1980’den sonra İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin dışında Erzurum, Trabzon, Samsun, Diyarbakır, Konya, Adana vb. Anadolu kentlerine bölgesel kalkınmayı tetikleyecek üniversiteler kurulmuştur. 2000’li yıllarda daha küçük ölçekli, ekonomik yönden zayıf ve göç veren Anadolu kentlerini desteklemek amacı ile uygulamaya sokulan kamu politikalarının bir uzantısı olarak birçok kente devlet üniversiteleri kurulmuştur. Örneğin 2006 yılında kurulan 15 üniversitenin kurulduğu kentlerin nüfusu 50.000-120.000 arasındadır (Sargın, 2006:29-30).

Bir üniversitenin kurulduğu kente etkileri; kurulduğu bölgeye, kente, üniversitenin büyüklüğüne bağlı olarak değişmekle birlikte genel anlamda, demografik, mekânsal, ekonomik, sosyal ve kültürel başlıklar altında toplanabilir (Yavuzçehre, 2016:238). Kurulan üniversitelerin öğrenci, öğretim elemanı, idari ve teknik personel sayıları hızla artmaktadır. Yaşanan bu büyüme kentlerde birçok alanda değişime neden olmaktadır. Üniversitenin büyümesine bağlı olarak kentin nüfusunda (miktar, yaş, göç), istihdam, harcama ve tüketim verilerinde büyük oranda değişiklikler yaşanmaktadır (Işık, 2008:161). Değişiklik yaşanması beklenen öğelerden biri de yörenin turizmidir. Bir ilin üniversitesine (öğrenci ve çalışanlarına) bölgenin ürettiği turistik ürünleri tüketen kişiler olarak bir başka ifade ile potansiyel turist gözü ile bakılmaktadır. Yurtiçinden ve yurtdışından bölgeye gelen öğrenciler turizm faaliyetlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Farabi ve Erasmus değişim programları ile turizme olan bu destek daha da önem arz etmektedir. Üniversite bulunduğu bölgenin turizmi için turist kaynağı olabildiği gibi, farklı düzeydeki eğitim programları ile nitelikli eleman (çalışan) da sağlamaktadır. (Taşkın, Söylemez, Baran, 2014: 143).

Turizmin ana çekiciliklerini oluşturan yaylalar, peribacaları, mağaralar, travertenler, kanyonlar gibi birçok doğal varlık ve anıt, höyük, cami, külliye, kilise, tümülüs, ören yeri, arkeolojik, tarihi eser ve yapılar, kentsel ve doğal sit alanları gibi somut kültür varlıkları doğal ve kültürel mirasımızın korunması gereken değerlerini oluşturmaktadır (Çetin, 2010: 182). Doğal ve kültürel turizm değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılması için, gençlerimizin söz konusu varlıklarımıza yönelik ilgi, tutum ve davranışları önem arz etmektedir. Özellikle doğal çevrenin ve tarihî mekanların turizm amaçlı kullanımlarının sağlanması için, söz konusu varlıklara önem verilerek korunması ve geliştirilmesi gereklidir (Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 46).

Doğal ve kültürel varlıklarımıza yönelik korumacı yaklaşımın gelişmesi için öncelikle farkındalık oluşmalıdır. Oluşan farkındalık tutuma dönüşmekte, olumlu veya olumsuz tutumlar da davranışa dönüşmektedir. Eğitim, “yaşantı yoluyla bireyde meydana gelen davranış değişikliği”dir. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölgenin turizm

değerlerine yönelik bir tutum geliştirmesi ve korumacı bir davranış göstermesi için öğrenim süreleri boyunca bir takım tatbikat, inceleme ve gözleme dayalı gezilere katılmalıdır. Böylece öğrencilerin doğal ve kültürel varlıklara yönelik dikkati çekilebilecek ve bir turizm bilinci oluşturulacaktır. Turizm bilinci, bir yerde turizmin büyüme ve gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca gençlerde turizme yönelik oluşan farkındalık ve bilinçlenme, doğal veya kültürel varlıkların korunup miras değeri olarak geleceğe aktarılmasına ve sürdürülebilir turizm hizmet etmektedir. Turizm bilincinin gelişmesi, daha uzun süre konaklama ve yatırımları teşvik ederek sektörün gelişmesine ve turizm ve ağırlama sektöründe insan kaynaklarının gelişmesine, yerel halkın turiste yönelik olumlu davranışlar geliştirmesinde önem arz etmektedir (Bzazaw, 2012, p:1).

Üniversitelerin ilin turizmi üzerindeki bir diğer önemli etkisi, üniversite öğrencilerinin ilin turistik tanıtımında oynadığı roldür. Yükseköğrenim görmek için ailelerinden ayrılıp herhangi bir şehre gelen öğrenciler öğrenimlerini tamamladıklarında memleketlerine veya çalışmak üzere yurdun dört bir köşesine hizmet vermek üzere öğretmen, hekim, hemşire, sanatçı, teknisyen, muhasebeci, sporcu, mühendis, idareci, işletmeci veya karar verici olarak gideceklerdir. Mezun olan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölgenin doğal ve kültürel turizm değerlerini birer “turizm elçileri” olarak gittikleri yerlerde çevrelerine anlatmaları beklenmektedir. Ancak bu beklentinin gerçekleşmesi için öğrencilerin ilin sahip olduğu doğal ve kültürel turizm değerlerine ilişkin farkındalığı ve deneyimi olması gerekmektedir. Sunulan çalışma öğrencilerin turizm elçileri olup olamayacağını araştırmak üzere kurgulanmıştır.

Literatür İncelemesi

Alan yazın incelendiğinde; üniversitelerin, Kaşlı ve Serel (2008) Balıkesir- Gönen, Görkemli (2009) Konya, Çalışkan (2010) Uşak, Akçakanat vd. (2010) Isparta, Selçuk (2012) Erzurum, Tösten vd. (2013) Diyarbakır, Demirelli ve Taşkın (2013) Kütahya, Arslan (2014) Çankırı, Çayın ve Özer (2015) Muş, Korkmaz (2015) Bayburt, Arslan (2016) Sivas, Sarkım vd. (2017) Yozgat, Karadeniz ve Cinel (2016) Ordu ve Giresun kentlerine etkilerini ekonomik açıdan ele almışlardır. Tuna (1994) ve Taşçı vd. (2011) Eskişehir, Aktaş (2010) Kayseri, Yılmaz ve Kaynak (2011) Bayburt, Özbay (2013) Niğde, Sankır ve Gürdal (2013) Zonguldak, Köksal ve Sarı (2014) ve Ergun (2014) Burdur kentlerindeki üniversite arasındaki ilişkiyi sosyal ve kültürel açıdan ele almışlardır.

Araştırma grubunun önemli bir bölümünü öğretmen adaylarının oluşturduğu çalışmaların üniversite öğrencilerinin, Uşak, Bartın, Kırşehir, Sivas, Amasya, Ankara, Bursa, Hatay, Kütahya, Sinop gibi illerin doğal, tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik ilgi, tutum, ve farkındalıklarını belirlemeye yönelik araştırmalar olduğu görülmektedir (Dinç, vd.; 2011, Ablak, vd.; 2014, Çetin, Gürge; 2014, Çoban, vd.; 2015, Keçe; 2015, Demirbulatı vd.; 2015,

Çimen vd.; 2016, Yılmaz vd.; 2017, Taşkın vd.;2014, Aktın, vd.;2013). Ancak Ordu Üniversitesi öğrencileri ile ilin turizm arz kaynakları arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Çalışmanın bir önemi de tespit edilen bu boşluğu doldurmaktan kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Ordu ilinin sahip olduğu doğal ve kültürel turistik çekiciliklere ilişkin öğrencilerin farkındalık ve deneyimleri ilin tanıtımı için önem arz etmektedir. Ordu üniversitesine öğrenim görmek için farklı bölge ve illerden gelen öğrencilerin ilin doğal ve kültürel varlıklarına yönelik farkındalıkları, turizm bilincinin oluşması ve söz konusu değerlerin sürdürülebilirliği, gelecek nesillere aktarılması ve bölge turizmi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın problem cümlesi, “Ordu Üniversitesi öğrencilerinin ilin doğal ve kültürel varlıklarına yönelik farkındalık ve deneyim düzeyleri hangi seviyededir?” biçiminde düzenlenmiş ve araştırmada “Öğrencilerin ilin doğal ve kültürel varlıklarına yönelik farkındalık ve deneyim düzeyleri ile cinsiyet, Ordulu olma, öğrenim gördüğü yerleşke, akademik birim ve sınıf, gelir düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırma “Ordu iline ait doğal ve kültürel varlıklara ilişkin farkındalık ve deneyimler” anket formunun, 2016-2017 öğretim yılında Ordu Üniversitesinde öğrenim gören 1178 öğrenciye uygulanması ile elde edilen veriler ile sınırlıdır.

Araştırmada kullanılan ölçme aracının yeteri kadar geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır. Bunun yanında veri elde etmek amacıyla kullanılan ankete öğrencilerin samimi ve doğru yanıtlar verdiği kabul edilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışma genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Bu araştırma ile ‘öğrencilerin ilin doğal ve kültürel turizm varlıklarına ilişkin farkındalık ve deneyimleri”nin durumu, farklı değişkenlere göre analiz edilmeye çalışıldığından, araştırma betimsel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Çünkü tarama modelleri, bir grup içerisinde geçmişte ya da halen var olan bir olgu veya durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2011: 77). Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ordu Üniversitesinin 20.922 öğrencisi oluşturmaktadır. Hazırlanan anket 2016-2017 öğretim yılında Ordu Üniversitesinin Cumhuriyet, Akyazı, Bucak, Güzelyalı, Fatsa, Ünye, Akkuş, Mesudiye, Ulubey yerleşkelerinde öğrenim gören gönüllü öğrenciler ile

yapılmıştır. Her yerleşkeden veri toplayabilmek için random (tesadüfi) örneklem yöntemi kullanılarak 1250 öğrenciye ulaşılmış. Ancak araştırmaya, geri dönen ve eksiksiz, samimi bir şekilde doldurulan 1178 anket dahil edilmiştir. Araştırma 1178 öğrencinin görüşü ile sınırlıdır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada üniversite öğrencilerinin Ordu ilinin turizm değerlerine ilişkin farkındalık ve deneyimlerini belirlemek için veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Ordu ilinin doğal ve kültürel varlıklarına ilişkin farkındalık ve deneyimler” anketi kullanılmıştır. İki bölümden oluşan anketin ilk bölümünde öğrencilerin demografik özellikleri, ikinci bölümde Ordu ilinde bulunan 48 doğal ve kültürel varlığa yönelik farkındalık ve deneyimleri sorgulanmıştır. Soruların hazırlanması aşamasında literatür taraması yapılmış ve il turizm müdürü, işletme, ekonometri ve eğitim dalında uzman kişilerin görüşüne başvurulmuştur. Alınan uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılan anket 100 öğrenciye uygulanmıştır. Yapılan ön uygulama verileri analiz edildikten sonra anket formu son şekli ile öğrencilere uygulanmıştır.

Ankette, öğrencilerin Ordu iline ait 48 doğal ve kültürel varlığa yönelik farkındalıkları ve deneyimleri verdiği yanıtlar ile; İsmi bile duymadım (1), İsmi duydum (2), Gördüm (3), Beğenmedim (4), Beğendim (5), Simge olmalı (6) şeklinde puanlanmıştır. Buna göre, Ordu ilinin doğal ve kültürel varlıklarına yönelik farkındalık ve deneyim” anketinden alınabilecek en düşük puan 48 olup en yüksek puan ise 288’dir. Anketten alınan 48-128 puan aralığı düşük, 129 - 208 puan aralığı orta ve 209 -288 puan aralığı ise yüksek düzeyde farkındalık olarak kabul edilmektedir.

Verilerin Analizi

Anketin son hali üzerinde yapılan analizler ile Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı incelenmiş ve ölçeğin güvenilirliği 0.98 olarak saptanmıştır. Güvenirlik katsayısının 0.70 ve üzeri olduğu durumlarda anket 1’e ne kadar yakınsa o kadar güvenilir olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk; 2007). Uygulanan anketlerden veri elde etmek için SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde t-testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizinde anlamlılığın hangi gruplar lehine olduğunu belirlemek için Scheffe testi yapılmıştır.

Bulgular

Ordu üniversitesi öğrencilerinin ilin doğal ve tarihi turizm çekiciliklerine ilişkin farkındalık ve deneyimleri cinsiyet, öğrenim gördükleri yerleşke ve akademik birim, sınıf, gelir düzeyi algısı ve Ordulu olma gibi değişkenlere durumu incelenmiş ve aşağıda elde edilen bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %61,7 Ordulu değildir. Toplam 1178 öğrenciden 727'si Ordu'ya başka şehir ve bölgelerden öğrenim görmek için gelmiştir. Katılımcılardan 693 öğrenci %58,8'i erkek, 485'i kadın öğrencidir. Çalışma gurubunu oluşturan öğrencilerin %73,3'ü Meslek Yüksekokulunda ve %59'u Bucak ve Akyazı yerleşkelerinden oluşan şehir merkezi yerleşkesinde öğrenim görmektedir. Ordu Üniversitesinin rektörlüğünün ve fakültelerinin bulunduğu Cumhuriyet yerleşkesi merkez ilçe Altınordu'da bulunurken, Ünye yerleşkesinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve bir Meslek Yüksekokulu (MYO), Fatsa yerleşkesinde Denizcilik Fakültesi ve bir MYO, Akkuş, Ulubey, Mesudiye yerleşkelrinde birer MYO bulunmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin %53,3'ü 2. Sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin %67,2'si gelir düzeyi durumunu orta düzeyde algılamaktadır.

Demografik Özellikler

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken		f	%	Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	485	41,2	Ordulu olma durumu	Evet	451	38,3
	Erkek	693	58,8		Hayır	727	61,7
Akademik Birim	Fakülte	189	16,0	Gelir Algı Düzeyi	Düşük	283	24,0
	Yüksekokul	126	10,7		Orta	792	67,2
	MYO	863	73,3		Yüksek	103	8,7
Yerleşke	Cumhuriyet	256	21,7	Sınıf	1	470	39,9
	Merkez	695	59,0		2	628	53,3
	Ünye	38	3,2		3	56	4,8
	Fatsa	36	3,1		4	24	2,0
	Ulubey	91	7,7				
	Mesudiye	17	1,4				
	Akkuş	45	3,8	Total		1178	100,0

Değişkenlere Göre Ordu ilinin Turizm Çekicilikleri Farkındalık Düzeyleri

Ankete katılan toplam 1178 öğrencinin öğrenim gördüğü Ordu ilinin doğal ve kültürel turizm çekiciliklerine ilişkin farkındalık ve deneyim düzeyi ortalaması 108,42 olarak tespit edilmiştir. 48-128 puan aralığı düşük düzeyde farkındalık olarak değerlendirildiğine göre ortalama 108,42 değeri oldukça düşük bir farkındalık düzeyidir. Bulunan bu ortalama değerler erkek öğrenciler için 116,30 iken kız öğrenciler için 97,15 olarak tespit edilmiştir.

Tablo2. Değişkenlere Göre Ordu ilinin Turizm Çekicilikleri Ortalama Farkındalık Düzeyleri

		Mean	n	Std. d.
Cinsiyet	Kız	97,15	485	39,97
	Erkek	116,30	693	56,57
Ordulu olma	Evet	127,46	451	52,59
	Hayır	96,60	727	46,69
Akademik Birim	Fakülte	97,33	189	29,68
	Yüksekokul	109,31	126	49,05
	MYO	110,71	863	54,90
	Cumhuriyet	97,99	256	33,92

Yerleşke	Merkez	115,70	695	56,36
	Ünye	123,34	38	54,90
	Fatsa	114,08	36	58,82
	Ulubey	83,87	91	31,80
	Mesudiye	119,76	17	65,47
	Akkuş	83,44	45	31,37
Sınıf	1	107,81	470	52,00
	2	107,73	628	52,13
	3	111,83	56	38,41
	4	130,20	24	34,27
Gelir	Düşük	104,78	283	52,09
	Orta	107,02	792	50,05
	Yüksek	129,18	103	53,94
Toplam		108,42	1178	51,26

Ordulu öğrenciler için 127,46 gibi düşük farkındalık düzeyi gerçekten nedenleri araştırılması gereken bir durumdur. Anketin bu sonucuna göre kendi memleketinin turistik mekanlarını gezip görmeyen bir nesil bulunmaktadır. Doğal ve kültürel turistik mekanlara yönelik farkındalık ve deneyim düzeyleri, MYO öğrencilerinin 110,71, Ünye yerleşkesinde öğrenim görenlerin 123,34, 4. Sınıf öğrencilerinin 130,20, gelir düzeyi yüksek öğrencilerin 129,18 olarak hesaplanmıştır (Tablo 2).

İlin Doğal ve Kültürel Turizm Varlıklarına İlişkin Öğrencilerin Farkındalık ve Deneyimleri

Ordu ilinin güneyinde harika yaylarının bulunduğu dağlık alanlardan kaynaklanan akarsular şelaleler oluşturarak kuzeyinde uzanan Karadeniz kıyılarında temiz plaj ve koylara kavuşmaktadır. Yaylalar, akarsular, şelaleler, kıyılar, kumsallar, plajlar yeşil bitki örtüsüyle doğal turizm kaynaklarını oluşturmaktadır. İlin doğal turizm kaynakları zengin tarihi ve kültürel yapısı ile taçlandırılmıştır.

İlin turistik değerlerinden Genççağa Kalesi ve İteniçi Mesire Yeri %68,7, Pösküden Şelalesi %68,2 oranıyla farkındalığı en düşük arz kaynaklarıdır. Söz konusu değerlere ek olarak Eminem Pınarı, Kabakdağı, Ablak Taşı gibi birçok çekicilik oluşturan unsura yönelik öğrenciler, %60'ın üzerinde bir ağırlıkla "ilk kez duydum seçeneğini" işaretlemiştir. Öğrencilerin yanıtları incelendiğinde yerleşke bulunan ilçelerin üst zonunda yer alan yayla çekiciliklerine yönelik öğrencilerin farkındalık ve deneyimleri genel olarak düşük çıkmıştır.

İlin en yüksek farkındalık değeri %91,2 ile Boztepe'ye aittir. Ordu Üniversitesinin ilin birçok ilçesine dağılmış bulunan yerleşkelerinde öğrenim gören öğrenciler kendi yerleşkelerine yakın çevre hakkında farkındalık ve deneyime sahipken diğer ilçelerdeki turistik merkezlerden haberdar olmadıkları anlaşılmıştır. Ordu Üniversitesinin bütün yerleşkelerinde öğrenim gören öğrenciler üniversiteye kayıt başta olmak üzere diğer öğrenci işleri ve sportif veya kültürel organizasyona katılmak için Ordu merkeze gelmek durumundadır. Şehre gelen kişilerin

ziyaretlerinde tercih ettikleri en önemli çekiciliklerden biri olan Boztepe'ye ilişkin farkındalığın bu kadar yüksek çıkması doğaldır.

%69,5 farkındalık oranı ile Akyazı plaj ve sahil rekreasyonel alanı şehir merkezinde olmasından dolayı yüksek farkındalık ve deneyim düzeyine sahiptir. Söz konusu turistik unsura yönelik farkındalık ve deneyimin yüksek çıkmasının bir nedeni de ankete katılan öğrencilerin ağırlıklı olarak Akyazı ve Bucak yerleşkelerinden olmasından kaynaklanmaktadır. Yine şehir merkezindeki konumuyla Taşbaşı Kilise ve Kültür Merkezi %61,1 oranıyla en yüksek farkındalık oranına sahiptir. Ankete katılan öğrencilerin %12,5'i Boztepe'yi, %4,2'si Taşbaşı'mı, %3,7'si Yason Burnu ve Kilisesini, %3,4'ü Çambaşı Yaylasını ilin simgesi olmalı seçeneğini işaretlemiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Ordu İlinin Doğal ve Kültürel Çekicilikleri ve Öğrencilerin Farkındalıkları

Çekicilik	İsmini Bile Duymadım		İsmini Duydum		Gördüm		Beğenmedim		Beğendim		Simge Olmalı	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Eskipazar	544	46,2	318	27,0	76	6,5	32	2,7	188	16,0	20	1,7
Paşaoğlu	561	47,6	240	20,4	92	7,8	27	2,3	235	19,9	23	2,0
Kurul	498	42,3	308	26,1	99	8,4	24	2,0	218	18,5	31	2,6
Kayabaşı	600	50,9	237	20,1	75	6,4	47	4,0	202	17,1	17	1,4
Taşbaşı	234	19,9	224	19,0	260	22,1	34	2,9	377	32,0	49	4,2
Karaoluk	496	42,1	318	27,0	79	6,7	30	2,5	238	20,2	17	1,4
Cumhuriyet	298	25,3	184	15,6	234	19,9	75	6,4	375	31,8	12	1,0
Boztepe	53	4,5	52	4,4	353	30,0	29	2,5	544	46,2	147	12,5
Akyazı	241	20,5	118	10,0	297	25,2	57	4,8	451	38,3	14	1,2
Argan	567	48,1	288	24,4	60	5,1	21	1,8	221	18,8	21	1,8
Çamaş	601	51,0	335	28,4	59	5,0	23	2,0	149	12,6	11	,9
Cıngırt	719	61,0	249	21,1	44	3,7	29	2,5	126	10,7	11	,9
Bolaman	556	47,2	306	26,0	105	8,9	24	2,0	172	14,6	15	1,3
Sarmaşık	691	58,7	233	19,8	67	5,7	34	2,9	142	12,1	11	,9
Gaga	671	57,0	209	17,7	99	8,4	35	3,0	151	12,8	13	1,1
Kabakdağı	749	63,6	180	15,3	64	5,4	29	2,5	144	12,2	12	1,0
Yenipazar	640	54,3	232	19,7	117	9,9	33	2,8	141	12,0	15	1,3
Ulugöl	514	43,6	346	29,4	113	9,6	18	1,5	160	13,6	27	2,3
Gölköy K.	515	43,7	362	30,7	105	8,9	22	1,9	154	13,1	20	1,7
Turnasuyu V.	549	46,6	342	29,0	104	8,8	27	2,3	142	12,1	14	1,2
Tepealtı Plajı	677	57,5	224	19,0	73	6,2	25	2,1	171	14,5	8	,7
İkizce Cami	732	62,1	206	17,5	65	5,5	15	1,3	150	12,7	10	,8
Gençaga K.	809	68,7	180	15,3	41	3,5	21	1,8	116	9,8	11	,9
Eminem P.	769	65,3	183	15,5	58	4,9	17	1,4	141	12,0	10	,8
Çambaşı Y.	483	41,0	298	25,3	140	11,9	16	1,4	201	17,1	40	3,4
Ablak Taşı	752	63,8	188	16,0	66	5,6	30	2,5	130	11,0	12	1,0
İteniçi Mesire	809	68,7	170	14,4	49	4,2	24	2,0	117	9,9	9	,8
Pösküden Ş.	803	68,2	176	14,9	48	4,1	24	2,0	119	10,1	8	,7
DüzobaErick	789	67,0	172	14,6	65	5,5	24	2,0	120	10,2	8	,7
Mesudiye K.	731	62,1	217	18,4	58	4,9	25	2,1	133	11,3	14	1,2
Keyfalan Y.	749	63,6	184	15,6	66	5,6	28	2,4	132	11,2	19	1,6
Yeşilce	682	57,9	232	19,7	69	5,9	23	2,0	154	13,1	18	1,5
Kızılağaç Y.	766	65,0	180	15,3	61	5,2	23	2,0	134	11,4	14	1,2
Hoynat Adası	630	53,5	232	19,7	91	7,7	19	1,6	187	15,9	19	1,6
Yason	416	35,3	277	23,5	200	17,0	16	1,4	225	19,1	44	3,7
Çaka	557	47,3	190	16,1	172	14,6	19	1,6	223	18,9	17	1,4
Efirli	510	43,3	231	19,6	177	15,0	23	2,0	220	18,7	17	1,4
Ohtamış	594	50,4	248	21,1	120	10,2	21	1,8	179	15,2	16	1,4
Kadıncık	688	58,4	224	19,0	82	7,0	23	2,0	151	12,8	10	,8
Küpkaya Kan	715	60,7	218	18,5	68	5,8	28	2,4	137	11,6	12	1,0
ÜnyeKalesi	473	40,2	318	27,0	152	12,9	23	2,0	203	17,2	9	,8
Ünye At Çifti	503	42,7	342	29,0	129	11,0	16	1,4	174	14,8	14	1,2
YunusEmre T	635	53,9	257	21,8	80	6,8	18	1,5	177	15,0	11	,9
Asarkaya KO	606	51,4	238	20,2	114	9,7	22	1,9	182	15,4	16	1,4
Kırkeveler Plaj	708	60,1	198	16,8	80	6,8	20	1,7	159	13,5	13	1,1
Ünye Müzevi	722	61,3	203	17,2	66	5,6	20	1,7	157	13,3	10	,8

Çet Dağı	739	62,7	199	16,9	58	4,9	18	1,5	153	13,0	11	,9
Korgan Yay	630	53,5	295	25,0	76	6,5	20	1,7	146	12,4	11	,9

Cinsiyet Değişkenine Göre Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık

Öğrencilerin ilin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalıkları ve deneyimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Bu durumda, bağımlı değişken olan farkındalık üzerinde etkisi test edilen değişken cinsiyettir (Tablo 4).

Ankete katılan öğrencilerin ilin turizm değerlerine ilişkin farkındalıkları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t(1176)= 6,42$, $p<.05$]. Erkek öğrencilerin ilin turizm değerlerine yönelik farkındalıkları ($\bar{X}=116,30$), bayan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu bulgu ilin turistik çekiciliklerine farkındalık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 4. İle Yönelik Farkındalık Anketi Puanların Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Kadın	485	97,15	39,97	1176	6,42	,000
Erkek	693	116,30	56,57			

Ordulu Olma Durumuna Göre Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık

Öğrencilerin ilin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalıkları ve deneyimleri Ordulu olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Bu durumda, bağımlı değişken olan farkındalık üzerinde etkisi test edilen değişken Ordulu olmaktır (Tablo 5).

Tablo 5. İlin Turistik Çekiciliklerine İlişkin Farkındalık Anketi Puanlarının Ordulu Olma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

Ordulu Olma	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Ordulu	451	127,46	52,59	868,9	10,50	,000
Ordulu değil	727	96,60	46,69			

Katılımcıların ilin turizm değerlerine ilişkin farkındalıkları Ordulu olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t(1176)= 10,50$, $p<.05$]. Ordulu öğrencilerin ilin turizm değerlerine yönelik farkındalıkları ($\bar{X}=127,46$), Ordulu olmayan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu bulgu ilin turistik çekiciliklerine farkındalık ile Ordulu olma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Öğrenim Görülen Akademik Birime Göre Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık

Ordu üniversitesi öğrenci varlığı içerisinde Meslek Yüksekokullarının yeri oldukça önemlidir. Ankete katılan öğrencilerin önemli bir bölümü (%73,3) Meslek Yüksekokulu öğrencisidir. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerinin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin öğrenim gördükleri akademik birime göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının analiz çıktıları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin İlin Turistik Çekiciliklerine Yönelik Farkındalık Anketi Puanlarının Öğrenim Görülen Akademik Birime Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	27869,108	2	13934,554	5,341	,005	YO-Fak-MYO, Fak
Gruplariçi	3065364,207	1175	2608,821			
Toplam	3093233,315	1177				

Analiz sonuçları, öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık düzeyleri arasında öğrenim görülen akademik birim bakımından bir fark olduğu göstermektedir [$F(2-1175)=5,34$, $p<,05$]. Başka bir deyişle, öğrencinin farkındalıkları, öğrenim gördüğü akademik birime bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffle testinin sonuçlarına göre, MYO biriminde ($\bar{X}=110,72$) ve Yüksekokul biriminde ($\bar{X}=109,32$) öğrenim görenlerin farkındalık düzeyleri Fakülte biriminde ($\bar{X}=97,34$) öğrenim görenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Akademik Birimlerin Farkındalıkları

Akademik Birim	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Fakülte	189	97,3386	
Yüksekokul	126	109,3175	109,3175
MYO	863		110,7184
Sig.		,057	,962

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 208,532.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Öğrenim Görülen Yerleşkeye Göre Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık

Ordu üniversitesi rektörlüğü ve birçok fakültesi Cumhuriyet yerleşkesinde bulunmaktadır. Ordu şehir merkezinde ise Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Akyazı, Sosyal Bilimler MYO Bucak ve Dış Hekimliği Fakültesi Güzelyalı yerleşkesinde bulunmaktadır. Üniversitenin Fatsa ilçesinde Deniz Bilimleri Fakültesi ve Meslek Yüksekokulu, Ünye ilçesinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Meslek Yüksekokulu bulunurken, Akkuş, Mesudiye ve Ulubey ilçelerinde de birer Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. Çalışma grubu oluşturulurken bütün yerleşkelere ulaşılmaya çalışılması ankete katılan öğrencilerin birçoğunun MYO öğrencisi olmasının nedeninin bir diğer açıklamasıdır.

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerinin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin öğrenim gördükleri yerleşkeye göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının analiz çıktıları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. İlin Turistik Çekiciliklerine Yönelik Farkındalık Anketi Puanlarının Öğrenim Gördüğü Yerleşkeye Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	159395,055	6	26565,843	10,603	,000	Mes-Ak,Ün-UI,
Gruplarıçi	2933838,260	1171	2505,413			
Toplam	3093233,315	1177				

Analiz sonuçları, öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık düzeyleri arasında öğrenim görülen yerleşke bakımından bir fark olduğu göstermektedir [$F(6-1171)=10,60$, $p<,05$]. Başka bir deyişle, öğrencinin farkındalıkları, öğrenim gördüğü yerleşkeye bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Yerleşkeler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, Ünye yerleşkesinde ($\bar{X}=123,34$) ve Mesudiye yerleşkesinde ($\bar{X}=119,76$) öğrenim görenlerin farkındalık düzeyleri Akkuş yerleşkesinde ($\bar{X}=83,44$) öğrenim görenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ordu ili turizminde önemli bir yeri olan yaylalarımız ilin doğal ve kültürel turistik çekicilikleri arasında öğrencilere sorulmuştur. Çalışma gurubunu oluşturan öğrencilerin önemli bir bölümü Altınordu şehir merkezinde olup yaylalar başta olmak üzere birçok doğal ve kültürel çekiciliklerin bulunduğu Mesudiye ve Ünye'ye uzaktır. Öğrencilerin bu iki yöre hakkında farkındalıkları düşükken öğrencilere bu yöreden çokça değer sorulmuştur. Ünye ve Mesudiye yerleşkelerinde öğrenim gören öğrencilerin de yakın yöreleri olduğundan farkındalıkları daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 9. Yerleşkelerin Farkındalıkları

Yerleşke	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Akuş	45	83,4444	
Ulubey	91	83,8791	
Cumhuriyet	256	97,9961	97,9961
Fatsa	36	114,0833	114,0833
Merkez	695	115,7065	115,7065
Mesudiye	17	119,7647	119,7647
Ünye	38		123,3421
Sig.		,059	,432

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 46,213.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Sınıf Değişkenine Göre Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık

Çalışma grubunun 2/3'ü MYO öğrencisi olmasından dolayı ankete katılan öğrencilerin %53,3'ü 2. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerinin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip

göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının analiz çıktıları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. İlin Turistik Çekiciliklerine İlişkin Farkındalık Anketi Puanlarının Sınıfa Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	12512,054	3	4170,685	1,589	,190	-
Gruplarıçi	3080721,261	1174	2624,124			
Toplam	3093233,315	1177				

Analiz sonuçları, öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık düzeyleri arasında öğrenim görülen sınıf bakımından bir fark olmadığını göstermektedir [$F(3-1177)=1,59, p>,05$]. Başka bir deyişle, öğrencilerin farkındalıkları, öğrenim gördüğü sınıfa bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Gelir Düzeyi Algısına Göre Turistik Çekiciliklere İlişkin Farkındalık

Ankete katılan öğrencilerin %67,2’si gelir düzeyini orta düzeyde algılamaktadır. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerinin turistik çekiciliklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının analiz çıktıları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. İlin Turistik Çekiciliklerine İlişkin Farkındalık Anketi Puanlarının Gelir Düzeyi Algısına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	49694,864	2	24847,432	9,593	,000	
Gruplarıçi	3043538,451	1175	2590,245			
Toplam	3093233,315	1177				

Tablo 12. Gelir Düzeyine Göre Farkındalıklar

Gelir	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Düşük	283	104,7880	
Orta	792	107,0202	
Yüksek	103		129,1845
Sig.		,905	1,000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 206,826.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Analiz sonuçları, öğrencilerin turistik çekiciliklere yönelik farkındalık düzeyleri arasında gelir düzeyi bakımından bir fark olduğu göstermektedir [$F(2-1177)=9,6, p<,05$]. Başka bir deyişle, öğrencinin farkındalıkları, gelir düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Gelir düzeyine göre farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffle testinin sonuçlarına göre, yüksek gelir grubunda ($\bar{X}=129,18$) bulunan öğrencilerin farkındalık düzeyleri orta ($\bar{X}=107,02$) ve düşük ($\bar{X}=104,78$) gelir gurubunda bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Ordu üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin ilin doğal ve kültürel turizm kaynaklarına ilişkin farkındalık ve deneyimlerini belirlemek amacıyla 1178 öğrencilik çalışma grubuyla yapılan çalışmada öğrencilerin genel anlamda düşük farkındalık düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin turistik değerlere ilişkin farkındalık ve deneyimleri sınıf değişkenine göre anlamlı bir değişme göstermezken, cinsiyet, Ordulu olma durumu, öğrenim görülen yerleşke ve akademik birim, gelir düzeyi ile turistik değerlere ilişkin farkındalık ve deneyimleri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

Erkek öğrencilerin farkındalıklarının daha yüksek çıkması katılımcılar içerisinde daha yüksek oranda olması ile de bir parça ilişkili olabilir. Keçe'nin (2015; 144) katılımcıları daha çok bayan öğrencilerden oluşan öğretmen adaylarının Ankara'nın tarihi ve kültürel mekanlarına yönelik farkındalıklarını test ettiği çalışmasında ve Çetin ve Gürgil'in (2014; 270) çalışmasında üniversite öğrencilerinin Bartın ilinin doğal ve kültürel turizm değerlerine yönelik bayan öğrencilerin farkındalığı daha yüksek çıkmıştır. Söz konusu çalışmalar ile cinsiyet değişkenine göre uyumsuzluk tespit edilmiştir. Ablak vd'nin (2014:183) araştırmasında ise cinsiyet değişkenine göre bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak Aktın vd.'nin (2013; 56, 57) araştırma grubunu Sinop Üniversitesi öğretmen adaylarından oluştuğu çalışmasında öğrencilerin genel anlamda ilin tarihi ve kültürel mekanlarına yönelik bilgi ve deneyimlerinin düşük olduğu ve erkek öğrencilerin daha fazla gezme imkanı buldukları bu nedenle farkındalık ve deneyimlerinin daha yüksek çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçların örtüştüğü bir başka çalışma Çoban vd.'nin (2015:615) Amasya Üniversitesi öğrencileri ile yapılan araştırmanın sonuçlarıdır. Erkek öğrencilerin farkındalık ve deneyimi daha yüksek çıkmıştır. Araştırma konusu ile ilgili olarak yine Keçe ve Dinç (2010) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının tarihi ve kültürel değerlere ilişkin farkındalık düzeyleri yüksek çıkmamıştır. Metin'in (2011) tarih öğretmen adaylarının Çankırı'daki tarihi ve kültürel eserlere yönelik ilgi ve farkındalıklarını incelediği çalışmada ve Dinç vd. (2011; 294) tarafından Uşak Üniversitesi öğrencilerinin Uşak'ta yer alan tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmeye çalışıldığı araştırma sonucunda katılımcıların ilgi ve yeterliliklerinin düşük olduğu gözlenmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin önemli bir bölümü merkez yerleşkesinden olup bu öğrencilerin yükseklerdeki yayla şelale gibi çekiciliklerden ve Ünye'deki birçok değerden haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Ordulu olan öğrencilerin ilin turizm değerlerine ilişkin farkındalık ve deneyimlerinin daha yüksek olması doğaldır. Benzer olarak Demirbulat vd. (2015:

82)) çalışmasında memleketi Bursa olan öğrencilerin memleketi Bursa dışında bir yer olan öğrencilere göre Bursa'nın somut kültürel varlıklarına ilişkin görüşleri olumlu yönde farklılık göstermektedir. Ancak Ordulu öğrencilerin farkındalık düzeyi ($\bar{X}=127,46$) olup (48-128 puan aralığı düşük) oldukça düşük bir puandır. Öğrencilerimizin kendi memleketlerinin doğal ve kültürel turizm değerlerinin farkında olmaması dikkat çekicidir. Bu sonucun nedenleri detayları ile araştırılması gerekmektedir. Bu noktada belirlenen üzücü durumu düzeltmek için İl Millî Eğitim Müdürlüğüne proje teklifi götürerek ortak çalışmalarda bulunmak planlanmıştır.

Sunulan çalışmada ve benzer veya aynı konunun çalışıldığı araştırmaların sonuçlarında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaların ortak sonucu üniversite öğrencilerinin çevrelerindeki doğal, tarihi ve kültürel turistik varlık ve değerlere yönelik bilgi, ilgi, farkındalık ve deneyim düzeyleri yeterli seviyede bir başka ifade ile bir üniversite öğrencisinden (öğretmen adayından vb.) beklentileri karşılayacak düzeyde (memnun edici) olmadığı görülmüştür. Ayrıca konuyla ilgili yapılan araştırma bulgularından, üniversite öğrencilerinin yaşadıkları şehirde bulunan çekiciliklere yönelik ilgisiz oldukları, günlük yaşamlarını öğrenim gördükleri şehirlerden ve özellikle de bu şehirlerdeki tarihsel ve kültürel çevreden uzak olarak sürdürdükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversitenin Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı bünyesinde “Turizm Elçileri” kulübü kurularak kulüp bünyesinde ilin doğal ve kültürel varlıklarına yönelik teknik geziler düzenlenmelidir. Araştırmada gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin farkındalık ve deneyim düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle katılamayan öğrenciler düşünülerek düzenlenen bu teknik uygulama gezilerine öğrencilerin katılımı maddi manevi desteklenmelidir.

Bu noktada bir hususa daha dikkat çekilmek istenmektedir. Araştırmada erkek öğrencilerin farkındalık ve deneyimi kız öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Kurulacak kulüp bünyesinde yapılacak gezilere katılım kız öğrenciler için daha güvenli bir ortam oluşturacağından kız öğrencilerin katılımını dolayısı ile farkındalıklarını arttıracaktır.

Akkuş, Mesudiye, Ulubey, Ünye, Fatsa gibi yerleşkelerimiz ve çevresine düzenlenen geziler birbirinden coğrafi konum olarak ayrı yerleşkelerdeki öğrenciler arasındaki etkileşim ve iletişimi sağlayacaktır. Böylece öğrencilerin öğrenim gördüğü ilin turistik değerlerine yönelik farkındalık ve deneyimleri yükseleceği gibi üniversitesine yönelik aidiyet duygusu da gelişecektir.

Ayrıca programların uygunluğuna göre zorunlu veya seçmeli ders olarak “şehir kimliği” veya “Ordu turizm değerleri” gibi bir ders müfredatlarına eklenebilir. Bu ders kapsamında teorik olarak ilin doğal ve kültürel turizm değerleri anlatılırken uygulamada şehir ve müze gezilerine

yer verilmelidir. Ordu yöresinin doğal ve kültürel değerleri temalı sergiler, konserler, söyleşiler, konferanslar, paneller düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Ablak, S. Dikmenli, Y. Çetin, T. (2014) Üniversite öğrencilerinin Kırşehir'in tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıkları, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2, 171-186
- Akçakanat, T., Çarıkçı, İ., Duluplu, M. Ali (2010). Üniversite öğrencilerinin buldukları il merkezine ekonomik katkıları ve harcama eğilimleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa.22, s.165-178.
- Akgöz, E., Göral, R. Tengillimoğlu (2016) Turistik ürün çeşitlendirmenin sürdürülebilir destinasyonları açısından önemi, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 55, 397-407
- Aktaş, İ. (2010). *Üniversite-kent iletişimi bağlamında üniversite imajının değerlendirilmesi: Erciyes üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
- Aktın, K., Karakuş, H., Sağlam, H. (2013) Sinop Üniversitesi öğretmen adaylarının Sinop iline ait tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeyleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6:7, 37-59
- Arslan, H. (2014). Çankırı Karatekin Üniversitesinin kente ekonomik katkısı ve öğrenci harcamalarının farklı değişkenler açısından analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), 114-127
- Arslan, F. (2016). Üniversite öğrencilerinin şehirle kurduğu ekonomik ve sosyal ilişkilerden memnuniyet analizi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırması Dergisi*, 5 (4), 1103-1120.
- Çalışkan, V., Sarış, F. (2008) Çanakkale şehrinde üniversite ve konut ilişkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(20), 215-238
- Çayın, M., Özer, H. (2015). Üniversitelerin il ekonomisine katkısı ve öğrencilerin tüketim yapısı: Muş Alparslan Üniversitesi örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (2), 131-147
- Çetin, T., Gürgin, F. (2014) Üniversite öğrencilerinin Bartın'ın doğal ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıkları, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/4, 255-274
- Çimen, H. Kılıç, A. Baykal, D. (2016) Gastronomi turizmüne yönelik ilgi ve Hatay mutfağının farkındalık düzeyi: üniversite öğrencileri örneği, *Karadeniz*, 30, 103-114
- Çoban, A., Durmuş, G., Karaca, S. (2015) Üniversite öğrencilerinin Amasya'nın doğal ve kültürel turizm değerlerine yönelik farkındalıkları, *III. Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, 08-10. Ekim. 2015, Merzifon, 606-617
- Demirbulatı, G.Ö. Saatçi, G. Avcıkurt, C. (2015) Bursa'nın somut kültürel varlıklarına yönelik öğrencilerin algıları: Harmancık MYO örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 12, 62-86
- Demireli, C., Taşkın, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin buldukları şehre ekonomik katkıları: Kütahya il merkezi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa.37, s: 321-328
- Dinç, E. Erdil, M., Keçe, M. (2011) Uşak Üniversitesi öğrencilerinin tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalıklarının incelenmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2, 267-285
- Ergun, C. (2014). Üniversite ve kent ilişkisi üzerine görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sa. 31, 216-237
- Görkemli, H. Nur (2009). Selçuk Üniversitesi'nin Konya kent ekonomisine etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 169-186
- Hacıoğlu, N. (2000) Turizm Pazarlaması, Vipaş A.Ş. Bursa
- Işık Ş. (2008) Türkiye'de üniversitelerin kentleşme üzerine etkileri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (3), 159-181

- Karadeniz, B. C. Cinel, E. A. (2016) Üniversite öğrencilerinin kent ekonomilerine katkıları ve harcama eğilimleri (Ordu ve Giresun Örneği), *1. Uluslararası Karadeniz İşletmecilik Sempozyumu*, 16-18 Mayıs.2016, Giresun, 457-465
- Kaşlı, M., Serel, A. (2008) Üniversite öğrenci harcamalarının analizi ve bölge ekonomilerine katkılarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 15 (2), s. 99-113
- Keçe, M. (2015) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Ankara'nın tarihi ve kültürel turizm değerlerine yönelik ilgi ve farkındalıkları, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16:1, 131-149
- Keçe, M. ve Dinç, E. (2010) Öğretmen adaylarının tarihî ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalıklarının incelenmesi, *1. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu*, 16-18. Haziran, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Korkmaz, Ö.(2014) Üniversite öğrencilerinin harcamalarının il ekonomisine katkısı: Bayburt Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencileri üzerine bir analiz, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (2), 233-250
- Köksal, Y., Sarı, S. (2014). Burdur kent imajının yerel halk ile üniversite öğrencileri arasındaki karşılaştırmalı bir incelemesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa.42, 279-288.
- Meydan-Uygur, S., Baykan, E. (2007) Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49
- Onsekiz, D. (2018) Üniversitelerin Anadolu kentlerine etkileri: bir literatür taraması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 400-406
- Özbay, Ö. (2013). Üniversite ve sosyal çevresi: Niğde üniversitesi ve Niğde. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 1-63.
- Öztürk, A., Kılıçarslan, D., Demir, Y., Caber, M.(2015) Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin Türkiye kültürel miras unsurları ile ilgili bilgi ve deneyimlerinin tespiti, *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 12-15 Kasım.2015, Çanakkale, s.1-20
- Sankır, H., Gürdal, A. D. (2013). *Bülent Ecevit Üniversitesinin Zonguldak'a Etkileri ve Şehrin Üniversite Algısı*, Orient Yayıncılık Reklamcılık Araştırma. 1. Baskı, ISBN: 978-975-7137-32-0, Ankara.
- Sargın, S. (2006). Üniversiteler-Şehirleşme Üniversitelerin Şehirleşmeye Etkileri, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Sargın, S. (2007) Türkiye'de üniversitelerin gelişim süreci ve bölgesel dağılımı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(3): 133-150
- Sarkım, M., Şeker, F., Kurtoğlu, R., Kara, M. (2017) Bozok Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin tüketim harcamaları analizi ve Yozgat ekonomisine etkileri, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4 (12), 1199-1213
- Selçuk, N. G. (2012) Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin harcamalarının analizi ve Erzurum ekonomisine katkısı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), s. 317-330
- Taşçı, D., Gökalp, E., Kumtepe, E. G., Kumtepe, A. T., Toprak, E. (2011) Kentin üniversite algısı: Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (2), 131-146
- Taşkın, E., Söylemez, C., Baran, A. (2014) Turizm pazarlamasında üniversite öğrencilerinin rolü: Kütahya DPÜ örneği, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı*, 04 - 05 Nisan 2014, Kuşadası, Aydın, 140-147
- Tösten, R., Çenberlitaş, İ., Gökoğlan, K.(2013). Dicle Üniversitesi öğrencilerinin harcama analizi ve Diyarbakır ekonomisine katkısı. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (10), 90-114.
- Tuna, B. (1994). *Üniversite-kent kültürel iletişimde halkla ilişkilerin işlevi bir model olarak Eskişehir-Anadolu Üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

- Yavuzçehre, P.S. (2016) Üniversitelerin kentlerine etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, (1), 235-250
- Yılmaz, G. K. Şahbudak, E. vd. (2017) Kültürel miras farkındalığı: Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerine yönelik bir uygulama çalışması, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 9:16, 86-100
- Yılmaz, M. K., Kaynak, S.(2011). Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversite'den beklentileri ile ilgili bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4), 55-73.

“Westphalia-Sistemi”ne Karşı “Millet-Sistemi” Söylemi ve Soğuk Savaş Sonrası’nda “Uluslararası Siyaset”

Kemal ÇİFTÇİ*

Received/Geliş: 28.03.2018

Accepted/Kabul: 26.11.2018

Öz

Birinci Dünya Savaşı sonrasında akademik bir disiplin haline gelmeye başlayan “Uluslararası İlişkiler”in, Soğuk Savaş dönemindeki hakim kuramı “Realizm” olmuştur. “Realizm”in, modern uluslararası ilişkileri, Avrupa’da ortaya çıkan ve Avrupa dışına taşınan “Westphalia-Sistemi”nin ortaya çıkardığı ulus-devlet anlayışı ve kavramları ile izah etmesi tartışmasız bir “gerçeklik” haline dönüştürülmüştür.

Kilise-devlet ayrışmasının bir sonucu olarak Protestanlar ve Katolikler arasında 1618’de Orta Avrupa’da patlak veren ve 1648’de sona eren Otuz Yıl Savaşları, Avrupa’da ulus-devlet anlayışına dayanan “Westphalia-Sistemi”nin ortaya çıkmasına yol açmıştır. “Westphalia-Sistemi”nin ulus-devlet anlayışına bağlı olarak ortaya çıktığı dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan toplulukların, din ya da mezhep esasına göre örgütlenerek yönetilmesi esasına dayanan “Millet-Sistemi” bulunmaktaydı. “Millet-Sistemi”, “Westphalia-Sistemi”nin ürettiği ulusçuluk akımlarının yayılmasıyla birlikte 19. yüzyılda bir krizle karşılaşmış ve neticede Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasıyla birlikte sona ermiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise “Westphalia-Sistemi”ne karşı küreselleşme ve etno-merkezli yerellik şeklinde ortaya çıkan meydan okumalara karşı, alternatif bir dünya-sistemi yaklaşımı olarak “Millet-Sistemi” anlayışıyla etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmalardan kaynaklanan çatışmaları önleyerek barışçı bir dünya düzeninin tesis edilmesinin olanaklı olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada, “Westphalia-Sistemi”nin alternatifi olarak Ahmet Davutoğlu’nun ileri sürdüğü “Millet-Sistemi” kavrayışıyla Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyaseti okunmaya çalışılmış ve çalışma “Westphalia-Sistemi” ve “Millet-Sistemi” karşılaştırmasını da içeren genel bir değerlendirmeyle sonuca ulaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Westphalia-Sistemi, Millet-Sistemi, Realizm, Ulus-devlet, Osmanlı İmparatorluğu

“Millet-System” Versus “Westphalia-System” and “International Politics” in The Post-Cold-War Period

Abstract

In the Cold War era, ‘Realism’ became the dominant theory of the "International Relations", which began to appear as an academic discipline after the World War I. The fact that ‘Realism’ explains modern international relations with the concepts and understanding of the nation-state that emerged in Europe and spread out of Europe which was revealed by Westphalia-System has been transformed into an indisputable reality.

The Thirty Years War that erupted in 1618 in Central Europe, ended in 1648 as a result of the church-state separation between the Protestants and Catholics, based on the nation-state concept has led to the emergence of the "Westphalia-System" that is the nation-state understanding in Europe. During the period in which the "Westphalia-System" emerged as a nation-state understanding, there was a "Millet-System" with the principle of the management by religious or sect of communities living in the Ottoman Empire. The "Millet-System" faced a crisis in the 19th century with the spread of nationalist movements as a result of the "Westphalia-System" and eventually ended with the disintegration of the Ottoman Empire.

In the post-Cold War era, it has been argued that if it is possible to establish the a peaceful world order by preventing conflicts arising from ethnic, religious and sectarian divisions with the understanding of the "Millet-System" as an alternative world-system approach against challenges emerging in the form of globalization and ethno-centric locality against the "Westphalia-System" .

In this study, the international politics of the post-Cold War period is tried to be read with an understanding of the "Millet-System" which was put forward by Ahmet Davutoğlu, as an alternative to the Westphalia-System, and the study is concluded with a general evaluation including the comparison of "Westphalia-System" and "Millet-System".

Keywords: Westphalia-System, Millet-System, Realism, Nation-state, Ottoman Empire

* Doktor Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, kemalci@hotmai.com, ORCID: 0000-0002-2747-8325
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Uluslararası İlişkiler, I. Dünya Savaşı sonrasında Anglo-Sakson dünyasında bir akademik çalışma alanı haline gelmeye başlamıştır. Uluslararası İlişkiler alanındaki ilk kürsü İngiltere’de Aberystwyth Wales Üniversitesi (University of Wales, Aberystwyth) bünyesindeki Woodrow Wilson Uluslararası Politika Kürsüsü’dür (Brown ve Kirsten Ainley, 2008: 18). Bu kürsüyü, İngiltere’de ve ABD’de kurulan başka kürsüler takip etmiştir. İki savaş arasındaki dönemde Uluslararası İlişkiler, Wilson’un fikirleri çerçevesinde bir liberal küresel dünya barışı tasavvur edenlerin “ütopya”ları çerçevesinde şekillendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Uluslararası İlişkiler tam bir akademik disiplin haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir süper güç olarak ortaya çıkan ve küresel boyutta bir dış politika izleyen ABD dış politikasının kuramsal çerçevesinin oluşturulmasına özellikle “realist” kuram çerçevesinde katkıda bulunmuştur.

1945’ten sonra dünyayı daha "akılselim" kavramlarla açıklayan realizm, Uluslararası İlişkilerdeki hakim teori haline gelmiştir. Realizm, çok güçlü olagelmış olan bir uluslararası ilişkiler kuramıdır ve uluslararası siyasete ilişkin açıklamaları yönetim çevreleri tarafından da inandırıcı bulunmuştur. Uluslararası ilişkiler akademisyenlerini de akademik olarak oluşturan düşüncelerden birisidir (Booth, 2012:52). Bu bakımdan, “Realizm”in, modern uluslararası ilişkileri, “*Westphalia-Sistemi*”nin ortaya çıkardığı ulus-devlet kavrayışı ve kavramları ile izah etmesi olağan/tartışmasız bir “gerçeklik” haline dönüştürülmüştür.

Uluslararası ilişkiler literatüründe Soğuk Savaş dönemi boyunca hakim/egemen konumunu sürdüren Realizmin, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra başka kuramsal yaklaşımların da etkinliklerini arttırmaya başlamalarıyla birlikte eski hakim/egemen konumu aşınmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilere ilişkin ABD kaynaklı olan ve olmayan Realizm dışındaki görüşler daha fazla yankı bulmaya, çok çeşitli yöntem ve kuramlar giderek daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında etnik ve dinsel/mezhpsel temelli kimlik eksenli çatışmaların artmasıyla birlikte, ulus-devlet kimlikleri eleştirilmeye başlanılmış ve ulus-devlet anlayışı üzerine tesis edilmiş olan “*Westphalia-Sistemi*”ne karşı alternatif uluslararası ilişkiler görüşleri daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanılmıştır.

Avrupa’da kilise-devlet ayrışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Protestanlar ile Katolikler arasında 1618’de Orta Avrupa’da patlak veren ve 1648’de sona eren Otuz Yıl Savaşları, ulus-devlet anlayışına dayanan Westphalia sisteminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. “*Westphalia-Sistemi*” modern anlamda uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak ele alınmakta olup, uluslararası ilişkilerin kuramsal okuması, Avrupa’da ortaya çıkan ve Avrupa dışına taşan “*Westphalia-Sistemi*” üzerinden üretilen kavramlarla izah edilmektedir.

“*Westphalia-Sistemi*”nin ulus-devlet anlayışına bağlı olarak ortaya çıktığı dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nda “*Millet-Sistemi*” vardı. Osmanlı İmparatorluğu’nun, topraklarında yaşayan toplulukları, din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimine “*Millet-Sistemi*” denilmektedir. Bu sistemde, farklı etnik gruplara mensup olmalarına, farklı coğrafyalarda yaşamalarına ve farklı dilleri konuşmalarına bakılmaksızın tüm müslümanlar tek bir “millet” olarak kabul edilmiştir. Müslüman olmayanlar da yine etnik-mezhepsel-dinsel kimliklerine göre “millet” olarak tanımlanmışlardır. Bu “*Millet-Sistemi*”, “*Westphalia-Sistemi*”nin ürettiği ulusçuluk akımlarının yayılmasıyla birlikte 19. yüzyılda bir krizle karşılaşmış ve neticede Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasıyla birlikte sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun ardılı olarak ortaya çıkan Türkiye, ulus-devlet olarak inşa edilmiştir. Böylelikle, Türkiye’de “*Westphalia-Sistemi*”nin ürettiği “ulus-devlet”lerden bir tanesi olmuş ve “ulus-devlet”ler arasındaki yerini almıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ulus-devlet sistemine karşı küreselleşmenin meydan okumasına uygun şekilde, alternatif bir dünya-sistemi olarak “*Millet-Sistemi*” anlayışıyla etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmalardan kaynaklanan çatışmaları önleyerek barışçı bir dünya düzeninin tesis edilmesinin olanaklı olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Ahmet Davutoğlu’nun “ulus-devlet” sistemine karşı “*Millet-Sistemi*”ni alternatif bir sistem olarak ileri sürdüğü görülmektedir.

Bu çalışmada, ilk önce Avrupa’da “*Westphalia-Sistemi*”nin ortaya çıkması ve “*Westphalia-Sistemi*” üzerinden ulus-devlet anlayışının oluşması ve ulus-devlet anlayışının küreselleşmesi sürecine değinilmiştir. İkinci olarak, esasında İslam hukukuna dayalı olarak ortaya çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu içerisinde bir yönetsel yapıya kavuşturularak “*Pax Ottomana*”nın gerçekleşmesini sağlayan “*Millet-Sistemi*” ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki uygulaması açıklanmıştır. Üçüncü olarak Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte “*Westphalia-Sistemi*”ne karşı küreselleşme ve *etno-merkezli yerellik* şeklinde ortaya çıkan meydan okumalara karşı, “*Millet-Sistemi*”nin alternatif bir dünya-sistemi yaklaşımı olarak gündeme getirilmesi ve bu bağlamda “İslam”ın konumlandırılışı üzerinde durulmuştur. Soğuk Savaş sonrasının uluslararası siyaseti, “*Westphalia Sistemi*”ne karşı “*Millet Sistemi*” söylemi üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Çalışmada, sonuç olarak “*Westphalia-Sistemi*” ile Avrupa’daki devletler-arasındaki ilişkilerin ürettiği “gerçeklik”ler ve kavramlar üzerinden bir uluslararası siyaset okumasının tartışılması ihtiyacı bulunduğu; bununla birlikte “*Millet-Sistemi*” kavrayışının “*Westphalia-Sistemi*”ne bir alternatif olabilmesinin şimdinin koşulları içerisinde olanaklı görülmediği ileri sürülmüştür.

“Westphalia-Sistemi”, “Ulus-Devlet” ve Uluslararası Siyaset

Antonio Gramsci’nin de ifade ettiği gibi “*Devlet her zaman tarihin başkahramanı olagelmıştır*” (Gramsci, 2010:s.102.). Ancak modern anlamda “devlet” kavramının ortaya çıkması ise “*Westphalia-Sistemi*” ile ortaya çıkmaya başlayan “ulus-devlet” ile başlatılmaktadır. 1648’de Otuz Yıl Savaşları’nı sonlandıran Westphalia Antlaşması yeni düzenin geçerli başlama noktası olarak görülmektedir.

1648’deki Westphalia Barışı, Avrupa’daki Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan ve esasında din eksenli olan Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdirmiştir. Uluslararası İlişkilerden söz edildiğinde, Westphalia Antlaşmaları ile ortaya çıkan egemen topraksal devletin uluslararası örgütlenmenin hâkim biçimi haline geldiği görülmektedir. Uluslararası siyaset okumaları da topraksal devlet sistemi üzerinden yapılmaktadır.

“Uluslararası İlişkiler” alanında çalışan akademisyenler/uzmanlar, genel bir konsensusla, 1648’de imzalanan Westphalia Antlaşmaları’nı, topraksal sınırları içerisinde egemen olan modern ulus-devlet sisteminin başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Topraksal sınırlar, sınırların ötesindekileri yabancılaştırmış ve bu yabancılara karşı sınırların içerisindekiler ulus-devletin tabiiyetleri olmuşlardır. Ken Booth’un da ifade ettiği gibi “*Sınırlar önemlidir ve bazen hayat memmat meselesidir.*” (Booth, 2012:20). “Sınır”ın bazen hayat memmat meselesi haline dönüşmesi ulus-devlet sisteminin bir sonucudur ve “sınır”lar, savaşların temel nedeni haline gelmişlerdir.

Günümüze kadar da “Westphalian Devlet” anlayışı üzerinde genel bir konsensüs oluşmuş ve Uluslararası İlişkiler “*Westphalia-Sistemi*” üzerinden anlamlandırılmaya devam edilmiştir. Westphalia, Ortaçağ Hristiyanlığı’ndan modern devletlerine, böylelikle “Westphalian Devlet”e geçiş anının simgesi haline gelmiştir. Westphalia Antlaşmaları, Avrupa’daki Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren ve Avrupa için sonuçları olan anlaşmalar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu antlaşmalar ile Avrupa ulus-devlet sistemi ve anlayışı oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle öncelikle ve kısaca Otuz Yıl Savaşları’nın nedenlerine değinmekte fayda bulunmaktadır.

“Otuz Yıl Savaşları”nın Nedenleri

1618 ve 1648 arasında Orta Avrupa’yı harabeye çeviren ve çok sayıda insanın hayatına mal olan Otuz Yıl Savaşları’nın nedenleri çeşitli ve karmaşıktı. Otuz Yıl Savaşları, aynı zamanda bir din savaşı, dönemin güçlerinin karşı karşıya gelmesi, hanedan çıkarlarının çatışması ve Kutsal Roma İmparatoru’na karşı Alman prenslerin bir isyanı idi. Savaşın bu boyutları üst üste geldi ve bazen çelişkili bir şekilde birbirine karıştı. Bu karışıklığa kısa bir bakış, kesinlikle Westphalia barışının kapsamını ve onun nasıl uluslararası sistemi etkilediğinin anlaşılmasına yardım edecektir (Moita, 2012:19). Otuz Yıl Savaşları’nın nedenlerine daha yakından bakılması gerekmektedir.

a- Otuz Yıl Savaşları'nın en önemli nedeni dini/mezhepsel çatışmalardan kaynaklanan savaşlar olmalarıydı. Dini bir savaşa yol açan temel olayları ve sonuçlarına bir göz atmakta fayda vardır. Martin Luther, "ruhsal" krallığı "dünyasal" bir krallığa dönüştürmeye kalkışmıştı (Niebuhr, 2003:90). 1517'de Luther, Protestan Reformun başlangıcını temsil eden bir eylem olan, Wittenberg Katedrali'nin kapısında 95 Tez'ini yayımladı ve daha sonra Protestanlık genel adı altında çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına yol açtı. Yeni Katolik karşıtı protesto bildirisi, Kuzey ve Orta Avrupa'nın geniş alanlarına hızla yayıldı ve birçok Alman prens, İsveç krallığı ve İskandinavya'da kabul edildi. Çok geçmeden, John Calvin, Luther'inkine yakın bir öğretiyi öneriyor ve Calvinizm, Cenevre'den Fransa'nın kuzeyine (Huguenots) ve Birleşik Flanders Eyaletleri'ne yayılıyordu. Protestan Prenslar, Kutsal İmparatorluk'un İmparatoru V. Charles'a karşı birleşmişlerdi. Bu arada, Katolik ve Protestan ülkeler arasındaki dini savaşların ardından 1555'te Augsburg'ta, Lutheranlara dini özgürlük veren (Calvinistlere atıf yapmayan anlaşma) ünlü Augsburg Barışı, imzalandı (Moita, 2012:20). İmzalanan Augsburg Barışı, her bir prensin kendi tabiiyetlerinin dinini belirleme hakkına sahip olduğunu ilan ederek Avrupa kıtasında ulusal kilise fikrini güçlendirdi. 1552'den önce Protestan kiliseleri tarafından Katolik mülkiyetinin ele geçirilmesini doğrulayan bu anlaşmadan sonra, Lutheranism, Almanya'da Protestanlığın kabul edilebilir tek biçimi olarak yasallaştırıldı (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994: 176). Bununla birlikte, Augsburg Barışı, 1618'de dini çatışmaların tekrar başlamasını engelleyemedi,

b- Otuz Yıl Savaşları, sadece dini savaşlar değil; ayrıca dönemin güçleri arasındaki anlaşmazlıkların savaşa dönüşmesiydi. Savaşlarda İsveç'in rolü, kısmen Alman imparatorluğunu zayıflatma ve etkisini İskandinavya'nın bütününe, Baltık'a ve Kuzey Avrupa'ya yayarak bir Avrupa gücü olma iddiasıyla açıklanmaktadır. Calvinizm'in hakim olduğu ve İspanyol hakimiyetinden özgür olan Birleşik Flanders Eyaletleri de Bohemia'nın ve daha sonra Danimarka'nın yaptığı gibi savaşa katıldı. İsveç, İsviçre kantonları ve bazı İtalyan Devletleri ile birlikte, güçlü Fransız katılımı, Fransa'nın, Kutsal Roma İmparatorluğu ve İspanya'nın hegemonyasına meydan okuma ve ilk Avrupa gücü olma arzusuyla açıklanmaktadır. XIII. Louis'in başbakanı olan Kardinal Richelieu'ya göre, "İnsan ölümsüzdür; kurtuluşu bu dünyadan sonradır." "Devlet ise ölümsüz değildir; kurtuluşu ya şimdi sağlanır veya hiçbir zaman." Başka bir deyişle, devletler doğru olanı yaptıklarından dolayı başka bir dünyada ödüllendirilmezler; gerekeni yapabilmek için güçlü oldukları zaman ödüllendirilirler (Kissinger, 2011:53). Richelieu'nun amacı, Fransa'nın etrafının sarılmışlığına bir son vermek, Habsburgları tüketmek ve Fransa'nın sınırlarında, özellikle de Alman sınırında büyük bir gücün oluşmasına engel olmaktı. Anlaşma yapmak için tek kriteri, Fransa'nın çıkarlarına hizmet etmesi idi. Nitekim önce Protestan devletlerle, sonra da Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşma yaptı. Savaşı uzatmak ve savaşanları tüketmek için düşmanlarının düşmanlarına para yardımları yaptı, ayaklanmaları kışkırttı, para ile destekledi, hanedan kavgaları ve hukuki anlaşmazlıklardan oluşan

olağanüstü bir mekanizmayı harekete geçirdi (Kissinger, 2011:54). Richelieu’nun politikası sayesinde Fransa Avrupa’da sözü geçen devlet oldu ve topraklarını büyük ölçüde genişletti. Otuz Yıl Savaşları’na son veren 1648 Westphalia Barışını izleyen yüzyılda, *raison d’etat* doktrini Avrupa diplomasisinin yol gösteren prensibi oldu (Kissinger, 2011:57). Richelieu, Fransız krallarına, sınırlarında zayıf ve bölünmüş bir Almanya ile çökmekte olan bir İspanya bulunan kuvvetli bir devlet bırakmıştı. Fakat XIV. Louis güvenlikle huzur bulmadı; bu güvenlikte yeni topraklar fethetmek için bir fırsat gördü. *Raison d’etat*’yı aşırı istekle takip eden XIV. Louis, Avrupa’nın geri kalan bölümünü alarma geçirdi ve sonuçta bu isteklerini engelleyen bir Fransız karşıtı koalisyonun ortaya çıkmasına yol açtı.

c- Otuz Yıl Savaşları’nın, Avrupa’daki hanedan rekabetleri ile de önemli bir alakası vardı. Avrupa’nın hakim ailelerinin çıkarları geleneksel olarak ittifakları temsil eden; ancak sonuçta savaşa neden olabilecek bir evlilik politikası ile yönetilirdi. 18. yüzyılda, Fransa’yı IV. Henry’yle 16. yüzyıldan beri yöneten güçlü Bourbon hanedanı ve Avusturya Ailesi olan Habsburglar arasında ciddi bir çatışma başlamıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nu yöneten Habsburglar, 12. yüzyıldan 1806’ya kadar Kutsal Roma İmparatorluğu’nun başında idi. İmparatorluğun en güçlü zamanı, hem İspanya Kralı hem de Kutsal Roma İmparatoru olan V. Charles’ın yönetimindeki dönemdi. V. Charles, ölümünden sonra, İmparatorluk’u erkek kardeşi I. Ferdinand’a ve İspanya’yı oğlu II. Philip’e bıraktı (Moita, 2012:21). Bourbon ve Habsburg hanedanları arasındaki anlaşmazlıklar da Otuz Yıl Savaşları’nın bir başka nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Westphalia Barışı, aynı zamanda Bourbon’ların Habsburglar’a karşı bir zaferi anlamına gelmiştir.

d-1618’de Otuz Yıl Savaşları patlak verdiğinde, Alman prensler Kutsal Roma İmparatoru’na karşı isyan etmişlerdir. Kutsal Roma İmparatorluğu, (12. yüzyıldaki) Ortaçağ Hıristiyanlığını zaten kurtarmaya çalışmış Frank kralı Charlemagne’in bir imparatorluk hayali olan klasik Roma İmparatorluğu hayalini devam ettiren garip bir siyasi organizasyondur. "Kutsal" adı altında, bu yeni Roma İmparatorluğu’nun, sınırları sürekli değişti; ancak temelde Almanya topraklarındaydı, merkezi Viyana’ydı ve Brandenburg’dan (bugünkü Almanya’da) Lombardiya’ya (İtalya’nın kuzeyindeki) Orta Avrupa’nın geniş bir bölgesini kapsıyordu. Bu geniş alanı idare eden prensler, iki güce bağlıydı: ruhani güç olan Papa’ya ve bir grup önemli figür tarafından seçilen laik güç olan imparatora bağlıydılar. Tarihsel olarak, Hıristiyan kralları kademeli olarak Papa Otoritesi’nden bağımsızlaştı ve Westphalia Barışı, İmparator açısından Alman prenslerinin sembolik bir özgülleşme anı anlamına geldi (Moita, 2012:22).

Westphalia Antlaşmaları

Bilindiği üzere, Westphalia Barışı, aynı anda, 24 Ekim 1648’de, biri Münster’de ve diğeri Osnabrück’te imzalanan iki antlaşma ile kurulmuştur. Her ikisinde de, imzalardan bir tanesi, Kutsal Roma İmparatorluğu İmparatoru’na aittir. Ancak, muhalifleri bir araya gelmeyi reddettikleri için Antlaşmaları ayrı bir şekilde imzalamışlardır. Fransa krallığı (Katolik),

Münster'de imzalamıştır ve İsveç krallığı (Reformcu veya Protestan) Osnabrück'te imzalamışlardır (Moita, 2012:23). Antlaşmalar ile Otuz Yıl Savaşları sona ermiştir. Savaş zayıatlarıyla ilgili kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, Otuz Yıl Savaşları, Avrupa tarihinin kuşkusuz en kanlı ve yıkıcı savaşlarından biriydi. Yıkımın büyük bölümü modern Almanya ya da o zamanlar anıldığı şekliyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu topraklarında meydana geldi (Nye ve Welch, 2010: 104-105). Westphalia Barışı her hükümdara kendi devletinin dinini belirleme hakkını veren *cuius regio, eius religio* ilkesini fiilen koruma altına aldı (Nye ve Welch, 2010:105). Bunun anlamı 1648'de Westphalia Barışı'yla bir devletin dinini halkın tercihlerine bakmaksızın gerçekte hükümdarın belirleyeceği konusunda anlaşmaları anlamına geliyordu. Düzen halkların egemenliğine değil, devletlerin egemenliğine dayanıyordu (Nye ve Welch, 2010: 457). Westphalia Barışı, yıkıcı din savaşlarının canlandığı bir dönemde daha istikrarlı bir uluslararası düzen umudu yaratmıştır. Westphalia Antlaşmaları ile bir *pax Christiana* (Hristiyan barışı) yaratılmıştır. Bu barış, aynı zamanda azınlık dinlerinin çoğu müridinin kendi evlerinden göç ederek bir tür toprağa bağlı inanç temizliği yaratılmasına da yol açmıştır (Booth, 2012:176).

Dini konuyu bu şekilde düzenleyen Westphalia Antlaşmaları, uzun savaşlardan ötürü güçlerin yeniden dengelenmesinin empoze ettiği, toprak konusunda da çok sayıda madde içermektedir. Olağan güç oyunu oynanmaktadır: O dönemde savaşın doğal sonuçlarından biri, kazanan tarafın coğrafi olarak genişlemesi ve kaybeden tarafın toprak kaybı idi. Bu nedenle, İmparator ve Avusturyalı aileler, Fransa'ya birkaç bölge verdi: piskoposluklar (Metz, Toul, Verdun ...), serbest şehirler, ilçeler, kaleler, madenler ve otlak alanları ve Alsace gibi alanlar Fransa'ya verildi. Öte yandan, İsveç Kraliçesi'ne, Pomerania'nın bir parçası, Wismar şehir ve limanı, Bremen başpiskoposluğu, Wilshofen şehri ve kısa süre sonra, savaş öncesi Kutsal İmparatorluğa ait olan bütün topraklar verildi. Bu jeopolitik düzenlemelerde, iki bölgenin bağımsızlığından bahsetmek de kayda değer bir şeydir: halihazırda İspanyol egemenliği dışında bulunan Birleşik Flanders Eyaletleri (Hollanda) ve diğer kantonlar adına Basel kenti tarafından temsil edilen İsviçre Konfederasyonu (Moita, 2012:24).

Westphalia Barışı, Bourbon'ların Habsburglar'a karşı açık bir zafer kazandıklarını göstermektedir. Ayrıca, Westphalia, ruhani güç olan Papa ve laik/seküler güç olan İmparator ikiliğinin de önemli bir kırılma ve geçiş noktasını oluşturmuştur. Pek çok akademisyene göre, Westphalia Barışı'nın tarihsel önemi, tam olarak, bu geçişte yatmaktadır: eski Avrupa (ortaçağ) düzeni sona ermiş ve yeni bir (modern) düzen ortaya çıkmıştır. Bu yeni düzen Hristiyan krallığı üzerine değil; toprak sınırlarıyla egemen ulus-devletlerin varlığı üzerine, yani "Westphalia Devletleri" üzerine kuruludur. Ancak, Luis Moita, bu tezin, kapsamlı eleştirel analize tabi tutulması gerektiğini ifade etmektedir (Moita, 2012:24).

“Ulus-Devlet”e Bir Geçiş Dönemi Olarak “Westphalia-Sistemi”

“Westphalia-Sistemi”nin, sıkça “modern devlet”lere özgü olan topraksal egemenliği bulunan ulus-devletin ortaya çıkışını temsil ettiğine ilişkin yaygın görüşe karşı itirazlar da bulunmaktadır (Moita, 2012:25). Aslında, bu dönemde Avrupa siyasi haritasını gözlemlemek ilginç sonuçlar vermektedir. Batı ve kuzeyde, İskoçya, İngiltere, Fransa, Birleşik Eyaletler, Portekiz ve İspanya, Danimarka ve İsveç’te olduğu gibi, kimlik ve topraksal sınırlar açısından makul bir şekilde kurulmuş bazı krallıklar bulunmaktadır. Doğu’da, Polonya-Litvanya krallığının yanı sıra, çoğunlukla imparatorluklar, özellikle de Rus, Türk-Osmanlı ve daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bulunmaktadır. Öte yandan, Orta Avrupa’nın geniş alanında, Alman ve İtalyan bölgelerinde, yani Kutsal Roma İmparatorluğu’nda, politikaların büyük bir parçalanmışlığı vardır. Bu parçalanma, imparator açısından prenslerin daha önce sözü edilen özerkliğinden ve İtalyan yarımadasının geleneksel parçalanmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, Avrupa’da ulus-devletin genelleşmesine götürmekten ziyade, Westphalia Barışı, politik merkezlerin yüzlerce prensliğe bölünmesine yol açmıştır (Moita, 2012:26). Westphalia Antlaşmaları öncesi ve sonrasındaki Avrupa’ya bakıldığı zaman, Otuz Yıl Savaşları’nın ve Westphalia Antlaşmaları’nın ulus-devletlerin genelleşmesine yol açmadığını ve ulus-devletlerin oluşma sürecini parçalanmalar nedeniyle daha çok geciktirdiği anlaşılmaktadır (Moita, 2012:26-27).

Gerçekte, prenslerin imparatorun gözetiminden nispi bağımsızlığı siyasi parçalanmaya ve Alman Devleti’nin ortaya çıkmasının iki yüzyıl kadar gecikmesine neden olmuştur. Aslında, iki büyük Avrupa ülkesinin, İtalya, 1860-70, ve Almanya’nın 1871’de birleşmesi için 19. yüzyılın ortalarına kadar beklemek gerekmiştir (Moita, 2012:27-28). Ondokuzuncu yüzyıl, Fransız ulus-devletinin birliğinin sağlanmasına, Alman ulus-devletininse kuruluşuna tanık olmuştur (Brubaker, 2009: 33). 1815 Viyana Kongresi’nin ortaya çıkardığı düzen, ulusçuluk karşıtı bir nitelik göstermiştir. Bununla birlikte ulusalcı akımların önüne geçilmesi olanaklı olamamıştır.

Hatırı sayılır bir şekilde devletten modern ulus-devlete doğru olan gelişme, egemenlik meselesiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, egemen devlet, Westphalia Barışı’nın bir sonucu değildir (Moita, 2012:28). Devlet bir prensliktir. Rejim mutlakiyetçidir. Prens, modern ulus-devletin gelecekteki meşruluğundan tamamen farklı olan, hanedanlara ait kalıtsal meşrulaştırmaya (ve tabiiyetler ve toprak üzerinde bir mülkiyet kontrolü) sahiptir. Sekülerleşmiş/laik devletten çok farklı olan protestan Reformasyon, Papa’nın zaten kırılğan otoritesini zayıflatmış ve dini inanç, gelecekteki laikliğin yolunu açıyor olsa da, siyasal aidiyetin dini aidiyetle ilgisi devam etmiştir (Moita, 2012:33).

Modern Avrupa devleti, Hıristiyanlığın normatif ve dini gücü tarafından birleştirilen tek bir medeniyet sınırları içinde ortaya çıkmıştır. Devlet, yükselişi sırasında ortaçağ dünyasının

manevi/ahlaki ve dini prangalarından kurtulmaya çalışmıştır (Linklater, 2007:31). Demokratikleşme ve milliyetçilik ideolojisi 19. yüzyıl süresince giderek güçlendi ve devletlerin amaçları üzerinde büyük bir etkide bulundu. Devlet ve hükümdar artık aynı şey değildi. XIV. Louis'nin (1638-1715) meşhur sözü "L'Etat c'est moi" ("Devlet benim") geçerliliğini yitirmişti. 19.yüzyıl ve devamında ise artık durum bütünüyle farklılaşmıştır. Artık devlet, hükümdar demek değildi. İç kurumların yanı sıra modern uluslararası siyasetin de kuralları oluşmuştu. Zamanla, egemen eşitlik ve müdahale etmeme ilkelerinin yanı sıra güç dengesini muhafaza etmek/korumak için devletlerarası işbirliği ve diplomasi uygulaması modern devletler topluluğunun temel/kurucu unsurları haline gelmiştir (Linklater, 2007:31). Westphalia Barışı, Avrupa'da savaşı ortadan kaldırmamıştır; ama sertliğini ve yoğunluğunu azaltmıştır. Avrupalı büyük güçler üstünlük için yarışmaya devam etmişlerdir.

“Westphalia-Sistemi”nin Küreselleşmesi

“*Westphalia-Sistemi*” ile ortaya çıkan ulus-devlet anlayışının ürünü olan Avrupalı güçler, Avrupa'nın dışındaki coğrafyalarda emperyalist yönetimler tesis etmişlerdir. Emperyalizm gerçekte Avrupalı ulus-devletlerin egemenliklerini kendi sınırları ötesine yaymasıydı. Dünyanın neredeyse bütün toprakları parsellenmiş ve dünya haritasının tamamı Avrupalı renklere boyanmıştı (Hardt ve Negri, 2003:18). XIX. yüzyılın son çeyreği boyunca, Batılılar dünyanın geniş bölgelerinin üretim yaşamını ellerine geçirdiler ve böylece bu alanları Batılılaştırmış oldular. Daha önce toprak ve mülkiyet düzenlemelerinin söz konusu olmadığı bölgelere özel mülkiyet kavramını götürerek mevcut toprak iddialarını ve mülkiyet düzenlemelerini baştan aşağı yenilediler. Avrupa'da ortaya çıkan en güçlü ulus devletler, devletlerin tarihinde görülmemiş olan küresel imparatorlukları yaratma ve yönetme kabiliyetleri olduğunu kanıtlamışlardır (Linklater, 2007:6).

Joseph S. Nye ve David A. Welch'in ifade ettikleri gibi modern egemen devlet Avrupa'da yaratılmış ve aslında, bu “modern devlet” Avrupa'nın en başarılı ihraç ürünü haline gelmiştir. Avrupa'nın feodalizmi terk edip “*Westphalia-Sistemi*”ne geçmesini izleyen yüzyıllarda, güçlü Avrupa ülkeleri neredeyse dünyanın tamamını doğrudan ya da dolaylı olarak yönetmeye başlamışlardır. Avrupa'da başka, Avrupa dışında ise başka yönetim ve davranış şekilleri benimsemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa imparatorlukları, sömürgelerinin bağımsızlıklarını kabullenmek zorunda kalmışlardır. Bağımsızlıklarını ulusçuluk hareketleri sonucunda elde eden eski sömürge devletler de kendilerini ulus-devlet olarak inşa etmek istemişler ve bir bakıma “*Westphalia-Sistemi*”ni benimseyerek uluslararası siyasetin birer aktörü haline dönüşmüşlerdir (Nye ve Welch, 2010: 104).

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Savaşın mağlupları olan Almanya, İtalya ve Japonya'nın sömürge toprakları tamamen

tasfiye edilirken ya da öteki güçler tarafından paylaşılırken, aynı dönemde İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi galipler de sömürgelerindeki büyüyen kurtuluş hareketleriyle karşı karşıya gelmişlerdir. Sömürge ülkeler de, çok geçmeden emperyalist ulus-devletlerden, verdikleri mücadele ile bağımsızlıklarını elde etmişler ve ulus-devlet olarak inşalarına başlamışlardır. Soğuk Savaş döneminin başlaması, ABD’yi, 'özgür dünya'nın askeri ve ekonomik lideri haline getirmiştir (Knutsen, 2006:321). İki süper güç arasındaki güç mücadelesi, uluslararası siyasete egemen hale gelmiş ve ABD, Sovyetler Birliği’ni çevreleme uğraşı içerisinde olmuştur. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan iki kutuplu uluslararası sistem, 1989’da başlayan sürecin sonucunda Sovyetler Birliği’nin dağılması ile sona ermiştir.

“Millet-Sistemi” ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Uygulanması

Alternatif Bir Paradigma Olarak “Millet-Sistemi”

Avrupa’daki tarihsel süreç içerisinde Papa ile İmparator arasındaki dünyevi olan ile uhrevi olan arasındaki ayrıma benzer şekilde bir ayrım ve güç mücadelesi, İslam dünyasında mevcut olmamıştır. İslam medeniyetinde sivil ve dini kurumlar iç içe girmiştir. İslam dünyasında kilise ve ruhban sınıfına benzer kurumlar bulunmamaktadır. Allah tarafından yönetilen bir devlet yapısından söz etmek olanaklıdır. İslam anlayışında dünya, İslami olanla (dar’ül-İslam veya 'İslam Yurdu') İslami olmayan (dar’ül-harb veya 'Savaş Yurdu') arasında ikiye bölünmüştür. Bu ikisinin arasında bir tür savaş durumu vardı; ya Kutsal Savaş (cihad) biçimindeki tam bir akın ya da geçici bir ateşkes durumundan söz edilebilmektedir (Knutsen, 2006:33-34). Hıristiyanlıkta ise müritlerine Sezar'ın hakkını Sezar'a, Allah'ın hakkını da Allah'a vermelerini söyleyen bu dinin kurucusuna dek eskilere uzanan iki otoritenin birbirinden ayrı varlığı söz konusudur. Bütün tarihi boyunca Hıristiyan aleminde ruhani ve dünyevi iki otorite olmuştur. Her birinin ayrı hukuk sistemi, ayrı yargı sistemi; her birinin ayrı hiyerarşisi ve örgütsel yapısı olmuştur. Batılılaşma öncesi İslam'da ise hep tek bir otorite olmuş; bu nedenle de bir ayrılık söz konusu olmamıştır.

Egemenin yönettiği topluluk ya da siyasal toplum *ümme* terimi ile ifade edilmekteydi. Bu terim Müslüman yönetimin tesis edildiği ve İslam hukukunun uygulandığı bütün ülkeleri tek bir İslami cemaat olarak ifade etmekteydi (Lewis, 2011: 54). Kur'an'da bu terim kimi yerde Arapların *ümme*ti diye geçtiği için etnik boyutta bir anlam taşırken kimi yerde Hıristiyanların *ümme*ti denildiği için, aynı terimin bir dinsel topluluk anlamına da geldiği anlaşılmaktadır (Lewis, 2011: 55). Klasik İslam literatüründe *ümme* sözcüğünün, kimi zaman birbirinden ayırt edilmeksizin, sık sık hem dinsel, hem de etnik anlamda kullanıldığı görülmektedir (Lewis, 2011: 55). Bununla birlikte zaman geçtikçe Müslüman yazarlar etnik ya da bölgesel ayrılıkları düşünmeden tek bir İslam *ümme*tidan daha çok söz eder olmuşlardır (Lewis, 2011: 55). Türkçedeki biçimi olan millet *kutsallık atfedilmiş bir kitaba* inanarak bir araya gelmiş insanların oluşturduğu topluluk anlamına gelmektedir. Kur'an'daki ve daha sonraki kullanımında ise *ümme*

sözcüğüne oranla çok daha kesin dinsel anlamlar kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise *millet* sözcüğü teknik bir terim durumuna gelerek örgütlenmiş varlığı resmen tanınmış kendi reislerinin yönetimi altında belirli derecede bağımsızlık haklarına sahip dinsel-siyasal cemaatleri ifade için kullanılmaya başlamıştır (Lewis, 2011: 64). Yine burada da sözcüğün ağır basan yanı etnik değil, dinsel boyutudur. Ermeniler ve Museviler için etnik ve dinsel her iki boyut da söz konusudur. Fakat Müslüman olmayan milletlerin içinde nüfusça en kalabalığı olan (Osmanlı İmparatorluğu'ndaki) Grek *milleti* dendiğinde temel sınıflandırma dinsel boyutta olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Grek *milleti* demek Sırp, Romenler, Bulgarlar, Arnavutluk'takiler ve Araplardan olanlar; hep birlikte Grek Ortodoks Kilisesi'nin cemaati içinde yer alanlar anlaşılmaktaydı. Etnik anlamda bir millet kavramı, son zamanlarda ve Batıdan gelen ulusçu düşüncelerle oluşmuştur (Lewis, 2011: 64). Aynı şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman *millet* de bir taneydi ve bu terim Türk, Arnavut, Arap, Kürt ya da Müslüman cemaati içinde yer alan başka etnik gruplar için, hiçbirini ayırt etmeden, hepsini birden ifade ediyordu (Lewis, 2011: 64).

Kutsal bir kitabı bulunan bir peygamberin takipçilerine “Zimmî” denilmekte olup, bir akt ile Müslüman bir devletin içerisinde azınlık olarak yaşamalarının garantisi verilmektedir. Bu nedenle, bu topluluklara ehli-kitâb denmiştir. Bu mezhep ve bu toplulukların hakları Kur'an tarafından belirtilmiştir. Başlangıçta Yahudiler ve Hıristiyanlar ehli-kitâb kabul edilmiş iken, İslamın yayılmasıyla birlikte Zerdüşter, Hindular, Budistler, Harran'ın gnostikleri ve Kuzey Afrika'daki putperest berberiler gibi diğer birçok din mensubu da korunan azınlıklar olarak kabul edilmiştir (Davutoğlu, *Alternative Paradigms...*, 1994: 158).

Osmanlı İmparatorluğu'nda “Millet-Sistemi”

Osmanlı İmparatorluğu, 1300'lü yıllardan itibaren, siyasetini Batı'da (Balkanlar) fetih, Doğu'da (Ortadoğu) ilhak üzerine kurmuştur (Alkan, 2016: 21). Osmanlı İmparatorluğu, oldukça geniş bir coğrafyada hem Müslümanları hem de Müslüman olmayanları oluşturmuş olduğu “Millet-Sistemi” sayesinde yönetebilmiştir. Bu yönetebilme becerisi sayesinde, yönettiği topraklar üzerinde bir Osmanlı barışı oluşturabilmiştir. Osmanlı barışı (*Pax Ottomana*), Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşayan milletlerin bu idare altındaki uyumunu izah etmek için kullanılan bir deyimdir (Ortaylı, 2007: 11). Osmanlı yönetimi altında bu uyum ise “Millet-Sistemi” sayesinde mümkün olabilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, topraklarında yaşayan toplulukları, din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimine “Millet-sistemi” denilmektedir. Bu sistemin temelleri İstanbul'un 1453 yılında fethi ve II. Mehmed'in (Fatih) idaresi ile atılmıştır.

“Millet-Sistemi”nde bireylerin toplumdaki statüsünü belirleyen temel faktör dindi. Osmanlı İmparatorluğu, dini inanç temelinde çeşitli “millet”lere ayrılmıştı ve “millet”, bir din ya

da mezhebe bağlı topluluk anlamına geliyordu. Millet, bir din ya da mezhebe bağlı topluluk demekti (Eryılmaz, 1992:11). Müslüman olmayanlar, imparatorluğun neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar yönetim merkezi İstanbul’da olan bir milletin üyesiydiler. Devletle ilişkilerini, millet yönetimleri aracılığı ile yürütmekteydiler (Eryılmaz, 1992:13).

Müslüman olmayan milletlerin teşkilatlanmasında İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği önemli rol oynamıştır. Ermeniler, Gregoryen adıyla ayrı bir mezhebe mensup olmaları sebebiyle İstanbul’da Ermeni Patrikliği olarak teşkilâtlandırılmıştır. Yahudiler için Yahudi Hahambaşılığı adı altında ayrı yapılar kurulmuştur. Ruhanî reisler, sadece dini yetkilere sahip değil, aynı zamanda hukukî, adlî, malî ve idarî yetkilere de sahiptirler (Alkan, 2016: 29). Osmanlı İmparatorluğu’nda “Millet-Sistemi” ile Müslüman olmayan milletler, adeta topraksız devlet gibi kendi ruhani ve dünyevi işlerini yürütebilmektedirler. Osmanlı İmparatorluğu, milletlerin iç işlerine karışmıyor, padişah tarafından atanan ruhanî reislerin, kendi milletlerini yöneterek, bu yönetim üzerinden devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri bekleniyordu. “*Millet-Sistemi*” sayesinde Müslüman olmayanlar, kendi kimliklerini koruyabilmişlerdir. Hakim Millet konumunda bulunan Müslüman milleti ise Müslüman olmayan “Millet”lerin aralarındaki çatışmaları önleyici bir rol üstlenmekteydi.

Osmanlı toplumun da millet, nation-ulus demek değildi. “Millet” ve “Ulus” kavramları İngilizce’de “nation” sözcüğüyle karşılanmasına karşın Türkçe’de bu iki sözcük, zaman içerisinde farklı içerikler kazanmıştır. Günümüz Türkçesi’nde İngilizce’deki “nation” kavramının karşılığı “ulus” sözcüğüdür. “Millet” kavramı, hiç bir zaman bir etnik grubu ya da ortak bir dile sahip topluluğu ifade etmek için kullanılmamış olup, aynı inanç ya da mezhebe mensup insanları ifade eden idari ve kültürel bir terim olmuştur. Buna göre de farklı etnik gruplara mensup olsalarda, farklı coğrafyalarda yaşasalarda, farklı dilleri konuşsalarda Müslümanlar tek bir “millet” olarak kabul edilmiştir. Oysaki Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş döneminde “millet” kavramının içeriği değişmeye başlamış ve Türk etnik kimliği biçimini almaya doğru evrilmiştir. Ulusçuluğun ortaya çıkması içerisinde çok sayıda etnik grubu barındıran imparatorlukların yıkımını kaçınılmaz hale getirmiştir (Ortaylı, 2007: 19-20). Osmanlı İmparatorluğu’da bu yıkımdan kendisini kurtaramamıştır.

İç ve dış olaylar ve baskılar karşısında bir çözüm olarak, anayasal düzene, yani Meşrutî yönetime geçilip geçilmemesi konusunda, Osmanlı aydını ve yöneticileri arasında görüş birliği yoktu. Ancak daha sonraları, yapılan çeşitli toplantı ve tartışmalar neticesinde bir anayasa hazırlanması fikri galip geldi. İşte böylece Osmanlı yönetimi, Batılı devletleri işe karıştırmadan, kendi sorunlarını kendi organlarınca çözmek amacıyla 1876 yılında Meşrutî yönetime geçilmesine karar verdi (Eryılmaz, 1992:89). Kanun-ı Esasi Midhat Paşa’nın gayretiyle 23 Aralık

1876 tarihinde büyük bir törenle yürürlüğe girdi. Kanun-ı Esasi'nin temel doktrini, “Osmanlılık”tı. Amacı, din, mezhep ve ırk farkı gözetmeksizin, bütün halkı devlet yönetimine iştirak ettirmek, idarede mümkün olduğu ölçüde halk denetimini tesis etmek ve böylece devletten ayrılma eğilimi içinde bulunan tebaayı menfaat bağlarıyla bağlayıp İmparatorluğun mukadderatına ortak etmektir (Eryılmaz, 1992:90). Hakim millet olan Müslüman milletinin egemenliği sona eriyor ve Müslüman olmayan milletlerle eşitleniyordu. Siyasi eşitlik ve Osmanlılık politikasının bir gereği olarak, Müslüman olmayanlar da ilk Osmanlı parlamentosunda yer aldılar. Parlatentonun bir kanadını oluşturan Heyet-i Âyan üyelerinin dörtte biri gayrimüslimdi. Heyet-i Mebusân'ın ise 69'u Müslüman, 46'sı ise Müslüman olmayan temsilcilerden meydana gelmişti. Hatta Müslüman olmayanlar, nüfuslarının üzerinde temsil ediliyorlardı. 19 Mart 1877 Pazartesi günü Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan ilk Osmanlı Parlatentosu, çeşitli din, mezhep ve ırklardan meydana gelen kozmopolit ve ilginç bir görünüme sahipti. Bu durum, o yüzyılda yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'na has bir özellikti (Eryılmaz, 1992:91). 1877 Mart'ında açılan Osmanlı parlatentosunun müzakere ve yazışma dili yalnızca Türkçeydi (Ortaylı, 2007: 174). Müslüman olmayanlar 1908'de başlayan II.Meşrutiyet Meclis-i Mebusânı'nda da eşit düzeyde temsil edildiler. Bu mecliste, üyelerin dinî kimliği kadar, etnik orijini de önem kazandı (Eryılmaz, 1992:91-92). 17 Aralık 1908 Perşembe günü II. Abdülhamid'in açış konuşmasıyla çalışmalarına başlayan Meclis-i Mebusân'a 126 seçim bölgesinden 275 milletvekili gelmiştir. Bu 275 milletvekili, Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun etnik yapısına uygun olarak çeşitli ırk ve kavimlere mensuptur. Bunları dokuz grupta toplamak mümkündür: Türk (142), Arap (60), Arnavud (25), Rum (23), Ermeni (12), Yahudi (5), Bulgar (4), Sırp (3), Ulah (1) (Menteşe, 1986:12). 1876'da yürürlüğe sokulan ve 1878'de askıya alındıktan sonra 1908'de tekrar yürürlüğe konulan Osmanlı İmparatorluğu'nun Anayasası olan Kanun-i Esasi'ye göre Osmanlı Devleti tabiyetinde bulunan herkes, hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun istisnasız “Osmanlı” olarak adlandırılmıştır. Osmanlı tebaasının devlette istihdam olunmaları için devletin resmi dili olan Türkçeyi bilmeleri gerekmektedir. Meclis-i Mebusân'a seçilebilmek için Türkçe okumak ve ilk seçimlerden sonraki seçimlerden itibaren mümkün mertebe yazmak şartı da bulunmaktadır. Tüm Osmanlı tebaası için ilköğretim mecburi hale getirilmiştir (Bkz. Kili ve Gözübüyük, 2000:43-55). Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün milletlerini “Osmanlı” kimliği altında bir araya getirerek “ulusçuluk” çağında devletin dağılmasının önüne geçilebileceğine inanılmıştı. Ancak, Kanûn-i Esâsî hükümlerinden de görüleceği üzere “Osmanlılık” aslında örtülü bir “Türkçülük” anlamına gelmekteydi. Sadece Müslüman olmayan milletler değil, Müslüman milleti içerisinde yer alan etnik gruplarda bağımsızlık arayışlarından vazgeçemediler.

Ermenilerin I. Dünya Savaşı sırasında, Rumların Yunan mağlubiyeti sonucunda 1923’teki Türk-Rum nüfus değişimi ile Anadolu dışına çıkarılması ile Anadolu tarihinde ilk defa İstanbul’un surları arasına sıkışmış küçük bir Müslüman olmayan azınlık dışında, hemen bütünüyle Müslüman unsurların vatanı haline gelmişti. 1913 yılında Müslüman Arnavutların, 1916 yılında da Arapların Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılmaları, Müslüman Kürtlerin dış güçlerin desteğini aramaya başlamaları “*Millet-Sistemi*”nden duyulan hoşnutsuzluğu açığa vurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin “ulus-devlet” kimliğiyle inşa edilmeye başlanmasıyla birlikte “*Millet-Sistemi*” de bütünüyle sona ermiştir.

Soğuk Savaş Sonrası’nda Uluslararası Siyaset

1989’da Doğu Avrupa’da başlayan olaylar ve devamında Sovyetler Birliği’nin dağılması ile ulusçuluk temelli anlaşmazlıklar ve çatışmalar, tekrardan uluslararası siyasetin temel uğraş konusu haline gelmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde “sosyalist/komünist” kimliğin öncelenmesiyle geri plana atılmış olan; ancak ondan önceki Rus İmparatorluğu döneminde de var olan etnik fay hatlarının derinlerinde yatmakta olan etnik/dinsel kimlikler tekrardan görünür bir şekle büründüler. Soğuk Savaş sonrası dönemde Ahmet Davutoğlu’nun Batı’nın ulus devletleri karşısında Osmanlı İmparatorluğu’nun uygulamış olduğu “*Millet-Sistemi*”ni, Avrupa’nın ulus-devlet anlayışına dayanan “*Westphalia-Sistemi*”ne karşı bir alternatif olarak kurguladığı ve bu bağlamda bir uluslararası siyaset söylemi geliştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

“Westphalia-Sistemi”nin Alternatifi Olarak “Millet-Sistemi” Söylemi

Davutoğlu’nun düşüncelerini sadece “*Stratejik Derinlik*” kitabından hareketle anlamaya çalışmak yeterli olmayacaktır. Bunun yanı sıra, Davutoğlu’nun 1990’da Boğaziçi Üniversitesi’nde tamamladığı doktora tezinden üretilen ve 1994’te “*Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory*” başlığıyla yayımlanan kitabı ve yine 1994 yılında yayımlanan “*Civilizational Transformation and The Muslim World*” başlıklı kitapları da, onun düşünceleri hakkında ipucu vermektedir. Kökeni, ırkı veya rengi ne olursa olsun, bir insan, Müslümanın kimliklenme ve politik toplumsallaşma sürecinin temelini oluşturan yükümlülüklerini kabul etmesi durumunda sosyo-politik bir birlik olan Müslüman toplumun (*ümme*) bir üyesi olabilmektedir. Davutoğlu, İslamî bir toplumdaki bu siyasi kimlik ve entegrasyon sürecini, politik tanımlama ve entegrasyon temelini, ulusal ya da sınıf bilinci yoluyla oluşan- ulusalcı, komünist ya da liberal-demokratik olarak- Batı medeniyetindeki devlet geleneğine kıyasla ana farklılık olduğunu ileri sürmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:125). Davutoğlu “*Batı paradigmasının tek-boyutlu hegemonik tavrına karşı kendimizi korumak zorundayız.*” (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:7) demekte ve çağımızda en temel sorunlardan birisinin, bu hegemonistik-tekelci Batı medeniyeti karşısında otantik kültürlerin hayatta kalması olduğunu vurgulamaktadır. Otantik kültürleri ve

medeniyetleri marjinalleştirerek bu Batının meydan okumasının, dünyanın dört bir yanındaki yeknesak düşünce tarzı ve yaşam siviline yol açtığını ve insan varlığının tarihi kültürel birikiminin çeşitliliğine gerçek bir tehdit olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:26). Davutoğlu, "ulus-devlet"in salt Batının ürünü olduğunu, Batılı kurumların diğer topluluklara karşı meydan okuması ve etkisi sırasında Batı dışındaki dillerde karşılık bulma problemi bulunduğunu; sorunun özellikle Müslüman dillerle ilgili olarak çıktığını; benzer şekilde, İslamî siyasi tarih ve kültürdeki benzersizliği nedeniyle sosyo-politik bir birlik olarak *ümme*t terimi için de Batı dillerinde uygun bir karşılığı olan terim bulmanın çok zor olduğuna değinmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:165). Davutoğlu, "Allah'ın birliğine inananlar ve Müslüman sosyo-politik topluluğa üye olmayı kabul edenler yalnızca eski etnik kimliğinden değil, aynı zamanda olası/mümkün olan tüm alternatif kimliklerinden de vazgeçmezler". (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:180-181) demektedir; *ümme*tin, İslamî toplumsal varoluş biçimi olarak, İslamî siyasi düşünce ve uygulamada sosyo-politik birliğin temeli olduğunu belirtmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:181). Bir bakıma, *ümme*t birliği içerisinde, etnik kimlik dahil, diğer kimliklerin de muhafazasının olanaklılığına dikkat çekmektedir.

Davutoğlu, 20. yüzyılda Müslüman Dünyası'nın kurumsal yapısındaki değişimi, her biri yüzyılın neredeyse dörtte birine ait olan dört aşamaya ayırmaktadır. Bu aşamalar şunlardır:

(i) *Siyasi teori ve pratik anlamında 19. yüzyılın son döneminden 1924'te Halifeliğin sonuna kadar olan dönem,*

(ii) *Hilafetin sona ermesinden II. Dünya Savaşı sonrasında Sömürge Devrimleri'ne kadar geçen dönem;*

(iii) *Sömürge Devrimler'nden yetmişli yılların sonuna kadar geçen dönem;*

(iv) *Afganistan'daki Cihad, İran'da devrim, Filistin'deki İntifada ve sosyalizmin çökmesi gibi temel olaylara paralel yeni bir kendini-algılama dönemi tarafından belirlenen son dönem.*

Bu aşamaların her biri, mevcut uluslararası sistem ve baskın güç-merkezleri ile farklı bir ilişkiye işaret etmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:105).

(i) *Siyasi teori ve pratik anlamında 19. yüzyılın son döneminden 1924'te Halifeliğin sonuna kadar olan dönem:*

Davutoğlu, ilk dönemde uluslararası sistemin temel özelliğinin, sömürgecilik olduğunu ifade etmektedir. Osmanlı Devleti, Halifeliğin merkezi, yani İslamî yönetim merkezi olması ve sömürgeleştirilen Müslüman ülkelere ilgisi nedeniyle, sömürgeci güçlerin saldırısına maruz kalmıştır. Davutoğlu'na göre, II. Abdulhamid, Osmanlı Devleti'nin içi ve dışındaki politik koşullar arasındaki yakın ilişkinin farkındaydı. Hilafet kurumu, toplumun siyasi bütünleşmesinin gerçekleştirilmesi ve Müslüman kitlelerin sömürgeci güçlere karşı harekete geçirilmesi

bakımından tek umut olarak merkezi bir rol oynamıştır. İslam birliği fikri de yine Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Müslüman kitlelerin yanı sıra sınırlarının ötesindeki sömürge ülkelerdeki Müslümanları da kapsamaktadır. Bu nedenle sömürgeci güçler, özellikle İngiliz İmparatorluğu, alternatif bir dünya düzeninin sembolü olan Halife'yi yok etmeyi amaçlamıştır (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:105). Osmanlı Devleti'nin tüm bölgelerinde Müslüman kitlelerin 1911'den 1923'e kadar geniş çaplı savaşlar için harekete geçirilmesi, bu sosyo-kültürel ve sosyo-politik bağ yoluyla başarılabilmiştir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:106).

ii) *Hilafetin sona ermesinden II. Dünya Savaşı sonrasında Sömürge Devrimleri'ne kadar geçen dönem:*

Davutoğlu, İslam tarihinde devletin kurumsallaşmasında belki de en radikal değişikliklerin halifeliğin sona ermesiyle geldiğini ileri sürmektedir. 1924'te Halifeliğin kaldırılmasıyla başlayan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sömürge Devrimleri'ne kadar süren ikinci dönem, Müslüman kitlelerin, İslam medeniyeti tarihinde en radikal değişiklikleri yaşadıkları bir dönemdir. Bütün geleneksel kavramlar ve kurumlar neredeyse tamamıyla, Batılılaşmaya yönelik elitlerin siyasi uygulamaları tarafından marjinalize edilmiştir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:106). Bu dönemde, sömürgeci Batı güçleri, uluslararası sistemin tekelleşmesi ve sömürgeci zihniyetin psikolojik ve ideolojik temellerinin kurulması yoluyla neredeyse tüm Batı dışı ülkeleri kontrol etmektedirler. Uluslararası olarak tanınmış üç ülke -Türkiye, İran ve Afganistan- hariç, Müslüman Dünyası'nın tamamı bu dönemde sömürge yönetimi altındaydı. Bu üç ülke arasında, Türkiye'de yeni siyasi seçkinler, tarihi kimliklerinin ve geçmişlerinin reddi yoluyla Batı dünyasının bir parçası olmaya çalışırken, İran ve Afganistan yarı-sömürge yapılarına sahipti (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:106-107). Davutoğlu'na göre, bu dönemde Halifeliğin sona ermesi, Batı sömürgeciliğine alternatif olarak İslam dünyası düzeninin sona ermesi anlamına gelmesinin yanı sıra alternatif dünya düzeni anlamında *Dâr-ül İslam* kavramında da bir belirsizlik yaratmıştır (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:107).

Davutoğlu, sömürge egemenliği olmayan Türkiye'de İslam'ın marjinalleştirilmesinin, sömürgeleştirilmiş toplumlardan daha kapsamlı olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye'nin Müslüman Dünyası ile ilgili tüm tarihsel sorumluluklarını, haklarını ve bağlantılarını bırakan siyasi elit, bütün Batılılaşma lehine tüm sosyal ve kültürel kanalları kontrol altında tutmak için entelektüel bir despotizm oluşturmuştur. Yeni bir kültür, yeni bir siyasi kimlik, yeni bir eğitim sistemi ve tarihin yeni bir yorumunu yaratarak Türk kültürü ve Batı medeniyeti arasındaki tüm çatışmaları ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Bu, toplumdaki gerçek kültürel, tarihsel, sosyal ve politik güçleri görmezden gelen total bir medeniyet değişimini gerçekleştirmek için iddialı ve

ütopyacı bir projeydi (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:107). O'na göre, Türk siyasi eliti, İslami kurumları ortadan kaldırarak dayattığı medeniyet değişimini gerçekleştirmekte başarılı olamamıştır.

(iii) *Sömürge Devrimler'nden yetmişli yılların sonuna kadar geçen dönem:*

Sömürge devrimlerinden sonraki üçüncü dönemin temel özelliği, Müslüman ulus devletlerin ortaya çıkması olmuştur. Davutoğlu, Müslüman Dünyası'nın kuramsal ve pratik gündeminin, yeni ulus devletlerdeki siyasi otorite yapılarının oluşum süreci boyunca gelişen sosyo-politik stratejilere karşı bir reaksiyondan bahsetmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:109). Sömürge yapısından ulus-devlet yapısına geçişi ağırlıklı olarak Batı yönelimli laik seçkinler sağlamışlardır. Sömürge yönetimleri de, siyasal otoriteyi laik seçkinlere teslim etmeyi tercih etmişlerdir; çünkü bu seçkinler, bağımsızlık ve egemenlik üzerindeki yüzeysel söylemleri ve sömürge bağlantıları ile birlikte bir yeni-sömürge anlayışı içinde sömürgeci güçle bağlarının devam etmesinde vesile olacaklardı. Bu yeni ulus-devletlerin ekonomik, politik ve kültürel yapıları, egemen dünya sistemi üzerinde yeni bir bağımlılık tipini kolaylaştırmıştır (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:109).

Davutoğlu'na göre 1969 yılında Mescid-i Aksa'ya yapılan saldırı ve İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) kurulmasından sonraki İslam zirvesi, bu dönemde bir dönüm noktası olmuştur ve bu zirve psiko-politik değişimi yansıtmıştır. Yani Halifeliğin kaldırılmasından bu yana ilk kez, Müslüman Dünya'daki mevcut siyasi seçkinler, Müslüman ülkelerin uluslararası konumunu güçlendirmek için işbirliği yapmaya ihtiyaçları olduğunu anlamışlardır. Bu süreç, aynı zamanda uluslararası sistemdeki siyasi güç merkezleri ve Müslüman Dünyası arasındaki çatışmacı bir ilişkinin bir yansıması olarak da düşünülebilir. Bu aşamadan sonra, Müslüman Dünyası'nın siyasi sorunlarıyla bağlantılı olarak iktidar merkezlerinden gelen tüm siyasi baskılar ve zulümler-Filistin örneğinde olduğu gibi- Müslümanlara karşı zulme rağmen Kıbrıs krizinde, Batılı güçlerin önyargılı olarak Yunan yanlısı pozisyonlarının sonrasında, daha önce uluslararası sorumluluklarından feragat eden Türkiye'de sekülarist/laik siyasi elit bile Müslüman Dünyası'yla özdeşleşme gereksinmesi duymuştur (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:110).

Davutoğlu, ulus-devlet sisteminin krizine değinmektedir. Müslümanlar, üçüncü aşamada, temel siyasi yapıları ve parametreleri tartışmaya başlamışlardır. Cezayir'de ve Ürdün'de, Müslüman grupların genel seçimlerde önemli siyasi zaferlere ulaşmaları artık Müslüman Dünya'daki *reel güçlerin* ve kurumların ortaya çıkmaya başladıklarının işareti olarak ele alınmakta ve bu durumun uzun vadede alternatif bir dünya düzeninin geliştirilmesini gerektirdiği dile getirilmektedir. Müslüman Dünyası'ndaki hiçbir siyasi güç, *reel güçlerin* ortaya çıkmasını inkar etmek suretiyle yaşamaya devam edemez. Cezayir'deki gibi- yalnızca Batılı siyasi

merkezlerin desteğiyle ayakta kalabilen rejimlerin siyasi meşruiyet sorunu, reel güçlerin ortaya çıkması nedeniyle ciddi gerilimler ve istikrarsızlıklara dönüşebilecektir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:111-112).

(iv) *Afganistan'daki Cihad, İran'da devrim, Filistin'deki İntifada ve sosyalizmin çökmesi gibi temel olaylara paralel yeni bir kendini-algılama dönemi tarafından belirlenen son dönem:*

Davutoğlu, dördüncü dönemde, İslamî yönetim şeklinde, küreselleşme ve sosyalist rejimlerin çöküşünden sonra yeni bir eğilim olduğunu düşünmektedir. Küreselleşmenin ulus-devlet sistemine karşı meydan okumasına uygun olarak, İslamî yönetim şekli için çekirdek sorun, onun siyasi geleneğini ve teorisini, yalnızca sadece ulus-devletin İslamleştirilmesi için bir program olmaktan ziyade alternatif bir dünya sistemi olarak yeniden yorumlamak olduğu görüşündedir. Bu nedenle, Davutoğlu'na göre, İslamî siyasetin kuramsal temellerini ve Müslüman tarihinde paradigmatik yansımalarını doğru bir şekilde anlayabilmek çok önemlidir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:202).

Avrupa'nın bir medeniyet eksenini olarak merkezci rolünün, 20. yüzyılın başında Avrupa'dan Atlantik'e kaymaya başladığını ve bu sürecin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlandığını ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tamamlandığını ifade etmektedir (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:37). Bu eksenin alternatifinin ise Batı Avrupa'da değil, Doğu Avrupa'da ve Asya'da ortaya çıktığını belirten Davutoğlu, “*Yeni bir ideoloji, ekonomik yapı ve askeri gücü ile Sovyetler Birliği, Atlantik ekseninin üstünlüğüne/egemenliğine bir alternatif oluşturdu.*” (Davutoğlu, **Alternative Paradigms...**, 1994:38) demektedir. Bu yeni ideoloji, kuram-dışı gerçekler çerçevesine dayanan kendi kavramsallaştırma ve analiz yöntemine sahip alternatif bir entelektüel atmosfer sağlamıştır. Bu alternatif atmosfer, kapitalist toplumların iç sorunlarını anlayan entelektüelleri cezbetmiştir. Sosyalist ideolojinin sağladığı entelektüel sığınma, Batı medeniyetinin kendisini yeniden-dengelemesine yardım etmiştir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:38). Ancak Davutoğlu, bu sistemin krizde olduğunu; sosyalist alternatifin, gerçek bir alternatif olamayacağını kanıtladığını; Atlantik'in entelektüel ve ekonomik öneminin, diğer ve daha güçlü alternatifler tarafından sarsılmaya başladığını ifade ederek, bu krizin üstesinden medeniyet ekseninin yerinden edilmesi yoluyla gelinebileceğini iddia etmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:38). Uluslararası politikayla ilgili modernist paradigmanın temel varsayımlarından birinin, Batı medeniyetinin bir ürünü olarak modern uluslararası sistemin, ilk ya da en azından en gelişmiş dünya düzeni olduğudur. Bu düşünce, çizgisel tarihsel ilerleme fikriyle tutarlıdır ve coğrafi anlamda küreselleşme perspektifinden geçerli olmasına karşın, insanların, Avrupa sisteminin temellerini oluşturduğu düşünülen “*Westphalia-Sistemi*” öncesinde, bir dünya düzeni oluşturmak için entelektüel, ruhsal ve politik olgunluktan yoksun olduklarını iddia etmek mümkün değildir (Davutoğlu,

Civilizational Transformation..., 1994:45). Westphalia çağında, Avrupa-Asya ve Kuzey Afrika'da egemen olan topluluklar-arası ve devletlerarası bir sistem olan *Pax Ottomana*'nın "*Millet-Sistemi*", Westphalia'yla karşılaştırıldığında ilkel bir uluslararası sistem biçimi değildi; yüzyıllar boyunca farklı dil, din ve ırk kökenlerinden en az otuz etnik grubun birlikte yaşamasını garanti altına alan alternatif bir imajinasyonun yansımasıydı. Bu sistem, 19. yüzyılda ulusalcı imajinasyona dayanan uluslararası sistem, hakim olmaya başladığında bir krizle karşılaşmıştır. Bu, o zamanda, medeniyetsel canlılık döneminde yaşayan Avrupa'ya doğru medeniyet ekseninin kaymasının politik bir sonucuuydu (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:46).

Davutoğlu'na göre, "*Bugün, ulus-devlet sistemi, iki yönden kapsamlı bir krizle karşı karşıyadır: küreselleşme ve etno-merkezli yerellik.*"(Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:98). Avrupa bu iki olguyu aynı anda yaşamaktadır. Doğu Avrupa etno-merkezli bir vahşetin kaosunda duraksamaktadır. Batı Avrupa, ulus-devlet kavramından, küreselleşme ile tutarlı olan daha büyük bir birime geçerek sorunu çözmeye çalışmaktadır. Hem federal hem de üniter devletler, kapsamlı meydan okumalarla karşı karşıyadır. Balkanlar ve Kafkasya'daki etnik-dinsel çeşitlilik, bu iki bölgeyi bu kaotik dönemde çatışmaların en riskli alanları haline getirmektedir (Davutoğlu, **Civilizational Transformation...**, 1994:98).. Tam da bu nokta da ulus-devlet sisteminin krizde bulunduğu bir ortamda "*Millet-Sistemi*" alternatif bir uluslararası sistem modeli olarak önerilmiştir.

Sonuç

Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan iki kutuplu uluslararası sistem, 1989'da başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona ermiştir. Soğuk Savaş sonrasında etnik ve dinsel/mezhepsel temelli kimlik eksenli çatışmaların artmasıyla birlikte, "*Westphalia-Sistemi*"ne ve bu sistem üzerinden üretilen uluslararası ilişkiler kavram ve yaklaşımlarına karşı alternatif uluslararası ilişkiler görüşleri daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanılmıştır. Bu tezlerden bir tanesi de Avrupa'nın "*Westphalia-Sistemi*"nin ürettiği ulus-devlet anlayışına bir alternatif olarak Ahmet Davutoğlu'nun ileri sürdüğü "*Millet-Sistemi*" kavrayışıdır. Davutoğlu'nun temel tezine göre, "ulus-devlet" Batı'nın tarihsel sürecinde kilise ve devlet birlikteliğinin ortadan kalkmasının sonucunda ortaya çıkmış ve etnik/dinsel/mezhepsel ayrışmalara/çatışmalara yol açmış olan bir kavramdır. "Millet" kavrayışı içerisinde ise köken, ırk, renk ayrımı yapmaksızın tüm insanlar ortak bir kimlik altında buluşturulabildiklerinden, ulus-devlet kimliğinin aksine, çatışma ihtimalinin ortadan kaldırılması ve daha barışçı bir dünyanın inşa edilebilmesi olanaklı hale gelmektedir. Bir başka ifadeyle, Hıristiyan dünyasının bir ürünü olarak telakki edilen "ulus-devlet" anlayışına karşı İslam dünyasının bir ürünü olarak "*Millet-Sistemi*" anlayışı alternatif bir küresel düzen tasavvuru olarak ortaya çıkarılmaktadır. Samuel Huntington'un "medeniyetler

çatışması” tezini andırır ve zamansal olarak yakın dönemlerde ortaya çıkan bu tez, adeta Batı’nın modern uluslararası ilişkilerine İslami bir alternatif sunmaktadır.

Davutoğlu, “ulus-devlet” anlayışına, karşı çıkmakta ve etnik meseleleri de İslam’ın “ümme” kavrayışı çerçevesinde ele almaktadır. Örneğin Davutoğlu, 19. yy ideolojisi olarak gördüğü ulusçuluğun Avrupa’da feodalite ile bölünmüş yapıları bir araya getirip ulus devletleri doğururken, İslam coğrafyası’nda ise tarihten gelmiş organik yapıları dağıtarak geçici ve suni karışıklıklar ve kimlikler ortaya çıkardığını ileri sürmektedir (Hürriyet, 2012). O’na göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasının nedeni olarak ulusçuluk akımları görülmektedir.

Davutoğlu’nun bu tesbitinin doğru olduğu kuşkusuzdur; ama “ulusçuluk” akımları sadece Osmanlı İmparatorluğu’nu değil, tüm imparatorlukların dağılmasına yol açmıştır ve günümüzde de içerisinde farklı etnik ve dinsel farklılıkları barındıran ulus-devletler yeni bir parçalanma endişesini taşımaya devam etmektedirler. Tarihsel olarak kaçınılmaz görülen geçmişin idealleştirildiği bir kurgu üzerinden ve zaman çöküntüsü yaratarak “*Millet-Sistemi*” üzerinden bir bütünleşmeyi tesis etmek pek olanaklı görünmemektedir. Nitekim İslam dünyası içerisinde yer alan devletler de, esasında ulus-devletler olarak inşa edilmekte olan devletlerdir. İslamî kimliğini ön plana çıkaran İran, Suudi Arabistan, Katar gibi ülkelerin dış politikalarına bakıldığı zaman bile “*Westphalia-Sistemi*”nin uluslararası ilişkilere yüklediği kavramlar üzerinden son derece rasyonel bir dış siyaset ürettiklerini kavramak hiç de zor olmasa gerektir.

Hardt ve Negri, 11 Eylül 2001’de ABD’deki Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon’a yapılan uçaklı intihar saldırılarının, aynen 23 Mayıs 1618 tarihinde kutsal Roma İmparatorluğu’nun iki kral naibinin Prag’daki Hradcany şatosunun penceresinden atılmasının Otuz Yıl Savaşları’nı ateşlemesi gibi yeni bir savaş çağını açtığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, geçmişte nasıl Katolikler ve Protestanlar birbirini katlettiyse ve kısa sürede taraflar birbirine karışmışsa, bugün de Hıristiyanlar Müslümanlara cephe almış gibi görünmektedir (Hardt ve Negri, 2011:20-21). Bir bakıma Hardt ve Negri, geçmişte Hıristiyanlık içi mezhep çatışmaları üzerinden ortaya çıkan güç mücadelesinin 11 Eylül sonrasında Huntington’un “medeniyetler çatışması” yaklaşımını andırır şekilde Hıristiyanlık ve Müslümanlık eksenli olarak yaşanmaya başladığını düşünüyor olsa gerektir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi sonrasında etnik ve dinsel/mezhepsel kimliklerin ön plana çıkmaya başladıkları görülmektedir. Ancak bu durumun “medeniyetler çatışması” şeklinde değil, modernitenin tehdit edilmesi olarak ele alınması gerekmektedir. Siyasal İslam, moderniteyi tehdit etmekte ve Batı’dan tüm dünyaya yayılan moderniteye meydan okumaktadır.

“Westphalia Antlaşmaları” ile Avrupalı devletler-arasındaki ilişkiler üzerinden bir uluslararası ilişkiler kavramsallaştırması üzerinden genellemelere gidilmesinin, Avrupa dışındaki ulus-devletlere uyarlanmasının tartışılması ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla birlikte,

Davutoğlu'nun "*Millet-Sistemi*" kavrayışının "*Westphalia-Sistemi*" ile ortaya çıkan ulus-devlet sistemine bir alternatif olabilmesinin gerçekliği şimdinin koşulları içerisinde olanaklı görülmemektedir.

Kaynakça

- ALKAN, Mustafa. "Osmanlı Devleti'nin "İslam Birliği" Siyaseti: Ortadoğu'nun Osmanlılaşması", **Akademik Bakış**, Cilt: 9, Sayı: 18 (Yaz), 2016, s.17-32.
- "Biz Bu Rüyayı Terk Etmeliyiz", **Hürriyet**, 17 Eylül 2012.
- BOOTH, Ken. **Dünya Güvenliği Kuramı**, (çev.) Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.
- BROWN, Chris ve Kirsten AINLEY, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Çev.: Arzu Oyacıoğlu, İstanbul, Yayınodası, 2008.
- BRUBAKER, Rogers. **Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu**, (çev.) Vahide Pekel, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2009.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. **Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory**, Printed in the United States of America, Maryland, University Press of America, 1994.
- , **Civilizational Transformation and The Muslim World**, Kuala Lumpur, Published by Mahir Publications Sdn. Bhd. (A subsidiary of MAHIR HOLDINGS SDN.BHD.), 1994.
- , **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 11.Baskı, 2001.
- ERYILMAZ, Bilal. **Osmanlı Devletinde Millet Sistemi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- FUKUYAMA, Francis. **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (çev.) Zülfü Dicleli, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011.
- GRAMSCI, Antonio. **Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935**, Hazırlayan: David Forgacs, (çev.) İbrahim Yıldız, Ankara, Dipnot Yayınları, 2010.
- HARDT, M. ve NEGRI, Antonio. **İmparatorluk**, (çev.) Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- , **Çokluk**, (çev.) Barış Yıldırım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.
- HUNTINGTON, Samuel. **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, (çev.) Mehmet Turhan ve Y.Z. Cem Soydemir, İstanbul, Okuyan Us, 2013.
- KİLİ, Suna ve GÖZÜBÜYÜK, Şeref. **Türk Anayasa Metinleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- KISSINGER, Henry. **Diplomasi**, (çev.) İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- KNUTSEN, Torbjon L. **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, (çev.) Mehmet Özay, İstanbul, Açılım Kitap, 2006.
- LEWIS, Bernard. **İslam'ın Siyasal Söylemi**, (çev.) Ünsal Oskay, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2011.
- LINKLATER, Andrew, **Critical Theory and World Politics**, Oxon, Routledge, 2007.
- MENTEŞE, Halil. **Halil Menteşe'nin Anıları**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.
- MOITA, Luis. "A Critical Review on The Consensus Around The "Westphalian System", **JANUS.NET e-journal of International Relations**, Vol. 3, No. 2, (Fall 2012), pp.17-42.
- NIEBUHR, Reinhold. **Ahlaklı İnsan Ahlaksız Toplum**, (çev.) Sara Akad, Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- NYE, Joseph S. ve David A. WELCH, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, (çev.) Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2010.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Barışı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007.

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları

Yazılar, PC uyumlu Microsoft Office Word 2003 veya sonrası sürümler ile yazılmış olmalıdır. Kelimelerin imlasında Türk Dil Kurumunun en son çıkardığı İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.

I. Başlık

14 yazı büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük, koyu ve ortalanmış biçimde yazılmalı ve konu hakkında bilgi verici olmalıdır.

II. Yazar(lar)ın Adı

Dergide yazar ad(lar)ı yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazar(lar)ın akademik unvanı, çalıştığı kurum ve yazışma adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılır.

Yazarı tanıtıcı bilgi ilk sayfanın altında verilecek 9 yazı büyüklüğünde olmalıdır (Prof. Dr. M.S. Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü gibi).

Makalenin yazarı; adını, soyadını, görev yaptığı kurumu ve akademik unvanını tam ve açık olarak belirtmeli kendisi ile doğrudan iletişim kurulabilecek telefon numarası, açık adresi ve elektronik posta adresini vermelidir.

III. Özet

Özet İngilizce ve Türkçe olmak üzere her iki dilde “Öz” ve “Abstract” başlığı altında yazılmalıdır. 10 yazı büyüklüğünde, tek satır aralığında, her iki yana yaslı ve 200 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler “Anahtar Kelimeler” ve

“Keywords” başlığı altında 3 ile 5 kelime arasında bulunmalıdır. Türkçe özetten sonra Türkçe

“Anahtar Kelimeler”, İngilizce özetten sonra İngilizce “Keywords” kısmı yer almalıdır.

IV. Bölüm Başlıkları:

12 yazı büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük, koyu ve ortalanmış biçimde yazılmalı ve numara verilmeden birbirini izleyecek şekilde sıralanmalıdır.

V. Alt Bölüm Başlıkları:

11 yazı büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük, koyu ve ortalanmış biçimde yazılmalıdır.

VI. Metin

Ana metin;

a) A4 kağıt boyutuna 3 cm kenar boşlukları ile,

b) 11 yazı büyüklüğünde Times New Roman yazı tipi ile,

-
- c) 1,5 satır aralığı ile,
- d) Her iki yana yaslı olacak şekilde,
- e) 6000 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.

VII. Kaynaklar:

Kaynaklar kısmı APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde yazılmalıdır. APA ilgili daha fazla bilgiye ulaşmak için aşağıdaki web adreslerinden yararlanılabilir.

owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/01/

www.english.uiuc.edu/cws/wworkshop/writer_resources/citation_styles/apa/apa.htm

Yazı Metninde Kaynak Gösterme

Cümlede yazarların isimleri kaynak olarak belirtilmişse yazarların soy isimlerinin yanında parantez içinde kaynağın basım tarihi yazılır.

Örnek: Özçağlar (2008),.....

Yazarlar cümle içinde kaynak olarak gösterilmemiş ise cümle bitiminde parantez içinde yazar soy isimleri ve tarih birlikte yer alır.

Örnek:(Özçağlar, 2006).

Eğer birden fazla kaynak varsa kaynaklar “;” işareti ile ayrılır ve alfabetik sıraya göre ilk yazarın soy isim baş harfine göre yazılır.

Örnek; (Akçay, 2002; Bozkurt ve Koray, 1992; Kılıçoğlu ve Altun, 2002).

Kaynakta ikiden fazla (5 yazara kadar) yazar varsa ilk defa referans verirken bütün yazarlar soy isimleri ile sıraladıktan sonra daha sonraki referanslarda ilk yazarın soy ismi ile birlikte Türkçe makalelerde “ve diğer.” şeklinde kullanılır.

Örnek: (Başaran, Yılmaz, Erteğün ve Öztürk, 1985). Başaran ve diğer. (1985) göstermiştir ki...

Eğer kaynak, altı ya da daha fazla yazar içeriyorsa her zaman ilk yazarla birlikte Türkçe makalelerde de “ve diğer.” şeklinde kullanılır.

Bir kaynaktan yararlanırken o kaynak başka bir kaynaktan yararlanmış ise;

Örnek: Ana kaynak "Doğan" olsun ve siz o kaynaktan yararlanmadınız bu kaynağı ("Demir") çalışmasından yararlandınız, bu durumda aşağıdaki gibi referans yazılmalı:

Doğan (aktaran Demir, 2001).....

VIII. Alıntılar

I. Direkt alıntılarda her zaman yazar, tarih ve sayfa numaraları referansta belirtilmelidir. Alıntı 40 kelimedenden az ise cümle çift tırnak içinde belirtilmez,

Örnek 1. “.....”(Güneş, 2006, s. 2).

Örnek 2. Başar (2001) öğrenmeyi “.....” (s.46) olarak tanımlamaktadır.

II. Alıntı 40 ya da daha fazla kelimeyi içeriyorsa tırnak içinde değil normal makaledeki yazıdan ayırmak için, blockformat'ında, her satır soldan itibaren beş boşluk olacak şekilde yazılmalıdır.

IX. Kaynakça

Kitap

Piaget, J. (1929). *The Child's Conception of the World*. London: Routledge and Kegan Paul.

Fidan, N. ve Erden, M. (1994). *Eğitime Giriş*. Ankara: Meteksan Anonim Şirketi.

Editörlü Kitap

Güneş, T. (2006). Fen Bilgisi Laboratuvar DeneYleri. Anı Yayıncılık (Ed.), Fen Bilgisi Öğretiminde Laboratuvarın Yeri ve Önemi (s. 3-4). Ankara.

Hakemli Dergideki Makale

Sheridan, J.M. (1968). Children's Awareness of Physical Geography. *The Journal of Geography*, 67, 82-86.

Eraslan, A., ve Aspinwall, L (2007). Quadratic Functions: Students' Graphic and Analytic Representations. *Mathematics Teacher*, 101 (3), 233-237.

Basılmamış Lisansüstü Tezler

Fakir, B. (2007). *Eğitimde Yeni Yönelim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

ERIC Dokümanı

Huld, A., ve Belle, F. (2002). *The Psychology of Mathematical problem solving* (Report No. ABCDE-RR-99-2). East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning. (ERIC No. ED123456)

Sempozyum /Konferans, Toplantı ve Proceedings

Barlow, D. H.,Chorpita, B. F., ve Turovsky, J. (1996). Themodelingperspective on world problems. In R. Jacques (Ed.), *Atlanta Symposium on Activation: Vol. 22. ConstructingMeaningforTheConcept of Equation*(pp. 333-343). Lincoln: University of Atlanta Press.

Walter, J. K., ve Huston, H. N. (1995). Studentunderstanding of topics in lineara algebra.

Proceedings of theNational Academy of Physic, USA, 25, 11111-12222

Web sitesi

www.abcdefg.org (24.08.2008)

X. Dipnot

Yazılarda dipnot verilmesi gerektiğinde, açıklamalar metin içinde numara verilerek sayfa sonunda belirtilmelidir. Dipnotlar 8 punto, Kaynakça kısmındaki referanslar 9 punto olmalıdır.

XI. Şekiller

Şekil yazısı şeklin altında 10 yazı büyüklüğünde koyu olarak yazılmalıdır. Eğer metnin içinde birden fazla şekil yer alıyorsa numaralı olarak verilmelidir. Şeklin adı belirtildikten sonra, eğer şekil bir başka kaynaktan alınmış ise, alıntı yapılan kaynağa gönderme yapılır.

XII. Tablolar

Tablolar metin içinde, tablo yazısı tablonun üstünde ve numaralandırılarak verilmeli, içeriği tablo numarasının yanında başlık olarak açıklanmalıdır. Tablo başlıklarının sadece ilk harfleri büyük olarak düzenlenmelidir. Tabloların sağına ya da soluna herhangi bir yazı yazılmamalıdır. Tablo başlığı 10 yazı büyüklüğünde olarak, tablo içeriği de 9 veya 10 yazı büyüklüğünde olmalıdır.

Not:

APA'nın genel özellikleri bölümünde örnek olması amacıyla verilmiş olan referanslardan bir kısmının gerçek referanslarla ilgisi yoktur. Bu referanslardan bir kısmının bulunması gerçek olmadıklarından dolayı mümkün değildir.